

721 f

קבץ על יד

והוא

ספר האסיף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

כרך שביעי.

שנה י"ב וי"ג (תרנ"ז—נ"ז).

ברלין, תרנ"ז—נ"ז.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

A decorative rectangular border with ornate, symmetrical floral and scrollwork patterns at the corners and midpoints of each side.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 721.

ספרים

היוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי

חברת מקיצי נרדמים

(הוקמה מחדש בשנת תרמ"ה)

תחת השגחת ראשי החברה:

אברהם ברלינער בכרלין,
מרדכי בראנן נברעסלא,
דוד גינסבורג בפעטרסבורג,
שלמה חיים האלבערשטאם בניליין,
אברהם אליהו הרכבי בפעטרסבורג,
מרדכי יאסטרואו בפילאדעלפיא,
צדוק כהן בפאריס,
דוד סימאנסען בקאפענהאגען,
משה עהרענרייך ברומא,
דוד קויפמאנן בבודאפעסט.

שנה י"ב וי"ג (תרנ"ז—נ"ז).

Sammelband.

BERLIN 1896—1897.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'KIZE NIRDAMIM.

(Dr. A. Berliner.)

In Commission bei J. Kauffmann

Frankfurt a. M.

SAMMELBAND

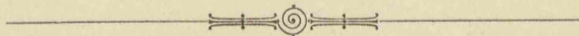
kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Band VII.

Jahrgang XII-XIII (1896–97).

BERLIN 1896–97.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

קבץ על יד

והוא

ספר האסיף

כולל

דברים עתיקים נעתקים מתוך כתבי יד

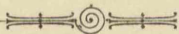
יוצאים לאור בפעם הראשונה

על ידי חברת מקיצי נרדמים.

כרך שביעי.

שנה י"ב וי"ג (הרנ"ז-נ"ז).

ברלין, תרנ"ז-נ"ז.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

תוכן המאמרים:

פירוש על עזרא ונחמיה לר' בנימין בן יהודה הרומי.

י"ל ע"י דר. יצחק צבי בערגער.

השבת אבדה מאת דר. אברהם ברלינער.

שריד ופליט מאת פרופ' ד. חוואלזאהן.

צפנת פענח. שירי הריכ"ש והרשב"ץ. מאת יצחק מרעלי.

פנקס ק"ק במברג מאת דר. דוד קויפמאן.

ספר ישועות ישראל מאת מענדל בר"מ בוימגארשען.

Commentar

zu

Esra und Nehemia

von

R. Benjamin ben Jehuda

(geb. um das Jahr 1285 in Rom, gest. um das Jahr 1330).

Aus dem Ms. 102 der Bibliothek zu München und aus dem cod. 104
der Bibliothek des jüdisch-theologischen Seminars zu Breslau

zum ersten Male herausgegeben

von

Dr. Heinrich Berger,

Rabbiner in Hohenems.

BERLIN, 1895.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburger-Str. 2.

פירוש

על

עזרא ונחמיה

לר' בנימין ב"ר יהודה ז"ל

ממשפחת הענוים ברומה.

לפי כתבי יד

הנמצאים באהל המנוח מו"ה אברהם מערצבאכער במינכען ובבית המדרש
אשר נוסד בברעסלויא ע"י המנוח ר' יונה תאומים פרענקעל

הוציאו לאור

הק"י יצחק צבי בערגער

רב בעיר האהענעמס.

ברלין, תרנ"ה.

ברפוס צבי הירש ב"ר יצחק אימצקאווסקי.

נכתב אות באות בלי תוספות וגרעון מהב"י הנמצא באהל המנוח
מו"ה אברהם מערעבאכער בעיר הבירה מינכען יע"א. ואך סימני
הפרשיות והפסוקים נוספו עליו.

פירוש עזרא (ה).

1 [ובשנת אחת לכורש מלך פרס] זה כורש בן אחשורוש בן אסתר המלכה, תנא 3) הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא, כורש על שמלך כשר היה, דריוש שדרשו ישראל בימיו לאלג), ובימיו נדרשו הייחוסין 7) על ידי עזרא ובימיו דרש האל גליותו 8) וגאלן, ארתחשסתא על שם מלכותו בלשון פרסי: [לכלות דבר י"י מפי ירמיה] הנביא שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם 9), והוא לא אמר לגלות בבל, אלא לחרבן בבל, ודניאל טעה בזה החשבון, שני בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים מספר השנים אשר היה דבר י"י אל ירמיהו הנביא למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה 10) ופסוק אחר אומר 11) לו לפי מלאות לבבל אפקד אתכם 12) לפקידה ולא לגאולה 13) כמו שני ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר י"י משנחרבה בבל בימי בלשצרי 14) על ידי כורש הראשון עד שנת א' לכורש אחרון 15) הם שבעים 16) שנה: 2 [כל ממלכות הארץ נתן לי י"י] ללמדך שכל המולך בארץ ישראל כמולך בבל העולם 17) וכן הוא אומר רבתי בגוים 18) וכל כך 19) בזכות שעסק בבית המקדש, ואמרו חכמים ארבעה מלכים שלמו בבל העולם כולו, ואילו הן שלמה 20) דכתי' ואת כלית מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה 21), אחאב בן עמרי דכתי' אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני וכת' והשביע את הגוי ואת הממלכה 22), אחשורוש, דכתי' וישם המלך אחשורוש 23) עם על 24) הארץ ואיי הים 25), כורש דכתי' כל ממלכות

(ה) החלק הראשון מהספר הזה ילא לאור צנטיע „האלור“ להסכמים צלנינר והסופמן לשנת 1889, ונקרא צנס „רי צנינין צן יהודה ופרוטו לס' עזרא ונחמיה“ (R. Benjamin b. Jehuda u. sein Commentar zu Esra u. Nehemia). צ) כיי 3 (= כתצ יד הנונה צצית הוודרס לצצנים צצרכורי): תנא; עיין ראש השנה דף ג' עייז וילקוט טענוני כחמיה ח' א. ג) כיי 3: לאל צנינו. ד) צכ"צ ננלא מלת „הייסר“ לפני מלת „הייחוסין“, וצליים החחיל הסופר לכתוב „הייחוסין“ וטכח את אות החי"ח ולכן כתצ את כל הנולה עוד הפעם. ה) כיי 3: גליותינו. ו) ירמיה כ"ט, י'. ז) דניאל ט' ז'. ח) כיי 3: וקססה. ט) ירמיה טס; כיי 3: לפי מלאת לצצל טצצעים טנה ופסקוד חתכם. י) עיין מנלה דף י"ג ע"א (רש"י ד"ם לפקידם צעלומ) וילקוט דניאל ט' ז'. יא) צכ"צ מוסיק: צן כצוכדלר. יב) טס: החידון. יג) ראה לקטן ד' 11 והלאה. יד) צכ"צ ננלא פה עוד מלת „כולו“. טו) צכ"צ מוצא גם הפסוק שרתי צנדינות (איכה ח' א'): טז) אולי יש לחוסיק פה מלת „למה“ למען הקל הצנת הנואנר על הנוניין. זז) כיי 3: מולך ישראל. יח) כיי 3: וכל; צפסוק לאנר: וכל הארץ. יט) מלכים ח' י' כ"ד. כ) צפסוק לאנר: את הנונלכס ואת הגוי (מלכים ח' י"ח י'). כא) חסרס כחי. כב) כיי 3: על כל. כג) חסר י' א.

הארץ נתן לי יי"ח): (והוא פקד עלי] הוא ציוה עלי) והיכן ציווהו), על ידי ישעיהו), שני כה אמר יי"י למשיחו לכורשה), וכי כורש משיח היה, אלא אמר הקב"ה למשיח קובל אני עליך) על כורש, אני אמרתיו) הוא יבנה) ביתי וגלותי ישלח) והוא אמר מי בכס מכל עמו יהי) אלהיו עמו ויעליח): 4 [ינשאוהו) אנשי מקומו] יג), שהוא יד) דר ביניהם טו): 5 [לכל העיר] טו) לכל אשר העיר יי"י לבויה) לבוא לירושלם: 6 [ובמגדנות] ובמתנות כמו ומגדנות נתן לאחיהיה) תרגו ומתנייט): 8 [מתרתת) הגובר], לוי היה ממונה על כלי בית יי"י ומתרתת שמוכה) ופירושו מתיר דת שעל סיו ניתרת דת המלך, כלומר על פיוכ) יצאו ועל פיו יבאוכ): [הגובר] כד) ממונהכה), גזבר, גונג ברכו), תבואה: [ויספרם] וימנסכו): [לששבצר] שושב באוצר: 9 [אגרטי] כח) מורקות של דם, ד"אכט) אגרטי, גרסינג ביומא ירושלמית) כלי שגור לה) שאונרין) בו דם מלהג) כמו מורקותל): [מחלפים], הם סכיניםלה) שבמקדש, גם אילו לצורך שחיטה הפשט וניתוח, ועל כן נקרא סכין של שחיטה ז'לאפאנר): 10 [כפורי והב] לז) רידודי טסין של והבלת) כמין כפורת, שהכפורת

א) עיין מגלה י"א ע"א וע"ז ת"ר ג' ונלכו זכיהס וכו'), תרגום שני למגלת אסתר סוף פרשה א' ומדרש רבה לאסתר פרשה ק"ח. הנואמר שלפנינו נקצלו צאו זו דברי התלמוד והמדרש יחדו. ז) זכ"י"ז מוסיק: וילו ונתרג' ופקיד; ראה תרגום אונקלוס זכ"י"ז ז' ט"ז; ו"טו, כ"ט. ג) כ"י"ז: הכני אונר, וכנון יותר: הוי אונר. ד) כ"י"ז: הנציא. ה) ישעיהו נ"ה, א'. ו) כ"י"ז וזכ"י (מגלה י"ז ע"א): לך. ז) זכ"י"ז חסרה ונלח "אכ"י וחזר "אונרתי" כתוב טס "לר". ח) כ"י"ז: אה. ט) ישעיהו נ"ה י"ג, וטס כתוב לאונר: הוא יכנה עירי וגלותי ישלח. י) זכ"י"ז מוסיק: ד', ולחיו צפסוק. יא) זכ"י"ז: לירושלם; עיין מגלה י"ז ע"א וילקוט לדברי הימים ז' בפרקו יז) כ"י"ז: ישאלו. יב) זכ"י"ז מוסיק: ישאלו אנשי העיר. יד) כ"י"ז: אשר הוא. טו) זכ"י"ז מוסיק: הם גירי ארלו. טז) כ"י"ז מוסיק: כלומר. יז) זכ"י"ז מוסיק: עוד; ורחו זכ"י"ז. יח) "לאחיה" חסר זכ"י"ז. יט) כ"י"ז: ונתחן יהזה. כ) ט"ס ו"ל: ונתרדה. כא) כ"י"ז: וטנו ונתרדה. כב) זכ"י"ז חסר ונולח "ניתחת" עד ונלח "פיר", כי טעה הסופר ונולח פיו הכטילו, הנאונר פה פעמיים. כג) זכ"י"ז כ"ז, כ"ח. כד) כ"י"ז: הוא. כה) טס: ונא. כו) טס: אולר. כז) טס: לשון ונספר. כח) כ"י"ז: הם. כט) הרציעי ונציא את הפרוט הזה צפרושו להסי שלפנינו, וכתב שהוא "שלח ונן הספרי. ל) ירושלמי יונח פיג ה"ה. לא) זכ"י"ז וזכ"י"ז מוסיק: וטעה וכתב "שגור" והכיה את הכתוב זעעות ולא ונחקו; תחת ונלח "כל"י מנלל צירושלמי "ונקוס". לב) כ"י"ז: והוא טעות סופר זלי ספק, כי טעה הנולה שלפנינו הוא "אגר", שפירושו אסף. לג) כ"י"ז: דמו של טלס, וזכ"י"ז מוסיק: הנזכר כתוב "דמו של פרי". לד) הד"ק בנספר השרשים אשר לו (לד' 32) ונפרט ג"כ צופן דוונה לזה, אולם כתב שהוא כלי טנותנין זה ניים. לה) זכ"י"ז מוסיק: ונלח את הנאונר זעעות, כמו שפנינו זעעות בית החלפות בית הסכינים"; עיין ונסי מרות פ"ד מ"ז וירושלמי סוכה סוף פ"ה וגם ז"י"ח, ראה ערוך השלם לקהוט ח"ז לז' 70 ד"ה "בית מלך" וטס הערה ג' אודות הנוסחאות "החלפות", "החולפות", "החליפת", "והחליפות"; ראה רש"י זמקונו. לו) עיין את הצאורים לרד"ק ורנ"ק בנספר השרשים לז' 15. לז) כ"י"ז מוסיק: כפרי כסף" אשר צפסוק שלפנינו. לח) כ"י"ז: ריקועי פחים וטסין של זכ"י וטל כסף. הנוסחא הזאת, הדוונה זעעניה להנוסחא שלפנינו זכ"י"ז (= כ"י הנוונה זעית אולר הספרים לנעלזצאכער צוויינען). לט) דעת עננו של הסופר היא, אשר ראה נכון לפניו להכניס את צאוריו תוך פרוטי ר' צניינין. הפרוט המוצא זכ"י"ז הוא ונרסיג והיה גם זל לנו לאות, כי רסיג חזר פרוט גם על ס' עזרא; ראה בנספר Auswahl histor.

ארכה ורחבה כמידת מכסה ארון א) ועוביה טפת, וכל דבר שהוא נמתח ונרקע ואין לו עובי וקומה נקרא כפרת, ודומה לו וכפרת אותה ב): [משנים], משונים זה מזה בצורה ובמלאכה ג), ויש אומר משנים מוכפלים כמו שני כי כל ביתה לבוש שנים ד), פירושו כפלים וכתים ה) כי משנהו (תרגו) על חר תרין:

ב.

2 [ורבבל] הוא היה בן יהויכין א), ולמה נקרא שמו ורובבל זרוע בבבל שנזרע בבבל בבית הסוהר, ולמה נקרא ט) בן שאלתיאלי, ששאל אותו מאל, שלא נשאר מבית דוד וזלתי יהויכין, ושאל אותו מאלית) וניתן לו: [ישוע], זה יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ב), ולמה נקרא שמו ישוע, על שם שבנו נשאו יג) נשים נכריות יד) שני ויהושע היה לבוש בנדים צואים טו) ומתרגם ויהושע הוועז ליה בנין דנסיבין ז) נשין דלא כשריין ח) לכהונתא וכתו וימצא מיין ט) הכהנים אשר הושיבו נשים נכרות מבני ישוע בן יוצדק כ): [מרדכי כא], שיודע בע' כג) לשנן כג), הוא מרדכי היהודי כד): [בגוין כה], פעם אחת בקשו המשמרות כו) ונמנה בבטן כז), ופירושו מספר בגוי, ספור בגווי דאימיהכת): 6 [בני פחת מואב], הם בני יואב בן צרויה, י' מתחלה במ' כט) בנימטריא א'ית ב'ישל). ולמה נקרא שמו מואב שנצח עמון ומואב, דבר אחר לא) דאתי מרות המוביאיהלג): [פחת] שהיה שר צבא, כדכ' ושר צבא למלך יואב לג): [פחת] כמו פחות וסגנים לד) 12 [עונד], עז מול, שכן קורין למולא גראלס): 59 [ואלה העולים מתל מלח תל חרשא], אלה בני ארסו) שחרשו כל העולם לז) כתל זורעוהו מלח, כלומר נשאו נשים

Stücke (Berl 1840) להכסס ר"י לעדנעד קי' ד' לז 264 והלאה ועיין גם צמ' אהל מועד על שנות נשותיהם לר"ש ארזינו (ד"ו הס"ח) דף כ"ה צט"ט זק, וס' נאמר: ורזינו טעמ"י פי' כפוי, דרורי טקין של זס. א) כ"י: 3: הארון. ב) צלש"ח ו' י"ד. ג) עיין רש"י צמקונו. ד) משלי ל"א כ"א. ה) ונלח "וכת" צמקונו. ז) דברים ט"ו י"ח. ז) כ"י: 3: ארי; ראה תרגום אונקלוס צמקונו הזכר. ח) ונלכיס ז' כ"ה, כ"ז ודברי הימים ז' ל"ו ט'. ט) כ"י: 3: אמר. י) עזרא ג' ז'; נחמ"י י"ב א'. יא) כ"י: 3: כתוב, צ"ן צמקונו, "אחתי". יב) חגי א' א', י"ב. יג) כ"י: 3: טנשו צמקונו; לנלח, "צמקונו" אין כל מוצן ולי: צמקונו. יד) כ"י: 3: "הפסולות לכהונה" תחת "נכריות". טו) זכריה ג' ג'. טז) צמקונו צמקונו ה"ל חקרה ונלח הווי. יז) כ"י: 3: די נסיבו; חקרה: דקצן להון. יח) כ"י: 3: כסרו. יט) כ"י: 3: נצני, וכן הוא צמקונו י' י"ח. כ) כ"י: 3: מוצא גם סוף הפסוק ואחיו ונעשים ואליעזר ויריב וגדליה. כל) כ"י: 3: מוצא גם ונלח "צלש"ן והוא הנכון. כג) כ"י: 3: צכל. כד) קרי: לשון. כד) עיין שקלים פ"ה וישא ופרוס הונסנה להרננ"ס ט; ונחוח ט"ה ע"ח; ילקוט עזרא ז' ז'. כה) כ"י: 3: ומספר צמקונו. כו) כ"י: 3: מוסיק; ולא נאלו עשרים וארבעה; ע"ד הונסננות עיין חגיגה כ"ז ע"א וניצ. כז) כ"י: 3: ויניח את זה צמקונו אנו כדי להטלים הונסננות. כח) ראה ילקוט עזרא ז' ז' ופסיקתא דרב כהנא (ה"ל ר"ש צמקונו) פסיקתא שקלים דף כ' ע"ב. כט) כ"י: 3: י"ג ונתחלף. ל) ע"ד חלוק האותיות א"ת ז"ש ראה ערוך השלם לקהוט ח"א לז 57, 309, 331; גרעטן, קורות היסטוריים חלק י' לין 7 לז 545 והלאה. לא) כ"י: 3: י"א. לב) טס; מן רוח צמ ענלון ונלך מואב; עיין חגיגה כ"ה ע"א לפרוס הרלשון וחסי טס ד"ה צני פחת מואב לפרוס טסני. לג) ד"ה א' כ"ז ל"ד. לד) יחזקאל כ"ג ו' כ"ג. לה) ראה צמקונו ז' י"א וילקוט ונדרש רצם טס. לו) קרי: צני ארס. לז) כ"י: 3: מוסיק עוד: כולו.

נכריות ופסלו משפחתם): [כרוב אדן ואמר צ]. אמר אדון הוא הק'ג, אני אמרת'ד) הוּו לפני נאיןס) ככרוב והן שמו עצמן כנמרן) כדב' היהפוך כושי עורו ונמר הכרברותיוז), כלומר שצבעו משפחתם כנמר שהוא צבוע ומנומר ונשאו נשים נכריות, לכך לא ירעו להניד בית אבותם וזרעם אם מישאל הם, על שנולדו מנשים נכריות, ואילוה) הם: 60 [בני דליה וגיט] אמר הק'י) אני אמרתי הוויח) לפני כוהב הטוב שאין בו סינים והן היו לי בית יש' לסיניג): 61 [בני חביה]יג) בנים שחבו ליה: [בני הקויז], אמר הק'י היו לפני נאין כתמר והם שמו עצמן כקויז לפי שנשאו מבנות ברזילי הגלעדי שהיה שמוף בויהם והוליד בנים בעבירה: [ויקרא על שמם] ולא על שם אהרן הכהן: 62 [אלהיד] בקשו כתבם המת'חשיםטו) [בקשו כתב ייחוס כהונתן ולא נמצאו ולפיכך נפסלו מן הכהונה: [המת'חשים] כמו ויתלדו על משפחותם)ז) תרני ואית'חשוי: [ויגואלו]יח) כמו ויגועלו כדב' לחם מגאלטי), מגועלכ): 63 [ויאמר התרשתא], זהכא) נחמיה בן חכליהכז) ולמה נקרא שמו התרשתא שהתיר ייןכג) לשתייה לפני המלכיםכד) בשעת סכנהכס), דכת' דברי נחמיה בן חכליה יהיה בחדש כסליו יין לפניו הובאכו): [אשר לא יאכלו מקדש הקדשים], אבל אוכלין חלות ככהנים בעלי מומין ככת' אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח יי' בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהםכו) מיבן אתה למד שהכהניםכח) שנשתמדו מרצונם ועשו תשובהכט) וכהנים שחיללו עצמם בנשים האסורות לכהונה כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצהל) לכהן הדיוט הרי הן ככהנים בעלי מומין, אוכלין וחולקין בתרומותל) ובחלות, אבל אינן אוכלין בקדשי קדשים ואין מקריבין על גבי המזבחכז): [עד עמוד כהן לאורים ותומיםלג)], עד שיבוא אליהו זכור ולשוב וילבש אורים ותומים, וכן הוא אומר וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לויג), ולמה אמר עד עמוד כהן לאורים ותומים, לפי שמיום שנחרב ביתל) הראשון ונגנזו המשכן וכליו, יגוולו) בגדי כהונה

ח) עיין דעת רצ"ח צקדושין דף ע' ע"א. ז) כ"ז: ז) אומר, וכן הוא הכוסחא סומרה לנו צ' עזרא. ג) כ"ז: הקצ"ה. ד) סס: להס. ה) סס: "היו" וולת "נאין" חסרה. ו) עיין קדושין דף ע"א וילקוט צוקונו. ז) ירנני' י"ג כ"ג. ח) כ"ז: ולס; "ואילן" חסר צכ"ונג (= כ"י הנונה צנית עקד הספרים אשר להמונעלה צניינען). ט) כ"ז: ונציא את הפסוק צשלמותו: צני טוניה צני נקודה (צספרים שלנו: נקודח). י) צכ"ז: הקצ"ה. יא) סס: היו. יב) יחזקאל כ"ז י"ח והכתיב סס: לסוג; צוקוס, והן היו לי צית יש' לסיג' נולח צכ"ז: והס עשו ענמן דלים ונקודים ככסף ונלח סיגים וכן הוא אומר כסף סיגים היו לי צית יש' וקוסח כ"ו נלח מוועטת. יג) צכ"ז: נולח גם, ונצני כהנים"; עיין צ' עזרא. יד) כ"ז: חילו. טו) סס: הנת'יחסים. טז) צמדצ ח' י"ח. יז) עיין תרגום אונקלוס צוקונו. יח) צספרים שלפנינו: ויגאלו. יט) ונלחי ח' ז'; כ"ז: וינני' ונציחים גם את רלחית הפסוק: ונציחים על ונצחי. כ) כ"ז: פי' ונעול. צנוגע להפרות צנית רלח צספר הגלוי לר"י קנחי הולח Mathews לז 35. ולפי הנאמר סס פרושו של ר' צנייין לקוח ונח דונס, הניצי ב"כ את הרלח הולח נגד פירושו של ונחס (ויגאלו = ויגלו); רלח גם רש"י ורלצ"ע צוקונו. כא) כ"ז: זו. כב) כחני' ח' ז'. כג) כ"ז: יין נסך. כד) סס: ונלכיס. כה) סס: הסככה. כו) כחמיה ח' ז', צ' ח'; רלח גם רש"י ורלצ"ע צוקונו (עיין צהערחנו לנחני' צ' ח'). כז) ונלכיס צ' כ"ג ט'. כח) וולת "ססהכיס" חסרה צכ"ז. כט) כ"ז: וחזרו וכתצוה. ל) כ"ז: חללס. לא) יש להסלים: ונעשורה. לב) עיין קדושין ס"ט ע"ז וכתצוה כ"ד ע"ז. לג) צספרים שלפנינו: ולחמיס. לד) ונלחי ג' ג'. לה) כ"ז: עמרת הצית. לו) סס: נגמו.

שנעשו במדבר ובטלו אורים ותומים עד שיבוא אליהו, מיכן אנו למדין שלא היו אורים ותומים בבית שני(ח): 68 [להעמידו על מכונן, ועל 3] תוכן בנינו: 69 [דרכמונים, מטביעות] כנגן והובים, ד"אד) דרכמונים, דרך מונים, מטבעות המנין ואינן נשקלין: [מנים], הם שקלים כמו שנים) המנה יהיה לכסו): 70 [והנתינים] הם הנבעונים, ולמה נקראו נתינים, שנתנם יהושע הוטבי עצים ושואבי מים למזבח ק):

ג.

6 [והיכל י"י לא הוסדר], עדיין לא נתייסד, לפי שהרסו אותו בני אדום הרשעה כשבאו עם הכשדים יא) שני זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם האומרים ערו ערו עד היסוד בהי"ג) הכינויג) המזבח על מכונותיו במקום בניין ראשון תחת אהלים מפתח העמים: 7 [כרשיון כורש] ככתב(ד) הרשאה שכתב להם כורש להיותן רשאין טו) לבנות בית המקדש: 8 [לנצחצח], האומנין ז): [על מלאכת בית י"י יח] להרבות במלאכה, ויש אומר לנצח, לומר שירות כמו שני למנצח על השמינית מזמור לדוד יט) והפסוק יורה אחרי כן: 10 [ויעמידו הכהנים מלבשים בהצצרות והלויים בני אסף במצלותים] כמו בצילצלים כ): [להלל ליי"ה כה] על ידי דויד מלך ישראל, על ידי שירי דוד ונבואתו ככתב בצלצלי שמעכצ) וכת' 11 [ויענו בהלל ובהודות הודו ליי"ה כי טוב]: [על הוסדר, על שנתייסד:

ח) צפרושו של ר' צניינין מורכב צפרושו של רש"י עם פרושו של הרמב"ם והיו לאחדים, והלשון והענין יוכיחו; ראה רש"י וראצ"ע צנקונו וכן פרש"י לשני התאגורים צחלמוד אשר נכנס עליהם ל"ד 8 צהרה ל"ב; ראה עוד ירושלמי קדושין פ"ד ה"א וילקוט לטמואל ז' ט"ו כ"ד. 3) כ"ב: ע"ג. ג) הכון: ונעצות. 7) הפרוש הראשון ון, דרכמונים" עד, ד"ח" חקר כ"ב: 3. ה) כ"ב: כחז "של" צנקוס "שכ". 1) יחזקאל נ"ה, י"ב; 3; כ"ב: 3: והננה, והוא שלא כנוסחת הספרים שלפנינו. ע"ד דרכמון = *δραχμή* וננה = *μῶ* צפרו של הח' לוקערינאן ע"ד הנעצות והמשקלים צחלמוד Ge- (Ueber talmud. Münzen u. wichte, Breslau 1862) ל"ד 5, 25, 29. ז) ע"ד הגזעונים ראה יהושע ט' ג' עד סוף הפרשה. ח) כ"ב: 3: "לצית הנוקד" צנקוס "לנצחצח. ט) כ"ב: 3: יקר, וכן הוא צפרים שלפנינו. י) "עדיין לא נתייסד" חקר כ"ב: 3. יא) כ"ב: 3: "עד י"י יסודו", והוא חספה ע"ד הנחצר. יב) תהלים קל"ז ז'. יג) כ"ב: 3 וכו' וננ משלימים את הענין ונוסיפין ונלח "רק". יד) כ"ב: 3: צחצח. טו) כ"ב: 3: להיותם ראשים, והוא טעות סופר צלי ספק; ראה לפדות הזה רש"י צנקונו. טז) כ"ב: 3 וכו' וננ ונוסיפין פה: על ונלחצ צית ד'. יז) כ"ב: 3 ונלחצ ונלח "לנח" עוד הפעם לפני ונלח "האומנין". יח) המוסגר צשני חל"י לננה חקר כ"ב: 3; הענין לא יסוה ע"י שני קדר הנלוח צחצח ה"ד. יט) תשלוס הפסוק ונזמור לדוד (תהלים י"ב ח') חקר כ"ב: 3; פרוש ה"ח ננלח אלל סעדיה ור"י קנחי (ספר הגלוי ל"ד 124); ראה גם רש"י צנקונו. כ) טמואל ז', ו' ה'. כא) צפרים שלפנינו: את ד'. כב) תהלים ק"ה; כ"ב: 3 ונלח הפסוק צשלמותו: הללוהו צלללי טנע הללוהו צלללי תרועה.

ד.

1 [וישמעו צריא] יהודה ובנימין] 3) הם שכיני ארץ ישראל והיושבים בערי ארץ ישראל כדכתי' ויבא מלך אשור מבבל ומכותה וגו' ויושב אותם בערי שומרון] וכת' ולא יראו את יי' וישלח] בהם את האריות] [והם גרי אריות שנתניירו מפקד אריות] 1) שהיו הורגין בהם ולא היו גרי צדק] אלא משום] האריות שנתניירו] שני את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדין] וישבו שם עד שנחרב הבית] וכל ימי גלות מדי ופרס עד שעלה עזרא וסיעתו מבבל] ואז נגשו אל זרובבל בערמה] ואמר] להם: 2] נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולאטו] אנחנו] מימי אסר חרון מלך אשור המעלה אותנו פה] ולא כתיב ולו קרי, שלא היו זוכחים] אלא מיראה שלא יגרה] בהם האריות, כיון שראו שלא קיבלום מיד התחילו להסמין שני] 4] ויהי עם הארץ מרפם ידי עם יהודה ומבהלים] אותם לבנות], לפי שהיו מרפין ידי העם, היו ראשי האבות] מבהלים וממהרין אותם לבנות] בעל כורח, כיון שראו כך] שכרו עליהן יועצין] להתעות עם יהודה ובנימין היושבים בירושלם: 5] להפך עצתם] של ראשי האבות שלא יבנו בית המקדש, ולמה הזכיר יהודה ובנימין] כי עשרת השבטים גלו עיקרם ורובם] על יד מלך אשור שני ויעל מלך אשור בכל הארץ] וכת' ויגל את ישראל אשור] ויושב אותם בלחלכת] וגו' וכת' ויגל ישראל אשורה עד היום הזה] מכלל שלא שבו לארץ ישראל, לפי שהיו בהם צדיקים ונביאים והיו יודעין] עתיד ליהרב פעם אחרת ועתידין ישראל פעם אחרת] וישבו שם בארץ אשור ונשאר שם יהודה ובנימין שני השבטים בארץ יהודה ובנימין, ושאר מעט מתי מספר משאר השבטים נשאר בעריהם עד גלות בבל, ואז גלו כל גדולי הדור לבבל ודלת הארץ נשאר בארץ ישראל

א) כ"י"ג: טרי, והוא ט"ס. 3) צנוקס הפרוט הזה נוכל צכ"ג וצכ"י"ג: הנה חוטפים ויוצאים צ"י כדכתי' ויצא ויגך אשור ונצבל ונכותה ונעוהו] צנוקס הספרים שלפנינו: ונעוהו] ונחנות ופקריו ויוצא צערי שונרון. ג) ו"ג י"ז, כ"ד; ונלת "חותם" חסרה צכ"ג וצכפריס שלפנינו. ד) צכ"ג וצכפריס שלפנינו: ד' טס י"ז, כ"ה. ה) ונולת "והס" עד "אריות" חקר צכ"ג. ו) הנוקגר פה הוא, כנראה, הוספת הנעתיק והוא חקר גם צכ"ג: ז) כ"ג: ז' דיקים. ח) צכ"ג וצכ"ג: ונעוהו ירלת. ט) ז"ל כתגיירו, כמו שהוא צכ"ג. י) והנוקסח הנוקרה לנו: יראים את ד' ואת פסיליהם היו עוצדים "ו"ג י"ז, ו"ח. יא) צכ"ג ונוסף: וכל ימי גלות צבל. יב) צכ"ג וצכ"ג: ונצבל וסיעתו. יג) כ"ג: אז נגשו צנרונה אל זרובבל ואל ראשי האבות. יד) כ"ג ונוקסח הספרים: ויאנרו. טו) ולו קרי. טז) צכ"ג: וזוכים, וכן הוא צכפריס וחקר פה צנעוהו. יז) צכ"ג וצכ"ג: יש כאן הוספת הווליס "אליו ונלחמה". יח) כ"ג: יגדה, ונעוהו סופר הוא. יט) ונצלהים כח"ג. כ) צכ"ג וצכ"ג: מרפין ידי עם ראשי האבות. כא) ונלת "לבנות" חסרה צכ"ג. כב) טס וצכ"ג: כן, כן) יש להשלים: רעים; צנוקס כנוי הגוף "הס" וסיון הרצים "יס" נוכל צכ"ג "ין" "והן" צכ"ג: וצכ"ג וצכ"ג נוכל "יס" "והס" הכלכתם. כד) עזרא ד' א: כה) צכ"ג: רוצם ועיקרם. כו) ו"ג י"ז, טי. כז) ז"ל: אשורה, כמו שהיא צכפריס שלפנינו. כח) ט"ס וז"ל: נחלם כמו שהיא צכפוק. כט) ו"ג י"ז, ר'; צכ"ג וצכ"ג נוכל גם סוף הפסוק, ונצבור נהר נחן וערי נדי". ל) ו"ג י"ז, כ"ג. לא) יש להוסיף: שצית המקדש, וכן הוא צכ"ג וצכ"ג: צנוקס הנולות "פעם אחרת" נוכל צכ"ג "ליגך צגלות" ולדעתי עוצים השנים ון האחר ז"ל: ליגך צגלות פעם אחרת.

לעבוד האדמה כדבי ומדלת הארץ השאירא) לכורמים וליונבים (3) ובשנת אחת לכורש עלו יהודה ובנימן עם פליטת שאר גלות השבטים ורוב עשרת שבטים לא שבו מאשור עד היום הזה: [וסכרים עליהם יועצים], כתי בסמך לקיים מה שני יסכר פי דוברי שקר(ג), כי בלבל הקי עצתם אחרי כן(ד), ויש אומי וסכרים כמו וסכרתי את מצרים(ס), כלומי מוסרין(ו) עצמן למיתה: [ויועיצו:] להפר עצתם, וסוכרין עדי שקר ויועיצו(ח) רע כותבי שטנה: [כל ימי כורש מלך פרס] שכבש את בבל עד מלכות דריוש מלך פרס שמלך אחרי כן שהוא(ט) בן אסתר המלכה כי(י) כתי ובשנת אחת לכורש מלך פרס(יא) וזו היא תחילת מלכותו(יב), וכיצד הותחלה השטנה במלכותו אחשורוש, בתחלת מלכותו כתבו שטנה לבטלי(יג) מלאכת בית המקדש(יד), ומי כתב השטנה, שמישי ספראטו(טו) בן המן הרשע(טז), וזה היה(יז) בימי ושתי המלכה(יח) בת בלשצרי(יט), שלא היתה מניחתו לבנות בית המקדש, שהיתה אומרת מקום שהחריבו אבותיי אתה רוצה לבנות(כ) ומאת ימי היתה זאת, כי עדיין לא שלמה גלות מדי ופרס, וטעו ומנוכח(כא) מהרבן הבית ולא היה להם למנות אלא מהרבן בבל, כי עדיין לא שלמו ע' שנה(כב), ואז הועדו הרשעים להסית את ושתי בת בלשצרי(כג), וכמה שנים היו משנהרב הבית על יד נבוכדנצר עד ימי כורש(כד), בשנת י"ט(כה) למלכות נבוכדנצר חרב הבית(כו) והוא מלך אחרי כן כ"ו שנה(כז), מדרוך(כח) בנו מלך כ"ב, ובשנת כ"ב מת ומלך באותה שנה בלשצר בנו ועמד במלכותו ב' שנים ומחצה, כ"א שנה ומחצה(כט) דאוויל מרווך וב' שנה ומחצה לבלשצרי(ל) הרי כ"ד שנים(לא), וכ"ו של נבוכדנצר מיום שנחרב(לב) הבית עת מותו הרי ג' שנה(לג) אז בא דריוש המדי ותפש את בבל והחריבה

(ח) יש להוסיף, רצ עזרים" לפי הנוסחא הנמורה לנו, וכי"צ כחוז, רצ סקיס".
 (3) ולגנים כתיב (ראה ו"צ כ"ה, י"3). (ג) תהלים ס"ג, י"3. (ד) כנראה שאלו ר' צנינוין ונצאר חפרוה סרים כרוה רש"י והראש"ע ז"ל, ראה פרוטס צנוקונו; צכ"צ נוטלו צנוקוס כל הפרוט נוולת "כחצ" עד "כן" הדצרים האלה: "לקיים וזה שנאמר יסכר פי דוצרי שקר". (ה) יסעיה י"ט, ד'. (ו) כ"צ: נוסרין, והוא טעות. (ז) נוסחת הספרים: יועצים. (ח) צכ"צ וכי"נו: יועלי. (ט) כ"צ: כורש, והוא הוספה. (י) כ"צ: כי כן. (יא) עזרא ח', ח'. (יב) כ"צ: זהו צתחלת ונלכותו. (יג) כ"צ וכי"נו: להסטיין ולצטל. (יד) צכ"צ וכי"נו יש פה הוספה והיא: כתי שני ויחילצ ונלך ד' צדך לטען לו (צנודצר כ"ג, כ"3). (טו) עזרא ד ח'. (טז) לפרוש הזה ראה ילקוט ורש"י צנוקונו. (יז) צכ"צ: היה כחוז. (יח) אסתר ח' ט'. (יט) צכ"צ: צלשאלר צן צנודנלר; הטה לזה דיחל ח' ח' (ואין להחליפו צלשאלר, דיחל ז' ח'). (כ) כ"צ: לצנותו. (כא) "ונוני" חסר צכ"צ. (כב) ראה לעיל את הצאור לפרטה ח', ח'. (כג) צנוקוס, צלשאלר" נוטל צכ"צ צל נקוס, צלשאלר", ושם נוולת גם ההוספה: צן צנודנלר הרשע. (כד) צנוקוס עד יוני כורש" נוטל צכ"צ וכי"נו: "עד שנכנה על ידי כורש". (כה) כ"צ: חסע עשרה. (כו) סס: ציה הנוקדש. (כז) הטה לזה נוולת דף י"ח ע"3, כי גם סס צקטו ונוטל על פי החשבון (י"ט עם כ"ו = ו"ח) את שני נוולכות צנודנלר, והנוטל סס הוא כמעט וולה צנולה כנוו שהוא כאלו לפנינו. (כח) ט"ס וז"ל ונודך (צ"צ כ"ה, כ"2); אולם צכ"צ כחוז ונודך צכל ונקוס וצנוכה. (כט) כ"צ: כ"ח ונומלה. (ל) סס וצ' ונומלה לצלשאלר. (לא) סס וכי"נו נוסף: של שניהם. (לב) צכ"צ: שחצ. (לג) סס: שנים; ראה נוולת דף י"ח ע"3 וילקוט לאסתר ח' ז'. וכן הוא החשבון של שבעים שנה: צנודנלר ונלך ו"ח שנים, ונודך ונלך כ"ג שנים ואחריו ונלך צלשאלר ז' שנים נוטל סך הכל ע' שנה. ונודצריו של ר' צנינוין לנדון, כי החשבון הזה אינו עולה יפה.

והגלה את ישראל (למדיצ) ופרס ומלך שנהג) אחת, הרי נ"אד), כורש בנו מלך ג' שנים, הרי נ"ד, ובשנת אחת לאחשוורוש בתחילת מלכותו החלו לבנות הבית (על דברי דניאל, כי דניאל טעה ומנה משנת ד' לנבוכדנצר מנבואת ירמיהו וכלל אותן ש"ו שנים עם נ"ה, והם ע"י משנת ד' לנבוכדנצר ועד) תחלת מלכות אחשוורוש, ואז כתבו שטנה על (י) יהודה וירושלם, ומלך אחשוורוש אחרי זאת י"ג שנה, כי בשנת אחת למלכותו בטלה המלאכה ומלך אחרי כורש בנו הנקרא ארתחשסתא ואז כתבו צריח) יהודה שטנה ואלה הם רחום בעל טעם ושמי שפראט) והיתה המלאכה בטילה י"ד שנים כל מלכותי) אחשוורוש, ל"ב שנים למלכות ארתחשסתא הרי מ"ה שנים, שנה אחת (לכורש בן אסתריצ) הנקרא דרוש עלו מבבל, הרי מ"ו שנה (ובשנת שתיס"ד) לבואם אל בית האלהים בירושלם החלו לייסד ולבנות ובקשו הכותיים טו) להתחבר עמם לבנותו) ולא קיבלום אז שכרו יועצים להפר עצתם, ולא עלתה בידם בימי כורש כאז בימי אחשוורוש ואתי) בימי ארתחשסתא הנקרא כורש בדברי חכמים י), הוא כורש, הוא דרוש, הוא ארתחשסתאיט): 7 [כתב בשלם], ומי כתבו רחום ושמי על שם מתרדת טבאל: [ושאר כנותיו כ) ושאר סיעתו, כנותו, עדתו, בנישתו, כניפתו כגון כינופאי כולן לשון אהר"כ), לשון כג) קודש עדתו, בלשון ארמי (כד) כנישתו, ובלשון כה) תלמוד כניפתו, בלשון פרסי כנותו כו): [וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית], כלומר כתב משונה וכפול במכתב ובפירושו): 8 [כנמא], כן נאמר, כלומר כן נ"מא, כן אימאכ): 9 [כנותוהו], עדתם כט) וסיעת כינופאים: [דיניא זב) מן דיני מדינתא, ואית דאמרי דינא מלכותא]: [ואפרסתביא] מן

ח) כ"צ וכי"ננ ומוסיפין: עם הכסדים. (ז) כ"צ: צמדי. ג) סס וכי"ננ: סנה. ד) כ"צ מוסיף פה ונלת "סנה". ה) סס וכי"ננ: לננותו עולא וסיעתו. ו) כ"צ: עד. ז) סס וכי"ננ: על יוסני. ח) כ"צ: סרי, והוא ט"ם. ט) רלח עולא ד' ח'. י) כ"צ וכי"ננ: לנלכות. יא) כ"צ: וצנתה א'. יב) סס: הנלכת, והיא הוספה. יג) סס: שנים. יד) כ"צ: ז', כי"ננ: שנים. טו) כ"צ: הגדים, והיא הוספה. טז) סס: לננות. יז) ל"ל: ואף. יח) כ"צ וכי"ננ מוסיפים פה ונלת "האוני". יט) רלח את הכתוב לפרסה א', ח'. ונהשצון הנדויק הזה יודע לנו, כי ר' צנינין סס צנצורו עין פקוזה גם על סדר הזוניס, והדגד הזה ירלחו לדעת את חכונת הפרוס שלפנינו, כי גם אל סדרי התולדה וקורות הימים סס ומצדו לז. פרוס כל הפרסה עד הנקוס שאנו צו הוא לנו לאות ולעד, כי ר' צנינין הצין וידע מה ונללכת הצאור דודעת וננו, ויצא צטוז טעס את קסור העניינים וקדורס הסניגו זה אחר זה צכל הפרסה. כ) כ"צ: כוונתו, והוא ט"ם, והכתיב צספריס שלנו הוא: כנותו. כא) כ"צ מוסיף ונלת "כנותו" ללז לוקך. כב) כ"צ וכי"ננ: כולהו לט' חד הוא צלשון כגון כנופי"א. כג) כ"צ: צלשון. כד) סס: ארני"ת. כה) סס: צלשון. כו) הצאור הזה ירלח לנו לדעת, כי ר' צנינין דרך גם הוא צדרך הצלשניס והסתדל לצאור ונלות קשות חרות ע"י ההשוואה עם לשונות אחרות ונלשונות צני סס. רלח את החלק הראשון ומספרנו זה פרסה ה' ונש"כ צכ"י קעניקאלט ענין עולס צקנה אחר עם נוס שלפנינו; רלח גם רש"י ורלח"ע צנקונו. כז) כ"צ: וצפירוסו. כח) רלח ח"א ומספרנו זה פ"ח, כ"י (= כ"י קעניקאלט), רש"י ורלח"ע צנקונו. כט) כ"צ: וגם סיעת. ל) צספריס שלפנינו: דיניא. לא) עיין קדוסיין דף ע' ע"צ: נוכריי רצא צנחחא, צלאי דכאי (ורש"י פי' סס: שנות ונקוונות או נשפחות) ורלח ערוך השלם לקוסיט (ח"צ לז 95 והללס) שונצאר את הספוק ככנון. לדעתו דכאי או דינא סיל Dabanas על נסר Belias בצלל.

פרסם): [ארבויאז] מן ארך כמו וארך וכלנהג): [בבליא] מן בבל: [שושנכיא] מן שושן: [דיהייד] מן דיהי מדינתא: [עילמיא] מן עילם: 10 [ושאר אמיא די הנלי אסנפר רבא ויקרא והותב המו בקריאז] די שמרין, הם העמים שהביא אסרחדן מלך אשור הנקרא אסנפר בלשון פרס) והושיבן בערי שומרון ונתניירו מפחד האריות, ויש אומ' אסנפר הוא אביו של אסרחדןט): [ושאר עבר נהרא] י) ושאר העמים שמעבר הנהריא): [ובענת], וכן ענת, כלומר כניצ) מענה הכתבני) ויש אומ'י) דברים רכים ומענה פיוסיןטו) כענינא דין כת'טז) תחנונים ידבר רש"י, ד"א ובענת וכעת הואתיק): 11 [פרשנן]יט), משנה התורהכ) תרג'כ) (פרשנןכ) אוריתאכ), והוא כתב הנשתון, משונה וכפול: [אגרתא] דבריםכד) רבים אגוריםכס) בהכו): 12 [מרדתא], מורת דת' רבתי בנוים שרתי במדינותכו): [ובישתאכ), [מרעת]: [ושוריאכט)], חומות מתרג' ושוריאל): [שבכילולא]) ויכלו תרג' ואישתכלולכז): [ואושיא] הם היסודותלג) חוק בנין הבירה כדכת' לאשישי קיר חרשתלד) ומתרג' לתקוףלס): [יחישון]ז) חופרים וחוטפים בקרקעז) הקשה לייסר החומה כדתנן החוטט בגדישלמ): 13 [דך], זאת תרג'נט) דאמ'): [ישתכלולן], ישלימו יכלו ויבנומא): [מדהמ] בלו והלךנג) לא

ח) מן פרס" חקר צכ"צ וצכ"ונג. לדעת קוהוט נספרו המצר ח"א 240 אפרסתכיא הוא העם האשורי היותו צין נדי וצין פרס, הנקרא גם Parätaka-kene. הכתיב: ארכוי. ג) צראסית י' י'; וצכ"יז יש גם הנוסף הכתוב: צארן טעבר. ד) כ"צ: דהיא; הקרי: דהיא, והכתיב: דסוא. ה) כ"צ: עלמיא; ובספרים שלפנינו: עלמיא. ו) הסוה דס"י, ראצ"ע וכ"ק צנוקומו. מכל הספרים הזה נראה, כי ר' צינמין ידע להשתמש בצאורו גם צענינים גיאוגראפיים, אף כי לא עשה זאת אלא צדך חקירת הלשון (Etymologie). ז) נספרים שלפנינו: צקריה. ח) כ"צ: פכסי. ט) צנוגע להפרוס הז' ראש ס' הסרטים לך 568 וראש עוד דס"י וכ"ק צנוקומו. הספרים הראשון, אשר לפיסו אסנפר אינו כנחריצ כ"א אסרחדן, לא תנאל לדעמי צסוס אחד מהצאורים, וכנראה יש לו חיזה יחס אל שפת פרס, ולא אוכל לדאזון לצי להעניק חקר צדצר הזה. י) כ"צ: נהראי; נספרים שלפנינו: נהרה. יא) צנוקוס "הנהר" כתוב צכ"צ וצ"ונג: פרת. יב) קרי: מן, וכן הוא צכ"צ. יג) כ"צ וכ"ונג מוסיפים: דנה פרתגן איגרתא. יד) צכ"צ מוסיף, "ובענת" והוא ללא לוךך. טו) כ"צ: פיוסיס. טז) סס: כענין טל'. ז) מושלי י"ח כ"ג, וספיל לסיפא דקרא: ועסיר יענה עזות. יח) להפרוס הראשון הסוה כ"ק צנוקומו, ולהפרוס הז' והג' הסוה ספר הסרטים לך 568, וראה גם ראצ"ע ורס"י צנוקומו. יט) צכ"צ מוסיף: כמו טל'. כ) דצרים י"ז י"ח; יהוטע ח' ל"צ. כא) ראה הסרטיים צנוקוס המזכר. כב) וצתרגוס: פתשגן. כג) "אוריתא" חקר צכ"צ. כד) סס: טדצרים. כה) סס: אגורים, וע"ס הוא. כו) הסוה כ"ק, רס"י וראצ"ע צנוקומו. כז) צכ"צ וככ"ונג כנאל גם הנוסף הפסוק: יהתה למם (איכה א' ח'). כח) צכ"צ: וצאשתא, וכן הוא צספרים שלנו. כט) ושורי כתיב. ל) צכ"צ: הסומוות מתרג' שורייא (ראה תרגום לנ"צ כ"ה י', ותהלים י"א כ'). לא) אשכללו כתיב, וקרי שכללו. לב) הסוה תרגום אונקלוס צראסית צ' א'. לג) כ"צ וכ"ונג: סס השמות וסימדות. לד) יסעלי ט"ז ז'. לה) תרגום צנוקוס טל': תוקפיהוק. לו) כ"צ מוסיף: כלוור. לז) כ"צ וכ"ונג מוסיפין: צנוקוס הקרקע. לח) ראה סוכה דף ע"ו ע"א. לפרוס הפסוק הזה ראה רס"י צנוקומו, ספר הסרטים לך 568 והלאה. ע"ד הסוויים הנמלאים צכ"ק צצר דצרו צלוקה צחלק הראשון נספרנו פ"ו. לט) כ"צ וכ"ונג: כמו דמתרג'. מ) ראה תרגום אונקלוס לויקרא ו' י"ח. נא) כ"צ: ושליו ויכלו ויצנו. נב) סס וככ"ונג: נודה, וכן הוא צספרים שלנו. נג) כ"צ וכ"ונג מוסיפין: עוד.

ינתנו], מדה זו מנת המלך א), וזו) מכס הסחורה, וכן כת' ג) וכסאים אנשי מדה
 תרגי גברין דסחורה ד), אנשי מדה, בעלי סחורה: [בלו], וזו) כסף גולגולתא
 כמו בקע לגולגולתו) מס לשלטון, וכן כת' ועל דניאל שם בל לשיזבוהתו) ז)
 כופר ממון להצילוק), בל ובלו חד הוא ו' יתירה כמו ויכו האחד את האחד ט)
 ויך) האחד יח): [והלך] זו ארגונאי) הוא המכס שנותנין הולכי דרכים וגשרים
 ומחוזות ומדינות יג), ומאחר שיבנו היהודים ירושלים ובית המקדש, עוד לא ישהעבדו
 לך, ולא יתנו לך אילו המסיות: [ואפתום מלכין תהנויק] יד), ואוצר המלך יהא
 בו נוקטו) והפסד: 14 [די מלח היכלא מלחנא] טז), מעתה יז) אשר סתור ההיכל
 שבירושלם, סתרנו מהיבנות בעצתינו ובטלה מלאכתו כמו ארין מלחה לאיק) תשב
 מתרגי ארע צדיאיט) לאכ) תיותבכא) ועוד שמים בעשן נמלחוכ), על כן
 הגדנו לך כדי שלא תניה לבנותו: [וערות מלכא] וקלון המלך, דיאכג) וערות
 לשון חרבהכד) כלומר אם יבנוכס) בית המקדש וירושלם או ימרדו כך היהודים
 ויחרב מלכותך, ויש אומי לשון דלות, כמו פנה אל תפלת הערערכו) וכמו ערו
 ערוכו): [לא אריך לנא למיחוא], לא נאה לנו לראות ויש אומי לא ארוך כס)
 לא נוהיל ונמתין כמו ויחל כט) תרגי ואורין דנאל) על זאתל) שלחנו והודענו
 למלך זכ): 15 [די יבקר], שיפשפש כמו לא יבקר הכהולג) מתרגי בירושלמיך)
 לא יפשפש כהנאל) והוא לשון לך) בדיקה: [ותהשבח] ותמצאז): [ומהנוקת
 מלכין] ומזקת מלכיםל): [ואישתדור] מרד בלשון פרסי'ט), ויאבק תרגי ואשתדל ו)

א) כי"צ מוסיף: ומאי היא. ז) טס וצכ"יינג: זו נותת, והוא מיתור. ג) צכ"י"צ
 ננאל) גם תחלת הפסוק: יגיע ונלרים וכסר כוס (ישעי' נ"ח י"ד). ד) תרגום צנוקס
 הכ"ל: אכסין, והיא חוספה. ה) כי"נג: זה. ו) שנות ל"ח, כ"ו. ז) דניאל ו' ט"ו.
 ח) כי"צ מוסיף כמו איש כופר נפטו (שמות ל' י"ג). ט) טס וצכ"יינג מוסיפין: וכמו
 צנו צעור (צמדכר כ"ד ג') פירושו; ראה ש"צ י"ד ו'. י) כי"צ: ויך את. י"א) טס
 וצכ"יינג מוסיפין צן צעור. יב) כי"צ: ארנוני. יג) טס וצכ"יינג: ונגדניות ונחזות;
 ע"ד ננדה צלו והלך ל' צצא צתל דף ח' ע"א ונלרים דף ס"ג ע"ב; וראה גם
 ספר השרשים ל' 569, רצב"ע צנוקונו וכי"ק. יד) צספרים סלנו: ואפתס ונלכיס
 תהזק. טו) כי"צ: יהא צנוק; צכ"יק ננאל "וסוק" צנוקס, ואל"ר; ראה ס"ה
 (= ספר השרשים) צנוקס הכ"ל ורש"י צנוקונו. טז) צכ"י"צ ננאל) גם תחלת הפסוק:
 כען כל קבל. יז) כי"צ וכי"נג מוסיפין: ומכזר. יח) צספרים שלפנינו: ולל (ירמי'
 י"ז ו'). יט) צכ"י"צ וכי"נג: לריא. כ) כי"צ: דלא. כא) תרגום צנוקס הנזכר: כלרעל
 קדום דלא איתיחית. כב) ישעי' ל"ח ו'; הפרוש הזה עם הפסוק המוצא פה ננאל
 גם צס"ח ל' 569 וצכ"י צנוקונו. כג) כי"צ: ויש אוני. כד) טס וצכ"יינג: חורזן.
 כה) כי"צ: יבנה. כו) תהלים ק"ב י"ח. כז) טס קל"ז ז' ז'; כי"צ וכי"נג מוסיפין:
 ועוד עדי עווער ומתרג' קרוי חורזי"ח; צתרגום סלנו לישעיה י"ז ז': קרויהון חרבו.
 הסופסה הזאת אין לה נוקס צזה וצלי ספק חוסיפה הועתיק להפרוש השני של "וערות"
 (הטוס להפרוש הזה ס"ה צנוקס הכ"ל ורש"י צנוקונו). כח) קרי: אריך. כט) צלחית
 ח' י'. ל) כי"צ ותרגום אונקלוס (צנוקס הכ"ל): ואורין על דנה; הטוס ס"ה טס
 ורש"י צנוקונו. לא) כי"צ: על כן. לב) לפרוש הפסוק כלו הטוס כי"ק צנוקונו.
 לג) ויקרא י"ג ל"ו. לד) כי"צ וכי"נג: צתרגום ירושלמי. לה) הטוס תרגום ירושלמי
 צנוקס הכ"ל ורלה גם רש"י צנוקונו. לו) כי"צ וכי"נג מוסיפין: ציקור, והוא לטון.
 לז) כי"צ מציא לריא: וינאל ומתרג' ואשכח (ראה תרגום אונקלוס לצלחית כ"ו י"ג).
 לח) כי"צ: ומונקת מלכין. לט) כי"צ מוסיף וגם. נ) הטוס תרגום אונקלוס
 לצלחית ל"ב כ"ה.

והוא לשון מלחמה: [עלמ] קריאת דך] על זה הדבר העיר הזאת החריבה(3):
 16 [די הן קריאת דך] שאם העיר הווג) חיבנה: [חלק בעבר נהרא] אין לך,
 שכשם שימרדו) בך היהודים, כך ימרדו בך כל יושבי עבר הנהר: [לא איתי
 לך], לא יש(4): 17 [בשמרין] בשומרון, וזאת התשובה(5): [שלם וכעת] דברי
 שלום ומענה רך: 19 [ובקרו והשכחהו] ובדקו ומצאו שזו העיר מימי(ז)
 שם בן נח שני ומלכי צדק מלך שלם ומתרגי מלכא דירושלם(8) מאז מקדם(ט)
 על המלכים מתנשאה: [ומרד] שמרדו בה הרבה מלכים: [ואישתדלו] ומלחמות
 כמו(י) ואישתדל, ל' מתחלפת עם ר' כמו וארו ואלויה(11) ופירושים והנהי(12), ואשתדול
 לשון מלחמה הוא(יג) כדכתיב(יד) ויאבק איש עמו תרגי ואישתדלו(טו), מלמד שנלחם
 המלאך עמו(טז) עד שעלה עבקי(17) ברגליהם(18) עד כסא הכבוד, עלי(ט) בן נדעכ)
 אשתדור מלחמות הוא(כ) ומימי עולם מרדו כל המלכים(כג) על ירושלם ונלחמו
 בה, ובזמן שהיו עושין רצון קוניהם, היו כל המלכים נותנים מס לישראל, ועל
 כן אמר: 20 [ומלכין תקיפין הוו על ירושלם] כגון דוד ושלמה ושאר מלכים
 והיו שולטין בכל עבר הנהר(כד) ומסיות ומכסים היו נותנים להם: [מדה] זו מנת
 המלך: [בלו] זו כסף גולגלתא: [והלך] זו ארנונא, לפי שהיו עוסקין בתורה
 ובמצות, ועתה מכבר אשר רפו ידיהם מן המצות, מעכשיו: 21 [שיסכר] טעם
 לבטלה(כה), [לבטל האנשים האלה שלא יבנו העיר הזאת: [עד מני טעמא יתשם]
 עד שאצוה אני ואשים עצה(כו): 22 [וזהירין הוורו] שלו למעבד על דנא(כז),
 להיות להם שלו וביטול כמו לא תשלה אותי(כט), כלומר לעזוב המלאכה ולבטלה
 על זה הדבר שאמרתם, למה ירבה חבלה והשחתה להיוק(3) מלכי מדי ופרס, וכל
 כך למה, כדי שלא ימרדו עליו אנשי המלוכה, ועדיין לא הגיע זמן הבינין(לא):
 23 [ארין], אז מאחר שאינרת(3) הנשתון של ארתחששתא המלך היה נקרא(ג)
 לפני רחום ושמישי וסיעתם, הלכו בחפזון לירושלם, בחפזון מתרגי בבהילו(ג) ובטלו
 מהם המלאכה בכח(ג) גדול: [גשתונא], כתב שיש בו מלשינות(ג), מילה שגויה

(ח) כ"ג: דנא, וכן הוא צפסרים שלפניו (3) כ"ג: הומרזה. (ג) סס: הזאת.
 (ד) סס וכ"מ: טנדרו. (ה) כ"ג וכ"מ: ונוסיפס: תרג' לא חיה. (ו) כ"ג וכ"מ: ונשלימס ע"י הפסוק: תפנונא שלח ונלכא. (ז) סס וסס: ונן ימי העולם ונימות. (ח) השוה
 תרגום אונקלוס לנראשית י"ד י"ח; זכ"ג חסרה ונלח "נלכא" הנוצלה זכ"מ וסוקבלת
 לנלח "נלך" צפסוק. (ט) כ"ג: ונקדס עולם; כ"מ לפסוק ט"ו, ט"ז י"ז וי"ט הוא
 כונעט ונלח צנלח כמו שהוא לפניו. (י) כ"ג וכ"מ: ונוסיפס: ויאצק ונחג' (צראשית
 ל"ג כ"ה). (יא) וארו, צנלח ז' צ' ה' ז'; ואלה סס ל' ז' י'; ז' ח'; צלור טניס
 = הסס. ע"ד חלוק האותיות ל' וז' ראס ח"א ונפסרנו זה פ"ס. (יב) כ"ג ונוסיף:
 וכן ואישתדור. (יג) סס: ואישתדל לשון ונלחמות. (יד) סס וכ"מ: וכן הוא חומר.
 (טו) תרג' ואישתדל (צראשית טס) חסר זכ"ג. (טז) סס: עס הנלחך. (יז) ט"ט וז"ל:
 אצק. (יח) כ"ג: רגליס. (יט) סס: ועל. (כ) סס: כי (הוספס). (כא) סס וכ"מ:
 הס; לפי כ"מ: ז"ל: ונלחמות הוא. (כב) כ"ג וכ"מ: ונלכי עולם. (כג) כ"ג ונוסיף:
 ונימות. (כד) סס: טימו, וכן הוא צפסרים. (כה) כ"ג וצפסרים: לצנלח. (כו) כ"ג
 ונוסיף: וטעם; הפסוק שלפניו לפסוק כ' — כ"ג ונלח כונעט ונלח צנלח זכ"מ.
 (כז) כ"ג: תהו, והוא טעוה. (כח) צפסרים שלפניו: דנא. (כט) ונלכיס, ל' ד' כ"ח.
 (ל) ט"ט וז"ל להזיק. (לא) ז"ל הצנין, וכן הוא זכ"ג. (לב) סס וצכ"מ: אשר אגרת.
 (לג) כ"ג: נקרי. (לד) השוה תרגום אונקלוס לטעום י"ב צ"ח; כ"ג ונוסיף: לירושלם
 על היסודים. (לה) סס: וכ"מ: צזרוע וצכח גדול. (לו) סס וסס: כתב טנו לשון

שמחליף ושונה בלשוננו) ואינו מדבר כראוי וכנכון, אז במלה עבודה(3) של בית ייג) מתחלת מלכות אחשוורוש, וכל ימי ארתחשסתא עד שנת שתים לדריוש מלך פרס:

ה.

1 [והתנבי חגי], אז באותו הפרק נתנבא חגי(ד) הנביא וזכריה בר עדוא(ה) על יהודה וירושלם, על היהודים שיבנו בית המקדש, כי לא תבטלו(ו) מלאכתן וכן כת' בשנת שתים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש היה דבר יי' ביד חגי הנביא(ז) וכת' עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבדה אמר יי'(ח) וכת' בשנה השנית בשנת שתים לדריוש היה דבר יי' אל זכריה(ט) וכת' לכן כה אמר יי' שבתי לירושלם ברחמים וגו'(י): 2 [בארין], או קמו זרובבל וישוע(יא) והתחילו לבנות הבית(יב) ואותסיג) הנביאים חגי וזכריה(יד) ועזרא ויהושע הכהן הגדול מסייעין אותם ומטיבין(טו) לבם בנבואתם ככת' ידי זרובבל יסדו(טז) הבית הזה(יז) בעת הראשונה(יח) בימי מלכי מדי ופרס וקמו צרי יהודה ובנימין וביטלו המלאכה בלשון(יט) שסיפרו אצל מלכים על יהודה וירושלם ועלתה ביד צריהם לבטל, כי לא הגיע עת בית יי' להבנות וידיו תבצעה(כ), עבשיו ידיו תהיין(כא) משלימות הבנין כמו כי יבצע יי'(כב), לפי שעבשיו הגיע הזמן: 3 [בה זמנא], באותו(כג) העת שהתחילוכד) זרובבל וישוע לבנות(כה) בשנייה כדברי חגי וזכריה, אז בא עליהם תחני שהיה משומד(כו) ושם אותו סנהריב(כז) פחת(כח) שלטון בעבר הנהר(כט), ואמר כי כן(ל) רבשקה(לא) היה: [וישתר], הוא שכת' (לב) והקרוב אליו כרשנא שחר(לג): [ביוני(לד)], הוא שכת' (לה) ביחא ואבנת(לו): [וכנתהו(לז) וסיעתם: [מן שם לכוס(לז) מעם], מי נחץ לכם רשות, לפי שני לעיל(לח)

ונלשנות; ללענתו ל"ל זה: ונאי ונלשנות. א) כ"י: צמילת לשונו. 3) עס: העצדות. ג) עס וכ"י וננ ונוסיפס: על צית האלהים אשר צירוסלם; הסוה לזה כ"י קצ צמקונו. ד) מן "אז" עד "חגי" חקר צכ"י וכ"י וננ. ה) כ"י: צן עדו הנציא. ו) עס: עוד (הוספת). ז) חגי א' א'. ח) עס א' ח'; ואכבד כתיב. ט) כ"י: וכ"י וננ ונציאין גם את הנוטף הספוק: צן עדוא הנציא לאוור (זכריה א' ז'). י) צמקוס "וגו" וננל צכ"י צכ"י וננ הנוטף הספוק: ציתי יצנה זה (זכריה א' ט"ז). יא) כ"י: זרובבל צן סאלתחאל וישוע צן יולדק. יב) כ"י וכ"י וננ: צית הנוקדש. יג) ל"ל: וחס. יד) כ"י: זכריה. טו) עס ונוסיפ: את. טז) עס צטעות: יפרו. יז) זכריה ד' ט'. יח) כ"י: וכ"י וננ: צלשונה. יט) עס וסס: צלשון הרע, והוא נכון לפי דעתנו. כ) זכריה ד' ט'. כא) כ"י: תהינה. כב) יעני' י' י"ב. כג) הנהוג צצורוכו להציא את ראשית הספוק כלורתו ולהודיע אה" רק את חקן כל הספוק או את כל הפרעה ולא כלשונו וננ. כד) כ"י: וכ"י וננ: צאותה. כה) עס וכ"י וננ: לצנות הצית. כו) צכ"י: ונוסור, והוא ט"ס. כז) כ"י: וכ"י וננ ונוסיפס: ונלך אשור. כח) עס וסס: והוא שלטון, לתוספת צאור. כט) צמקוס "הנהר" יס צכ"י צ "נהר פרת". ל) קרי: צן. לא) רבשקה ער לצא סחריצ (ונלכיס צ' יח). לב) כ"י: ונוסיפ: צמגילה. לג) אסתר א' י"ד. לד) קרי: צחני. לה) כ"י: ונוסיפ: צמגילה. לו) עס צינא (זה טעות) ומצונס (צכפסיס שלפנינו: חרצנא); ראה אסתר א' י'. לז) כ"י: לכו, וצכפסיס שלפנינו: לכס. לח) כ"י: וכ"י וננ: לעילא.

שימוע) טעם לבטלא גברי'א (אילך וקריאת דך לא תתבניג) עד מני טעמא יתשדך, ועל כן אמרו עכשיו מן שם לכוּם טעם: [ואושרנא דאס] וחומה זאת, ויש אומי' ואושרנא ארמון גדול ובירה גדולה, כרכי' עלו בשרותיה ושחתו, בנין של קורות כדכתי' בצל קורותי' בטלל שרותי' (וכן ט) נאמר בנבואת חגי עלו החר והבאתם עין ובנו הבית: 4 [כנמא], כנאמר: 5 [ועין אלההום] ככתי' עיני יי' אלהיך בהיג: [ולא בטילו המון יד], עד אשר טעם הדבר לדריוש ילך ואז ישיבו אגרת על זאת, אז שלחו אגרת לדריוש וזהו טו) פתשנן איגרתא כו'טז): 8 [אבן גלל] אבני שיש כמו בורמית) דגללאית): [ואעיט) מתשם] ועין מושם בכתלים לחוק ההומה: [ועבדתהכ) דך] מלאכהכא) זו: [אספרנא] בוריות, ד'א אספרנא כמו אספרוא דגרסינן בראש כתובותכז) אספרואכז) דירי בשלישי הוא דאתיאכז), והם משואותכס), אספרנאכו) ארמספרכו) אנה, עד שלא יגמר הדיבור להיאמר והן עושין אותו במהרה ובזנין הבניןכח): 11 [התיבונא] השיבוננו: [אנחנאכט) המון], אנחנו המה עבדי אלהי השמים: [די היה בנא] לה) שהיה בנוי מקודם לכן שנים רבות ושלמה מלך ישראל הגדול בנאו ושיכללו ואין זה הבנין דבר חדש: 12 [להן מן] די הירגו: לה) ואכן משהבעיסו אבותינו לאלהי השמים מסר אותן ביד נבוכדנצר לה) והבית הזה: סתרו והחריבו ועמו הגלה לבבל: 13 [ברם בשנת הר'און] וגם בשנת אחת לכורש מלך פרס שם עיצה ושעם הבית הזה להיבנות: וגם כלי בית האלהים של זהב ושל כסף אשר נבוכדנצר הוציא מן ההיכל שבירושלם: 14 [והבל הימון] לה) והוביל אותן לבבל, הוציא אותם כורש הראשון מהיכל

ח) כ"ג: וכען טיונו. 3) סס: גזריאל. ג) נספרים שלפנינו: תתנא. ד) עזרא ד' כ"א. ה) נספרים שלפנינו: דנה. ו) ירמיה ה' י'; ונלת, ושחזר"ו חסר כז"ב. ז) סס נוסף: ותרגי. ח) ראה חנוס חונקלום כזאסית י"ג. ט) (ועס נוסחא שלפנינו: סרית) ט) כ"ג: וכך. י) חגי א' ח'; ננוגע לפרות הר'און של, ו'אוסרנא: פש"י צוקונו [צנין חומוה לצניס חזרו ונחם], ס"ה לד 569 וכ"ק צוקונו. יא) כ"ג: אלהיס. יב) סס: כונו. יג) דגרים י"א, י"ב. יד) כ"ג: וכ"ענו ונוסיפס: לא צטנו להס. טו) כ"ג: וזה הוא. טז) סס: וכו'. יז) כ"ג: כורני, והוא ע"ס. יח) סס וכ"ענו: פרוקי ון ש"ס והוא הוספס; רש"י וכ"ק ונפרשים ונלת, גלל"ג ג"כ צדך הזה; ראה גם ס"ה לד 571 ונתיא (דפוס ווארשא תרל"ט) לד 28. יט) כ"ג: ועא. כ) סס ועיזדתא: נספרים שלפנינו: ועיזדתא. כא) כ"ג: ונל'כה. כב) כתוצות ד' ג' ע"ג. כג) ון, דגרסינן עד, "אספרוא" חסר כז"ב. כד) כתוצות סס: קאמו; כ"ג: דחתי. כה) כ"ג: וכ"ענו ונוסיפס: צדק חתונה. כו) כ"ג: ארונוספרנא, וע"ס הוא. כז) סס: עד דנוספר. כח) ונלת, "אספרנא", הנונל'ת בעזרא ז' פעמים (סי' ח'; ו' ח' י"ג י"ג; ז', י"ז כ"א כ"ו) ונז'רת צצ'ורנו על שלשה אופנים. הצ'ור סא' והג' דוויין צעניס (ראה ר'אצ"ע וכ"ק צוקונו; ס"ה לד 70). הצ'ור הצ' לא נוכל צעניס אחר, וכנל'ת ר' צניון אגרו ווסקן לו צעל'ני הסלגוד הנוצ' צזס. לדעת קוסוב, (ערך הסלס ח"א לד 145) ויקור הנוג' הז'ת הוא צעפ' פרס פנאן או פנאנא, ויהיה פרושו לפי"ז: רחוק ונשטות; לדעת גייגר (צונחצו העתי ח"א לד 205) ויקור הנוג' הוא ספר, ויהיה אי"כ לנול'ת אספרנא וויין כללי (ונעצ' מודעת הערך). כט) כ"ג: אכנו. ל) סס: והארץ (הוספה). לא) נספרים שלפנינו: הוא צנה. לב) וין" חסרה כז"ב: ראה נוסחא הספרים. לג) נספרים שלפנינו: הרגזו. לד) כ"ג: וכ"ענו ונוסיפס: ונלך צבל. לה) "הזה" חסר כז"ב. לו) נספרים שלפנינו: חדה. לז) כז"ב: וצי'א צזה גם ונלת, "האף" שהיא החל'ת פסוק י"ד. לח) נספרים שלפנינו:

מלך (א) בבל (ב) לששבצר שמו של שלמון (ג) אשר פחת וסגן שם אותו (ד):
 15 [ואמר ליה] (ה) אלה הכלים שא והולך אותן והנה אותן בהיכל שבירושלם:
 16 [ארין], אז ששבצר זה בא ונתן אותם בהיכל י"י ויסודות הבית הזה הוא
 בית האלהים אשר בירושלם התחיל ליסד ומאו ועד עתה (ו) להיבנות ולא שלמה
 מלאכתו: 17 [וכען] ועתה (ז) יבדוק המלך בבית שם נגזיות (ח) שם באוצר
 שהובא (ט) מבבל ושם יש כתוב בספר הזכרונות כי מן כורש הראשון הושם (י)
 טעם וניתן רשות לבנות בית האלהים זה בירושלם: [ורעות] ורצון המלך על
 זאת המלאכה ישלח לנו בכתב ידו:

ו.

1 [בארין, אזיא] (אזיא) כורש המלך צוה וברקו בית (ב) הספרים אשר יג) ניניו
 הממון מונחים שם בבל (ד): 2 [והשתכה באחמתיא] ונמצא בחמת, שכן דרך
 בני אדם לשום שטרוותיהן בעור מעובר כמין חמת, ויש אומרין באחמתיא בתיבה (ט)
 קטנה (י): [בבירתא] (י) בבירה, בארמון המלך במדי, ושם מגילה אחת וכן כתוב
 בתוכה בשנת אחת לכורש מלך פרס (י) כורש המלך שם טעם כולי (יט) בזכרון
 דברים (כ) שנעשו (כ): 3 [אתר די דבהין דבהין] מקום אשר הובחים זובחין:
 [ואשוהי מסובלין] וחומותיו מסובלין וגבוהין ונישאיין (כ) אמות ששים רוחבן
 כגובה (כ) כדי שלא יפלו (ל): 4 [נדבכין די אבן גלל] כמו ששינוכה (ל) או
 בראש הנדבך (ל), פירש נדבכין טורף (מ) אבן על אבן, שכן כתב בנבואת חגי
 מטרם שום אבן על אבן בהיכל י"י (נ) תרני עד דלא יתסם נדבך על נדבך
 בהיכלא ד"י (נט), והם טורים של אבן שייש ג' (ז): [ונדבך די אע חדת], וטור

והיכל הנו. (א) "ונלך" חסר זכ"ב. (ב) יש להשלים ע"י וולת, וכתנס. (ג) כ"ב: שמו לשלמון. (ד) כ"ק וניזיא פה העתקת הפסוק העצירה ששצט"ס (השוא ח"א ונספרנו זה פ"י); כלל ישור הנצור שלפנינו וכ"ק זה לזה, צפרט צפרטה הזאת, כועט וולה צולה. (ה) צפרים שלפנינו: לה. (ו) כ"ב וכ"י ונוספים: הותל. (ז) כ"ב ונוסף: אם על הונלך טו. (ח) ס: ידוק צצית גינזי הונלך. (ט) ס: אשר הונל. (י) ס וצכ"י ונ: הורטס; נוסחת כ"י הו גס נוסחת הספרים שלפנינו. (יא) צכ"ב צטעות: זה. (יב) ס: צצית. (יג) ס וצכ"י ונ: האולרות וגינזי. (יד) קרי: צצל. (טו) כ"ב: כתיבה, וזה טעות. (טז) להפרט הראשון ראה ס"ה ל' 570: צאחנתא כמו חנות וניס וולא אגרות; רש"י צנקונו: פתרו כן אנשי הפחרון שהו כלי העשוי — נגזרת חנות וניס; כ"ק צנקונו: ונולא צחנות; ראש"ע צנקונו: יש אונרין שהו ון חנות וניס; גס הפרט ה' נולא צראש"ע: או הו סס כלי; לנעח קוסוט (ערוך השלם I ל' 57) אחנתא הו *Eybatava*; ראה גס צקפר *La geogr. du Talmud* לה' נייצואר ל' 376 הערה 3. (יז) כ"ב: צציתא, והו ט"ס. (יח) צכ"ב וצכ"י ונ נולא "צצל" צנקוס "פרס". (יט) פסוק ג' צפרטה צטני לשון. (כ) צכ"ב: הדצרים. (כא) עיין אצן עזרא; כ"ק ונחרגס וולת "צצירה" צולה "היכל". (כב) כ"ב: ונוסאים. (כג) סס וכ"י ונ: ורוחנן אמות ס' גזנה כרוחצן. (כד) ראה כ"ק צנקונו. (כה) כ"ב וכ"י ונ ונוספים: צראש האילן. (כו) צרכות ט"ז ע"א (רש"י צנקוס הכ"ב); לשון התלמוד: צראש האילן ונראש הדרבן. (כז) ט"ס הו ונ"ל: סס טורים, וכן הו צכ"ב וצכ"י ונ. (כח) חגי צ' ט"ז; נוסחת הספרים: אל אצן. (כט) צחרגוס (צנקוס הל"ב) וצכ"ב: לא יתסס. (ל) ר"י קווחי וניזיא אח הפרט הזה צטס דונס; ראה ספר הגלוי ל' 8;

של עין אחת (ח), וכן כתב בבניין שלמה ויעש לבית טורי גזית שלשה וטור כרותות ארוצים (ט), אבל שלמה מה שעשה לשום שמים עשה, וכורש לא עשה לשום שמים, שלמה עשה מלמעלה בראש הבניין (ג) וזה עשה מלמטה בתהלת הבניין, שלמה שיקע העץ בבניין וזה לא שקעו בבניין, שלמה סידו בסדר וזה לא סידו בסידר (ד), כל כך למה, לפי שהישב בלבו ואמר אם ימררו בי היהודים אשרוף אותו באש (ה) [ונפקתא] הוצאה (ו): 5 [הנפק] הוצאה (ז): [ותחת] ותניה כמו ותנה בגדו ותרני ואחתתיה ללבושיה (ח): 6 [בען תתני פחת עבר נהרא] (ט) ושאר סיעתים (י): [ואפרסכיא] (יא) הם גדולי מלכות, אפרסכיא, אפי גיוו מלכא סכוי, פי פני (יב) תאר המלך מבישין, אשורנו ולא קרוב תרגי סכיתיה (יג), והם רואי פני המלך הכת' במגילה (ד): 7 [שבקן] הניחו (טו): 8 [די מרת עבר נהרא] (טז) ממנת המלך הבאה אליו מעבר הנהר (יז) כמו מדה בלו והלית) לשון גדה מאותן הנכסים יעשה בנין הביח: [אספרנא] בורות (יט): [נפקתא] הוצאה ובדק (כ) תהיה נתונה לאילו האנשים (כא): 9 [ומה חששין] (כב) ומה חוששין, כלומר ממה יש להסב (כג) מחשבה (כד), הרי בני תורין וגו' (כה): [הנטיס] הטיס: [די לא שלון] בלי (כו) שגנה ובליו (כז) פשיעה אלא כרצונם (כח): 11 [די יהשא] שישנא ומירכט): [יתנסח] כמו ונסחט (כט): [ווקף יתמחא] (לא) ותלוי יהרג וימות וימחה שמו (לב), וזה פירושו כל אומה ולשון וכל איש שימירג) דבר זה לבטל מלאכה זו יעשה בו דין כמו שנעשה בהמן שיעץ בימי אחשוורוש לבטל בנין בית המקדש, ראו

הטוה גם ס"ה ל' 570: נדצקין, וטורין, וכן. ננסנה קורין נלאס האילן; כ"ק ננקומו; וטורי און טי; רש"י וראצ"ע ננקומו. (ח) הטוה כ"ק ננקומו. (ז) נ"ל ר' ל"י; נוסחת הספרים: טלטה טורי גזית וטור כרתה ארוצים. (ג) כ"יז וכינו"ג נוספים: נסוף החוונה. (ד) וזה לא סידו נסיד" נשנו נכ"י. (ה) כל הענין הזה ננלא כנועט ונהל צולה נילקוט נכנו"ג ח' א"י. (ו) כ"י: ונפקתא והנאה. (ז) טס: הוליא, וכן תרגומו הנהל הזאת כ"ק. רש"י וראצ"ע ננקומו. (ח) הטוה ת"ל נלאסית ל"ט ט"ו (והטוה גם כ"ק ננקומו). (ט) נוסחת הספרים: נהרה; נכ"י: וכינו"ג לא הוצאו ונלה, עבר נהרא", חולם נוספים נלדק; עתה תתני פחת עבר הנהר ושתר נחנה. (י) נכ"י: ושאר סיעתו, והיא נוסחת ננועט נלי ספק, כי נלדגוס ונלה, ונכותהון"ג אנתו לריכיס צוה. (יא) נספרים טלפנינו: אפרסכיא. (יב) ננקוס פי' פני' ננלא נכ"י: כני והיא טעות. (יג) ת"ל ננדצר כ"ד י"ז. (יד) אשתר ח' י"ד; ר' ננינוין ונדיל נין אפרסכיא לנפרסכיא (ראה פירושו לפרשה ד' פסוק ט'), וטוה צוה ונדך הנופרים האחרים וינאר ונלה אפרסכיא נחריאות יתרה, אך נאורי אינו עולה יפה ע"ד השואת הלשונית. נכ"י: יש פה הוספת הדברים: [רחיקין] רחוקין היו נוסס. (טו) כ"י: וכינו"ג נוספין: 8 [וננכסי ונלא], ונכסים של ונך כמו ננכסים רבים (יהושע כ"ב ט). (טז) נספרים טלפנינו: נהרה. (יז) נכ"י: ונעבר הונלך, וזה טעות. (יח) עזרא ד' י"ג; ז' כ"ד. (יט) כ"י: וכינו"ג ונלנינו: נלי אחר; ראה נפרסנו לפרשה ה' פסוק ח'. (כ) כ"י: נדק הציח. (כא) כ"י: וכינו"ג: לנאטיס האלה. (כב) ז"ל: ונה חסח, וכן הוא נספרים נכ"י. (כג) נכ"י: לני. (כד) כ"ק: ונה ימושו; ראה להלה פרשה ז' כ'. (כה) כ"י: וכינו"ג ונניאין את הפסוק כלו: ודכין ואימנין לעלוין לאלה שניא. (כו) כ"י: נלא. (כז) טס: נלא. (כח) כ"ק: אשר לא ישנה; ראצ"ע ננקומו: נלא דחיו. (כט) כ"י: וכינו"ג: אשר ישנה ויניר. (ל) נכרים כ"ק, ס"י: הטוה ס"ה ל' 570 (והלה נולה כנו"ג טלפנינו). (לא) כ"י: יתנוח, והוא ט"ס. (לב) נכוון נלאור זה ונתרגס נכ"י: כל איש אשר ישנה הדבר הזה יתרגס ען ונניחו ויועמד ויתלה עליו. (לג) כ"י: אשר יניר.

מה אירע לו, הונסח ונוטל עין מקורות ביתו ונתלה עליו ככת' א) ויתלו את המן על העץ (3) ואמרו חכמים מתיבת נח היה אותו העץ (4) ופרשנרתא בן המן (5) היה הנמוק (6) בקרדוניא (7) בארץ אררט, מקום שנהה שם (8) תיבת נח ולקה משם קורה (9) המשים אמה כרוחב התיבה ושלחו לאביו כדי לתלות את מדרכי עליו ונתלה המן בו (10): [ובייתיה (11) נולו יתעבד], ביתו הפקר יעשה (12) כמו שאירע להמן שני הנה בית המן (13) נתתי לאסתר (14) ויש פותר (15) גוולי מקום אבוס בקר ומנוול מדומן (16) צפיע (17) בקר (18), כי כאשר יבוזו המלכים בתי האויב או יחריבו התקרה והמעזיבה להיות חרבן עולם ושמה ירבצו הבקר והסוסים (19) ונעשה מקום מגוול מגלליהם (20): 12 [ינמר] כמו והנתי לגיא (21) אבניה (22), כלומי ימגר ויורד מגדלתי כל מלך ועם ששלח (23) ירו להשחית בית י"ג (24): [אספרנא] בזריות: 14 [וסבי יהודאי] (כד) זקני היהודים, הסכה, עזרא וסיעתו אנשי כנסת הגדולה: 15 [ושיצי] (25), ויכל חרני ושיצי (26), נגמרה מלאכתוכם) בשלשה באדר בשנת ששבע (27) למלכות דריוש וזה שאמר למעלה (28) משעם (29) אלה שמיא (30) ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא (31) מלך פרס, ואמרו חכמים כורש ודריוש וארתחשסתא כולן אחד הן (32), אבל בדעתיה (33) ג' מלכין

א) כ"ג וכ"ו: כאלו. (3) אסתר ז' י'. (4) כ"ג וכ"ו: אותו העץ ותיבת נח היה. (5) אסתר ט' ז'. (6) למלך הגמון (= *ἡγεμῶν*, ער נל, נוטל) ראה בספר הנולד Talmud u. Chald. Wörterbuch über die Midraschim לה' ל"י חלק א' ל' 451; קאהוט, ערוך השלם ח' 178 (ירושלמי סנהדרין סוף פ"א ה"ז). (7) כ"ג וכ"ו: זקורדוניא; לדעת לוי נספרו ה"ל ח' ד' 373. הנוצן צולת קרדוניא: אדונה קשה ונלחם אנשים, והוא סס גליל ונלחם הררים; יסוד הנלה הוא: קרד (ראה אונקלוס וחרגוס ירושלמי לנלחם ח' ד': אררט = קרדו או קרדניא; חולין כ"ד ע"ג: זדינל קורדינל, פרס"י: ונחרי אררט הוא; זרלשית זבל לנלחם ח' ד': על טורי קרדוניא). (8) כ"ג: אשר נחה שמה (9) כ"ג וכ"ו: נוספים: ארוכה. (10) צנוקס, ושלחו" עד "ז", הנולח צבי"ו, כתוב צבי"ג לאחרי; אז עשה וננוו כשרה דהיינו קורה גדולה ואז אגרו ארסזי הוין יעשו עץ גזוה חונה (ל"ל) חנשים אהיה] וכתו ויתלו אח הוין (אסתר ז' י'), והענין הזה לקוח ויילקוט אסתר צנוקונו. (11) צפריים שלפנינו: וזיתה. (12) צבי"ג: וזיתו הפקר נעשה על זלח. (13) צנוקס, הוין' כתוב צבי"ג: הוין, זה ט"ס. (14) אסתר ח' ז': צבי"ג ונוח גם הנשך הכתוב: ואותו חלו על העץ על אשר שלח ידו ציהודים. (15) כ"ג: ויש פותר. (16) ל"ל: כדוון, וכן הוא צבי"ג וכ"ו. (17) ל"ל: ל"ל חזק, וכן הוא צפריים (יחזקאל ד' ט"ו) וצבי"ג, יש גם... הסופה: וכולן ענין אחד. (18) כ"ג וכ"ו: עם, לדוון", והוא וכוון לפי השני של ר' צניון, וכן פרשו גם רש"י ור"א. (19) צפריים שלפנינו: לגי. (20) כ"ג: אשר ישלח. (21) וכל' צניון פרש ונלחם "יוגר" גם צ"ה ל' 570: יוגר, יפיל ונוחם גוגר חרני כליל; כ"ק: יכיל כל ונלך. (22) צפריים וצבי"ג: ושני יהודים (23) כ"ג: הנה. (24) צפריים וצבי"ג: ושינל (יתיר א'). (25) ח"ל לנלחם צ' ז'. (26) כ"ג וכ"ו: הוילכה. (27) כ"ג: הששית. (28) ראה פרושו לעיל פסוק י"ד. (29) כ"ג: וכן טעם, וכן הוא צפריים. (30) ל"ל: אלה ישראל, כו"ש צפריים. (31) צפריים: וארתחשסתא. (32) צנוקס הנאמר פה ונולח "וראגור" עד ונלחם "הן" ונולח צבי"ג: מלניו צלמווד, הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתא כדמפורש צפריקא קנא דלש השנה (ראש השנה ג' ע"ג); ראה לעיל צפריים ל' פסוק א'. (33) כ"ג נוסף: כי כורש ודריוש וארתחשסתא, ואין לודך לזה.

הן) וחילקו להן מלכות נבוכדנצר, כורש מלך על בבל שני בשנת הרא לכורש מלך בבל (3) וכת' (ג) ודריוש מראה (ד) קבל מלכותא (ה) וכת' ארתחשסתא מלך פרס (ו), וגם על דעת חכמי האומ' ג' שמות היו לו, גם זה יתכן להיות, כי כן נאמר כורש מלך פרס (ז), כורש מלכא די בבל (ח), וכת' ודריוש מלכא שם טעם וגו' (עט) מהחתי' תמה בבל (פ) תמה (י), וכת' ודריוש מראה קבל מלכותא (יג). הרי מלך על בבל ועל מדי ועל פרס, כורש (יג) שמלך כשר היה, ארתחשסתא על שם מלכותא (יד) ומה שמו דריוש שמו (טו): 16 [כחרוה] בשמחה: 17 [לחשיאמ] לחמאת: 18 [והקמו כהניא בפלוגתהון ולויא במחלקתהון], או עמדו הכהנים איש בחלקו להקריב קורבנותיהם והלויים איש בחלקו (יז) על דוכנן: 20 [כי הטהרן] מטמי מת ומקרי זובים וזבות כת' (יח) כי יהיה טמא לנפש (יט), טמא נפש זה טמא מת, אור' בדרך רחוקה בעלי קריין וזבין וזבות (כ), נידה מתרגי מרחקא (כז): 21 [ובל הנבדל מטומאת גויי הארין] אותן שגרשו (כח) נשים נכריות שנשאו:

ז.

9 [הוא יסוד המעלה מבבל], הוא זמן המיוסד וקבוע לעלייתם מבבל, באחד בניסן עלה מבבל ונתעכב בשושן הבירה (כד) עד ראשכת) אב ובא לירושלם, אז מינהו המלך לבגיד על ישראל, כי היה צדיק ומיושר (כו): 10 [והכינן] את לבבו לדרושכת) תורת יי' ולעשות] שהיה מעשה אותן ללמד בישרי' חק ומשפט כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (כט), שעשאם (ל) וגירם וקירבן תחת כנפי (לא) השכינה (לג): 11 [פרשנן] פתשנן, ר' מחחלף עם ת', ופירושו דברי סיתוין

ח) כ"צ וכי"ונג: טעם ונלכיס היו. (צ) עזרא ה' י"ג; צפסרים: "חנה" וכן "ונלכא די צנל". (ג) "וכת'" חסר צכ"צ. (ד) נדילא כתיב (והוא ארץ נדי). (ה) דניאל ו' א'. (ו) עזרא ז' א'; ו' י"ד. (ז) סס ז"א, א', ח' ז'. (ח) סס ה' י"ג. (ט) כ"צ נוסיקף צזה: די. (י) קרי: צצבל (עזרא ו' א'). (יא) נולת, "חנה" הסנית מיוחסת ולדיך לוחקה. (יב) דניאל ו' א'. (יג) כ"צ וכי"ונג נוספים פה נולת, "על", ואינו צצבלי ראש השנה ג' ע"צ. (יד) ז"ל: ונלכותו, וכן הוא צחלמוד סלנו. הראציע צוקומו יפתח לנו סערי צינה להצין את הנלוגר הסמס והסחוס הזה, צנארו: ולרתחשסתא הוא דריוש, ונקרא ארתחשסתא על סס הנדינה והנלכות, כי כל מלכי פרס היו נקראין כך, כאשר כל מלכי מלכים נקראין פרעה. (טו) כ"צ וכי"ונג נוספים ונשלינום: על סדרשו לאל ציניו; הנלוגר הזה חסר צצבלי צנוקוס הניל וכן אינו צילקוט למחווה א' ח'; צכ"יו נוללות הנולת הלאה לעזרא א' א'. (טז) הקרי: לתטאה. (יז) וין "לתקרינ" עד "צחלקו" חסר צכ"צ. (יח) קרי: ככת'. (יט) כ"צ וכי"ונג ונציאם את כל הפסוק: או צדך רחוקה (צנדנר ט' י'). (כ) "אר" חסר צכ"צ. (כא) צנוקוס "זצות" נולל צכ"צ וכי"ונג "ונלוגרעין". (כב) ח"א ויקרא כי כ"א; הסוס לצחורנו זה אורי כמנר חלק ד' לז 43 והלאה. (כג) צכ"יו: שיגרשו, והוא ט"ס. (כד) "הצירה" חסר צכ"צ. (כה) סס: ראש חדס. (כו) ע"ד יסוד הנוללת ראה דצרי רש"י וראצ"ע צנוקווס. (כז) צפסרים: חזין; כת) עפ"י הספדים יש לסוקף צזה נולת "חח" ולנחקו אחר ונלל ונלל ונלל. (כט) צראשית י"ב ה'. (ל) צכ"יו צנועות: טעיסס. (לא) צנוקוס "כנפי" נולל צכ"יו וכי"ונג "לל". (לב) רש"י לצראשית צנוקוס הנ"ל ונציא את הפסוק הזה צחור דרש ור"צ נציא פס צחור פסט.

ופיוסין ושיגויין (ח) כמו באהבה תשנה (ג), כי דברי פיוסין של אינרות (ה) הם (ד) מפתין ומשנהם (האדם) למלא תאות שוליהם (ז) ועוד משנה מתרגי פרשנות (הואט) מכתב דברים כפולין: 12 [גמיר וכענת] מתוקן ומסויים (א) דברי פיוסין, כליל מתרגי גמיר (ב) והוא לשון סיום, וכענת, כן ענת האינרת (ג): 14 [יעשוהו] (ד) יועציו: 15 [וליהובלא] (ט) ולהולך (ז) כמו לך יובילו מלכים שיי, יובילין מנחיתים: 16 [עם התנודות עמא] עם מה שמתנדיקין (ט) העם: 17 [אספרנא] בוריות: [המן] אותם: 20 [וישאר הששות] (כ) ויתר חסרון שיחסר (א) לברק בית י"ב (כ) כמו ומה השחן (כ), ומה חסרון יש להם (כ), ויש אומר השחות וחשחן לשון חושש (א), כי העושה מלאכה מרובה מחשבה גדולה (כ) יש לו ער נומרו (כ) שמא יחסר לו דבר (א): [די יפלכט] למנתן] שיפל לך בנוול ליתן תינתן (ג) המלך: 21 [גזבריא] גזברין הם ממונים על הפעולה: [די ישאלנכון] לנא] שישאל מכם: [ספר דתא] סופר התורה והדת: 22 [בורין] הם מדות, חומר שעורין תרגי כור שעורין (ג): [בתין] גם הם מדות, חומר מידת היבש, בת מדות, הלח והבת עשירית החומר שני כי עשרת הבתים חומר (ג): [ומלח די לא כתב] לפי שאילו היוצרכו (ג) שיעורן והמלח לא (א): 23 [אדרורא] יש אומר (ג) בהזקה בלא (ג) עצלות, ויש אומר כהונן וכשורה, ויש אומר לשון זירוול (א): 24 [תרעיא] שוערים:

(א) כי"ג: ושיגון, וע"ס הוא. (ב) עס ומוסיף: תוניד (ונשלי ה' י"ט). (ג) עס: אגרה: (ד) עס: הנה. (ה) קרי: ומשנין; כי"ג: נפתים ונשנים. (ו) כי"ג: את האדם. (ז) עס: שכותים. (ח) ת"א דברים י"ז י"ח; ראה גם תרגום ליהושע ח' ל"ב. (ט) כי"ג וכיומי: ונשנה הוא. (י) רש"י רצ"ע וכי"ק ונפרשין פרשנן כמו פתשגן (ראה דבריהם לעזרא ד' י"א). ע"ד חלוק אוהיות ל' ות' ראה צמח ונפרנו פרק ה'. ונצחור של ר"י קנמי (ספר הגלוי נד 142) נראה, עד כנה קשה לנצר ונלח פרשנן. צחורו של ר"ב כנולא צבי"ה נד 426. (יא) כי"ג ומוסיף צזה: כול ולי"ל: כוליה. (יב) ת"א לשנות כ"ח ל"א. (יג) ראה רצ"ע צנקונו. (יד) קרי: יעטה; כנ"ש צספרים כי"ג וכי"ג ונצחים לפני פסוק י"ד עוד דברים אחרים ונפסוק י"ג: וני עים טעם וגו'. (טו) צספרים: ולהצבה. (טז) כי"ג: ולהצביל. (יז) תהלים ס"ח ל'. (יח) לפניה ג' י'; כ"ג צטעות: יוצלו ונחחן. (יט) כי"ג וכי"ג: אשר ונחוצין. (כ) קרי: חשוח, וכן הוא צספרים, כ"ג וכי"ג (כא) כי"ג: אשר יחסר. (כב) עס: בית אלהים. (כג) עזרא ו' ט'; ונלח ונשי חסרה כ"ג: (כד) צדך הזה יבארו את הנולח חשוח ונחחן ונשי רש"י ורצ"ע לפרשה ו' ט'; ספר הגלוי נד 102; ס"ה נד 570. (כה) כי"ג וכי"ג ונוסיפים: והוא אשר הוא (כ"ל: טוה צענינו). (כו) ונלח "גדולה" חסרה כ"ג: (כז) עס: עד גיווא. צנקוס: גיווא ל"ל כנראה; גניאל, אשר הכונה צו צלשו חכמים כונו: גווא. (כח) הפי' הזה הנוצח צסס ויש אוונר הוא לכ"ג, ראה פרוש לדינאל ג' ט"; כי"ק לעזרא ו' ט'; ונה יחסור. (כט) יש להוסיף צזה ונלח לך הנולח צספרים וכי"ג (ל) קרי: תינתן ונצח גינזי הונך, וכן הוא צספרים. (לא) די ישאלנכון" חסר כ"ג, אולם כי לוך לנולח האלם. (לב) ת"א לויקרא כ"ז ט'; צספרים: חומר שצריים צתרגום: כור דשעין. (לג) יחזקאל ג"ה ט"ו; כי"ג ומוסיף: ונחרג' בית כור (תרגום צנקוס ס"ל: בית כורא). ע"ד ונלח חומר ראה קאטוט ערוך השלם III נד 484; ע"ד כורין = corus = כורא עס IV נד 311: כר עס ונה טוה לחומר והוא שלשים סאים; ע"ד צחין ראה רצ"ע צנקונו. (לד) כי"ג וכי"ג ונוסיפים: להיחצ. (לה) כי"ג צטעות: לו. (לו) עס: יש שפוחין. (לז) עס וכי"ג: צלי. (לח) הפרוש השלישי הזה נולח צבי"ה נד 570: אדרודא צריזות, ורצ"ע צנקונו: אדרודא כעסם ונשירות צדך כצדל כי אין לו דומה. הפרוש השני נוצח ונרז הנפרשים כעסם האמתי. הפרוש השלישון יקודו צנלה זרוע = brachium, ואונקלס תרגמו: דרעא.

[נתיניא] הם הגבעונים: [מנרה בלו והלך לא שליש למירמא] מנתג) מלכא וכסף גולגולתא וארנוני שהוא מכס לא יהא רשאי להמיל עליהן הואיל ומתעסקין בבית המקדש (ד): 26 [למות] בארבע מיתות בית דין: [לשרושיס] זה נידוי ושמתא כמי שניו) יתצד לנצח) ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים(ס): [הן לענושט) נכסין] עונש ממון וקנסות כמו ענוש יענשי, וענשו אותו מאה כסף(ט): [ולאסורין] בבית(ב) הסוהר, ויש אומרין ולאסורין אלו מלקיות כמו ויסרו אותו מתרגם וילקון יתיהיג):

ח.

1 [והתיחשם] ויחוסין(ד): 15 [אהבאטו] שם מקום(פז): [ומבני לוי לא מצאתי שם] אילו בני משה הלוי שנגנו לפני מנהר סבטיון(י): 17. 16. [ואשלחה לאליעזר ואצוימ] אותם אליט) ארו הראש בכספיא(כ) צוה לאליעזר(כא) וחבריו לילך ברברים נעמים(כג) לארו הראש אשר בכספיא לתת לו(כד) מן הלויים שנשאר מיתר בני לוי לשרת בבית המקדש: 22 [ועוון ואפון] וכוו וחרונו: 27 [וכפורי זהב כל] לאדרכונים [כפורי כס] הם ריקועי(כו) פחים של זהב ויש אומר מזרקות(ק). [לאדרכונים] יש אומר(ק) ררכונים(קט) מטביעות כמין זהובין(ל): [נחשת מוצהב] לא) מובהק כמו צהוב(לג): [שנים חמדות כוהב] שני כלים היו שנותרו מימות(לג) משה כמו ששנינו בברייתא(לד) צילצל היה במקדש של נחשת(לה) ומימות משה היתה(לו) והיה קולו ערב, ועוד מכתשת היה(לו) במקדש של נחשת(לת) ומימות

(ח) כ"י"ז ווסיקף צוה: נתינים. 3) סס ובכיינונ הוספס: עליהון, ובספרים: עליהס. 4) כ"י"ז: וונת, 7) ראה את האונור צפרסה ד' י"ג. 8) ל'שרשו כתיב. 9) כ"י"ז: כעינין טני. 10) צספרים: יחך ויסחק. 11) תהלים כ"ג ז'; כ"ג צטעות: חסיס. 12) צספרים: לענט. 13) שנות כ"א כ"ג. 14) דרכים כ"ג י"ט. 15) קרי: צית. 16) ח"א דרכים כ"ג י"ח; כ"י"ז וכינו"כ: וילקן; גם רש"י צנוקונו וינוציא את העונסים היונזאים פה צפרסנו. 17) ראה רש"י ורלצ"ע צנוקונו. 18) קרי: אהוא, וכן הוא צספרים ובכ"י"ז. 19) לדעת הרלצ"ע אהוא סס נתר הוא, כי זה דברו: חסר הסמך והרלוי נתר אהוא; רש"י צנוקונו יאונר: אל אהוא אל אהוא הנהר. 20) כינו"כ: סונצטיון (ראה המזכיר לרנוש"ס ח"ז לד' 82; צצלי קדושין ס"ט ע"ג). 21) ונקציל אל הקרי: ואזוס, וכן הוא גם צכ"ג; הסחי: ואולאה. 22) ז"ל: על, וכן הוא צספרים ובכ"י"ז. 23) כ"ג וכינו"כ ווסיפס: הנוקוס, וכן הוא צספרים. 24) כ"ג וכינו"כ: ובניו. 25) כ"ג צטעות: דרכים טשוים, קרי: דרכים נעניים. 26) כ"ג: להס. 27) צספרים: עשרים. 28) כ"י"ז ובכיינונ ווסיפס: כגון כפורת. 29) צנוקוס ריקועי ז"ל: רידודי (ראה לעיל לפרסה ח' י'). כמזכר לנעלה שיך הפרוש הזה לרס"ג ובנוקוונות הנזכרות סס כתוב רידודי. 30) ע"ד הפרוש הזה השני ראה צספר אהל וונעד ל"ש אורצינו לד' 25: כפורי זהב (עזרא ח' י') הרלון צסס הנזרקות לדעת רז"ל (ונחמות ז' ע"ג; זצחים כ"ה ע"א וליג ע"ג); ויש אונר ונזרקות חסר צכ"י"ז. 31) כ"ג: יש שפותרין כונו. 32) סס ובכיינונ: הונה. 33) גם צרש"י צנוקונו: כנוין ונענע; כ"י"ז וכינו"כ ווסיפס: ויש אונר וינוי ונרבליות. 34) כ"י"ז: כונו ונזכהק. 35) ר"צ כון צוה לפרס נגד דעת רד"ק (ס"ה לד' 424 טרש להצ). 36) כ"י"ז וינוי. 37) ערכין י' ע"ג; חוספתא (הולאה לוקרוננדל) ערכין II, 44. 38) צנוגע לטנויי הנוסחאות אשר נביא פה יש להעיק, כי צתלמוד ומוספתא צנוקוונות הס"ל הנוסחא כונו צכ"י"ז. 39) כ"ג: סיה. 40) סס: סיה. 41) לז) סס: סיה. 42) סס: סיה.

משה היתה, והיתה מתפטמת) את הבשמים, אילו שני כלים נותרו במקדש ראשון ונפגמו ולא עלתה להן ארוכה לעולמים³, ועליהן הוא אומ'ג) נחושת ממורטד) נחשת ממורקס), ועליהן הוא אומ' בזה הספר) נחשתז) מוצהב טובה שנים המורות כוהב, ואמרו חכמים) כל אחד מהן היה שקול בשנים של זהב ויש אומר שניהם שקולין כאחד של זהב, ויש אומר שניים הוות) שני צילצלים.) נחשת המודין כאחד של זהב⁴): 28 [אתם קדש ליי'י] כן משרתי המקדש קדש: 35 [צפירי הטאת] שעירי הטאתיג): 36 [דתי המלך] הם ציוים שכותבין המלכים:

ז.

3 [ואמרתה] כמו כי ימרט ראשויד): [משומם] כמו שותק, ויש אומ' בעום כמו ישומו ישריםטו) על זאתטז): 8 [תחינה] חנינה: [יתד] מעמדז) כמו יתר תקוע במקום נאמן) והוא מפירוש יד ושם: 11 [ארץ נידה היא] מה נידה יש לה התריט) לבעלה אחר טבילתהכ) כך ארץ ישראל, וכן הוא אומר כא) כטומאת הנידה היתה דרכם לפניכז), מה נידה טובלת ושהורה לבעלה כך ישראלכג) כשעושין תשובהכד): [מפה אל פה] משער לשער כמו שנאמר מפהכה) לפה והרגו מסיפא לסיפאכ) ופירו' ממפתן שער זה למפתן שער זההכ): 13 [חשבת למשה מעונינו] לא עשיתכח) כפי עווננו כאמורכט) ואחשוך גם אנכי אותך מחטא ליז): 14 [תאנף] לשון רגז, גם בי התאנף יי'לא):

ח) טס וכז"מנ: ופטונת. ז) כ"י: עולמית. ג) כ"י: מוסקי: על ידי דוד, וכן הוא בתלמוד ובתוספתא. ד) ונלכיס ח' ז' מ"ה. ה) ד"ה ז' ד' ט"ו; צנוקס נוסחת כ"ו טלפנינו כולל כ"ז: נחשת מורק, ושתי הנוספחות האלה נוטעות הנה ולי: מרוק כמו צספריס. ו) צנוקס: בזה הספר כולל כ"ז וכיו"כ: אונר בעזרא. ז) כ"י: כנו צספריס: וכלי נחשת. ח) ראה תלמוד ערכין ותוספתא צנוקונות הכל"ט. ט) וולת "היר" חסרה כז"י וולת "כלומר" כתובה לפני וולת "שכי". י) כ"י: טל: נחשת; כז"י "ל" לדעתנו צנוקס "זילגליס" הסנוך, זילגלי". יא) ע"ד נשקל וערך הזילגליס ראה צצצלי ערכין צנוקס הכל"ט רב ושמואל, ר' יוסף, ר' נתן; כז"י מוסקי: בזה: ושתי מכתשות של נחשת, שקולות שמהן וממדות צחת) אולי ז"ל: כאחת) של זהב. יב) הענין הזה כאשר הוא לפנינו אין לו כל מוצן וזריך להשלים עפ"י כ"י וכ"מנ: כטס שהכלים קדש לדי, כך נשחתי הנוקדש קדש לדי. יג) כ"י: וכיו"כ מוספיס: דמת' לפירי חטאת) ויקרא ט"ז ה'). יד) ויקרא י"ג ו'. טו) כז"י: צעעות: רעעים. טז) חיוב י"ח ח'; ראה רש"י "לולת ונשואים". יז) כ"י: כמו נענול. יח) יעע"י כ"ז כ"ה; כ"י: וכ"מנ: יחד התקוע; צספריס: היחד התקועה. יט) כ"י: התיכה. כ) טס: טצילה. כא) וולת "אזונר" חסרה כז"י. כב) יתקאל ל"ו י". כג) כז"י: צעעות: ארץ ישראל. כד) ראה רש"י וראצ"ע צנוקונ, הנשחדלים לצאר וולת "נדה" צענין אחר. כה) כז"י: פה, כמו שהוא צספריס. כו) צתרגוס: סיפא צסיפא) ונלכיס ז' י' כ"א; כ"א ט"ז. כז) סוף התאמר: "למפתן טער זה" חסר כז"י. כח) כ"י: ולא עשיתה. כט) טס: כמו. ל) צראשית כ' ו' (וטס) נחשו חקר ח'). לא) דצריס ח' ל"ז; כ"י: וכיו"כ מוספיס: נמרג'י אף עלי הוה רגז.

ר

1 [ומתנפל] משתמחה) בהשתחוויה כמו ואחנפל תרגי ואשתמחית(3):
 2 [מקוה(ג)] לשון תקוה: 8 [וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים] מיכן שקובעין
 זמן קודם שיגדוד, ומנין שהפקר בית דין הפקרה) שני יחרם כל רכושו, ומנין
 שמגדין אותו שני והוא יבדל מקהל הגולה, שאסור להיועד עמו בכל וועד(1):
 14 [לעתים מוזמנים] לעת וזמן שיקבעו להן בית דין: [זקני עיר ועיר ושופטיה]
 חכמי עיר ועיר ודייניה(2), מיכן שחייבין חכמי העיר לרון יושבי עירם: 19 [ויתנו
 ידם להוציא נשיהם ואשמיסח) איל צאן על אשמחם] מלמד שנענשו(ט) עליהם
 כמו על שפחות הרופות שני(י) והביא את אשמו לייי אל פתח אהל מועד איל
 אשמי(יא), ובשפחה חרופה כתיב(יב):

(א) כ"י:3: ונטח. (ב) ראה ת"א לדברים ט' י"ח. (ג) כ"י:3: ונזיא: יש נוקם
 לישאל. (ד) כ"י:3: סידו. (ה) טס: הוי הפקר. (ו) אלות הדקט הזה לאה יצעות
 פ"ט ע"ב. (ז) כ"י:3: ודיינתא. (ח) זכ"י:3: ונעעות: ונשינויס. (ט) טס זעעות: טעעטו.
 (י) כ"י:3: וכיינונ ונזיאיס גס אה הפסוק סלפני זה: והיא שפחה נחרפת וכת' (ויקרא
 י"ע כ'). (יא) ויקרא י"ט כ"א. (יב) זכ"י:3: ונזיא: ונזיא: ונעעות: ונעעות: ונעעות:
 חרופה כתיב, יען כי ונזיא טס פסוק כ' הוונה זענינו להסופה הזאת.

פירוש נתמיה (ה).

א.

3 [נצתו] 3) כמו ויצת אש בציון(ג), לשון(ד) דליקה: 5 [האל הנדול והגוראן ולא אמר הנכור, לפי שרואה בניו מסורין בקולרין ובית מקדשו הרב ואיה גבורותיו: 6 [קשבת] כמו ויקשב י"ס):

ב.

כתב דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים(ו) וכתב 1 [ויהי בחדש ניסן שנת עשרים] זה בא ללמד שמלכי אומות העולם מוניין(ז) מתשרי ומלכי ישראל מניסן(ח), וכן היה בא חנני ואמר הרברים לנחמיה בכסליו ולא הספיק חנני לאומרן למלך עד ניסן(ט): [ואשא את היין ואתנה למלך ולא הייתי רע לפניו], לפי שדרך משקים למלך לטעום הכוס קודם מפני חשד סם המות, וזה היה יהודי ולא שטה, והכיר המלך ונשתנו פניו, כי נעשה כשונא למלך, וזהו(י) מיהר ושתה, ולכך נקרא נחמיה התרשעה שהתיר סתם ייגן של גוים (לשתייה(יא)) לפני המלכים(יב) מפני החשד ומפני סכנת נפשות(יג), ועל שנשתנו פניו לפיכך אמר המלך מדוע פניך רעים(יד): 6 [והשגל יושבת אצלון] נשאו ונהנו חכמי בדבר(טו) ישע(טז) אומי כלבתא ויש(יז) אומי מלכתא והעמידו הדבר על בוריות(יח) כי שגל מלכתא כדאמר(יט) בנות מלכים בקרות(כ)

(ח) זכ"הי (כי"ג, כי"וננ וכי"ב) יצא הפי' לנחוני' מיד אחר פרוש עזרא צלי שום הספק. 3) כ"י"ב ונצ"ח גם ונלח "נצח", כו"ט נכפדים; זכ"י"נ נטעות: לתו. ג) איכה ד' י"א. ד) ונלח "לשון" חסרה זכ"י"ב; כ"י"נ דוונה הפעם לכ"י"נ; ראה גם רש"י צמקונו (לנלח כלחו) ה) ונלחי ב' ע"ז. ו) נחונייה ח' א'. ז) כ"י"ב: מוניין להם. ח) ראה ראש הסכה ב' ע"א; ע"ז י' ע"א; ילקוט לנחוני' ח' א'; רש"י לנחוני' ח' א'. ט) ראה ראש הסכה ב' ע"ב. י) קרי: וזו, כו"ט זכ"י"ב. יא) מוקד הפרוש הזה הוא ירושלמי קדושין ד' ח' (שהתיירו לו לשמות זיין. יב) כ"י"ב: מלכים יג) ע"ד השם התרשעה ראה: זנלי קדושין ס"ב ע"ב (רש"י ד"ה התרשעה), ירושלמי קדושין צמקוס סכ"ל; רש"י צמקונו. יד) נחוני' ז' ז. טו) נשאו ונתנו הוא ונצטל כנולא לרוב נכפדי התלמוד והתורש וכוונתו הפלפול ע"ד ונה (debattiren), ואלס עיקר כונתו: לנעות מנקס וקנין, לקנות ולמכור. טז) כ"י"ב: זס. יז) שס: חס. יח) שס וכ"י"נ: צירורו. יט) כ"י"ב: כמו טל. כ) קרי: ביקרוחיד או ביקרוחיד, וכן הוא זכ"י"ב ונכפדים.

נצבחה) שגל לימינך בכתם אופירצ): 8 [שומר הפרדם] לא פרדם של פירות אלא יער צומח עצים לצורך בניין החשוב עליך כפרדם רימונים): 14 [ברכת המלך] מקום שמכבסין בנדי בית המלך: 15 [ואהי שובר] כמו עיני כל אלך ישברוד): 16 [ולחורים ולסגנים] הם חשובין שבמלכות ה): 19 [וישמע סנבלט החורגן] היה אחר משומר מבית הורון: [טוביהו] העבר העמוני [מעבדי מבית דוד: [גשם] ז) מארץ ערבק] וגם הם צרי יהודה ובנימינ: 20 [ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים] לפי שסנבלט נשתמר ונפרד מישראל, טוביה עבד עמוני [וכתיא] לא יבוא עמוני ומואבי בקהל יי"צ, גשם נר ערבי וחור לסיאורו: יג):

ג.

1 [שער הצאן] הוא שער הכבורות ושמה נכנסין כל צאן יד) לכך נאמר המה קדשוהו: [ועד מגדל המאה] זה בית אנשי כנסת) הגדולה שבירושלם, מקום שעונין שם מאה אמן בכל יום, ולפיכך נאמר קידוש בשער הצאן שכל צאן שנמצא נכנס באותו השער קודש הוא, ובשאר השערים נאמר קירוהו) שסיככהו) בקורות: 3 [מגעולין] מסגרותיו כמו על כפות המגעול יט): 5 [ואדיריהם] גדוליהם ועשיריהם לא קיבלו על צוארם) עבודה כה) אדוניהם, זה הקב"ה: 7 [לכסא פחת עבר הנהר] עשו שם מקום לכסא לישב שם פחת עבר הנהר בבואו מירי שנה בשנה כב): 8 [ויעובו ירושלם עד ההומה הרחבה] לשון כסוי חקרה ומעויבה כג): [הרקחים] בעלי רוקח מרוקחת כד): 9 [שר הצי פלך] הצי קרן זוית כה): 11 [מגדל התגורים] מקום תגורים לאופות שם לחם ליושבי ירושלם, כי לא היה תגור ניסק בירושלם מפני עשן המערכה: 12 [בן הלוחשכו] רופא בעל לחישות: 15 [שלום בן כל חוהכז)] שהיה חריף בכל עניין: [וישללנן] ויסככנו כדכ) וסכות על הארון כה) ומתרגו וחטיל על ארונא כט): [ברכת

ח) ונלח, נלצה" חסרה כז"י וכו"י; ראה תהלים ו"ה י'. 3) ע"ד הפרושים האלה ראה ראש השנה ד' ע"ח; ילקוט נחמ"י ח' ח; גס רש"י וראצ"ע גאים לכלל זס, וכן צס"ה לד 508: והסגל יושבת אללו, נקראת כן האשה על דרך הנוסכב כמו שהיא צכתו. ג) ס"ה לד 425 טרס פדס (*parádeisos*): פדס רנוניס. שומר הפרדם, גנות ופרדסים, הוא בן עזי ואלכל; רש"י צמקומו: שומר הפרדם ומונה היה על היערים אשר לנלך; ר"צ נוסכים ח"כ צפרשו לנלח פדס לפרוס רש"י. ד) תהלים קי"ה ט"ו. ה) כ"י וכו"י וכו"י וכו"י: כמו החורי יושבי הארץ (ציראסית ל"ו כ). ו) צספרים: וטצ"ה ז) כ"צ כמו צספרים: וגשם הערצי. ח) צמקוס, ואלרך ערצ" ננלל כז"י צכ"י וכו"י: גר מאלך מואצ (מואלט ט"ס הוא ול"ל ערצ). ט) צכ"י צמוסי: היו. י) שס: העמוני. יא) שס: דכת. יב) דצרים כ"ג ד'. יג) לסיאורו = לכסלה = Thorheit (ראה תרגום תהלים פ"ה ט). יד) כ"י צכ"י וכו"י: אלן קדשים. טו) נחמ"י ג' ח'. טז) כ"י צכ"י וכו"י: בית הסכת. יז) נחמ"י ג' ג'. יח) כ"י צכ"י וכו"י: שסכוס. יט) שס"ה ט' ה'. כ) צספרים לורס (חסר ח). כא) כ"י צ: עול עצודת. כב) שס וכ"י וכו"י נוספת ונלח, לירושלם. כג) ראה ס"ה לד 365 וסס צרש עזז ננלל הפרוס שלפניו צסס רצותיו. כד) שנות ל' כ"ה (צספרים: מרקחת). כה) ראה רש"י וראצ"ע צמקומו. כו) כ"י צ: שלום, כמו צספרים. כז) צספרים וכ"י צ: שלון. כח) שנות וי' ג'. כט) ראה ח"ח צמקוס הכ"ל; כ"י צ וכ"י וכו"י: ותליל, והוא עעות; לדעת ר"צ

השלח] מקום שרוחצין שם חליפות שמלות כמו ויששט תרני' ואשלחא). כמו איש שלחו המים(3): 16 [הברכה העשויה] שנעשת אחרי כן: [בית הניבורים] ביתג) סנהדרין שהיו נבורים בתורה(ד) ברכת' ואלה(ה) שמות הנבורים(ו) וכת' נבורי כח עושי דברוז): 17 [לפלכנ] לזוית שלו, שלשת הנפות(ח) תרני' תלת פלכין ט): 19 [מנגד עלות הנשק] מקום שמצניעין שם כלי המלחמה, כי לא היו נכנסין לירושלם לבושי כלי זין, לקיים מה שני' וחרב לא תעבור בארצכס(י): [המקצוע] כמו המקצועות(יא) תרני' יג). והם זויות: 20 [אחריו ההרה החזיק] מקום חרבן, כמו ושכן הרירים במדבר(יג): 21 [תכלית] סוף: 26 [בעופל] בארמון, הוא מקום מכוסה ומקורה כמו עופל ובהזיד) כמו שר העופל(טו) ושם מושב הנתנים עושי העבודה הושבי עצים ושואבי מים: 30 [חנן טו] בן צלף הששי] הממונה על מלאכת השש: [נשכתו(יח) לשכתו, ני מתחלף עם ליח): 31 [והרכלים] הסוחרים כמו אבקת רוכל(יט): [שער המפקד], מקום ששורפין פרים הנשרפין ושעירין הנשרפין נקרא מסקד: 34 [היהודים האמללים], היהודנים כמו מה אמולה לבת(כ) מתרני' כל) מה תקוף הוה רשע ליביד(כג), לשון זדון: היעובו להם] לשון תקרה ומעויבה: [היחיו את האבנים] כלומר הם שמונות בעפר ודומות למתים, שמונים בעפר וכיון שיוציאום דומות לחיים: [מערמות] כמו בשנך ערימת המיס(כג): 35 [אם יעלה שועל] לשון ביווי, כלומר השועל(כד) שבחיות יפרוץ חומת אבניהם כל שכן ארי ודוב, ממלכת סוסים(כה) ופרסיים שהן גיבורין על כל האומות, דיא אם יעלה שועל, למה הזכיר שועל(כו), על שום קינות ירמיהו על הר ציון ששמש שועלים חלבו בו(כז): 36 [בארץ שבים(כח) כי נשבו מארצם על יד מלכי אשור ויושיבוים בערי שומרון: 38 [ותשקרכט) כלל] החומה] לשון דיבוק כמו איולת קשורה לא), דבוקה(לג) כלומר נגדרו כל הפרצות ודבקה החומה:

יכוד ושרט הנולה הוא נטל ולא טלל (ראה ספר הגלוי לד 104); ראה גם את הפירושים הסוים צפ"ה לד 185; רש"י זנקומו: ויטלנו, והוא סיה נסכך אותה, לשון נטללחא; ראצ"ע זנקומו: ויטלנו ומתרגום כלל קודים נטלל סיכותי (בלאשית י"ט ח' ות"א סס: סס: סרות(י) ח) תרגום לטעוהל ח', י"ט כ"ד. צ) יחמיה ד' י"ז. ג) "צית" חסר ככ"ג. ד) כ"ג צטעה: צחוס. ה) צספרים: אלה. ו) ש"צ כ"ג ח; ככ"ג צונח גם העטך הפסוק: אשר לדוד. ז) מהלים ק"ג כ'. ח) יחושע י"ז י"א; צספרים: הַפְּסָח.

ט) כ"ג ומתרגום צנקוס הכ"ל: תלחא; ראה רש"י זנקומו. י) ויקרא כ"ו ו'; ראה פרוש רש"י זנקומו: לפי פשוטו טל ונקרא כלה שהי' סס ונקוס אחד צסנוך לחומה וכלי זין טל נשק הגזורים היו נותנים סס. יא) שנות ל"ו כ"ט. יב) ראה רש"י זנקומו; עפ"י כ"יז ות"א צנקוס הכ"ל יש להשלים צנוסחטנו (שהיא לפי כ"ינ): זוין. יג) ירניה י"ז ו'. יד) ישעני ל"ג י"ד. טו) "שר העופל" הוא טעות כנולא נכל כתצי היר אשר לפנינו וז"ל: אל העופל (נ"ג ה' כ"ד). טז) צספרים: ומחן. יז) כ"ג וכינ"י: [נגד נשכתו] נגד לשכתו. יח) חלוף האותיות כ' ול' יש לו יסוד צהיחוס מין אחד ונוולא אחד להם; ראה צספרנו זה חלק ח' פרק ה'. יט) סיר ססירים ג' ו'. כ) יחוקאל ט"ז ל'. כל) "ומתרגו" חסר ככ"ג. כג) מתרגום צנקוס הכ"ל: מה "תיקף" הוה רשע "לנך"; כ"ג צטעות: לינתך. כג) שה"ס ז' ג'. כד) כ"יז וכינ"י מוספים חלס. כה) צנקוס "סוסים", שהוא ט"ס. קרי: כסדיים, וכן הוה ככ"ג וכינ"ג. כו) "טועל" חסר ככ"ג. כז) ח"כס ה' י"ז. כח) צספרים טלפנינו: טניס; הנוסחא "טניס" הונחא צסמקודס. כט) חלוף האותיות מוקומוס, וז"ל: ומקטק, וכן הוה צספרים וכינ"ג. ל) ככ"ג: על, והוה ט"ס. לא) משלי כ"ג ט"ו. לב) כ"ג וכינ"ג מוספים עוד: פידוסו.

ד.

1 [ארוכה] רפואה, כמו וארוכתך מהרה תצמח(ה): 2 [ויקשרו] לשון מרד, כי הקושרים במורדם מתחברין יחד(ו): [ולעשות לו תועה] כמו והייתי בעיניו כמתתה(עג), וכת(ד) שיניהם (כפירים נתעור), לשון תיעתוע(ז): 4 [הסבל] המשא כמו נושא סבל(ט): 11 [עמסים(ט) וזמרי] ויעמם איש על חמורו(י): 17 [איש שלחו המים], חליפות שמלותיו לא היה אדם נותנו לכובס, אלא מכבסו בעצמן, כדי שלא יבטלו העם ממלאכתן(יג), ויפשט חרגי ואשלה(ג):

ד.

5 [והנה אנחנו כובשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים], שהיו ממשכנין אותן ביד הנוגשים וכן שדותיהם וכרמיהם(ד): 7 [משא] הלואה, כמו כי תשה ברעך משאת מאומה(טו): 10 [נעובה נא את המשא] כדכתי' שמוט כל בעל משה ירוט(ז) וכת' לא יגש את רעהו(ח) ומתרג' לא יתבע מן חבריה(י): 13 [גם חצני נערה] חוצני(ט) שלי פשטתי, כמו(כ) שנא' פשוטה ועורה והגורה(כא): [חצני] כמו והביאו בניך בהוצן(כג): [יגער(כג)] יגער ורק כולץ לשון אחד(ד): 14 [פחם] פחה שלהם(כה) פחת ושלמון: [לחם הפחה(כו)] שמביאין דורון(ט): [לא אכלתי] למען הקל העול מעליהם(כז): 16 [ושרה לא קנינו] כי לא הספקנו לקנות שדות מפני טירוד המלאכה(כט): 18 [ברורות] בריאות(ל): [וצפרים נעשו לי] השור והצאן למאכל הבנאי והעופות נעשו בשבילי(לא) כמו וימחר לעשות אותו(לב), וכמו צאן עשויות(לג), לשון תבשיל(לד):

ה) יטעיה כ"ח ח'; ראה רש"י וראש"ע זנקונו. 3) כ"י"ג וכ"י"ג: יחד. ג) קרי: כונתה, וכן הוא בצפירים (צראשית כ"ז י"ג) וכ"י"ג. 7) כ"י"ג: כמו, ונכון ונקביל לנלח "כנו" שלפ"ז. ה) בצפירים וכ"י"ג: ושני. ו) חיוז ד' י' (צכ"ג צטעות: נחער). ז) ע"ד תועה ראה רש"י וראש"ע זנקונו; פירושו של ראש"ע ונקבל על הלז יחזר. ח) ו"ל ה' כ"ט. ט) בצפירים: ענשים. י) כ"י"ג: כמו. יא) צראשית ו"ד י"ג. יב) כ"י"ג וכ"י"ג: ייטבל עם ונולאכתם. יג) תרגום לשנואל א' י"ט כ"ד; וכן פרש ראש"ע זנקונו; ויש אומרים שהוא מן המרגום; וכן הפירוש, אין אנחנו מפשיטים צנדינו, זולתי איש שלריך הרחילה והטהרה הוא לצדו פושט צנדינו וזה שלמו העינים, וזה נכון ונאל; תכן הפירוש הזה וענינו נולא גם צרשי זנקונו. יד) ראה רש"י זנקונו. טו) דברים כ"ד י'. טז) שם ט"ו ז'. יז) שם ט"ז. יח) ת"ל ט"ז. יט) כ"י"ג: החוקן. כ) "כנו" חקר צכ"ג. כא) שם ונולא גם המשך הפסוק: על חללים (ישעי"ל"ג י"א). כב) יטעיה ויטע כ"ג; הפרוש על וולח חלני נולא מלח צנולה צרש"י זנקונו. כג) כ"י"ג צטעות: ונער. כד) כ"י"ג: הוא (הוספה). כה) כ"י"ג ווסקי: כמו. כו) שם וכ"י"ג: לחם (הוספה). כז) שם וסם: לשלון (הוספה). כח) ע"ד וולח פחם ראה ראש"ע זנקונו (הפי' השני). ור"ג ופרשם הזה צדך הראש"ע: פחם, הו"ס סיון הרצים והטעם פחה שלחם; ראה רש"י ופי' הראשון לראש"ע זנקונו. ונולח לחם הפחה יפרש ר"ג כפירוש רש"י זנקונו; לחם הפחה, לחם שהוא ראוי לנאכל הפחה שהעם נותנין אותו מן הנום. כט) כ"י"ג: ופני הטיכוד של וולאכה. ל) שם: ונזדרות (הוספה). לא) שם: צנבלי נעשו. לב) צראשית י"ח ז'. לג) ש"א כ"ה י"ח; עשוות כתיב. לד) גם הפי' הזה הנולא ינולא צרשי זנקונו: עשויות פטרנו לפי

ז.

6 [וגשמו אומר] וגופו של מכתב אומר, כמו נשמיה יצטבעא, גופו יוטבל, ויש אומר וגשמו וגשם 3) הערבי, ושנה במילין רבים במקראג, כי חבירו יורה עליו וישמע 7) סגבלט וגשם אלי: [ואתה הוה להם למלך] ואתה רוצה להיות להם למלך 8): ויש אומרין) הוה לשון הסתה כמו הווח ותוך מרמה 2) ושקרים 8) [אתה בודם] ט) כמוי) בדה מלבויה, לשון כוביצ: 14 [ולנועדיהיג) הנביאה] אשת בעלת 7) אוב היתהו: 16 [ויפלו מארעו] לשון פליאהי):

ז.

3 [יגישו הדלתות] יסגרויח) וגם יצמידו כמו שני צמיד פחיליט) מתרגי מגופת שעיע 6), והוא הכסוי שסגרויח) כח) בו החביתכ3) כדתנן במגופת פ"ב) החביתכ7), והכנפים שמשם אנפיהס) לפי שסוככין ומכסין גוףכ1) העוף, בעדו ונעל מתרגי ואנפיהכ1): 70 [דרכמונים] זהובים:

ח.

2 [ובל מבין] תלמיד הכסכח): 3 [מן האור] כמו מן אור הבוקר 6): 4 [מגדל עין] הוא בנין לפרש עליו 3) ברוב עם כדי שישמעו כולן, כמו שג'

ענינו שש לאן עשיות כעניין סגאמר חונס לאן עשויות. ח) דניאל ד' ל; ה' כ"א. 3) כ"3 וכיינו: הוא גשם הערבי. ג) שס ושס: וטינה צנילה כמילים רצים צנוקרא 7) צנוקוס: וישנוע קרי: וישלח, וכן הוא צכ"3 וצפפריס (שס פסוק 3); רש"י וראצ"ע ופפריס פפרוש הצ' שלפנינו. ה) צכ"3 וכיינו חקר הפרוש הזה הראשון, אשר לפיהו "הוה" ענינו כונו "היה". ו) צכ"3 צעעות: וישראל. ז) שס: ווננוה (תהלים כ"ה י"3). ח) ע"ד 3' הפורשים האלה ראה ספר הגלוי לז' 85, ושס יהוה ר"ק את דעתו, כי פרושו של ונחס (והוא הפרוש הצ' שלפנינו הנוצח פה צסס יש אונרין) הוא הנכון. ט) צפפריס וצכ"3: צודאס. י) צכ"3 חקרה וולח "כווי". יא) צפפריס וצכ"3: צדא; ונלצו הוא הקרי והכתיב מְלַבֵּד (ונלכיס ח' י"3 ל"ג). הפרוש שלפנינו ננלח גם צרש"י צנוקונו: צודס, כונו אשר צדה ונלצו; ראה גם ראצ"ע צנוקונו וס"ה לז' 56. י3) "לשון כז" חקר צכ"3 וצכ"3. יג) צפפריס: לנועדיה. יד) כ"3: צעל. טו) ראה הפרוש הצ' לראצ"ע צנוקונו הנוקביל אל פרוטו. טז) כ"3: צענייהס, וכן הוא צפפריס יז) פרושו של ר"3 הוא מקורי ונכון, והוא שונה וכל וכל ונפרוש רש"י והראצ"ע צנוקונו. יח) כ"3: הדלתות. יט) צמדצר י"ע ט"ו. כ) ת"ח צנוקוס הכ"ל: שְׁוִיעַ; כ"3: שיע. כא) כ"3: שסוכרין. כב) שס: התניות. כג) "פיי חקר צכ"3.

כד) צצלי חולין פ"ח ע"ח וע"כ; שצח קנ"ו ע"ח. כה) חרגוס על שחורות כעורצ (ס"ח ה' י"ח): אוכמין כאגפי עורצא; ראה ע"ד זה צוקסטאדק, ספר הווליס הכשדי, התלמודי והצבני חלק ח' לז' 14 שרש אגך; לוי צספר הווליס. Neuhebr. u. chald. Wörterbuch ח"א לז' 23 ד"ה אגך, אגך; נגעים י"ד ח': והקיף להס ראשי אגפס. כו) כ"3: על גוף. כז) חרגוס שופטים ג' כ"ג; ע"ד יגפרו ראה גם רש"י וראצ"ע צנוקונו. כח) כ"3: חל' חכ'. כט) לפי זה יהיה "אורי" חתח "אור הצוקרי" (ס"ח י"ד ל"ו שופטים ט"ז צ'). ל) כ"3 וכיינו מוספס: החורה,

ויקם המלך על העמור (ו) ומתרגי וקם מלכא על איצמווא (ז), והוא איצמווא שאנו נורסין בתלמוד (ג): 5 [ונפתחו עמרו כל העם, כפתחו לקרות] בתורה שתקו כל העם, ואין עמידה זו אלא שתיקה, שני עמרו ולא ענו עודה): 6 [במעל ידיהם] בנשיאתו ידיהם למעלה, כמו בנשאי ירי אל דביר קדש (ז): 8 [ויקראו בספר תורת אלהים] (ח) זה מקרא לשון עברית: [מפורש] זה הרגום שהיה מתרגם ומפרשט) להם: [ושום שכל] אילו הפסוקין, הם פסוקי ניקוד וטעמים: [ויבינו במקרא] אילו המסורות, ללמדך שכולן ניתנו] למשה בסיני, ושכחום מרוב עלבון הגלות, וחזר עזרא וסיעתו ויסדרום (ט): 9 [נחמיה (י) הוא החרשתא] שהתיר יין לשתיה לפני המלכים (י) בשעת הסנהדרין: [המבינים את העם] הפותרין ומבינין בינת הכתוב לעם, וזה היה באחד בתשרי בראש השנה, ורצה העם לצום, ועל כן אמר להם: 10 [לכו אכלו משמנים] כדי שתהא שנה זו טו) שמינה, עליכם: ואין משמנים אלא בשר שמן: [ושתו ממתקים] יין עסיס ותרוש מתוק כדי שתהא שנה זו טו) מתוקה עליכם: [ושלחו מנות לאין נכון לון] לעניים שלא הכינו להן (י) תבשיל, ורבותינות) אמרו בתלמודיט), לאין נכון לון, למי שלא הניח עירובי תבשילין מבעוד יום, יבוא (כ) ויסמוך על שלכם, לפי שאסור להסכא) לאופות ולבשל בלא עירוב, כת' הכא לאין נכון לו וכת' התם והיה (כז) ביום הששי והכינוכ: [כי קדוש היום לאדונינו], כת' (כד) שבתון זכרון תרועה מקרא קודש (כ) מן התורה ומדברי קבלה ומן התלמוד מצינו מפורש שאסור להתענות בראש השנה מן התורה מניין דכת' זכרון תרועה מקרא קודש (כו) ובשאר מועדות נאמר קדש (כז) הרי הוקשו כל המועדות כולן זה לזה (כח), מדברי קבלה הא דאמרן בספר עזרא (כט),

(ח) ו"ג כ"ג ג; נספריס: ויעמד הנלך. (ז) כ"ג: אילטווא; תרגום צנוקס הכ"ל: אסתווא. ע"ד אסתווא אסתווא, אלוטווא וליטווא, טעניס = *στυβάδιον* = stibadium ראה לוי נספר הנליס הכ"ל ח"א ד' 118. (ג) פסקים י"ג ע"ג: על גז האילטצא; טס כ"ג ע"ג (ראה רש"י ורז"ע צנוקונו). (ד) כ"ג: לקרוא. (ה) נספריס: לא (איוז ל"ג ט"ז). ע"ד הפסוק הזה ופרשו ראה תניא הכ"ל ד' 26; ילקוט נחמיה צנוקונו; רש"י ורז"ע צנוקונו, ועל כלם את יסוד כל הצלילים מאחזרס ז"ל צננס' סוטה ל"ט ע"א: אמר רבא זר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפי' גדצר הלכה שג' וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה שג' והוחלתי כי לא ידצרו, כי עמדו לא ענו עוד (איוז טס). (ו) כ"ג: צנשיחות. (ז) תהליס כ"ח ז; כ"ג צטעות: צנושא. גם רש"י ורז"ע צנוקונו ונפרשין ונלח צנועל על הדרך הזה. (ח) קרי: צמורת האלהיס, וכן הוא נספריס וצכ"ג. (ט) כ"ג וכ"י: נפרש ונחגוס. (י) כ"ג ווסקי: לו. (יא) כ"ג: וייסרוס, והוא ט"ס. כנראה לקוח פרושו של ר' צנינון לפסוק ח' וצצלי ונלח ג' ע"א אז נדרים ל"ז ע"ג (כנועט ונלה כנועט כנועט לפנינו); ויבינו צנוקל ונפרש ר"צ על דעת ה' ואמרי לה' שנחלמוד טס; ראה גם ילקוט צנוקונו וע"ד מפורש זה תרגום ראה גייגר צחלק ד' ונוכחציו הנאספריס (Nachgel. Schriften) ד' 69 והלאה. (יב) כ"ג: ויאמר נחמיה. (יג) טס: ונלכיס. (יד) ראה פרושו לנחמיה צ' א. טו) כ"ג: השנה הזאת. (טז) כי ז: השנה הזאת. (יז) "להן" חקר צכ"ג. (יח) כ"ג וכ"י: ונחמיה. (יט) צצלי צילה ט"ו ע"ג; ראה גם ילקוט נחמיה צנוקונו. (כ) "רצא" חקר צכ"ג. (כא) כ"ג לכס. (כב) טס צטעות: והי. (כג) שנות ט"ז ה'; ע"ד הגזרה שזה הזאת ראה צצלי צילה טס וצחלק א' ונפרשו זה פרק ה'. (כד) ל"ל: ככת', כמו צכ"ג. (כה) ויקרא כ"ג כ"ד. (כו) טס. (כז) נספריס וצכ"ג: ונקרא קדש (ויקרא כ"ג, ח' כ' ל"ה). (כח) כ"ג וכ"י: ע: כל מועדות זה לזה; ונכאן יולא ונפרש, כי ר"צ השתמש צפרוסיו צ"ג מדות דל' ישמעאל; ראה צחלק א' ונפרשו זה פרק ה. (כט) כ"ג וכ"י: ונחמיה ווספיס: כי קדש (צכ"ג: קודש,

ומן התלמוד מניין דגרסינן בירושלמיא (בתעניות צ), וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות שכן מצינו ביום הכיפורים מתענין ולא מתריעין, ר' עקיבה אומר מתריעות ולא מתענות שכן מצינו בראש השנה (מתענין ד) מתריעין ולא מתענין (ה): 11 [הסן שתיקון] ולא תבכו ביום טוב שאסור בהספר ובבכיה: 15 [עלי זית] כמשמעו: [ועליז] עין שמן [בלסמון], ויש אומי קינסאט) המוציא מזיעתו קינסו הנקרא דיריין (י): [ועלייא] הדסן זה הדס שוטף לסוכה, ומאי הדס שוטף, דפתין עופייהו ואריכן שוטייהו (י): [תמרים] יג) לולבין: [ועלי עין עבות] להושענה דהיינו אנודה שבלולב: 17 [כי לא עשו מימי ישוע בן נון] ד), [למהטו] ישוע, הלל בר שמואל בר נחמני אמר הגם הכתוב כבוד צדיק בקברו (משום) כבוד

(והוא טעות) היום לאדונינו, וכן הוא צפריס; ראוי לשום לז לדבר, כי ר"צ ונכה את ספר עזרא צסס: קבלה. ה) כ"צ וכי"מ: צתלמוד ירושלמי. (ז) ירושלמי תענית ג' ג'. (ג) כ"צ: זיום ראש השנה. (ד) עפ"י הירושלמי (וכן הוא בז"צ וכי"מ) יש לנחוק צזה וולת ונתענין. ה) ראינו להעיר פה על התניא (דפוס וולשא תרל"ט) ד' 155. ע"ד התענית צ"ה נולא כל הענין הזה (הכתוב כלו צבגון תלמודי) צסס רס"ג; ואלה דברי התניא: יש הוסיף להתענות צטני ימים של ר"ה, ורצינו סעדיה ז"ל פירש צפירוש עזרא, ונראש השנה אסור להתענות צזה צין מדברי תורה, צין מדברי סופרים (צבצחא הדאיות השתמש רס"ג בצלוח: מדברי קבלה), צין מן הצרייתא, צין מן התלמוד, מדברי תורה מנין, טסה הוא לכל המועדות שני צו מקרא קודש כמו של כלס, מדברי קבלה מנין, טכך כתוב צנורא ויאמר להס לכו אכלו משמנים, מן הצרייתא מנין דתניא וכל סניצוחיה ונתענות וכו' (ר"צ וניא את הראיה הזאת כראיה מן התלמוד). הוילא לנו מזה: ה) כי ר"צ וניא צזה פי' הרס"ג: (ז) כי רס"ג כתב פרוש על עזרא ונאזד ונאחזן, וחבל על דאדבין (ראה צכורי העמים טנה י"א ד' 84). ו) וכי"מ: סתוקו (ראה רש"י צנקונו). (ז) כ"י צטעות: ועלי. ח) ע"ד צלמון = *βάλσαμον* = balsamum ראה קאהוט. ערוך השלס ח"צ ד' 102 ומ"א ד' 241; וניא ונלואים להערוך לר"ס צאצער 36 סימן 260 (צספר היוצל לה' גרעץ. צרכלוי 1887); פסיקתא דרב כהנא דף 132 ע"צ הערה כ"ח לנולת אפרסמון: לפי"ז מלוח צלמון, אפרסמון, חלבסמון, אפרונסמון ואפילוסמון (*βάλσαμον = αποβάλσαμον*) ענינם אחר. ט) קיקא או קיקא (סחיכת עץ) צמוספת יי קינסא; ראה לוי צמוקס הנ"ל חיד ד' 248.

י) מורי ורבי הס"ח הס' לוי צצ"ה דרצנים צנרכלוי העירני צטובו על מלמס ז"ל: ונהו עלי טען, דדיין (ירושלמי ר"ה צ' ז'). גם צירושלמי טנה צ' ח' נולא דדינו, הדומה צענינו לדדיין. דדיין לדעתנו ענינו כמו דדין אשר הכונה צו לפ"ד קאהוט צמוקס הנ"ל ח"ג ד' כ"ו: *δαις δας δαδיו* = טרפת אש וכו'. יא) כ"י צב"מ: ועלי והוא טעות. יב) הדס טטה הוא לדעת ר"צ מין הדס, אשר עץ עטפו ארוך ועלוי רצנים. ע"ד הדס טטה ראה סוכה י"צ ע"א ל"צ ע"צ; תניא ד' 183 והלאה (פרוסיס אחרים המוצאים טס יש לסיס עליסם לז), רש"י צנקונו (וכן צכוכה טס) ופרוש רצ"ע צנקונו. יג) כ"י צ וניא גם את הפסוק וקורא: ועלי. יד) כ"י צ וניא את כל הפסוק: ויעשו כל הקהל הסנים וישצו צכוכות כי לא עשו מניי ישוע צן נון כן צני ישראל עד היום הזה. טו) כ"י צ וכי"מ: ולמה. טז) הגם הכתוב צכוד לדיק צקצר, כ"ה צכל הכ"י אשר לפכינו, אולם אין לו כל מוץ; ככוד לדיק צקצר הוא צבגון לטון הכתוב, אולם לא נולא פסוק כזה צטוס ווקוס, ונולד זה אין כל מושך ויחס לדצרים האלה אל הפסוק טלפנינו. לטנה זאת אכחנו קוראים "פסג" צמוקס "הגס", כ"מ"ס צירושלמי קרוטין ח' ט', ירושלמי טציעת ו' א', ילקוט חמייס ח' י"ז, והכוכה תניא ח"כ: ע"י טניו טסס יהוטע ליטוע פגס הכתוב צככוד לדיק השוכב צקצר לנען ח"לק ככוד להדיק חסי. יז) צנוקומו הנ"ל: עפ"י.

צדיק בשעתו, הקיש הכתי' ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, מהן ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו, ד"א וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון, איפשר בא דוד ולא עשה סוכה, בא שלמה ולא עשה סוכה, אלא מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, מה להלן בחידוש כל המצות, אף כאן (3) בחידוש כל המצות (ג):

מ.

3 [ויקראו בספר תורת י"ד] רביעית היום] ורביעית היום מתודים, הרי חצי היום במקרא ובתפילה, חצי היום שנשאר (ר) רביעית להפטרה ולהגדה ורביעית לצרכי עניי העיר (ו): 5 [ומרום על כל ברכה ותהלה] שהיו עונין אמן על כל ברכה וברכה כמו שאמרו חכמי על כל ברכה (ז) תן לו תהלה: 18 [נאצות] הכעסות, כמו עד אנה ינאצוני (ק): 21 [לא בצקן] כמו לא בצקה מתרני לא יחיפוט, לשון יחיפות, אמנם כל ההולך תמיד יחף רגלו נעשת צבה, כבצקי (י): 29 [כתף סוררת] כפרה סוררה סרר ישראל (יא), שלא קבלו עול מצות, לעובדי (יג) שכם אחד תרני (יג) כתף חרדי (י):

י.

1 [ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה], מכיון שקיבלו עליהן דברים שהיו חייבין עליהן (טו). העלה עליהן הכתי' (טז) כאילו קיבלום מאליהן (י): [כורתים אמנה] כורתין ברית אמת בלי לשקר בבריתך: 32 [המקחות וכל שבר] הסחורה וכל מיני תבואה (יח): [ונמש את השנה השביעית] כתי' והשביעית תשמטנה ונטשחתי (יט): [ומשא כל יד] כמי (כ) כל בעל משה ידוכא: 33 [והעמרנו עלינו

ונקור הכאור הטני הזה, המוצא צטס ד"א, ה"ס: צצלי ערכין ל"צ ע"צ וילקוט נחמיה צנקונו; "צא שלמה ולא עשה סוכה" חקר צתלמוד ערכין וכי"צ ונמלא צכי"צ וצילקוט. צ) כ"י"צ: אף סכא. ג) לפירוט סגיל ראה עוד: שביעית ר' חי (פרוש הר"ט). ד) כ"י"צ: ד' אלפים; צספרים: ד' אלפים. ה) כ"י"צ וכי"צ: אשר נשאר. ו) ראה צצלי מנגלה ל' ע"צ. ז) "כמו שאמרו חכמים על כל צרכה" חקר צכי"צ ויש להוסיפו להשלמת המאמר. ח) צנדצר י"ד י"א. ט) ת"א דצרים ח' ד'; צנקוס: ומתרג' נמלא צכי"צ: דמתרג'. י) "רגלו נעשת זנה כצלק" חקר צכי"צ ויש להוסיפו; ע"ד לא צלקו הציא רד"ק (ס"ה ל' 7½ פרט צלק) פרט טונה ומספרות שלפניו. יא) הושע ד' ט"ז. יב) כ"י"צ צטעות: לעודך; צספרים: לעצרו (לפניה ג' ע"י). יג) כ"י"צ דמתרג'. יד) תרגום לפניה צנקוס סג"ל. טו) כ"י"צ: צהס. טז) טס וצנקונוט המוצאות להלאה (הערה 17): המוקס. יז) ראה ירושלמי קדושין א' ט'; ירושלמי שביעית ר' ח' ור"ש שביעית טס; ילקוט צנקונו; הפרוט המוצא צזה הוא פרוטו של ר' ליעזר (ראה צנקונוט ס"ב); כ"י"צ מוסיק עוד; וצכל זאת, מניין צקצילום עליהם צצבר פנים יפות הטלה עליהן המוקס כאלו קיבלום מאליהן; ההוספה הזאת חכיל צקצבה דעת ר' יוסי צר חנינא (ראה למועלה); כ"י"צ מציא את צ' הפרוטים האלה זס אחר זס, כאלו ה"י השני המטך הראשון וכאלו לא סמרו זס לזס. יח) ראה רש"י צנקונו. יט) טמות כיג י"א; כ"י"צ צטעות; ונטשחתי. כ) כ"י"צ כתי'. כא) דצרים ט"ו צ'.

מצות לכת עלינו שלישית השקל בשנה] מיכן אמרו חכמים שקולה גמילות חסדים כנגד כל המצות(א): 35 [והגורלות הפלנו על קרבן העצים לעתים מזומנות] 3) כמו ששנינו(ג) זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה, בכ"ד) בתמוז בן(ס) דוד בן יהודה, בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בניו(י) יונגב בן רכב, בעשרה בו בני הנאה(ז) בן בנימין, בחמשה עשר בו בני ותוא(ח) בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שמעו שבטוט(ט) ובני גונבי עלי ובני(י) קוצעי קציעות, בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה, בעשרים באלול בני עדין בן יהודה(יא), בא"י(יב) במבט שבו בני פרעוש שנייה(יג):

17 [ראש התחילה] שהוא התחיל תחילה במשמרות: [יהודה לתפילה] שהיה זקן ומתענה(ד) ומתפלל על עיר הקודש שיגמר(טו) הבנין בימיו: 21 [הנתינים] (ז) הגבעונים(י): [בני ציחה] (יח) בני אדם שבועלין נידות בצמאה כמו שני ציחי צמאי(ט) שהיו שמופין בו(ימה): [בני חשופא] (כ) בני זונה כמ"א(א) וחשופי שת(כב) וכמו(ג) חשפי שובל(ד) שנולדו מגילוי עריות, ויש אומי בני חצופה(ה) לשון חציפות זונת מצה(ו): [בני טבעות] שקילקלו אבותם עם ארוסותיהן קודם שיכניסום(ז) להופה והיו סומכין על קידושי טבעות ומקלקלין עם ארוסותיהן בלא כתובה:

(א) ראה טבת קכ"ז ע"א וע"כ; פאה ח' ח' (פירוש ה"ט טס.) 3) צפריים: וזוונים. ג) כ"י וכו"י: צנענה (הוספה); כל הנאמר עד סוף הפרשה ננאל ונלה צנלה צצלי תענית כ"ו ע"א (נענה) וצירושלמי תענית ד' ו'. ד) כ"י: צעשרים. ה) צכ"י: צני, וכן ל"ל. ו) צני" חקר צכ"י וננאלת צנענות הכ"ל. ז) ל"ל: סנאה כו"ש צנענה וצכ"י. ח) ירושלמי טס: זתאל. ט) "צנעו" חקר צכ"י; צצלי תענית: צצנעו; ירושלמי וכ"י טוים. י) כ"י: צני. יא) מן "צעשרים" עד "יהודה" חקר צכ"י ואלום ננאל צנענות הנאמר, הכ"ל. יב) כ"י: צחת, צנענה: צלח. יג) ראצ"ע ונקונו יאור: והענין נפרט צדצני חכמים, וכוותו על ונאורי חז"ל הצכרים. יד) כ"י: ונתעה. טו) טס: שתגנר. טז) טס: הס (הוספה). יז) טס יש עוד הוספה ננאלת גם צילקוט עזרא ז' ע': ולמה נקראו כתינים, על טס ויתנס יהושע ציוס ההוא חוטבי ע"ים וטוואי ויט: (ראה יהושע ט' כ"י); ראה רש"י ופרטנו לעזרא טס. יח) הפירוש הצל צזה עוקצ על צני ליהה, צני חשופא צני טבעות; הנצטאים האלה הננאל ונלאון בעזרא ז' וי"ג וצנעניה ז' וי"ו. צפרשה טלפכינו תכז רק: וליחא וגשפא על הגתיים; ולכן כנעה, כי הפרט הארוך הזה חין ונקונו חלן, כ"א צכ' עזרא או כחונים צנענות הכ"ל והנעתיק הכניסו הנה צנענות. יט) ישעיה ח' י"ג; צוקוס: ליחי קרי: צ"ח, כו"ש צפריים. כ) כ"י: חשופה (צפריים כמו צכ"י). כל"כ כ"י: וכ"י: כדל'. כב) כ"י: ישע"י כ' ד'. כג) וחסופי טת וכנו" חקר צכ"י. כד) ישעיה וי"ז ז'. כה) כ"י: קליפא. כו) עפה"פ ירוניה ג' ג' (וננאל חסה זונה). כז) כ"י: טנככו.

יב.

25 [באסופי השערים] באסקופי השערים, כמו שני'ט) בתתם סיפם את סיפ'צ) המה המשקופות והמפתניג): 31 [שתי תורות] שתי כיתי לווים בעלי תורות: [ותהלוכות לימין] המה הניבורים המההלכים אזורי הרבות לימין המשוררים מעל החומה מפהר האויבד), בארבעה באלול הנוכת חומת ירושלם שאין מוסיפין על העיר ועל העורות) אלא במלך(ד) וכהן(ז) וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תורות ובשיר(ח): 38 [והתורה השנית ההולכת למול(ט) ובית דין מהלכין אהריהן: 42 [ויורחיה הפקיד] כמו ופקד המלך פקידים(י), הם ממונין: 44 [ויתנו(יב) נתמנו: [הנשכות] הלשכות, נ' מתחלף עם ל'י(ג): [מנאות] מנות ומתנות כמו למשה היה למנהיג(ג): 47 [מניות] גם הוא לשון מנות(ד): [ומקדישים ללוים] שנותנים מעשרות ללוים: [והלויים מקדישים לבני אהרן] שני ונתתם ממנו לאהרן הבהן(טו) מעשר מן המעשר(טז):

יג.

3 [ויבדילו כל ערב מישראל] כמו וגם ערב רב עלה אתם(י) ומתרגי ואף נוכראין(יח) סניאין: 7 [נשכה] לשכה(יט): 14 [זכרה לי אלהי] לטובה(כ) בעולם הזה: [ואל תמה חסדי] לעולם הבא: 15 [ביום מכרם ציד] צידה ומוזן: 16 [מביאים דאג] דג מלא א' על חילול השבת שהיה מביא(כא) דאגה לעולם(כב): 19 [באשרכג] צללו שערי ירושלם לפני השבת, קרוב לעת(כד) ערב כשנמה הצל על השערים בערב שבת קודם שיכנס השבה, כמו שני כי ינטו צללי ערב(כה), אז הלכו בולך לדרכם, אז לעת ערב צוה עזרא לסגור הדלתות שלא

ח) ש"ל חקר כז"כ. צ) יחזקאל וי"ג ח'. ג) לדעת ר"צ ח"כ שרש ונלח באספי הוא ספק (כדעת היס אומנין כפ"ה ד' 344 שרש ספק) ולא אסף (ס"ה ד' 39); ראה רש"י וראש"ע צנוקונו. ד) כ"י: א"י; לדעת רש"י הכונה צולח "תורות" על לחוני תודה, צעוד אשר הראצ"א יסתדל לפרש ונלח תורות ונלח ותהלוכות ע"ד שפרש אותן ר"צ. ה) כ"י: וכ"י: על העזרות ועל העיר. ו) כ"י: צנלך ונשיא. ז) ס: וכהן גדול: ח) ס: וס"י; ראה אדות כל הענין (מן שאין מוסיפין עד ובית דין ונהלכין אחריהן) ילקוט נחמיה צנוקונו; טעויות י"ד ע"א; ירושלמי טעויות צ' ג'. ל'שון התלמוד: שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא צנלך ונשיא ואורים ותומים וכו'; אין צדינו לצר, אם לריכין אנו לטנות הנוסחא שלפנינו עפ"י הנוסחא שנתלמוד. ט) כפסרים: למואל (יתיר ח'). י) אסתר צ' ג'; כ"י: ופקד פקידים (צראסית נ"א ל"ד). יא) צנוקס, ויתכו" קרי: ופקדו, וכן הוא כפסרים וכ"י: צ. יב) ראה רש"י צנוקונו ופרשנו לנחמיה ג' ל' יג) ויקרא ח' כ"ט; ראה רש"י צנוקונו הנוסחא ג"כ ככה. יד) כ"י: וכ"י: ונתתם וננוט: ראה פרושנו לעזרה צ' ס"ט. טו) צנדרר י"ח כ"ח; כפסרים: ונתתם וננוט את תרונת ד' לאהרן הכהן. טז) רש"י צנוקונו ופרש את הפסוק הזה ג"כ צדך זה. יז) טעות י"ב ל"ח. יח) כ"י: טעויות גוברלחין (תיא צנוקס הכ"ל). יט) ראה פרושנו לנחמיה י"ב נ"ד. כ) כפסרים: על זאת, וכ"ה גם כז"כ. כא) כ"י: וכ"י: טעויות ונשיאין, כב) גם לדעת ראש"ע צנוקונו הנולה הזאת היא פעל: ונשיאין דאג האל"ף ע"י"ן הפועל. כג) כ"י: ויהי כאשר, וכן הוא כפסרים. כד) כ"י: אל עמ. כה) ירנו' ו' ד'.

יפתחו עד אחר השבת כמוצאי שבת (א): 20 [הרכלים] הסוחרים: 21 [אם תשנון
 אם תעשו] פעם שנייה (ג): [אשלח יד בכס] (ד) ואכה אתכם: 22 [ואומר
 ללויים אשר יהיו מטהרים] כמו שני וכה תעשה להם למחרס הזה עליהם מי
 חטאת (ה): 29 [נאלי הכהונה] על אשר פסל הכהנים שנממאו בנשים הנכריות
 כמו שאמרו חכמים (ו) ארבע מאות עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן, ואמרי
 לה ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן, וכולן נישמאו בכהונה
 גדולה (ז), ואז בא נחמיה ופסלם מן הכהונה שני ויגאלו מן הכהונה (ח) וכת' ויאמר
 התרשתא להם אשר לא יאכלו מקודש הקדשים עד עמד כהן (ט) [לאריס] (י)
 ותומים (יא), עד שיבוא אליהו: 30 [ומהרתים מכל נכר] מבנות העמים והנשים
 הנכריות: 31 [ולקרבן העצים בעתים מזומנות] כמו ששינונו זמן עצי הכהנים
 והעם תשעה, שהיו מביאין קרבן עצים איש בעתו ובזמנו למערכה כמו שכתב
 למעלה (כ): [ולביכורים] שביטל פרוזדאות (ג) שהושיבו על הדרכים שלא להעלות (ד)
 עצים למערכה ושלא להעלות (ט) ביכורים לירושלם (טז):

נשלם פירוש ספר עזרא (י):

(א) רש"י צוקונו ונציח את הפרוט הזה כנעט מלס צולס; ע"ד לללי רלס גס
 רלצ"ע צוקונו. (ב) כ"י: כן (הוספס). (ג) כן פרט גס רש"י צוקונו. (ד) צספרים:
 יד אטלס צכס. (ה) צנדצר חי ז'. (ו) נוקר הענין הול צצצלי קדושין ע' ע"ג; רלס
 גס ירושלמי קדושין ד' א' (צסופו). (ז) רש"י (קדושין סס) אינו גורס: גדולס;
 ירושלמי קדושין סס: אי"ר יהושע צן לוי חונטת אלפיס עצדים היו לפשחור צן אינו
 וכולס נסתקעו צכסונה גדולס וכו'. (ח) נחוני ז' ס"ד. (ט) צספרים: חסן. (י) כ"י:
 ללוריס, כמו צספרים. (יא) נחוני ז' ס"ס. (יב) כ"י: לעילל; רלס פרוטנו לנחוני'
 י' ל"ס (רלס גס רלצ"ע צוקונו). (יג) פרוזדלות = praesidium = אכסי נשנר
 (רלס ללנדוי צערוך סה"ל חלק ד' לז 1801); רש"י צצל צתלל קכ"א ע"ג: סונריס.
 (יד) כ"י: לעלות. (טו) סס: לעלות. (טז) רלס ע"ד הענין כלו צצלי הענית כ"ח ע"א
 וצצל צתלל סס. (יז) צכ"י: נוולל עוד הסיוס הזס:

זכרה לי אלסי לטוזה ולי אני [צן] חונמך צלונך סיטיצה.

הערות והוספות.

הח' האלבערשטאם העירני בטובו אחר סיום מלאכתי על נוסחאות שונות בכ"י שלו ואביא אותם תחת דגל "חילופי נוסחאות". ועוד כתב אחר שיצא ספרי מתחת הרמס להח' בערלינער שלדעתו פירוש עזרא שהוצאתי לאור איננו לרי בנימין בן יהודה ואולי לרי סעדיה, אבל גם הרבר הזה צריך עוד דרישה וחקירה, עכ"ד. ובוה אומר אני על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. כבר כתבתי בספרי: R. Benjamin ben Jehuda und sein Comm. zu Esra und Nehemia חלק א' עמוד כ"ב והלאה כי בכי"מ מיוחס ג"כ פירוש עזרא לרי בנימין בן יהודה וגם אמרתי שם שכי"מ שוה כמעט לכי"מ ושוה הדבר מכריע כל הספקות, ובכל זאת הבאתי שם ראיות שונות שלפי דעתי אינן חלושות כל כך כמו שכתב הח' האלבערשטאם כי נתתי את רוחי על מקור פירושו של רי בנימין, על תוכן ועל סגנון דבריו ומצאתי שבפירושו לעזרא ומשלי שאב מים חיים מתוך ספר השרשים של רי דוד קמחי וגם כרה בור בנבולו של רש"י, אבי"ע וסיג. ועל ראיות כאלה (ראה שם) אין אני אומר קרע. ובהערותי להבאור שהוצאתיו קצת לאור בדפוס הבאתי בכמה מקומות ראיות שאינן של מה בכך על הרברים שכתבתי בחלק הראשון מספרי זה ושם אמרתי ג"כ שרי בנימין לא הזכיר שמות בפ"י עזרא ובפ"י משלי מזכיר את הנשכחות, ודבר זה שהוא כתמיה אצל הח' שטיינשניידער (המזכיר שנה י"ח עמוד 107) מיושב על דעתו, כי אמרתי שאולי פירושו לעזרא ראה אור עולם בימי בחורתו ופ"י למשלי בימי נבורתו. ורבים ידרכו בומן הזה בנתיב מאמיו שכתב בספרו: Anecdota Oxoniensia Texts, Documents, and Extracts Chiefly From Manuscripts in the Bodleian זה שפירושו על ספר עזרא ונחמיה מיוחס לרי סעדיה ומביא ראיות על זה שהצד השוה שבהן היא שבפ"י עזרא לא הזכיר המחבר שמות בענין מקור באורו ובפ"י למשלי כולם בשמות יקרא. ולדעתי כמש"ל שביאורו לעזרא נכתב בימי בחורתו ולכן סגנון שלו אינו כסגנונו שבמשל, אין כאן סתירה כי מתוכן ומקור של הפירושים הנ"ל נראה לעינים שאיש אחד כתבם וסוף מעשה במחשבה תחלה.

וגם הח' האלבערשטאם נוטה קצת לדעת מאמיו שמביא בספרו הנ"ל עמוד IV f. ראה מכ"י מיילאנד שמיחס ג"כ פ"י עזרא לרי סעדיה נאון. אולם ראיתו עומדת על רגל אחת שבתחלת כ"י הנ"ל כתוב בסתם, פ"י ספר עזראי ובסופו "נשלם פ"י ספר עזרא" בלי שם מחברו כמו שכתוב בכי"מ"ג ורק בשער (Titel) של הכ"י כתוב, פ"י דניאל לרבינו סעדיה נאון וצ"ל, פ"י עזרא עוד

לרבינו סעדיה גאון וצ"ל. ואמיתות הדברים האלה ס"ם היא ואין לסמוך עליהם כי המעתיק בוודאי הלך במחשכים כי בכ"י אין לו סניף לסמוך עליו כמו בכי"מ ששם המעתיק כתב דבריו מתוך מאמרו של המחבר וכי"י מיילאנד מדעת עצמו, וגם ההכנס מאמינס לא כתב דבריו בבירור (עיין לעיל). ובחלק הראשון מספרי כתבתי ג"כ שהח"י בערלינער (Plot. 11) ורמשיש (המוכר שנה י"ח, 108) מסכימין לדעתי שפי" עזרא ר' בנימין בן יהודה חברו.

ועוד כתב החכם האלבערשטאם באגרתו להח"י בערלינר: „אך זאת נראה לי ברור כי איננו לר' בנימין בן יהודה, ואביא על זה עוד שתי ראיות, ראשונה כי הנה בכ"י מיילאנד נמצא הוספה מר' בנימין בר אברהם (והוא אחי ר' צדקיה בעל שבלי הלקט) והוא קדם בזמן לר' בנימין בן יהודה, ולפי"ז בעל פי" עזרא קדם בזמן עוד לפני ר' בנימין בר אברהם אשר כתב גם הוספות לפי" רש"י (עי' פליטת סופרים ע' ב' וחלק האשכנזי ע' 12). וזאת שנית כי הנה לדעת המו"ל נולד ר' בנימין בר יהודה בשנת מ"ה, אמנם כ"י ברעסלא העתיקה פולה בת ר' אברהם הסופר בשנת מ"ח שלשה שנים אחר הולדת ר' בנימין בן יהודה וכ"י מיילאנד העתיק ר' יהואל בר יקותיאל שנת מ"ה והוא ממש באותו שנה שנולד בה ר' בנימין בר יהודה וזו ראיה שאין עליה תשובה ולפי זה אי אפשר שיהיה ר' בנימין מחבר פי" עזרא כי מחברו חי זמן הרבה לפניו, עכ"ד.

ולפי ענייני דעתי ההוספה שמצא הח"י האלבערשטאם אשר שמו נקרא בשערי התורה וההכמה בכ"י מיילאנד מר' בנימין בר אברהם שקדם בזמן עוד לפני ר' בנימין בר יהודה במקומה עומרת, ואני לא ראיתי, ואע"פ שלא ראיתי אינו ראיה, אני אומר שהמעתיק כתבה בזמן מוקדם מפי" אחר או מדברים שנמסרו בעל פה, וכבר כתבתי לעיל שאין לסמוך על שער כ"י מיילאנד, ע"ש.

ועל ראיה שנייה אני אומר אחרון אחרון חביב, אבל גם על זאת אשיב כי ע"ד השנה שנולד בה ר' בנימין בן יהודה לא כתבתי בספרי אלא כמדומה אבל לא בבירור, והמעייין בספרי חלק א' עמוד 14 יראה שבפי" אמרתי שלא אוכל לברר שנת הולדתו אלא (עיין שם, עמוד 15, n. 1) השנה שבה הלך לעולמו. ואע"פ שגם בשנה ויום אשר כתבו המעתיקים מדעתם יש לספק ולעייין על אמיתות הזמן מ"מ גם לדעת הח"י האלבערשטאם אני אומר כי ר' בנימין בן יהודה הוא המחבר של פי" עזרא ואולם בימי בחרותו ראה אור עולם וזה הספר ראשית מלאכתו תחלת פרי עטו ושנת הולדת ר' בנימין לא אוכל לברר ואולי נולד בשנת ל' או ל"ה (75—1270) או שנתים קודם זמן המונבל כאן וזה הדבר צריך עוד דרישה וחקירה כי מכ"י וגם מספרים שכתב לא נדע מאומה כ"א ממחברת עמנואל כמו שכתבתי בחלק ראשון מספרי שהיה חי בזמן Leo Romano, עיין שם.

חילופי נוסחאות לפירוש עזרא

מתוך כ"ה (האלכערשמאם) וכ"מ (מערצבאכער).

עמוד	שורה	כ"מ (או דפוס הנ"ל)	כ"ה
6	4	ביתי	עירי.
—	7	חרגם	מתרגם (וכ"ה בכל הספר).
—	—	מתרחת	מתרדת.
—	12	כמו	כמין.
7	8	שבניו נשאו	שנשאו בניו.
8	12	מגועל	מגועל פירושו.
9	3	מטביעות	הם מטבעות.
9	15	ככתב	ככתוב
10	7	מכבל	עמו מכבל.
10	16	בלחלה	בהלח.
11	6	וסוכרין	ושוכרים.
12	9	אסתר	אסתר המלכה.
—	11	הכותיים	הכותים הגרים.
—	13	ואת	ואף.
13	7	כענינא דין כתי	כענינא דין דכתיב ביה.
—	9	משונה	משנה.
14	1	יתנון מדה	יתנון עוד לא יתנו מדה.
14	14	ערו	ועוד ערי ערוער מתרגם קרוי חורבייא.
15	10	עבק	אבק.
—	—	נדע	נדע כי.
—	20	להזיק	להזיק.
—	24	מלשינות	מלשינות, מאי מלשינות.
16	18	ואמר כי כן	ואומרים כי כן.
—	19	ביוני	ביוני.
17	2	דא	דנא.
—	7	סתשנן	פרשנן.
—	8	דגללא	דגללא פרוזין מן שיש.
—	14	השמים	השמים והארץ.
18	1	בכל	בכל ונתנם.
—	2	ליה	ואמר ליה ואמר לו.
—	10	בבל	בבבל.
19	5	כל	וכל.
—	6	הנפקד	הנפק.
—	—	סיעתו	סיעתן.
20	8	הערה	הערה.
—	8	התוסים	התוסים וכל בהמה.
—	9	יגמר	יגמר.

כי"ה	כי"מ (או דפוס הני"ל)	שורה	עמוד
אבניה לשון ירידה.	אבניה	9	20
ואז נעשה ממנה.	אז עשה ממנו	הערה ט'	—
ברם בשנת.	בשנת	1	21
מלכא די בבל.	מלך בבל	2	—
בבל.	בבל חמה	5	—
מלכותו.	מלכותא	7	—
מטמא.	מטמי	10	—
ככתוב.	כת'	—	—
ומסויים כוליה.	ומסויים	3	22
האגרת מני שים מעם.	האיגרת	4	—
חשהות.	חששות	7	—
מדת.	מדות	13	—
וארנונא	וארנוני	2	23
המקום.	מקום	8	—
בדרכים נעימים.	בדברים נעימים	11	—
היתד החקוע.	יתד תקוע	10/11	24
מחטוא.	מחטא	17	—
כמו.	לשון	2	25
כאמור.	כדאמר'	14	26
שוכר חושב.	שוכר	3	27
בית.	מבית	5	—
לאפות.	לאופות	18	—
וכמו.	כמו	9	28
קינת.	קינות	19	—
ותקשר.	ותשקר	21	—
וכמו.	וכת'	3	29
הנושים.	הנוגשים	8	—
דורון לשלמון.	דורון	13	—
וכמו וחמש.	וכמו	17	—
ויש אומרים.	ויש אומר	2	30
וישלה.	וישמע	3	—
בודאם.	כודם	5	—
אשה.	אשת	6	—
הכסוי.	הכסוי	8	—
כמו שנ'.	כמו	4	31
לאפות.	לאופות	15	—
מתרעין.	מתענין מתרעין	3	32
מרפייהו.	עופייהו	7	—
ולמה נקרא שמו.	למה	8	—
פגם.	הגם	9	—
התם.	להלן	5	33
הנשאר.	שנשאר	7	—
סנאה.	חנאה	5	34
למואל.	למול	6	35
ויפקרו.	ויתנו	7	—
אם תעשו כן.	אם תעשו	2	36

ובסוף דברי אתן תודה להח' האלבערשטאם שהעירני בטובו הגדול על נוסחאות שונות מכ"י שלו שכולל פ"י משלי מר' ששת בר יצחק ירונדו, פ"י משלי מר' בנימין הבי"א בר' יהודה בל"צ, פ"י עזרא, ובראשו נמצא: בשם אל נאור בנבורה אהל ואשלים פ"י של עזרא, ובסופו כתוב: נשלם פ"י ספר עזרא, הוא סוף פ"י כל המקרא, שבה לאל עליון ונורא, שנתן לי כח ונבורה, ועורני מהחל עד נמירה, הוא ברחמיו יצילנו מכל צרה, ויזכינו לעובדו בטהרה, ולשמור כל מצוותיו כדת וכשורה, וכל תורתו בציווי ואזהרה. והנה אלו השלשה פירושים בקובץ כ"ה נמצאים גם כן ביחד בכי"ג ושם מיוחס פירוש משלי בטעות לר' חסדאי הלוי במקום ר' ששת בר יצחק, ופי משלי ועזרא לר' בנימין בן יהודה, שחברם באמת כש"ל.

והח' האלבערשטאם כתב ג"כ לתח' בערלינער שדפוס אקספרד מה' מאמיום שוה כמעט לכ"י שלו, ועד עכשיו לראבון נפשי לא ראיתי דפוס אקספרד בלשון הקדש אלא הקדמת ספרו בלשון ענגליש שקבלתי בתרגום אשכנזי מרעי אהובי אשר נאח הוא לי. ואולם ראיתי שכ"ה שוה כמעט לכ"ב וכי"ג, ואע"פ שבכ"ה פ"י עזרא כתוב בסתם בלי שם מחברו, נראה לי ברור שר' בנימין בן יהודה חברו והמעתיק שמיחס פ"י משלי לר' בנימין בן יהודה כולל שני הפירושים ביחד וכתב בסתם בהמשך הדברים פ"י עזרא.

ביה בעיליטין י"א כסלו גורית לפ"ק.

ידידי היקר והנכבד נ"י!

בוה הנני שולח לך בחזרה את הערות בערנער וחלופי נוסחאות. ולדעתי אין לי ראי' מאומה, שהפי' הוא מר' בנימין בן יהודה. כי מה שמביא בפ"י משלי פירושים מרד"ק, ובפי' עזרא נמצאו ג"כ פירושים אשר נמצאו ג"כ בשרשים לרד"ק. מזה אין ראי' מאומה. כי גם מפרש אחר הו' יכול להשתמש בס' השרשים לרד"ק. ואולי בהפך לקח הרד"ק מפי' עזרא שלפנינו. — והנה בכל הכ"י הנודעים לנו והם ט"ו במספרם, בכלם לא נמצא שם המחבר, ובכ"י מיילאנד נמצא שהוא לר' סערי', ובכ"י מינכען המאוחר נמצא שהוא לר' בנימין בר יהודה, ואין דנין על פי עד אחד — ועי' גם מ"ש רמ"ש"ש בהמוכר י"ח צד 108: "לפי ידיעתי (כ"י מינכען) הוא האחד אשר בו נזכר שם המחבר, ועדותו אינני מספיק כי אולי ייחס בכ"י זה (פירוש עזרא) למחבר הפירוש הקודם לו (והוא פי' משלי). והנה על ראייתו השנית נגד ייחוס פי' עזרא לר' בנימין בר יהודה כתב המו"ל כי אולי נולד בשנת ל' או ל"ה — אמנם גם באופן זה, ה' בן ט"ו או בן עשר שנים בעת אשר העתיק מעתיק אחר ספרו. והוא בהכרח כתב ספרו קודם לזה הזמן. האם כתבו בעת היותו בן ה' או בן ז' ? והנני להעתיק לך בזה את הוספת ר' בנימין בר אברהם בכ"י מיילאנד, והיא בנחמיה ג' ל"ד (פה צד 28): היהודים האומללים וכו' לשון דרוך. "ד"א האומללים חתוכים וגזורים כמה דתימא כי אמילם והיו קורין אותן על שם המילה לגנאי. בנימין צעיר ביר' אברהם הרופא נ"ע" וההוספה הזאת נמצאה בפנים הפירוש לע' על הגליון ולא "כתבה המעתיק בזמן מוקדם מפי' אחר או מדברים שנמסרו בעי"פ". —

ולפי זה מעתיק הפירוש בשנת מ"ה כבר היה לפניו כ"י אחר עם הוספת ר' בנימין בר אברהם, אשר הוא הוסיף על כ"י אחר הנכתב עוד קודם לזה, ומתי כתב המחבר פירושו? אחשוב כי כל מעיין ישר יודה לדברי, כי ר' בנימין בר יהודה לא ה' מחבר פי' עזרא שלפנינו, ורק מעתיק כ"י מינכען כתב בן בשגה.
גם מ"ש כי אתה, ידידי, והח' רמ"ש"ש מסכימים ג"כ שפי' עזרא ר' בנימין חברו, הנה אתה כתבת בן לפני נדפס הפי' מכ"י אקספרי, ואחרי כי נדפס כתב רמ"ש"ש (המוכר כ"א צד 123): "המו"ל (מאתיום) יוכיח כי הפירוש אשר רק בכ"י מינכען מיוחד לו, איננו ממנו". —

והנני ידיך ואוהבך בלב וגפש מוקירך ומכבדך.

ש"ז"ח האלבערשטאם.

ה ש ב ת א ב ד ה

מאת

ד"ר אברהם ברלינר.

השבת אברה.

בשנת בשו"ב את שבותיכם (ה' ש"ך לפ"ג) החל הר"ר שלמה בכמהר"ר מנחם קבולי להרפס בקושמנידינא העיר רבתי עם "תשובות שאלות מהגאון האלוף מהר"ר אליא מורחי ולה"ה ומרבני ספרד וצרפת ואשכנז שנמצאו בזמן הרב וקצת הלכות שנתפלגו בישיבות", ויכל רשיק את מלאכתו אשר עשה ביום הששי מ"ו סיון שנת הרניניו (ה' שכ"א לפ"ג). מספר העלים בספר הזה הוא מאה וששים ומספר התשובות מאה. בעל המדפס היה הר"ר שלמה בכמהר"ר יצחק יעבין הורוש ולה"ה.

ההוצאה הזאת בכלל היא יפה מאד ותאוה לעינים. אך המגיה ר"ש קבולי לא הבין את אשר לפניו ולמרות "העיון הרב" אשר הבטיח לעיין במלאכתו, הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. טעויות הרפוס רבו מאד בספר הזה, וטעויות שלא מדעת רבו מהן. די לנו להזכיר, כי נמצא בכ"מ "ר' גמליאל מ"ה" במקום רגמ"ה, "ר"ל ר' גרשום מאור הגולה! אך בכל זאת עלינו להודות לרשיק כי הציל את תשובות רא"מ מאבדון וכליון גמור והשאיר אותן לנו לפליטה.

כל תשובה ותשובה בספר הזה מסמנת במספרה, והמספרים הולכים על הסדר מא' עד ק'. אך תשובה אחת, המתחלת בראש דף ק"א ע"א, בלתי מסמנת במספר אשר יאות לה, הוא המספר ס"ו. והיה הרבר הזה לנו לעד, כי התחלת התשובה הזאת חסרה בדפוס; גם מלת "וששאלתם" מורה ע"ה, כי אין דרך להתחיל בתשובה באופן כזה. מטעם זה נשחת גם מספר העמודים מדף ק"ו והלאה. כי שני הדפים הבאים אחר הרף הזה אין להם מספר כלל, ואחריהם יבא דף ק"א, ומכאן אתה למד, ששני דפים, היינו ק"ט וק"י, חסרים בספר שלפנינו. ופתרון הדברים הוא: מתחלה היו הדפים מסמנים כסדרם עד ק"א. אך אחרי ההדפסה לא היה את לבב המו"ל לפרסם בקהל את ראשית התשובה ס"ו, מטעם אשר נחקר אדותיו בהמשך דברינו. אולם לא היה יכול להסיר את שני הדפים (ק"ט וק"י) אשר כללו בקרבם את ראשית התשובה הנ"ל, כי בראש דף ק"ט היה סוף התשובה שלפניה, היינו ס"ו ס"ה. ובכן מוכרת היה להסיר מתוך הספר ארבעה דפים שלמים ולהרפס מחדש את סוף התשובה ס"ה, באופן שתכלה כלה בסוף דף ק"ה. והנה הוא עשה את אשר זמם, אולם מומות יעץ לכל ירגישו הקוראים את חסרון שני הדפים ק"ט וק"י, ולכן הניח מלסמן את הדפים החדשים. ועוד יתרה עשה, כי מן הוא והלאה נתרפה במלאכתו ולא סמן במספר דפים אחרים (דק"י וק"י) הבאים אח"ו ובסוף (מדף ק"ט והלאה) הרל בכלל מלסמן את הדפים במספרים! וכל זה למען לא יעלה על לב הקורא לבדוק אחר סבת חסרון הסמנים בדף ק"ו וק"ח!

התשובה שאנחנו דנין עליה (ס"ו ס"י) כוללת בחלקה הראשון את "הפסק

ששלה מהר"ד אליא מזרחי בקנדייטא בעד בנו מהר"ר גרשון". והוא, כי אחד הרמאים הוציא דבה על בנו הנזכר שנשמד ועמד בשמד כארבע שנים. והדבר ננע עד לב ראי' וימרר את רוח ויכתוב התנצלות בעד בנו והוכיח במישור, כי אך שקר ענה בו מוציא הדבה, וידבר אתו קשות. והנה יכול היות, כי המו"ל או המדפיסים חסו על כבוד ראי'ם ובנו, ולכן נזרו אמר להשמיט את החלק הזה מהתשובה, עד מלת "וששאלתם", ששם מתחיל ענין חדש. אולם עוד אחרת אחשבה, והיא כי אימת מלך ושרים נפלה על המדפיסים ויראו לנפשם, כי הדברים האחרונים בתשובת ראי'ם לא ימצאו חן בעיניהם ולא יפיקו מהם רצון, ולכן, בהגיעם עד המאמר "ונתן לו עבד אחד מעבדי המלך ללכת" הדלו מלהרפים עוד, וגם את הנדפס מכבר השמיטה ידם.

והנה אם היה את לב המו"ל או המדפיס להאביר מאתנו אחת מהתשובות היותר יקרות שבכל הספר, החפץ הזה לא עלה בידם. אמנם ברוב הספרים חסרה התשובה הזאת, אולם בקצתם נשארה לדור. כן נמצאת בשו"ת ראי'ם אשר בבית עקד הספרים בהאמבורג, ושם ראה אותה החכם צונץ ויכתוב את תכנה על פסת ניר בכתיבה דקה ויפה, וידבק אותו בדבק טוב על גליון ספרו הוא. והספר הזה נמצא כעת בבית עקד הספרים אשר להמלכות פה ברלין. עוד נמצאת התשובה (עד המאמר "ונתן לו עבד אחד מעבדי המלך ללכת", כי יותר מזה לא נדפס כאמור) בספר אשר ביד הגבירים אשר זכו לשתי שלחנות, נדיבי הלב ויקרי הרוח מוה"ר שלמה זלמן ומוה"ר יעקב אשר אוללמאן נ"י בעיר ווארדיין גדול באונגריה. החכמים האלו הגדילו חסדם עמדי ויעתיקו לי את התשובה מתוך ספרם למען הרפים אותה "בקבץ על יד" אשר לחברתנו. ובתתי להם תודה מקרב ולב עמוק על החסד הזה, הנני מבטיחם, כי גם חברינו, אשר חכמת חכמינו וקורותיהם וקורות עמנו חכיבים בעיניהם, יודום כי היטיבו להם.

ברלין ב' רחנוכה תרנ"ז לפ"ק.

אברהם ברלינר.

סו. הפסק ששלח מהר"ר אליא מזרחי בקנדייא בעד בנו מהר"ר גרשון.

קול שאון סואן ברעש קול מלחמה במחנה העברים קול ענות אנכי שמע מאיש ריקא בר ריקא איסתר' בלנינא קיש קיש קרייא לא קרא ולא שנה עלה ברוחו עם מיעוט שמוש מלאכת הרפואה שבידו לפסוע על ראשי עם קודש להשתרר עליהם גם השתרר בקש להתנאות בטליתן של תלמידי חכמים ונתרחק ממחיצתו של מקום כי אינו מהם כאשר העידו כל רואיו יודעיו ומכיריו שלא ראה מאורות מימיו ולא ידע צורתה דשמעתתא ורצה להרים ראש ולענה וראש ולנהוג נשיאותו (ברמים) [ברמים] כמו שאמר נשיאים ורוח וגשם אין וירא כי לא יוכל לו וכי לא נעשה עצתו ורוע מחשבתו ויבחר מהנק נפשו למסור הקהל בכמה מיני מסירות והרים ידו על חבירו בתוך מקדש מעט ולא ירא אלהים כאשר ראינו באגרת חכמי קנדייא והמכתב מכתב אלהים שופטים חכמים ונכונים אשר מעולם אנשי השם בתורה ובחסידות ובעונה בעושר ובכבוד ובכל מיני חמדה ושם ראינו והנה מגלה עפה כתובה פנים ואחור מלאה חרופים וגרופים נגד יוסף אלגזי על אודות המרד שמרד כמה שהתרו בו פעם ופעמים ושלא יורשה למסור שום יאודי מהקהל קהל אקשייא יצוי כמשפט הראשון ושלא ירים יד על שום בר ישראל ולא לביישו בשו' אונאת דברים כמנהגו הקדום והוא כחכם (?) רמות רוחא דאית ביה לא נכנע לקול מוריו אבל הקל ראשו לנגדם ושנה ושלא וכסיל שונה באולתו וגורו עליו נחיש בגורת נחיש שלא יוסף עוד לחטא ושישוב מדרכו הרע ולא יפנה אל (רחבים) [רהבים] ואם לא ישמע לקול מלחשים ישלחו בו הנחשים השורפים וישרפוהו בגחלתם וישלחו כתבים לכל אנשי הישיבות ולכל החכמים אשר בכל המקומו' להכריזו מעשיו הרעים ולפרסם מדותיו המכוערים עד (תעלו) [תעלה] צהנתו אצל כל חכמי ישראל אשר בכל מקומות גלותם ויברילוהו מעדתם והיה למשל ולשנינה בכל גלות ישראל.

גם ראינו הכתב אשר שלח הרב מהר"ר משה קפסלי הישיש והחסיד והגורה אשר גור על הקהל הקדוש הנוכר לעיל שלא יורשו לקבל תורה מפיהו כוונתו בזה משום דסאנו שומעניה' וכתוב כי ששתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך י"י צבאות הוא ודרשו רבותינו זכרם לברכה בחגיגה אם דומה למלאך י"י צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו ודלא כרבי מאיר דאמר (אגוז מצה) [רמון מצה] תוכו אכל קליפתו ורק ודריש קרא דהט אונגין ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעת' לדעת' לא נאמר אלא לדעת' ושלא יקבלו שום (הודאה) [הוראה] מפיהו ושהערוב אשר נשתדל בתקונו לא יסמכו בו כוונתו בזה שהוא מאותם שאמרו עליהם כי רבים הללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה עליו כתב הרמב"ם ד"ל אלו התלמידי' הקטני' שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ

ובין אנשי עירם וקופצים ויושבים לדין בראש ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבים נרה של תורה והמחבלים כרם יי צבאות עליהם אמ' שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קמני' מחבלים כרמים והוא ברוב תחבולותיו וערמותיו (כסא) [כסה] קלונו והעלים ממני כל אלה הענינים אשר עברו עליו שלא נודע לי רק אחר זמן רב כאשר חזרו וכתבו למהר"ר משה קפסלי ול"ה כמתאוננים עליו על שפסק לנגדם ובוכים לפניו להפוך הקערה על פיה וטרם הודע אלי נוסח הגזרות אשר גזרו עליו מהר"ר משה קפסלי ז"ל וחכמי קנדייא יצ"ו. ראיתי והנה מגלה עפה כתובה פנים ואחר מלאה (הצאות) [הצעות] והקדמות מאותן הצפופין השגורים בפי התלמידים רמות לאויל חכמות ואחר (ההצאות) [ההצעות] החמורות החל להתאונן על הקהל הנזכר לעיל.

זה נוסח לשונו באתי להודיע למעלת כבוד תורתך איך אני אחד מן הקטנים שבכת ההמון לקטתי בין העומרים שני נרגרים והשגתי מעט בתורה כפי כחי ובוה המעט שהשיגה ידי הורגלתי בה לקיים גם להיות זוכה במה שאיפשר ועל זה השתדלתי מיום נפלי הנה ואם באתי לבר' מה שקרה לי לפבת זה יכלה הזמן וספר לא יכלה אבל רובם כתבתי אל מהר"ם קפסלי נר"ו ומשם יתפרסם הדבר וכתב בסוף דבריו על זאת יצאתי אחר מעלת כבוד תורתך לשחר פניו, כי מעולם החכמים וכל מגביר ברעותיו, לא שעו אל דברי השקר ורוב טוב וצריך שתפנה מחשבותיך, מול אלה השקרי אשר באו לאוניך, ומן החשד אשר ברעיוניך, כי כל דבריהם הם טוב ושקר, והם טעו בהם לאין חקר, ולעולם מנהג זה לא יעקר, כי אין להם תורה, לא חוקים ולא מצוות ולא מורה, ועליהם לא שכן שכינת האורה, והשעה נחוצה ולהאריך אין בידי כי אם להשליך יחבי על מעלת גודל חכמתך שיועלני על כל אופני צרכי הנהגתי, ואחר שמתו מגמתי, [להתתופף] [להסתופף] בצל גודל חכמתך, ולהשיב רגלי אל אמיתת נועם מעלתך, ירצה מלפניו זכיר אלי אני עבדו שורה או שורותי' ממעון קדשך הביטה ובוה אדע כי מצאתי חן בעיניך וכבר הנחתו כל עניני אל גורתו הקיימי והנהנתו העליונה ואם אשאל ממנו מה שאינו טוב ואבקש ממנו מה שאי תקוה בחירתו העליונה טובה מבחירתו ובטחוני בו בכל דבר להתגדל בנפשו ולהתחמם בחסד בוראו והשגחתו ואף כי אנכי תולעת ולא איש ענתי אל תבוה חס ושלום ואל תסתיר פניך ממני אף כי לרדוף צדקה וחסד לעשות משפט כי למען זאת ערכתי תהנות והנני הנני נרצע נאמן לארדוני כאשר מן הילדים אשר חנן אלהים לארדוני להפך רצון מעלתו משליך יחבי בחבלי עבותות אהבתו אשר מעולם מלכי לא תמוש ולקיים גורתך תבחנני ולרנעים תפקדני כי מעשי יסכימו לרברי [ברצון] [כרצון] נפש ארדוני המשתחו' מרחוק רצון ועלוב תולעי' ולא איש הכותב באי אקשיא בפרשת ועתה יגדל כח יי העלוב נרצע למאמרו יוסף אלגזי בן לארדוני אבי כבוד רבי יצחק אלגזי ניע ספרדי עד כאן דבריו.

ואני ברוב ישרי ותום לכבי חמלתי עליו כי אמרתי בלבי איך יתכן לאיש נכרי שבא מאר' מרחקים גולה ונדה [להתתופף] [להסתופף] בצלם להרים ראש על אנשים תושבים האיש אחד בא לגור וישפוט שפוט אין זה כי אם רוע לב התושבים כי כולם או רובם בעלי אומנות אין ביניהם תורה כפי מה שכתב עליהם ואולי מוכיחם על קיום הדת ואינם מקבלים דבריו ורצים להקל בו כי כך הניד לי רבי משה קוסרו יצ"ו.

ואנכי לא ידעתי כי חתנו הוא וקבלתי כל דבריו וכתבתי לקה' שלא יולולוהו ושיקבלו תוכחתו להושבי כי תוכחתו תוכחה מגולה תוכחת שם שמים לקיום המצוות ולשמירת הדת לא זולתה ויהי כאשר השיג זה הכתב מידי גבה לבו עד להשחית ואמר מושב אלדי' ישבתי אעלה על במתי עב אדמה (לאליוי') [לעליון] חשב כי אין האלדים שופטים בארץ לית דין ולית דיין לית פורעניתא לרשעייא וזכותא לצדיקיא עוב ויי את הארץ למקרים (וילח) [וילך] אחרי שרירות לבו ויעש כל הישר בעיניו וכל אשר שאלו עיניו לא אצל מהם ולא זכר את כל החסדים ואת כל האמת אשר עשיתי אתו להוכיח קהל קדוש בעד איש נכרי אשר לא ידעתי מה מינו ומה עניינו (וישכח) [וישכח] לי כל הנדרים אשר נדר לי בכתבו הנזכר לעיל ויהי בראותו כי הקהל יציו' כבדו את (כה) [הח' ?] בני בכורי יציו' שלח ויכו בנאות לבו את החסיד העניו הקדוש מבטן ומהריון מהריר ר' גרשון מזרחי גר' בני בכורי ישראל לו משפט הבכורה בתורה ובמעשים אשר הוא ידוע לכל קהלות קוסטרינא ישמרם צורם. ולעיני כל הקהל הקדוש הנזכר לעי' הוא ואחיו ויוציאו דבה רעה עליו לאמור האיש הזה אשר נשתמד ועמד ארבעה שנים בשמדא בפולי לעיני כל הקהלו' יקרא שמו בשם רב או בשם חכם שבישראל והלא המושומדים אין להם וכו' אפי' באלף תשובות הלבנו פניו ברבים עם דבות ושקרים עד דאזיל סומקא ואתי חיורא אשר הוא נחשב לשפיכות דמים כדאיאא בפרק הוהב דתני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים דהא חוינין דאזיל סומקא ואתי חיורא אמרו ללשונינו נגביר שפתנו (אתני) [אתנו] מי ארון לנו ויחסאו עליו דברים אשר לא כן לשון מדברי גדולו' ומלין לצד עילאה ימללו ויצו להשפיל הגבוהים ולהטיל מומין בקדשים והנה עם הפעולות האלו מקיימים מה שכתבו עליהם חכמי קנדייא יציו' ומורה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו על מי בטחו ואת מי נועצו כי פערו פיהם לבלי חק ויוציאו מפייהם מילין וילעינו ואין מכלים העל (משנעת) [משענת] הקנה הרצוין אשר הם משתמשים במלאכת רפואתם או תפלתם השיאים והון לבם הביאם לכל אלה כאשר אמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע שמעו שמים והאזינו ארץ שפטו נא בניי ובין כרמי מדוע קייתי לעשות ענבים ויעש באושים מי שמע כזאת ומי ראה כאלה תחת אהבתי ישמנוני ואני תפלה כי טוב קיייתי ויבא רע ולא זכר את כל הכבוד אשר עשיתי לו אבל לא די שלא כבד את בני בכורי אשר היה ראוי לכבוד ולפארו יותר מן כל הקהל אם מצדו כי הוא מכיר ערכו יותר מכל החושבים שם כפי מה שכתב הוא עליהם שכולם עמי הארץ אין עוד מלבדו ואם מצד שנמלתי אני לו כל כך כבוי שאביו או רבו לא היה יכול לעשות בעדו מה שעשיתי לו אבל אדרבה עמד וחרפו וגרפו וביוהו והלבין פניו ברבים עד דאזיל סומקא ואתי חיורא והוציא עליו שם רע ודבריו אשר לא היו ואם לא חשש לכבוד החסיד הנזכר לעיל ולא לכבודי אשר כל אנשי הגירוש קבלו כבוד מידי כפי יכולתי ועשיתי להם כמה טובות כאשר יגידו הם בעצמם אם בגופי כי נצטערתי עליהם קרוב לשנה אחת בקבוץ הממון אשר קבצתי בפדיון כמה מאות פרחים מהם ונכנסתי במחלוקות גדולות עם כל הקהלות וקבצתי להם שלשה או ארבעה פעמים קרוב שלשה אלפים פרחים ונדיתי והחרמתי לכמה כעלי בתים מעשירי הארץ כעבור שלא רצו ליתן מה שבקשנו מהם ואם בממוני כאשר ידוע לשם ית' מה

שיצא מירי ממוני ומה שפירותי בעבורם ואם בנפשי כי נסתכנתי מרוב הצער והיגון יומם ולילה ואם בשכלי כי בטלתי למודי ועיוני קרוב שנה אחת בעבורם ואם לא חשש לכל אלה מרוע לא חשש בנפשו אם הוא בעל דת ומאמין בדברי רבותינו ז"ל כאשר הוא מראה את עצמו בדבריו ובכתביו ממה שאמרו רבותינו ז"ל בפרק הזהב אמר רבי חנינא הכל יורדים לגיהנם ועולים חוץ משלשה שהם יורדי ואינם עולים המכנה שם לחבירו והמלבין פני חבירו כרכים והבא על אשת איש ופרך התם היינו מכנה היינו מלבין ומשני א' על גב דדש ביה בשמיה ואמר ר' יוחנן נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו כרכים אפילו בדברי אמת וכל שבין בדברי שקר וכ"ש לאיש קדוש כזה האומר לאביו ולאמו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע לקדושת שמו יתברך וכל שבין כשאני עומד ורואה ומתכוז על כל הקלון אשר הוא מבוה את בני בכורי מחמד עיני אשר גדל בחקי מעודו עד היום הזה ולא יצא ממדרש שלי ומסלפול למודי כל ימיו כאשר יעידו על זה כל יודעיו ומכיריו כי רבים הם מאד היודעים והמכירים אותו ואת דרכיו ואת מעשיו ואת מדותיו התרומיות ועוד אם (היה) [היו] דבריו אמת הם ושלוש מרוע לא חשש משום מום שבך אל האמר לחבירך כי אפילו אם תמצא לומר שלא עבר עליו השמד הכללי אשר עבר לרוב אנשי הגירוש של ספרד ולרוב קהלי פורטוגאל מכל מקום היה לו לזכור את משה אלגזי שהיה משומד להכעיס ומחלל שבתות בפרהסיא לעיני כל ישראל בהיות קהלות ספרד על ישובם ועל שלוחתם ונתפש כמה פעמים (בזאת) [בזנות] עם הגויות ודגוהו בשריפה לולי ממון קרוביו שהצילתו ממנה ורצה לפסול איש קדוש וחסיד כל ימי חייו באותו הזמן מן הפסלות אשר הם נפסלים בו אבל זאת מאמת דברי האומר כל הפוסל פסול ואמר שמואל ובמומו הוא פוסל וסימנך וטמא וטמא יקרא כהוא (בפרק) [דרפק] עשרה יוחסין ההו' דהוי קרי לאינשי עבדי ואישתכח דהוה אתי מבית חשמונאי ואמר שמואל כל האומר מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא ואכריוו עליו דעבדא הוא ואיך לא חשש על כבוד קרוביו שנינו ומידעו אשר (קרא) [קרה] להם השמד הגדול והגמרי שמר של עבודה זרה שהוא על שיהרגו ואל יעבור או על כבוד קהלות פורטוגאל אשר נאנסו לעבודה זרה אבל עמד זה וביזה את החסיד הנזכר לעיל תוך כל הקהל הגיל בנאוה וכוז בפסלות שהם וקרוביהם ושכניהם ומיודעיהם ראשיהם ושופטיהם נגועים בו וחשב בעבור היות מקומו רחוק שאין מי יגיד את מומיהו ומומי משפחתם ורצו להקים ראש וכל זה אפילו אם נניח מה שאמר על בני בכורי אמת כי עדיין היה לי להתרעם עליו אם מצד שלא חשש לכבוד החסיד הקדוש הנזכר לעי' אשר הניח אב ואם אשה (ובניה) [ובנים] אחים וקרובים האומ' לאביו ולאמו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע והניח ממון רב קרוב שני אלפים פרחים מהם פיזר לשרים ולסגנים קרוב ארבע מאות פרחים על אודות העלילה אשר העלילוהו ומהם שללו השוללים ומהם פיזר בדרכים ומהם הניח לכתובת אשתו ושם נפשו בכפו (להכן) [לסכן] עצמו בדרכים מסוכנים אשר לא נוצל אחד מאלף מרוב השוללים ולא ניסה בימיו בהליכי דרכים כי הם בעי' קסטמוני לברה אשר קרה לו ואת העלילה הנזכרת וגם זה מצד ששלחתיו שמה מרוב פחדי מהדבר הגדול אשר היה בעיר ויהי אך יצא יצא והנה טרף ולא ראיתו עד הנה אוי לי על שבירי והיה ראוי אם היה ירא את השם שיתבקרו

וינשקהו ויכבדהו אם לכבוד מי שאמר והיה העולם אשר נתקדש על ידו ואם לכבודי אשר הייתי לו (לו) לאב ולפטרון. וכיבדתיו כבוי גדול לא לקבל כבוד ממנו ולא לקבל שום טובה כי מה טיבו ומה עניינו אך על צד החסד והחנינה לא זולתו ואם מצד שאני מפורסם לכל העולם לאיש מרביץ תורה לישראל היום ל"ה שנה ויש לי אנשים תלמידים גם הם מרביצי תורה ואנשים ראוי להוראה להנהיג קהלה וקהלות והיה ראוי לחלוק כבוד לבני כי כבודו הוא כבודי וביוזנו הוא ביוזני ואם מצד שהשיבותי כמה מיני טובות לכל גירושי ספרד ועריין אין שמנה חרשים שבא הנה קרובו אלגזי הרר באי שיאו על דבר עלילה אחת שהעלילוהו על אודות אשה משומדת שברחה משיאו ואמרו הוא הגורם והשליכו עליו כמה פרחים ובא לפני ודברתי הרבה בערו והשתדלתי למלא רצונו ולולי המות שקרה לבני רבי אליעזר נוחו ערן בימים ההם אבל הייתי ממלא רצונו כרצוני ואם על כל אלה לא פקה את עיניו (מרוע) [מרוע] לא חשש על ההלבנה אשר הלבין פני החסיד הנזכר לעיל תוך מעמד כל הקהל עד דאויל סומקא ואתי חיורא אפילו אם היה אמת שהרי אסור ההלבנה נוהג אפילו בתוכחות כמו שדרשו רבותינו ז"ל בערבין מקרא דלא תשא עליו חטא כלומי לא תוכיחנו ברברים קשים שיהיו פניו משתנות ותשא עליו חטא ועונש המלבין גדול מאוד שהרי הוא אחד מהיורדים ואינם עולים אלא נדונים בה לדור דורים ותולעתם לא (תמוש) [תמות] ואשם לא תכבה והיו לדראון עולם גיהנם כלה והם אינם כלים ועונש המשומד קל מענשו שהרי המשומד עונשו מפורש בתורה כל אחד לפי עניינו שאם היה העברה שנשתמד בה בעונש מלקות לוקה ויש לו חלק לעולם הבא ואם היתה בעונש מיתה מקבל עונש ואז הוא בן עולם הבא והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא לעולם ולעולמי עולמי כדאשכחן בפי' הוהב מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקדש ברוך הוא רבוני של עולם גלוי וידוע לפניך שאילו היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא בשעה שהם יושבים ועוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אישת איש מיתתו כמה ואני משיב להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וכל השערים (ננע לו) [ננעלו] חוץ משערי אונאה שנאמר הנה י"י נצב על חומת אנך והנה זה ההדיוט הקופץ בראש אילו היה לו שום למוד אפילו מעט מן המעט לא היה טועה בדבר שהתינוקות של בית רבן יודעים אותו לומי בתוך קהל וערה שאין ראוי לכבודו ולקרותו בשם רב ולא בשם חכם מפני שנשתמד והמשומדים אין להם תקוה עוד שהרי אפילו היה לבר מינן כן והיתה השמדה ודאי שמדא דעבודה זרה מכיון שחזר בתשובה הרי זה גדול מצדיקים נמורים דקימא לן כרבי אבהו דאמר במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים נמורים עומדים ואף ר' יוחנן לא פליג עליה אלא בפהות ויתר דר' אבהו סבר בעלי תשובה הם גדולים יותר מצדיקים נמורים ור' יוחנן סבר איפכא אבל לענין שיהיו בעלי תשובה גדולים וחשובין ומקובלים למקום כולי עלמא מודו ביה והרמב"ם ז"ל פסק כרבי אבהו ונתן טעם לרבר מפני שהם כושבים יצרם יותר מצדיקים נמורים שאינו דומה מי שטעם טעם האיסור ופירש הימנו למי שלא טעם כלל וכתב באחרונה אף על פי שכפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק

לעולם הבא ומאחר שמעלתן גדולה לפני השם יותר מצדיקים גמורים איך יעלה על הרעת לומר שאינו ראוי לכבוד אדרבא להם לברם נתנה הארץ ולהם ראוי הכבוד יותר מצדיקים גמורים מאחר שהם חביבים למקום יותר מהם והרי בהדיא אמר בפרקא קמא דעבודה זרה אמר על ר' אלעזר בן דרודיא שלא הניח זונה שלא בא עליה ולבסוף חזר בתשובה וכשיצאת נשמתו יצאת בת קול ואמרה ר' אליעזר בן דרודיא מוזמן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר אשריכם בעלי תשובה לא די שמקבלים אותם אלא שקוראים אותם בשם רבי ומעתה איך לא יקראו אותם בשם רב שהוא יותר קטן משם רבי דגדול מרב רבי וכל מה שאמר על החסיד הנזכר לעיל (הם) [הוא] שקר מעקרו ושלא עבר עליו שמד מעולם לא ריחו ולא ריח ריחו כלל ושאיין שם בעל תשובה נופל על החסיד הנזכר לעיל כלל מאחר שלא היה שם שמד מעולם אלא שברח משם כדי לשמור דתו בפרהסיא שלא יאנסו אותו כלל שנמצא (על) [כל] מה שאמר אותו האיש על החסיד הנז' לעיל אינו כי אם דבה ושם רע בעלמא כאשר יראה מהמכתב החתום מירי כל חכמי קוסטנדינא ישמרם צורם בין מחכמי התושבים בין מחכמי ספרד יצוי היתכן לאיש כזה מעתה שיהיה לו מחילה כלל והלא דברים קל וחומר ומה כשהדברים דברי אמת אפילו הכי מפני ההלבנה בלבד אמרו אין לו חלי' לעי' ה' אבל הוא מהירידי' לניהנם ואינם עולים אלא נדונים שם לעולם ולעולמי עולמים ניהנם כלה והם אינם כלים כדאמרן כל שכן שהדברים דברי שקר ואין שם אלא בדיאה ודיבה ושקר בלבד על אחת כמה וכמה ואפילו במקום דליכא הלבנה אלא הוצאת שם רע בלבד אמר בתוספתא על שלשה עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין להם חלק לעולם הבא גלוי עריות ושפיכות דמים ועבודה זרה ולשון הרע כנגד כולם שהרי בעבודה זרה כתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שפיכות) [ובשפיכות] המים הוא אומר גדול עוני מנשוא ובלשון הרע הוא אומר אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ועוד אמר הכתוב לשון מדברת גדולות ללמדך שהיא שקולה כנגד כולם (כנדרון) [בנדרון] דירן דאיכא תרתי לריעותא שם רע והלבנה (אל) [על] אחת כמה וכמה תמיה אני עליו לא (יגופינו) [יגופנו] השי' שימות במהרה במיתה משונה שהרי שנינו בערכין אמר רבי אלעזר בן פרשא בא וראה כמה גדול עונש של לשון הרע ומה מרגלים שלא הוציאו שם רע אלא על עצים ועל אבנים בלבד אמרה תורה וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה כמנפה ודרשו רבותינו ז"ל באותה מיתה והגונה להם מיתה כנגד מיתה מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבה לשונם על טיבורם ותולעים יוצאים מלשונם ובאים לתוך טבורם המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה וידוע כי בנדרון דירן לא יפול לא שמד ולא ריח שמד מעולי' שהרי לא היה שם לא פועל ולא דבור כלל אלא ערות בעלמא שקמו עליו הישמעאלים שהיו שכנים לו בבית שהיה דר בו בהיותו חולה מוטל במטה והעידו במלכות איך שאלוהו בהיותו מסוכן מאד מי יקברנו ומי יתעסק לקברו בי לא נמצא שם שום יאודי בעת ההיא כי כשלושה סוחרים שהיו שם הלכו להם ואמרו שהשיב להם אתם התעסקו בקבורתי והשיבוהו אתה יאודי ואנחנו ישמעאלים ולא יתכן זה אמרו שענה להם גם (אנו) [אני] כמותכם זאת היא נוסח העדות שהעידו עליו בקומו מן החולי שהיה מוטל בו קרוב ארבעים יום והחסיד צעק ובכה לפני השרים והמלך ואמר חלילה לי מלומר כדברים האלה

ולא שמעו בקולו כי אמרו כבר העירו עליך לא נוכל לעשות חלוף מה שהעירו
 כאשר שמע החסיד הרבור הרע הזה צעק ואמר (אם) אפילו אם תמצאו לומר
 שאמרתי גם אני (כמוכן) [כמוכן] כאשר הם מעידין עדין אין בזה כלום כי דברי
 החולה המסוכן לא מעלים ולא מורידין וכדי שיפייסו את המלך הנ"ל שיסכים
 להמתין עד שיבואו פסקים מהלומדים המפורסמים שלהם מעיר קוסטנדינא
 שהיא רחוקה מאותה מקום קרוב למהלך המשה עשר יום נתפורו יותר מארבע מאות
 פרחים ונצייני וכאשר לקחו הפסקים מכל הלומדים שלהם וכולם הורו
 להתר כי אמרו דברי החולה שנסתכן בוו המדרגה שיהיו שואלים אותו מי יתעסק
 בקבורתו וכל שכן שהעירו שהיה פרנישי רוצה לומר שיצא מדעתו בחליו לא
 מעלין ולא מורידין וכשראה אותם המלך כעס על כל שריו ועבדיו שהסכימו על
 הבאת הפסקים ההם גם על הלומדים אשר פסקו להתר ולא (רצא) [רצה] לקבל
 את דבריה וכשראה החסיד הנ"ל שלא קיבלו הפסקים ההם ושנגמר העדות עליו
 בעדות העדים שהעירו עליו מה שהעירו ולא הוצרכו לשאול אותו אם הוא מסכים
 או אינו מסכים מיד השתדל ליקח רשות ללכת באנגורו שהוא קרוב לאותה העיר
 מהלך חמשה ימים וכיון לברוח משם והמלך פחד פן יברח ונתן לו עבד אחד
 מעבדי המלך ללכת . . . (עי' נמצא בדפוס והשאר חסר וחבל על דאברין).

שריד ופליט

מתרגום עברי ישן

לספר הראשון מספרי החשמונאים.

י"ל על פי כתב יד משנת 1160—1180 לערך

ע"י

הפרופ' ד. חואלזאהן.

הקדמה.

כ"י פאריז סי' 1826) אשר לפי ידיעתי לא נשתמש בו עוד כראוי לענינים מרעיים. כולל בעקרו דברי הלכה בכל חלקי הש"ע ובפרט בדנינים השייכים לחלק או"ח וי"ד. אולם נמצאים בו גם ענינים רבים ושונים, אשר דבר אין להם עם ההלכה. כן נמצאים בו דברי אנדה הלקוחים ממדרשים, שיר ארוך, אשר על אדני המוסר הטבעו אדניו (והוא נקרא בשם "מוסרים" וכתוב כהרוז ומפורד). באורי מקראות (בפרט ע"ד מקראות אשר לדעת המחבר חסרים כמו מלות הענין או גם תיבות אחרים), חקירות בלשון, בפרט ע"ד תיבות חסרי אות שרשית (כמו ללת במקום ללדת) או תיבות מתחלפות (כמו "כשב" ו"כבש", "הערל" (חבוק ב' ט"ז) ת' והרעל, והוא נגד נקוד המסורה). עוד נמצאת בכ"י זה "תשובה למינים" בדבר המאמר "טוב שבנינים הרוני", סגולה למצוא הנגב, חציו בלשון רומי וחציו בלשון צרפתי ישן. גם קורות הימים נמצאו בספר הזה, וממעל להם כתוב לאמר "מסדר עולם", ובו לקטים ע"ד זמן כה"ק הלקוחים "מסדר עולם רבה" וע"ד הזמנים המאוחרים מיוסדים ע"פ הרוב על דברי חז"ל בתלמוד ובזוסיפון, וזה האחרון נזכר במקום אחד בפרוש. ובמ"א נמצא "ובשנת ק"פ למלכות יוון (sic!) מלך יוחנן בן שמעון בן מתתיה בן חשמונאי ל"ז שנה כמו שמצאתי בסדר עולם דרבנן", והדברים האלה בלתי נמצאים בסע"ר שלפנינו, אבל הנה הנם בסדר עולם זוטא. המאמרים האלה, אשר המלות "מסדר עולם" כתובים עליהם, נכללים ברף קע"ד ע"א עד רף קפ"א ע"א (ובהעתק שלי מצד 91 b עד 97 a). השריר, אשר אני מו"ל היום, נמצא בכ"י הזה רף ק"א ע"ב עד ק"י ע"ב (ובהעתק שלי מצד 112 b עד 119 a). בכ"י חסרים אה"ז י"ב דפים שלמים, אשר כללו בלי ספק את יתר דברי התרגום העברי הזה. בכלל נלקה הכ"י, אשר אנו דנין עליו, בחסר בכ"מ; בראשיתו חסרים ל"ט דפים, באמצעיתו חסרים ג"כ דפים אחרים, וכמה חסר בסופו לא אוכל לדעת אל נכון. הרף האחרון מהכ"י, המחויק קפ"ד דפים, מסומן במספר רל"ח ונפסק באמצע המאמר, א"כ חסרים בו מלבד סופו עוד ג"ד דפים. בתוך הכ"י אין כל סדר ומשטר, ובגראה הוא ספר אסופות כתוב בידי חכם אחד לעצמו, ולכן רשם לו את הענינים כאשר אנה אותם האלהים לידו, באין סדרים, למען יהיו לו לזכרון. עם כל זאת יש להספר הזה ערך גדול לידיעת קורות החכמים אנשי השם בארצות הריגוס ובצרפת הצפונית משנת המאה העשירית עד המאה הי"ב, וע"כ אשוב אדבר עוד אדות הכ"י ברחבה במ"א. את שם המחבר לא אוכל להודיע בברור. ברף קס"א ע"א (בהעתק שלי 82 a, b) נמצא שיר כהלכות טרפות ובראשי

¹ ראה אדותיו דברי הח' ר"א נייבויער במכ"ע *Monatsschrift*, כרך ל"ז, דף 502f.

חרוויי נרשם שם מחברו „אני יעקב בר אברהם“ (סוף השיר חסר); אולם אחרי כי לפי ידיעתי לא היה בין החכמים, אשר בתוכם חי המחבר (ראה מ"ש להלאה), איש אשר בשם יעקב בר אברהם יבונה. ע"כ אומר לי לבי, כי השיר הזה נעתק מאיזה ספר על שחישות ובריכות, אשר שם מחברו היה יעקב בר אברהם, ואינו המאסף שלפנינו. מדברי המחבר נוכח לדעת דבר ברור ע"ד הזמן והמקום, אשר בהם חי המחבר וע"ד חברת האנשים אשר התהלך בתוכם. המחבר חי בארצות אשר על נהר ריגוס והוא מודיענו ע"ד כמה וכמה שאלות בעניני ההלכה שנשאלו בבתי המדרש בורמישא, במנצא ובקולוניא. מקום מושבו של המחבר היתה, כנראה, העיר וורמישא, ובאמרו „מעשה היה בעירנו כונתו על העיר הזאת, כי כן יוצא לנו מהמשך הדברים. אולם בזמן מן הזמנים היה מתנודד גם במנצא, כי הוא מדבר על מה שראה בבית הרב ר' יצחק בן יהודה, וזה הרב חי בעיר מנצא בידוע. כמ"א הוא ישים מדברו ע"ד חמאת נים ושם יאמר, כי בהיותו כעשר שנים לפני בצרפת כתב לו ר' יצחק בן שמואל באותו הענין, ואח"כ הוא מביא תשובת ר"ת לריב"ש עצמו בדבר הזה. אין ספק א"כ, כי ריב"ש שלפנינו הוא בעל התוספות הנודע בשם ר"י הוקן מדמפירא, אחד מבני השלשים לרש"י וכן אחות ר"ת. ר"ת נפטר בשנת 1171 ושנת מותו של ריב"ש נכחד ממני, אולם שני תלמידיו, ר' ברוך בר יצחק בעל ס' התרומה (בשנת 1202 לערך) ור' אברהם הירחי בעל המנהיג (1204) כבר היו אנשים מפורסמים ונודעים לשם ולתהלה סביב לשנת 1200. ויש לשער אפוא, כי ר"י מת בשנת 1180 בקירוב. מחבר הבי"ש שלפנינו, שהיה בן דורו של ר"י, חקר את ספרו בחצי השנה למאה הי"ב, אבל לא קודם 1160, יען כי ידוע לו, אשר ר"ת וראבי"ע כתבו איש לדעהו דברי שלום ואמת, וזאת נהיה לערך בשנת 1156, ועי"כ לא חקר את ספרו ימים רבים אחרי שנת 1160, כי הוא מביא דברים רבים כהלכה, ולפעמים גם באנדה בשם רבו ומכנהו „מורי“, „הרב“ וע"פ הרוב מ"ה, ורק ב' פעמים הוא יקראהו בשם „מורי ר' יעקב הלוי“, ואחרי כי ר"יה היה חי בנרמיוז והמחבר שלפנינו מביאו כמה פעמים ביחס עם ר' יצחק הלוי הנקרא סגן לוויה, רבו של רש"י, א"כ יש לשער, כי ר' יעקב זה הוא בנו המפורסם של ר' יצחק הלוי, הנודע גם בשם יעב"ץ. שנת מותו של ר' יעקב זה לא נודע לנו, אבל אביו, אשר בשנת 1086 מתה לו בת (ילדה צעירה לימים), כנראה, האריך ימים והגיע לזקנה ושיבה טובה, כי בא עוד בכתובים עם רש"י, תלמידו מלפנים, אחרי אשר יצא שמו לתהלה ולתפארת. בנו ר"י מת ע"י ההשערה בשנת 1140 לערך. כן נראה כי מחברנו ידע והכיר עוד את ר"ת פנים אל פנים, וכאשר הזכרנו בא גם אל בית ר' יצחק בן יהודה רבו של רש"י, וכן הוא אומר כמ"א: „וכן עושיין בכיתו של ר' יצחק בר יהודה“ ואחר כל אלה נראה ברור כי מחברנו חי לערך בין שנת 1120 ובין שנת 1180, וכי כתב את ספרו לכלל הקודם בשנת 1160 ולכל המאוחר בשנת 1180 ולא אחריו.

העתקת ספר ההשמונאים, אשר אני מו"ל בזה את הנשאר ממנה ואשר רק מיד יהודי איטליאני חברה לה, היתה ידועה א"כ ליהודים אשר בארצות הריגוס כבר בראשית המאה הי"ב. אמנם לא נוכל להוציא מזה, כי היא נכתבה כמה מאות שנים לפני הזמן ההוא, כי הרבנים במדינות הריגוס בזמן ההוא, אשר אחדים מהם מאיטליה באו שמה, נשאו ונתנו עם רבני איטליה ובפרט עם חכמי רומא רבתי, והיה היכולת בידם להשיג באמצע המאה הי"ב תרגום הנכתב בשנת המאה הי"א באיטליה. אולם

לשון התרגום הזה וסימנים אחרים יכריחונו לשער, כי המחבר חי בחברת החכמים, אשר מקרבם יצא ספר יוסיפון המקורי, ולדעתו חובר הספר הזה לערך באמצע המאה התשיעית. החכם הערבי אבן האום, אשר מת בשנת 1063, יודע ומכיר כבר ההעתקה הערבית לס' יוסיפון שנעשתה בידי יהודי תימני. מוזמן חבור ספר אחד באיטליה עד עת העתקתו מעברית לערבית בתימן ועד כוא ההעתקה הזאת לארץ ספרד, ששם חי החכם הערבי הנזכר, עברו לכה"פ מאה וחמשים או מאה ושבעים וחמש שנים¹).

הפלטת הנשוארת תביל בקרבה העתקת הספר הראשון מספרי החשמונאים פרשה א' פסוק א' עד פרשה ד' פסוק ס"א ואח"ז פרשה ז' פסוק כ"ז עד פרשה ט' פסוק ל', ומיד אח"ז פרשה ו' פסוק א' עד פסוק י"ד, ואח"ז נמצא הסרון הי"ב דפים כאמור. מדוע העתיק המחבר פרשה ו' אחר פרשה ט' פסוק ל' ואם העתיק גם פרשה ו' וכתבה שלא במקומה אינני יודע. ההעתקה היא עפ"י הרוכב נאמנה, אך לפעמים קצר המעתיק אם מעט ואם הרבה, גם נמצאו בת שונים והוספות אשר מקצתם מספר הב' לספרי החשמונאים לוקח. בפרט נראה בהעתקת פרשה ו' פסוק א' עד י"ד, כי לקח הרבה מספר ב' לספרי החשמונאים פרשה ט' פסוק א' עד י"ב.

הנני מרוד כעת בעבודה אחרת, ולכן אין לאל ידי לבקר ולבחון את המקור לפרשיות הראשונות של ספר החשמונאים ע"י ההשוואה עם התרגום המונח לפנינו, ובלב נכון ונפש הצפה הנני מניח את הדבר הזה לאיש הרוצה לעסוק בואת, ואני מצרי השתדלתי רק להדפיס את ההעתקה בדיוק עפ"י הכ"י ולהעיר דברים אחרים ע"ד הכ"י אשר השתמשתי בו וכן ע"ד מהברו וזמן חבורו. —

¹ בשלשת הנוסחאות הנודעות לנו מס' היוסיפון, ר"ל: ההעתקה הערבית, החוצאה הראשונה ע"י כונה במאנוטה ודפוס קונשטנטינא, אשר על פיהו נדפסו כל החוצאות המאוחרות שבידנו, נמצא הספור, כי יושבי תרשיש באזיא הקטנה יצאו כלם ממקומם וילכו למו אל ממלכת יוון, אחרי אשר צרו הערביים על העיר תרשיש וילחמו עליה ויכלו לה. מתי נהיה הדבר הזה ראשונה לא אדע. אולם כודעת זאת, כי הכאלוף הרון אל-ראשד בצר את העיר הנ"ל בשנת 790 לערך ויושב בת ארץ הערביים. יציאת תושבי תרשיש היתה לדעת ג"כ בימים ההם, ויוצא לנו מזה, כי מחבר היוסיפון לא כתב את ספרו לפני המאה התשיעית. — הספור מנתינת כתר המלוכה על ראש מלך רומא בשנת 962 (פרשה ע"ה דף קט"ז ע"ב עד קי"ז ע"ד דפוס ויניציאה 1544) אינו נמצא, לא בהעתקה הערבית ולא בחוצאה הראשונה, והוא א"כ הוספה מאוחרת אשר נתוספה בחצי השני מהמאה העשירית. ואחרי כי בעת ההיא כבר הכניסו דברים בספר הזה שלא היו בו בראשונה וכבר נתפשט אז כנראה בצרפת הצפונית ובאפריקא הצפונית, נוכל לדעתו לשער, כי הספר בתבניתו העקרי והמקורי חובר במאה התשיעית למספר הנחוג, בעת אשר לא נשכחה עוד יציאת היונים מעיר תרשיש. לפי הידיעות שהגיעו עדינו בעת האחרונה ע"ד מצב התרבות (קולטורא) בתוך מלחמת היהודים ויושבי איטליה בשנות המאה השמינית והתשיעית, לא נתפלא על חבור ספר כהיוסיפון באיטליה במאה התשיעית. כנראה נעשתה גם העתקת הספר הראשון לספרי המכבים בעת ההיא.

מספר חשמונים.

ויהי אחרי הכות אלכסנדרוס בן פליפוס המוקדוני אשר מלך בראשונה על יוון ויעש מלחמות רבות ויכבוש מדינות ויהרג את מלכי הארץ ויעבור את קצה הארץ וישלול שלל רב מן העמים ותחיל הארץ מפניו ויאסוף חיל וצבא לרוב מאד וירם ויגבה לבו וילכוד פלכי ומדינות הגוים העצומים ויהיו לו למס עובד. ואחרי כן נפל למשכב וידע כי בא מותו ויקרא את נעריו הנכבדים אשר גדלו עמו מנעורי ויתן להם מלכות בעודו חי וימלוך אלכסנדר י"ב שנה וימת. ויהיו נעריו במלכו כל אחד במקומו ויקחו להם כל מהמדיו אחרי מותו וגם היה לכניהם אחריהם ימים רבים ותמלא הארץ רעה ויצא מהם שורש רשע אנטיזוכוס הרשע בן אנטיוך המלך אשר היה ברומא וימלוך בשנת מאה ושלושים ושבע למלכות יוון: בימים ההם יצאו מבני ישראל רשעי העם ופריצים ויאמרו נלכה ונכרתה ברית עם העמים אשר סביבותינו כי אם נסור מעליהם תבא עלינו הרעה הגדולה וייטב הדבר בעיניהם ויפרדו מקצת העם וילכו אל המלך ויתן להם ממשלה לשפוט את הגוים. ויבנו בית הקרשים והיכלות לאילים בירושלים כתורת הגוים ולא מלו ערלם ויפרו את ברית הקודש וינצחו את הגוים ויתנשאו לעשות הרעה. ותיכון המלוכה לפני אנטיזוכוס ויחל למלוך בארץ מצרים להיות מלך על שתי ממלכות. ויבא במצרים בעם כבד בסוסים ובפילים וברכב ובאניות חמודות ויעש מלחמה לקראת תלמי מלך מצרים. וישב תלמי את פניו ויברח ויפול חללים רבים וילכוד ערים בצורות בארץ מצרים ויקח את שלל ארץ מצרים. וישב אנטיזוכוס אחרי הכות את מצרים בשנת מאה וארבעים ושלוש עלה על ישראל. ויעל על ירושלים בעם כבד ויבא אל המקדש בנאותו ויקח את מזבח הזהב ואת מנורת המאור ואת כל כליה ואת השלחן ואת כלי הזהב אשר בהיכל וישמאו את כולם. ויקח את הכסף ואת הזהב ואת כלי החמדה ויקח את כל מטמון הנמצא באוצר וישלחום ויביאם אל ארצו. וישחת את הכל וידבר נאון ונגובה ויהי בני גדול בישראל ככל מקומותם ויקוננו עד לחולי והנשים היפות היו משתנות וכל נפש מר יבכיון. והיו לשנתים ימים וישלח המלך את שר המס בערי יהודה ויבא ירושלים בחיל גדול וידבר אליהם דברי שלום במרמה ויאמינו לו ויבא על העיר בטח ויך בהם מכה רבה ויאבד עם רב מישראל ויקח את שלל העיר וישרוף אותם באש וישבר את הבתים ואת כל חומותיה מסביב ויולך בשבי נשים וטף ואת הרכוש לקחו. ויבנו את עיר דוד בחומה גבוהה ובצורה ובמגדלים רבים ותהי להם למצודה וישומו בה גוי רשע ואנשי און והיו שם ויתגו בהם שריונות וכוכעים ויקבצו את שלל ירושלים

ויניחו שם ויהיו לפחותים רבים¹) ותהי זאת לפוקה ולמכשול רע בישראל וישפכו דם נקיים סביב למקדש וישמאו את המקדש ויגומו יושבי ירושלים מפניה ותהי לשיבת זרים והנוולדים בה עזבות. ויכתוב המלך אנטיוכס בכל מלכותו לאמר להיות כולם לעם אחר ויזנה כל אחר את תורתו ויעשו כל העמים כדבר המלך אנטי ורבים מישראל עברו²) ויזבחו לאלילים ויהללו את השבת וישקצו את נפשותיהם בכל טמאה ויעזבו למול את בניהם. וישלח המלך ספרים בכל ערי יהודה ובירושלים ללכת בתורת עמי הארצות וכל אשר לא יעשה כדבר המלך אנטיוכס יומת. וכל הדברים האלה כתב לכל בני מלכותו ויפקוד שרי העם על הדבר ורבים מבני ישראל עינו את נפשם ולא אכלו כל טמאה ויבחרו המות מלאכול מאכל טמא ולא אבו לעזוב את תורת יי הקדושה וימותו ויהי העם בחמה גדול מאד. בימים ההם קם מתתיה בן יוחנן בן שמעון הכהן מבני יהורוב מירושלים וישב בהר המורעי ויהי לו בנים חמשה יוחנן ושמעון ויהודה ואלעזר ויהונתן ויקנאו על הרעה אשר נעשה בעם יהודה ובירושלים ויאמר מתתיה אוי לי כי יולדתי לראות הרעה בעמי והשמדת העיר הקדושה והיושבי שם המסורים ביד אויבים כי קדושים ביד זרים נתנו והיכלו ביד איש נבזה אשר כלי כבודו הולך בשבי בחורו ברחובות גוועו והנה מקדשינו לחרבה וישמאוהו גוים למה לנו חיים. ויקרע מתתיה וכל בניו את בניהם וילבשו שקים ויתאבלו עד למאד. ויבואו שמה [מלאכי] מלך אנטיוכס לצות לעם אשר ברחו בעיר מורעי לזבוח ולהעבירי מתורת יי ורבים מעם ישראל עברו ודבקו במ אף מתתיהו ובניו עמדו בנבחרתם. ויענו מלאכי מלך אנטיוכס ויאמרו למתתיה אתה שר ופקיד וגדול בעיר הזאת ולך בנים ואחים הנכבדים ועתה רדה נא בתחילה לעשות את מצות המלך כאשר כל העמים ואנשי יהודה הנשואים בירושלים ותהיה אתה ובניך מאוהבי המלך ותתעשר בכסף וזהב ובמתנות רבות. ויקרא מתתיה בקול גדול ויאמר אם כל הגוים ישמעו למלך אנטיוכס להיפרד כל איש מעבודת אבותיו לעשות מצותיו אני ובני אחיי נעבוד את תורת אבותינו לכפר לנו יי ולא נעזוב תורת ומשפט יי. ולא נשמע אל דברי המלך אנטיוכס ולא נזבח לעבור מצות תורתנו ללכת בדרך אחר. ויהי ככלותו לדבר את כל [הדברים] האלה ויבא יהודי אחר לעין כל ויזבח לאליל אשר על הבמה בעיר מורעי במצות המלך. וירא מתתיה ויראנ וירעדו כל איבריו ויבער עליו אפו וידלג עליו ויהרג אותו על הבמה ונגם האנשים אשר שלח שם המלך אנטיוכס אשר רצו לזבוח על הבמה הרג בעת ההיא והבמה שבר ויקנא על התורה כאשר עשה פנחס לומרי בן סלוא ויקרא מתתיהו בקול גדול לאמר כל איש יקנא לתורה ועומד בכריתו יבא אלי. וינס הוא ובניו והרבה מן העם על ההר ויעזבו כל אשר להם בעיר. אז ירדו רבים המבקשים צדק ומשפט אל המדברות בצריחים ובסתרים וישבו שם המה ובניהם ונשיהם ורכושיהם כי ככד עליהם הרעה. וינידו לאנשי המלך ולצבא אשר היה בירושלים בעיר דוד אשר יצאו אנשים אשר הזניחו את מצות המלך אל מקום סתר אשר במדבר ויצאו עליהם רבים ויחפשו אחריהם ויערכו מלחמה עליהם ביום השבת ויאמרו עליהם צאו נא אלינו ותעשו את דבר

¹ כן הוא בכ"י. בהעתקה הסורית: והות לפחא רבא.

² כלי את ברית השם.

המלך ותחיו ויאמרו לא נצא ולא נעשה את דבר המלך ולא נחלל את יום השבת ויבואו עליהם למלחמה ולא עני להם ולא יצאו ממקומם הסתרים ויאמרו כי נמות כולנו בעונותינו ועדים עלינו שמים וארץ אשר לא במשפט תמיתונו וילחמו כם ביום השבת וימותו הם ונשיהם וכניהם וכל אשר להם עד אלף נפשות ויודיעו למחתיה ולרעיו ויתאבל עליהם מאד. ויאמרו איש אל רעהו אם נעשה כאשר עשו אחינו ולא נלחם עם הגוים בעד נפשותינו כמשפטינו יאכרו אותנו מן הארץ. ויחשבו ביום ההוא לאמר כל אשר יבא עלינו להלחם ביום השבת נלחמה לקראתו ולא נמות כאשר מתו אחינו אשר בסתרים. אז נקבצו עדת יהודים אליהם אנשי חיל מישראל כל אשר בחר בתורה וכל הבורח מן הרעה נאספו עליהם ויכרתו ברית עמם. ויצאו לצבא ויכו את הרשעים בחרונם ואנשי און באפם והנשואים ברחו אל העמים. ויסובו מתתיהו ורעיו וישבר את הבמות וימל את הילדים אשר לא נימולו אשר בכל נכול ישראל בנכורתו ויאסוף אנשי מלחמה ויכו כל נאה ויצליהו בכל מעשיהם ויקחו את התורה מיד הגוים⁽¹⁾ ולא נתנו קרן לרשעים. ויקרבו ימי מתתיהו למות ויאמר לבניו עתה תגדל גאות השוכבים וקצף חרון אף. ועתה בנים תקנאו לתורה וישמו נפשיכם לעדת אבות⁽²⁾ וזכרו מעשיהם אשר פעלו בדורותי ויהיו להם ככור גדול ושם עולם. הלא אברהם נבחן ונמצא נאמן ויחשב לו לצדקה. ויוסף בצרתו שמר מצותו והיו ארון לכל מצרים. גם פנחס אבינו קינא קינאת אלהיו ויקח לו לעדות כהונת עולם. אף יהושע כאשר מילא את דבר יי ויהי לנניד על ישראל. וכלב בהעידו בקהל לקח ירוש. ודוד בחסרו ישב בכסא מלכות לעולם. ואלהיו בקנאו את קנאת התורה נתעלה השמימה. וחנניה עזריה ומישאל באמונתם ניצלו מן הלהב. ודניאל בתומו ניצל מפי האריות. וכאשר תחשבו בן בכל דור ודור תמצאו כי הבושתים בו לא יראו. ומדבריו אנשים השאים לא תיראו כי כבודם עמל ואין כי היום... ומחר איננו כי שב אל אדמתו ואבדו עשתונותיו. ואתם בני התנחמו ותגברו בתורה כי בה תתכבדו. והנה שמעון אחיכם ידעתי כי איש עצות הוא ותמיד אליו תשמעו והוא יהיה לכם לאב. ויהודה מכביי איש חיל מילדותו הוא לכם לשר צבא והוא ילחם בעד העם. ואתם תאספו בני תורה לנקום נקמת עמיכם ולגמול את גמולם. ותשמעו את מצות התורה. ויברך אותם ויאסף אל אבותיו ויגוע וימת בן מאה וארבעים ושש שנים ויקברו אותו בניו בקברות אבותיו במודיעים ויבכו אותו כל ישראל ככי גדול: ויקם יהודה מכביי תחתיו ויעזרוהו אחיו וימשחו אותו בשמחה תחת אביו למשוח מלחמה. וירחיב את כבוד עמו וילבש שריון כענק ויתאזר בכל כלי מלחמה וישלף חרבו על מתניהו וירמה לאריה בכל מעשיו וכבוד ארץ נוחם על טרפו. וירדף את רשעים להשמדם ואת מבחילי עמו הצית להבה ויתבהלו אויביו וכל עושי רשעה השמיד ותשאר התשועה בידו וישפיל מלכים רבים וישמח יעקב במעשיו והיו זכרונו לברכה לעד. וילך בכל ערי יהודה להשחית הרשעים מהם ויסר חרון אף מישראל ויגדל שמו עד קצה הארץ.

ויצא אפולוניאוס פחת ארם משמרון ויקבוץ עם רב ועצום וגדול מאד להלחם על ישראל. ויורע ליהודה ויצא לקראתם ויכם ויהרגם ויפלו חללים רבים

⁽¹⁾ הסורי: ונסבוחי לנמוסא מן אירא דעממא.

⁽²⁾ צ"ל לעדות, הסורי: דיתקא.

והנשארים נסו ויקח את כל שללם וגם הרב אפולוניאוס לקח יהודה וילחם בה כל הימים: וישמע סירון שר צבא ארם אשר קיבץ יהודה חיל וקהל נאמן עמו אשר במתי מעט היה מתלחם ויאמר אעשה לי שם וכבוד ואעשה מלחמה עם יהודה ועם העם אשר עמו אשר בזה את דבר המלך. ויאספו עמו מחנה רשעים הניכורים לעזרה ויעלו לעשות נקמה בכני ישראל ויקרבו עד בית הורון ויצא יהודה לקראתם כמתי מעט ויהי בראותם את החיל הרב הבאים עליהם ויאמרו אל יהודה איכה נוכל אנו מועטים להלחם על עם רב וגיבור כאלה ואנחנו נכנעים וחלשים היום בצום כי בקשו רחמים מימי להצילם. ויאמי יהודה יש יכולת למסור רבים ביד מעטים כי אין ברב חיל נצחון מלחמה כי משמים הבה והגבורה המה באים אלינו ברוב עם. או בצבא ובגאון לב להשמדינו ואת נשינו ובנינו ולשלול את רכושנו ואנחנו נלחמה בעד נפשותינו ובעד תורה וימי אלהינו יכניעם לפנינו ואתם אל תראום. ויהי ככלותו לדבר וישחת בהם רבים ויכנע את חיל סירון לפניו וירדף אחריהם במורד בית הורון בשדה ויפלו מהם שמונה מאות איש והנשארים נסו בארץ פלשתים ויפול פחד יהודה ואחיו על כל העמים אשר סביבותיהם ויבא שימעו לפני המלך וגם מלחמותיו אשר ספרו על כל העמים. וישמע המלך אנטיוכס את הדברים האלה ותדאב נפשו וישלח לאסוף צבא בכל מלכותו וחיל ככד מאד. וינינו על אנטיוכס ללכת על יהודה ויתן להם צרה לשנה אחת ויהורם בכל דבר. וירא אנטיוכס כי אפס הכסף מאוצרותיו ואשר המעיט את המס הארץ בעבור מלחמותיו להיות ידם עמו כי הסיר את הוקות הראשונים וירא כי לא היה לו כתמול שלשום לתת מתנות ברוחב ידים להגדיל על המלכים אשר היו לפניו ויחר לו מאד. ויתן בלבו ללכת בארץ פרס לקבל מס הארץ לכנוס כסף רב. ויבחר את תלמי ואת ליסיאה ואת נקנור ואת גורניאש אנשי חיל ואוהבי המלך וישלח אותם ארבעי אלף רגלי איש ושבעת אלפים פרשים לבוא אל ארץ יהודה להשמידם כדבר המלך וכינו את דרכם ללכת בנכורתם ויבואו ויהנו בעיר באמתו ושמה באו להם ארמיים לעזרה אשר בעזרה במדבר. וירא יהודה ואחיו כי גדלה הרעה אשר בא צבא רב מקצה הארץ ואשר שמעו את דבר המלך אשר צוה להשמידם ויאמרו איש אל רעהו נשביתה מנחלת עמנו ונלחמה בעדינו ובעד מקדשינו ויקהילו את הקהל להכין את נפשם למלחמה להגן ולהתפלל להגון ורחום גם בירושלים אין איש יושב כי היא כמדבר אין יוצא ואין בא מבניה והקודש למרמס. והיו במצודה בני זרים ושם שבת העמים ולוקח שמחה מיעקב ונשבת חוף וכינור. ויאספו ויחנו במצפה אשר על פני ירושלים אשר במקו בית תפילה לישראל. ויצומו ביום ההוא וילבשו שקים וישימו אפר על ראשם ויקרעו שמלותם ויגוללו את ספר החורה אשר יזמו הגוים לרמות אלהיהם. וילבישו הכהנים את בגדי השרד ויתנו ראשיתם ומעשרותיהם ויעמידו הנזירים כמלאת ימיהם ויצעקו בקול גדול לאל השמים ויאמר מה נעשה לאלה ומה יהיה מהם הלא בית קדשך למרמס ולטמאה וכהניך לאבל וככי ועתה הנה הגוים באים עלינו להשמדינו ואתה ירעת את מחשבתם עלינו כי לא נוכל לעמוד בפניהם אם לא תעזור לנו ויקראו בקול גדול ואחרי כן העמיד יהודה את עם הצבא לשרי המאות ולפקידים ולשוטרים ויאמר אליהם מי האיש אשר בנה בית חדש או ארש אשה או נטע כרם ורך הלבב [ילך] וישוב לביתו כאשר כתוב בה בתורה.

ויסע מחניהו ויחננו מנגד לעיר אמהו ויאמר יהודה התאורו כבני חיל ותהיו נכונים בבקר להלחם את הגוים אשר יזמו להכחידם⁽¹⁾ ואת בית קדשינו הלא טוב לנו למות במלחמה מראות ברעת עמינו ובית קדשינו וברצון אלהי השמים יהיה. ויאסף נורניאוש חמשת אלפי איש ואלף רכב בחור ויסע מחניה⁽²⁾ לילה לחנות על מחנה יהודה להכותם פתאום כי העם אשר במצודה היה מנהלם. וישמע יהודה ויקם הוא וגיבוריו ויכו את גיבורי המלך אשר בעיר אמהו ויתפור הצבא אשר במחנה. ויבא נורניאוש לילה אל מחנה יהודה ולא מצא שם איש ויבקש בהר כי אמר ברחו לנו שם. והבקר אור ויתראה יהודה כשלושת אלפי איש אשר לא היה בידם מגן וחרב ויראו מאד את מחנה הגוים כי רבים וחמושי רכב סביבותיהם והמה מלומדי מלחמה ויאמי יהודה לאנשים אשר אתו אל תיראו מרוב המונם ומן ריגליהם אל תחתו זכרו כמה נושעו אבותינו על ים סוף ברדף אחריהם פרעה בחיל רב. ועתה נצעקה ליי אלהי השמים אשר ירחם עלינו ויזכור ברית אבותינו להכניע את החיל הגדול הזה ביום הזה לעינינו וידעו כל הגוים כי גואל ומושיע לישראל. וישאו הודים את עיניהם ויראו אותם באים לקראתם ויצאו עליהם מן המהנה למלחמה. ויתקעו העם אשר ליהודה בשופרות ויצאו וישחיתו בגוי וינוסו בשדות ואחרונים נפלו כחרב וירדסם עד יעור⁽³⁾ וער שדה אדום כאשרוד וישלו מהם כשלושת אלפי איש וישב יהודה והחיל אשר אתו ויאמר אל העם אל תחמדו מן השלל כי לפנינו המלחמה היא כי נורניאוש וחילו קרוב אלינו בהר כי אם עמדו נא לקראת אויבינו להלחם כם ואחרי כן תרדפו אחרי השלל. ויהי טרם כלה יהודה לדבר והנה נראה חלק היודר מן ההר וירא נורניאוש כי שבו אליו הנסים ויצת יהודה אש במהנה להעלות העשן וירא העם את קישור העשן ויראו מאד מהיל יהודה כי ראו את יהודה ערוכים למלחמה ויברחו כולם אל השדות וישב יהודה אל מחניהם אל השלל ויקחו להם זהב וכסף לרוב ותכלת וארגמן ותולעת שני ועבודה רבה וישונו בתורות ובהללות ויברכו את אלהי השמים כי טוב יי לעולם חסדו כי היתה תשועה גדולה בישראל ביום ההוא:

ויאסף ליסיאה מבהר אנשים ששים אלף וחמשת אלפי רכב להלחם על יהודה בשנה ההיא ויבא ביהודה ויחננו בבית חורון וירץ עליהם יהודה בעשרת אלפי איש. וירא יהודה את החיל הגדול ויתפלל ברוך אתה יי המושיע את ישראל אשר הכנעת נכורים ביד דוד עבדך ומסרת זרים ביד יהונתן בן שאול כן תמסור ותסגור את החיל הזה ביד עמך ישראל ויבושנ בצבאותיהם וברכביהם. תן אימה ופחד עליהם למען יהיו לחרפה לכל שומעיהם ויבהלו ברעותיהם והפילם בהרב אוהביך ויהללוך תהילה ליודעי שמך. ויעלו ויהרגו בחיל ליסיאה כחמשת אלפי איש וירא ליסיאה את חילו בורה ואת שמע היהודים כי הכינו עצמם [אם] למות אם לחיים וילך וישב אל אנטוכיא ויבחר חיל רב וצבא לבוא ביהודה ויאמרו יהודה ואחיו עתה נכנעו כל אויבינו נעלה נא ונטהר את מקדשינו ונחדש אותו ויקבצו כל העם ויעלו אל הר ציון ויהי כראותם את המקדש הרב והמוכת הרוס

(1) צ"ל להכחידנו.

(2) צ"ל מחניהו.

(3) צ"ל גור.

והשערים שבזרים והחצר מלא דשא ואילנות כערכה ויקרעו את בגדיהם ויספרו מספר גדול וישימו אפר על ראשם ויפלו על פניהם ארצה ויתקעו בשופרות ויצעקו לאלהי השמים ויעמיד יהודה אנשים להלחם את העם אשר במצודה עד אשר יטרה את ההיכל. ויבחר לו כהנים בלי מום החפצים בתורת יי' ויטירו את ההיכל אשר טמאוהו באיליהם ובשיקוציהם ויוציאו את הנשים⁽¹⁾ אשר נטמאו ממקום הטמא ויתן אל לבו להעלות עולות זבחים על מזבח החרום אשר עשו להם ויועץ להרוסו פן יהיה להם לחרפה כי העמים טמאוהו⁽²⁾. ויכתתו את המזבח ויכתשו אותו וישימו את האבנים ההם בסתר ההר עד יבא יורה צדק ויסירם משם. ויקחו אבנים שלמית כחורה ויבנו מזבח חדש כראשונה ויבנו את ההיכל והבית הפנימית והחצר קידשו ויעשו את כליו החדשים ואת המנורה ואת מזבח הקטורת ואת השולחן נתנו בהיכל ויקטירו ואת⁽³⁾ המזבח ויעלו את נרות המנורה ויקרא אותו נר הנזכה כי האיר יי' לנו וידליקום בהיכל. וישימו על השולחן את לחם הפנים ויתנו את הפרוכת ויכל המלאכי לעשות. וישימו בכוקר בחמשה ועשרים יום לחודש התשיעי הוא חודש כסליו בשנת מאה וארבעים ושמונה למלכות יון ויעלו עולות זבחים על מזבח הקודש כאשר כתוב בתורה וכאשר עשו בראשונה כן עשו עתה וכדת אם יום⁽⁴⁾ אשר טמאוהו הגוים באותו יום חרשוהו בזמירות ובכינורות ובנבל ובמצלחים. ויפלו כל העם על פניהם ויברכו את יי' בשמים אשר הצליחם ויעשו את חנוכת המזבח שמונת ימים ויעלו עולות בשמחה ובהלילות על התשועה. ויאפדו את ההיכל במעילים וכתרי זהב ויחנכו השערים והפתחים וישימו את דלתותיהם ויהי לעם שמחה גדולה עד למאד כי הושב את חרפה בגוים. ויקבץ יהודה ואחיו את כל קהל עדת ישראל לקיים את ימי חנוכת המזבח בעת הזאת שמונת ימים ככל שנה ושנה בחמשה ועשרים לחודש כסליו בשמחה ובששון. ויבנו בעת ההיא את הר ציון בחומות גבוהות מסביב ובמגדלי גדולים ובצורים אשר לא יבואו עוד הגוים להרוס אותו ככראשונה וישימו שם חיל וצבא לעוכרו ולשומרו ויהי בית סורא לעם לעיר מבצר על שני ארץ אדום.

מן ניקנור.

ויבא ניקנור ירושלימה בחיל כבד ורב וישלח אל יהודה ואל [אחיו] בעוקבה דברי שלום לאמר לא לי ולכם תהיה המלחמה כי באתי במתי מעט לראות את פניכם לשלום ויבא אל יהודה וישאל לו לשלום ויארבו האויבים ללכוד את יהודה. וירא יהודה את עורמתם וידע כי בעוקבה באו כי הערים לו ויסב מעל ירושלים ולא רצו לראות עוד את פניו. וירא ניקנור כי נתגלה עצתו ויצא אל כפר שמלה וילחם על יהודה מסביב. ויכנע יהודה מפניו ויברה בעיר דוד. אז יצאו הכהנים אל ניקנור וישאלו להם לשלום. והיה כאשר רדף ניקנור אחרי יהודה אשר כרת

(1) צ"ל האבנים.

(2) צ"ל טמאוהו.

(3) צ"ל על.

(4) צ"ל וביום.

עמו ברית ויעשו שלום אהבה ויעל על הר ציון וירא את הווק העיר ויעבור את הברית וימצא יהודה בשמרון ויאמר ניקנור להלחם על יהודה ביום השבת ויאמרו היהודים אשר עם ניקנור תנה כבוד ליי אשר צוה לכבד את השבת ולשמרו כי האלהים הוא גדול וגבוה בשמים [ויען ניקנור ויאמר] ואני גדול וגבור בארץ ואת מצות אדוני אמלא. והיו עם יהודה מתי מעט ויראו מאד מפני ניקנור ומחילו העצום וילבשו את כלי מלחמה ולא שריונות ורמחים כי אם בתפילות ותחנונים⁽¹⁾. אחרי הדברים האלה עלה ניקנור אל הר ציון ויצאו הכהנים לשאול לו שלום ויראו את הובח אשר היו מקריבים ויבו בעיניו הדבר וישחק והיה כמתעתע וחורף וירם את ידו וישבע אם נתון תתן יהודה בידי אהריב את הבית הזה בשובי בשלום ויצא בחימה. וילכו הכהנים אשר בהיכל ויעמדו לפני המזבח ויבכו ויאמרו אנא יי אשר בחרת בבית הזה. לקרא את שמך עליו ולהיות בית תפילה לעמך תעשה לנו נקמה באיש הזה ובחילו להפילם להרב ולהמיתם וזכור את הרפתם והכניעם ואל יבוא מאויים. ויצא ניקנור מירושלים ויהן בית חורון ויקח את כל חיל ארם עמו שם ויהודה היה בבית ארשה⁽²⁾ ושלשת אלפי איש אתו ויתפלל יהודה ויאמר יי אשר שלחת מלאך על עם סנחרב ויך בהם מאה ושמונים אלף כן הך בחיל הזה לעינינו ביום הזה כי דבר סרה על קרושתך ושפטיהו כרעתו. ויערכו מלחמה ביום שלשה עשר לחודש אדר והיה בהלה במחנה ניקנור ויפול הוא בראש במלחמה. וירא חילו כי נפל ניקנור וישליכו איש כלי מלחמתו וינוסו וירדפו אהריהם וישיגום וכיום מדצור עד בואכה יעור⁽³⁾. ויתקעו שופרות אחריהן על רוב הניסים ויצאו מן הערים מסביב ויהרגום תשעת אלפים ויקחו את השלל ואת כל המלקוח ויתיוו את ראש ניקנור ואת יד ימינו אשר הרים בנאוה כרתו ויתלום נגר שער ירושלים ותהי שמחה לעם ויעשו הנ ביום ההוא בשמחה גדולה ויכרתו ברית לקיים את החנ ביום שלשה עשר לחודש אדר ותשקוט ארץ יהודה ימים מועטים וישמע יהודה את שמע הרומנים אשר הם אנשי חיל ואשר הם עושים כל הפצו ואשר הם נאמנים באהבתם וישמע יהודה את נבורת מלחמתיהם אשר עשו בנליציא כי דחקום ונתנום למס ואת אשר עשו באישפמיא כי החזירו את מטיל הכסף והזהב אשר שם בגבורתם ואת אשר השלימו עמהם כל המקומות הרחוקות מהם ואת אשר הכו כל המלכים אשר באו עליהם וישמידום ויתנו להם למס כל ימיהם ואת אשר הרגו את פוליוס [ו]עזורי המלך ואשר תפשו כל הקמים ויהרגום. ואשר תפשו את אנטיוכוס הגדול הי אשר מלך בעסיא הנלחם עליהם במאה ועשרים פלים ובחיל כבד וישמידם וישיבו לו את מלכותו וכל ממלכות מרי ולוד ומבחר המלכות נתנו תחת ידם ואשר הכניעה את מלכות אלערה ויסירם מעל אדמתם וישבו את נשיהם ואת בניהם ויהרסו את הערים אשר במ ויתנום לעבדים עד היום הזה. כי שמעו אשר באו לקראתם למלחמה ויהרגום עד לכלה ואשר לממלכות וכל האיים שקמים כי נכנעו מפני ממשלת הרומנים ואשר הם מקיימים את ברית אהבתם באמונה עם הנשבעים להם ועם השכנים להם

(1) ראה ספר מכבי ב' 15, 2—11.

(2) הסורי: שרא על ארסא.

(3) ציל מארשא עד בואך גזר.

ואשר נפל פחדם על כל הממלכות הקרובות והרחוקות ולכל אשר הם חפצים למלוך במלוכה הוא יהיה למלך וכל אשר ינשאו תנשאו ומהם אין נושא כתר ואין לובש ארגמן להתנדל ולהשתורר בו, וכל זאת אינם שואלים המלוכה כי מתייעצים בשלש מאות ועשרים יועצים מן הנכב' והנדולים בהם ובכל שנה נותנים אחד הגדול להיות שליט עליהם ונשמעים אליו ואין איש מתקנא את רעיהו: וישלח יהודה את אפולימוס בן יוחנן ואת גזון בן אלשי' (1) לרומא לכרות להם ברית אהבת ריעות ולדרוש מהם להסיר מעליהם את עול היוונים כי הדחיקו את כל ישראל בעבודתם, וילכו רומא וירכרו אל היועצים לאמר יהודה מכביי ואחיו וכל ישראל שלחוני אליכם לקיים ולכרות עמהם ברית אהבת ריעות ושלוש וכו' וכתבו לנו את הברית באהבתכם ואת אשר תסירו עול היוונים מעליהם, ויטב הדבר בעיני הרומנים וכתבו את הברית בלוחות נחושת וישלחום ירושלימה להיות להם לאות ולעד לזכרון שלום אהבה וריעות:

וזאת פתשנן הכתב לרומנים וליהודים יהיה שלום בים וביבשה ומהם יתרחק חרב אויב לנצח, כי אם יקרה מלחמה לרומנים בכל ממשלתם או לכל הנקשרים באהבת' והיו להם היהודים לעזרה בלב שלם ובנפש חציצה, ואם יתנו צבא וחיל וכלי מלחמה ותירוש ודגן וסוס ורכב ואניות כאשר ייטיב בעיני הרומנים ולא יקבלו הרומנים מהם, ואם יקרה המלחמה כעם יהודה יבואו להם הרומנים לעזרה בלב שלם ולא יקבלו מהם היהודים את צידת העזרה כי אם היהודים יתנו הדגן והתירוש ורכוש וכלי מלחמה וסוס ורכב ואניות כטוב לרומנים וישמרו מצותיהם וחוקות הברית אשר נשבעו יחד בלא מרמה ככה קיימו הרומנים עם היהודים ועל כל דברי הדת האיגרת הזאת אם רוצה מזה ומזה להוסיף או לגרוע משלהם או לחלוק שלל וביזה רכוש יחלקו בשווה, וישלחו הרומנים אל דימיטריאוס המלך כדברים האלה לאמר, למה הריעות להכביד עולך על היהודים אשר הם אוהבינו וריעינו כי אם לא תחדל מהם נבואה עדיך ונלחמה עמך בים וביבשה ונעשה אתך משפטים, ויהי כאשר שמע בארץ דימיטריאוס כי נפל ניקנור וחילו וישלח את בכידס אל ארץ יהודה וגם את אלכימוס ואת קרני הימין עמם, ויחננו החיל בגליל אצל ירושלים ויהודה שם מחניוהו בלישה כשלשת אלפי איש בחור, ויהי מחנהו עשרים אלף רגלי ושנים אלפים פרשים ורכבי סוסים, וירא מחנה יהודה את החיל הגדול אשר לבכידס כי רבים הם וייראו מאד וינוסו מן המחנה ולא נשאר עם יהודה כי אם שמונה מאות איש, ויך לב יהודה בקרבו כי המלחמה הרפתהו ולא היה לו זמן לאסוף העם ויאמרו העם אשר אתו נושיע את נפשינו כי לא נוכל להם ונלכה אל עמינו ונביאם ונלחמה עמם, ויאמר יהודה חלילה לנו מעשות זאת אשר נברה מהם להביא עלינו חרפה, על כבודינו כי אם נמות בנבורתינו על אחינו ולא נאבד גדולת כבודינו, ויצאו בתוך צבא אויביהם וילחמו את קרני הימין ואשר בקרני השמאל באו להם מאחור וקיפו את יהודה ואת חילו מסביב ותכבד המלחמה ויפלו רבים מאלה ומאלה ויפל גם יהודה והנשאר' נסו, ויקחו יונתן ושמעון את יהודה אחיהם ויקברוהו בקברות אבותיו בעיר מודעי' ויבכו אותו כל ישראל כבי גדול ויתאבלו ימים רבים ויאמרו איך נפל גיבור

(1) צ"ל אלעזר.

מושיע לישראל ויתר (הם) דברי יהודה ונבורת מלחמותיו אשר עשה הלא הם כתובים על ספר החשמונאים. ויאספו אוהבי יהודה ויבחרו את יונתן ויקם לנגיד תחת יהודי אחיו עליהם. וישב יונתן במכמש וישפוט שם את העם וישחת את הרשע מישראל.

ממיתת אנטיוכס¹.

ויהי בעת ההוא והנה אנטיוכס במלכותו וישמע כי בעיר אילימדם אשר בפרס היכל נאה אשר בו פרוכת הזהב ושריון ומנן אשר הניח שם אלכסנדר ויבקש לשללם ולא יוכל כי בניו (sic) אילימדם הבריחהו בכושת ויגדו לו על הדרך כל אשר נעשה לעמו בארץ יהודה וישב בחמתו ויהר אפו עד אשר נשתנע כי ברח מחניהו אשר בארץ יהודה וכי ברח ליסאה וחילו במלחמה ראשונה ואשר השליכו את כלי מלחמה ולקחו אנשי יהודה את כל שללם ואשר חרבו את כל העמים ובנו את המזבח אשר בירושלם ואשר הנביהו את חומות העיר מסביב וגם בנה את בית סורא עירו. כשמע המלך את הדברים האלה ותפעם רוחו ומרוב הבהלה נפל למשכב ויחלה מרוב אנחתו. ויאחזהו השכין וכאב המעים וחולי הבטן וירום תולעים ויבאש לכל החיל ונשרו איבריו וגם בעיניו נבאש וידבר לכל קוראיו ויאמר צדיק יי הוא ודיין אמת וירד נדר אם ירפאתו אלהים להיות כיהודי קורא בכל מקום, גבורת שדי: ויכתוב את הדברים האלה אל היהודים להתפלל ליי על אנטיוכס בנו ויקרא אנטיוכס לפיליפוס ריעו . . .

¹ ראה ספר מכבי, א, א'—י"ד ומכבי, ב, ט, א'—י"ב.

ספר

צפנת פענח

יגלה שירים קדמונים, פרי רוח רבני אלגור הראשונים, אשר היו עד היום הוה
שפונים וטמונים, בכתבי יד ישנים,

ונלוו אליהם הערות ותקונים

ממני

הצעיר יצחק מרעלי ס"ט.

עם תוספות הגהות והערות מאת

חיים בראדי.

מתברת א'.

כוללת

פליטת שירי הריב"ש והרשב"ץ ויע"א.

לזכרון

נשמת אדוני אבי מורי ועמרת ראשי

כה"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל

שנסמר ביום כ"ג לחדש מרחשון שנת תרנ"ג לפ"ק.

קְדֻמָּה-צִפְנָה.

מִי מַלְל: בִּינוֹת סַפְרִים עֲתִיק־יָמִים, אֲשֶׁר כִּסּוּ בְעֶרְמוֹת אֶבֶק בֵּית הַגְּנוּזָה, וְעֵלִים נִפְרָרִים אֲשֶׁר בָּלוּ מוֹזָקָן, מִצֵּא יְדִידֵי הַחַה"ש ר' מִשֶּׁה בּוֹעִיזוּ נִרְיָו, זֶה לֹא כְבִיר, וּבִשְׁעָה טוֹבָה, כֹּתֵב יָד יִשָּׁן נוֹשֵׁן, מַעֵט הַכְּמוֹת אֲבָל רַב הַאִיכוֹת. וַיְהִי בְהִרְאוֹתוֹ אוֹתִי אֶת הַסֵּפֶר, וְאֶעִיף עֵינַי בּוֹ וְאֶחֱזָה, וְהִנֵּה הוּא מִלֵּא שִׁירִים יָקִרִים יְלִד־רִוּחַ רְבוּתִינוּ הַגְּדוּלִים זִי"ע, אֲשֶׁר אִיר תּוֹרַתָם נִגְה וּוּרְחָה עֲלֵינוּ פֶה, וְאֲשֶׁר בְּסוּד לְהַקֵּת הַמְשׁוֹרְרִים בָּאָה נִפְשָׁם וּבִקְהֶלֶם תַּחַר כְּבוֹדָם. וְאִשְׁמַח עַד מְאֹד כִּי מִצֵּאתִי אֶת שְׂאֵהֶבָה נִפְשִׁי, אֶת הַרְבֵּר אֲשֶׁר לֹו נִכְסְפָה וְגַם כִּלְתָה מַעֲוִדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְאוֹמְרָה אוֹ אֵל יְדִידֵי הַגְּנוּ: הֵן הַסֵּפֶר מִצֵּא חָן בְּעֵינַי, כִּי בִרְכָה רַבָּה בּוֹ, שֶׁשׁ אֲנִכִּי עַל אֲמֵרוֹתָיו כְּמוֹצֵא שְׁלָל רַב. וְעַתָּה אֶחֱזָתִי וְלֹא אֲרַפְנֵנו עַד שֶׁהִבִּיאֲתִינוּ אֵל בֵּית אוֹצֵר סִפְרֵתָנוּ, וְאֵל חֶרֶד שְׂכוּת הַחֲמֻדָּה הַנִּשְׁאָרִים לָנוּ מִיָּמֵי קֶדֶם. וַיּוֹאֵל מִשֶּׁה בְּטוֹבוֹ, לְתַת אֶת שְׂאֵלְתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת בְּקִשְׁתִּי. וְהִנֵּה מִקּוֹם אֲתִי פֶה לְהִכְבִּיעַ לּוֹ נִגְדָה נֹא לְכָל עַמִּי אֶת רַגְשֵׁי תּוֹרַתִי מִקְרָב וְלֵב עַמּוֹק.

הַכֹּתֵב הַזֶּה הוּא קוֹבֵץ קִינוֹת לִימֵי הַצּוֹם הַרְבִּיעִי, הַחֲמִישִׁי וְהַשְּׁבִיעִי, וְהוּא חֶסֶד כְּסוּפוֹ וְהַמַּעֲתִיק⁽¹⁾ סֵפֶה אֵלָיו עוֹד בְּרֵאשׁוֹ אוֹיָה קִינִים וְהִגָּה וּשְׁרִירִים פְּרָמִיִּים מְהַרִּיב"ש, הַרְשָׁב"ץ, הַרִיר אֲבֵא מֵאֵרִי, הַרִיר יוֹסֵף וְנִכְדְרוֹ הַרְבֵּ, הַנִּקְרָא בְּשֵׁמוֹ, לְמַשְׁפַּחַת אֲבָן כִּסְפֵי הַמַּפְאָרָה, זָכַר כָּל הַצְּדִיקִים הָאֵלֶּה לְבִרְכָה. וְאֶבְחַר כַּעַת מִכָּל הַשִּׁירִים הַנַּחֲמִידִים, אֲשֶׁר נִקְבְּצוּ בָאוּ בּוֹ, אֶת הַגְּיוּנֵי רוּחַ מוֹרִינוּ הַרִיב"ש וְהַרְשָׁב"ץ זִי"ע, כִּי לְהֵם מִשְׁפַּט הַכְּבוֹרָה, וְלְהֵם נֹאוֹה לְרֵאוֹת אִיר רֵאוֹנוּהָ. וְאִם, כֹּאֲשֶׁר תִּקְוִיתִי תֹאמְצֵנִי, תִּיטֵב בְּעֵינֵיכֶם, קוֹרְאִים נִכְבָּדִים, הַחוֹבֵרַת הַזֹּאת מִסַּפְרֵי „צִפְנָת פִּעֲנָח"⁽²⁾ אֲשֶׁר כִּשְׂמוֹ בֵּן תַּעֲוֹדָתוֹ, לְחִשּׁוֹף אוֹצְרוֹת נַעֲלָמִים וּמַטְמוּנֵי מִסְתָּרִים אֲשֶׁר נִצְפְּנוּ עַד כֹּה בְעִירְנוּ יַע"א, לְאֹמֵר לְאִסּוּרִים צֵאוּ וְלֹאֲשֶׁר בַּחֲשֶׁךְ הַגְּלוּ, אוֹי בְּעִיָּה אַעֲבִיר עַל פְּנֵיכֶם כָּל טוֹב שִׁירֵי יִתֵּר רַבְנֵינוּ הַקְּדַמוּנִים זִצִּיל הַנִּמְצָאִים אֲתִי, וְהִמָּה בְּכַתּוּבִים, כֹּאֲשֶׁר יֵשׁ אֶת נִפְשִׁי, אִישׁ אִישׁ עַל

(1) בְּצֵד הַרְאִשׁוֹן מִן הַכִּי הַזֶּה רִשׁוֹם: אֲנִי הַכּוֹתֵב . . . בְּחִיר יוֹסֵף זְנוּדָה ס"ט, וּשְׂמוֹ הַעֲצֻמִּי נִמְחַק בְּדוּי, וְאִמְנֵם כֹּאֲפִרִים" נִרְאָה אֵלַי מִכְּעַד לְמַחֵק, וְלֹוֹלֵא חֲתָם בּוֹ הַסֵּפֶר אֶת שְׂמוֹ כִּי עַתָּה הוֹלִיכֵנוּ תוֹעָה לְהֵאֱמִין כִּי הַכִּי הַזֶּה הוּא מְהַרְבֵּ ר' יוֹסֵף אֲבָן כִּסְפֵי הַצְּעִיר ז"ל, יַעֲן כִּי עַל שִׁיר אֶחָד מְהַרְבֵּ הַזֶּה הַמוֹכָב בּוֹ רִשׁוֹם: שְׁלַחְתִּי אֲנִי הַצְּעִיר יוֹסֵף בֵּן הַחֲכָם ר' אֲבֵא מֵאֵרִי זִלְהִי"ה וְכִי וְעַל שִׁירֵי ר' אֲבֵא מֵאֵרִי הַגְּדוֹל ז"ל וְר' יוֹסֵף הַגְּדוֹל ז"ל כְּתוּב: בְּתִים אֵלוֹ יִסוּד „אֲדוּנֵי זִקְנָו" וְכִי. עַל אֲדוֹת הַרְבָּנִים הָאֵלֶּה ז"ל אַחֲשָׁר־פִּי עַד אֲשֶׁר אוֹצִיא אֶת שְׁרִירֵיהֶם הַרְבִּים לְאִיר בְּעִיָּה וְאוֹ עֲלִימוֹ תִסּוֹף מִלְתִּי.

(2) הִנֵּה לְרַעַת מְהַר"א מִגְרַמְיוֹא ז"ל, צִרִיךְ כָּל אָדָם לְרִשׁוֹם שְׂמוֹ בְּסַפְרוֹ (יַעֲוִין בְּסַפֵּר הַרוֹקֵחַ) לְכֵן גַּם אֲנִי הַצְּעִיר חֲתַמְתִּי שְׂמוֹ וְשֵׁם אֲבִי ז"ל עַל מַחְבְּרָתִי זֹאת „צִפְנָת פִּעֲנָח" אֲשֶׁר הוּא בְּגִי „זֶה יִצְחָק בְּחִיר דוֹד מְרַעֲלֵי ז"ל".

דגלו באותות לבית אבותם, וראיתם ושש לבכם, כי הודות לאל, ההצלחה האירה לי פנים, ומצאתי לאשרי המון שירים בכת"י, שירי קדש ופיוטים וזמירות, כלם אהובים, כלם ברורים, כלם נעימים.

הן כל יקר יאתה לשירים הנכבדים האלה, אשר אנכי נתון לפניהם היום, אם מסאת ערך רעיוניהם הנשגבים המשבצים במחלצות נאומי נביאינו הנעימים וניביהם הנאים, ואם מצד יוצריהם אשר ממורה שמש עד מבוא, מהלל שמם ומפואר, ואשר השכילו להלוך בעקבות משוררינו הספרדים, והפליאו כמותם לעשות לרוח משקל. הדרת הוקנה והשיבה החופפת עליהם, תשית נוספות על זיו יפעתם והודם. כי חמש מאות שנה הלפו הלכו למו כבר מאז נתכנו השירים האלה; ועד כה, הה, היו כלואים במאסר הכ"י, ולא שופתם גם עין חוקרינו המתחקים על שרשי הפיוטים הקדמונים⁸; ועוד מעט קט ונכחדו מן הארץ, כי כפשע היה בין הכ"י הניל ובין האברון, לולא משה בחירי חמל עליהם וחש ומשה אותם מתהום הנשיה, ימים אחדים לפני הומן המיועד לגניות הספרים הישנים.

הנה לראבון לב כל חובבי ספרותנו העתיקה, ספרים יקרים אשר חוברו בימי קדם ואשר באמת הוץ עתק וכל החפצים לא ישוו בהם, יפלו לרוב לנחלה לאנשים הבלתי יודעים להוקיר את חין ערכם, אשר בלי חמלה וחנינה ישליכו אותם מנגד עיניהם, ככלי אין חפץ בו. וממין הספרים האלה הוא בלי תפונה הכ"י הזה אשר בעליו האחרון זרה אותו הלאה והרחיקו מעל פניו להיותו קובץ קינות ובכללן מגלת ירמיהו ע"ה. ותלוי"ת, כי לא היה לברות לשני עש ותולעת, ורמה לא היתה בו.

השירים השרירים האלה, היוצאים עתה לאור בפעם הראשונה, יראונו לדעת כי רבותינו הגדולים, הגאונים האדירים הריב"ש והרשב"ץ ז"ע, אף כי שחו בים התלמוד הנרול ורחב הירים, עצרו כח גם לעלות אל ראש הר הזמרה אשר יגיע לשמים שיאו, לשאוף רוח נחת, ולהנפש מעט מתלאות הומן. ויהי המקרא תמיד נר לרגלם, וחסמת הדקדוק אור לנתיבתם. אפס למראה הצרות הרבות והרעות אשר עברו על ראשם בארץ השפנים (Espagne), ואשר העלו בוכרונם את כל הקורות אשר מצאו את אומתנו האמללה והנדרחה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, היה עונבם, לרוב, לקול בוכים, ויהגה אך ננאים. ואולם לעתים רחוקות רוח שמחה רחף על כנורם וירעיש את מיתריו אשר השמיעו קול רנה ונילה, וישירו שירות דודים.

אם הריב"ש זצ"ל חבר עוד שירים מלבד אלה, לא אוכל לדעת, אבל אדמה בנפשי כי היו עוד אחרים לפניו, ונאברו מתוך הקהל. אמנם מהרשב"ץ זצ"ל נמצאו עוד היום אצלנו שירים קצרים וארוכים הלא המה בספרתו אחד הנה ואחד הנה, ושמנה בתים אשר הוסיף באזהרות ר' שלמה בן גבירול זצ"ל, ושעמו ונמוקו עמו⁴.

⁸ מאגרות שד"ל (חלק שמיני אות תפ"ה) נראה ברור כי היו ביד החוקר הזה ז"ל קינות מריב"ש ומרשב"ץ זצ"ל. אבל תם אני ולא אדע אם ראתה עינו את כל השירים היקרים אשר הוצאתי לאור עתה כע"ה.

⁴ בקרובץ אלגיר נמצא ליום ב' של שבועות פיוט אשר חתם בו: «שמעון חזק» ומבנה בתו גם משקל חרוזיו (הדומים לשיר ב' מחלקה ב') ועידון יגידון כי וזי הרשב"ץ ז"ל יסדרוה. שמונת הבתים אשר הוסיף הרב ז"ל באזהרות רשב"ג ז"ל הלא הם כתובים על ספר מנחת בכורים לתרה"ח אליהו בן אמוזג נר"ו והעיר עליהם כדברים האלה: «אלו הן ח' בתים להרשב"ץ וכה הראני מו"ח הרב כמחור"ר אברהם קוריאש נר"ו יאיר ס' אזהרות משפירי

עפ"י עדות מהר"י גבישון זצ"ל בספר עומר השכחה⁵ (דף קכ"ה ע"ב) תכן הרב הזה זצ"ל עוד שירה ארוכה, המתחלת הסר זמן מכאוב המון שיריך וכו' בת ארבע מאות בתים שוים על קו אחד יעמוד ובהמצאה אחת ובענין א' ובמשקל א' בלי תוספת או מגרעת אפילו כמלא נימא⁶ ובחרוזים משותפים (תגנים). ובבאה לפני המלך (מאן מלכי רבנן) הריב"ש זצ"ל, כתב לו שבעה עשר בתים אחרים על אותו המשקל ועל אותו האופן ההמצאה עצמה. להראות שאעפ"י שיש לו כח גדול ורוח אלהין קדישין ביה בהמציאו ארבע מאות מלות דומות זו לזו עדיין יש ויש וכוונת כלם לשם שמים. לדאבון לבנו מכל הכתים האלה המלאים כל טוב, לא נשאר לנו כי אם זכרם. חבל על דאברין ולא משתכחין! ברם זכור לטוב אותו הרב המשורר, והר"י גבישון שמו, אשר השאיר לנו לברכה את התחלת דברי הריב"ש זצ"ל וסיומם (ע"ש).

גם בכ"י הזה אשר בידו, ואשר על פיו עשיתי את העתקתי באמונה⁶, נרשם בצדו הראשון כדברים האלה: וגם מוריני הרב הגדול הרשב"ץ זלה"ה היה שולח חרוזים אל מעלת אדוני וקני החכם הגדול ר' אבא מארי (אבן כספי) זלה"ה בדברי שבה, והיה מפתח שמו בהם בדרך מליצה, ואדוני וקני זלה"ה היה משיב בבתים אלו:

אחה מעון.	לחכמה צור.	ראש שיר . . .	למעונך שם.
שומע לך.	ישכון בטח.	יוס[יף דעת].	דת לך יבשם:
אתה האל.	[חלק לך] בין.	יען [כל] עת.	דתך תרון.
עשה לך שם.	אל ראש עולם.	עד חציו גם.	עד סוף אחרון:
את [שם אבי]	ך ראש צדק.	לפני ראשו.	האל השית.
שמח הרבה.	מאין אחרית.	גדלה עד כי.	אין לך ראשית ⁸ :

ספריו של הרב גאון עוזנו כמהור"ר חיד"א זי"ע ושם כתוב בגליון מטהרת ידי קדשו ממש ז"ל: אלו השמנה בתים. לא חלו בס ידים אשר בנה שלמה, הרשב"ג שוריים במדבר במתק ורשן נאו"ת מדב"ר העומדים ברומם שורות"ם ויהיו אזהרות מזהירות שככה לו בעולמו ואולם חמניא אינון בתי מלכות רבן שמעון הרשב"ץ גדול מרבן שמו, וכך היה מונה אלה הפקודים ונימוקו עמו, דברי תהדות הארות כפי אשר יתכני ה' החונן לאדם דעת, ואקוה כי אפיק רצון מהם. אשר חברו ספרו היקר שם הגדולים (ע"ש ערך אזהרות). ואולם לא אכתוד תחת לשוני כי לבי יסיתיני בספק, כי כאשר נדפסו כן יצאו מתחת יד הרשב"ץ זצ"ל יען כי יש לתמוה: מדוע לא שקל את החרוזים האלה בפלס אשר השתמש בו הרשב"ג, כאשר היה מן הראוי? בלי ספק ידי אחד המעתיקים חלו בהם אשר השחיתו את תארם ושנו את טעמם ובתכניתם הזאת באו אל ידי הרב חיד"א זי"ע.

⁵ פה מקום אתי לבשר לכל אוהבי שירים קדמונים, כי יש את נפשי להו"ל בע"ה בל"צ את ילדי-רוח המפוררים המפארים ממשפחת גבישון ז"ל אשר בסוף הספר היקר "עומר השכחה" בתערות והארות מהם כפי אשר יתכני ה' החונן לאדם דעת, ואקוה כי אפיק רצון מהם. ⁶ כאשר השלמתי את העתקתי הגד הגיד לי ידידי החו"ן ר' יוסף להיאני בני כי נמצא אתו קיבץ קינות לימי הצומות בכ"י, ויואל גם הוא להשאיליהו אלי. ועל פיו תקנתי איהו פעוית אשר בכ"י הראשון כאשר הראתי בהערותי אשר בסוף הספר הנכחי, ושם אזכיר אותם בר"ת: הראשון בכ"י, והשני בכ"ש.

⁷ ראש שיר הוא "ש" בתחברתו אל "מעון" יהיה "שמעון". — והשם הזה שרשו "שמע" ונרמו בשומע לך, ואולי בשתי התיבות "שומע לך" כוון המשורר ז"ל אל הגי' "שמעון". — המלים אשר בתוך המסגרת נמחקו בכ"י ותקנתים מדעתי. — אם נחבר "שם" אל ראש עולם עד חציו ר"ל "ער" ונלוה אליהם סוף אחרון ר"ל "ן, יעלה בדינו עוד "שמעון". ראש צדק הוא יצא אחרית "שמח" בלי ראשית הוא מח הרי צמח, שם אבי רבן שמעון הלוח ז"ל. ⁸ בדרך אגב מצאתי לכונן להציג פה לעיני הקוראים הנכבדים את השירה הזאת אשר

בטרם אצא מאת פניכם, קוראים יקרים, אמרתי אספרה לכם את כל התלאה אשר מצאה בימינו אלה את שני המאורות הגדולים, ה"ה רבינו הרשב"ש ורבינו הרשב"ץ זיע"א. ויהיו דברי אלה בעין "מלואים" לתולדותיהם הידועים לכם מכבר כשהנה מטעם הממשלה יצא, בשנה העברה, חק להפיל חומות עירונו הגבוהות והבצורות, למען הרחיב את גבולה. ומודעת זאת בכל הארץ כי הרשב"ץ ז"ל מנוחתו כבוד בקיר החומה הצפונית, והרבי"ש ז"ל, חוצה לה הרחק כחמשים מיתרים (Mètres) בערך. ויהי בהשמע הרבר אלינו, פחד קראנו ורעדו, ולעפה אחותנו, ותכסנו פלצות. אהה! מורינו ומאורינו! אמללים הייתם בחייכם, ואמללים גם אחרי נאספתם אל עמכם. בחייכם על צוארכם נרדפתם בלי חשך בארץ הרמים, אויביכם שללו אתכם ושדרו את כל רכושכם, וגם כבואכם אל המקום הזה אשר אויתם למושב לכם, לא מצאתם מנוחה שלמה. והנה, הוה! גם אחרי שכבתם עם אבותיכם, זה קרוב לחמש מאות שנה, ועוד לא הונח לכם! רב לכם, אדונינו, רב לכם סבול כעם ומכאובים! על כל אחד מכם, גאונינו, אוכל להמליץ את דברי אויב (ג' כ"ו): לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגו. לא שלותי כספרד, ולא שקטתי באפריקא, ולא נחתי גם בקבר, ויבא רנו. (ע"ד דברי שמואל אל שאול: למה הרגתני להעלות אותי, ש"א א' כ"ח ט"ו).

ראשי עדתנו פה, ה"ה חברי הכונסיסמוואר, חשו אז ולא התמהמהו לעצור בעד הרעה הזאת. ויפנו בבקשתם אל שר חיל הגאונים (génie) אשר להם לברם נתנה חלקת הארץ הלזו, לבלתי יעתיקו הרבנים וייע ממקום מנוחתם. ולדאבוננו השיב פניהם ריקם, באמרו כי כן דבר הממשלה, וכתב אשר נכתב ונחתם בטבעת שר המלחמה המושל על העניין הזה, אין להשיב. ויחלו אז את פניו למען נתתן להם

ראיתי בסוף מחזורי כ"ו השייך לביהכ"נ של מהר"א ציזארי זצ"ל ורשום עליה ככה: וזה אשר דבר ה' דוד יצ"ו ב"ר שמואל תלאו נ"ע השואל על פירוש "אשר אשש" והוא תלמיד הרשב"ץ ז"ל. ע"כ, ולפני הזכירו השיר הזה, אקדים כי "אשר אשש" הוא פיוט לשהרית של יום הכפורים מהרב יצחק בן גיאת ז"ל ופירש אותו הרשב"ץ ז"ל עפ"י בקשת אחד החזונים (כ"כ בס' לזית חן מהרב הזה ז"ל ועתה נודע לנו מי הוא השואל). ונדפס בהגהות מהר"א אלנקאר ז"ל במחזור שלנו וגם בס' חופש מטמוגים מהרה"ח כ"ג ז"ל. והתלמיד הזה הוא ב"ם בנו של הרי"ר שמואל תלאו ז"ל מ"ברשך" אשר פנה פעמים רבות בשאלותיו אל הרשב"ץ ז"ל (עיין תשב"ץ).

עשרה מאמרות גם כללם
ובתבונה ורעת צור הזלם
בעולמות שלשה ושבילים
כרובים פורשי כנף כאולם
שתיים מערכות בו וכלם
למולות שנים עשר במשלם
שבע נרות מנורה הם בהלם
כאש תמיד ולא תכבה לעולם
וההפסד בעונו צורם מחוללם
בחק האל דבר אחד לכלם
אשר כם נחקק הכל ונשלם

לרב שמעון אשר פירש לדוד
בתוך שלש אשר המה כחכמה
כבוד עליון ואמצעי ושפל
וסוד משכן ובית קדש קדשים
ובית קדש מנורה הם ושלחן
שנים עשר אשר המה בערך
ושבעה כוכבי לכת בדוגמת
והחצר כמזבח אש בתוכו
ודוגמתו בעולם הַקְּוִיָּה
ומחשבה והדבור ומעשה
בתוך סֵפֶר סֵפֶר סֵפֶר כללם

למצער ארכה לפני יחל מלאכתו שם, ויאות להם על זה פעמים ושלש. וישיתו לבם, במשך הזמן הוא, להגיש עצמותיהם אל הכונסיסטואר המרכזי אשר בפאריס, למען יעמוד לימינם, ואולי יש תקוה כי על ידו נשיג את מבקשנו.

בעת ההיא נמנה מאת הכונסיסטואר אשר בעירנו ועד, לפקח על הענין הזה. ותהי ראשית מלאכתו לחקור במערת הריב"ש זצ"ל איה מקום כבודו, (כי לפי סדר העבודה (plan) היה צריך להעתיק הרב הזה ז"ל ממקומו בראשונה) אולי ימצא קברו למטה מן הדרך הסלולה אשר אצלה נבנה ציון הרב זצ"ל על גבעה תלולה, ואז לא נירא פן תשבת מנוחתו. אבל הו! גם תוחלתם זאת היתה מפח נפש. כי הקבר היה גבוה על המסלה, ומקומו בימין המערה, וסביבו חביות מעשה ידי יוצר אשר ננזו בהם לפנים ספרים ישנים שנהפכו כעת לעפר. ותחת למצוא שם רק הרב ז"ל ושני בני הרשב"ש זצ"ל, היה הרבנים בעלי שו"ת יבין וכוועו ז"ע, אשר לפי דברת הוקנים שמה ינוחו, נגלו לעיניהם כחמשה עשר קברים ורובם אחד ע"ג חבירו בלי כל כתובת, ויהי הדבר לפלא גדול. ותהלה לאל יתברך, כי מצבת הריב"ש ז"ל נשארה קיימת, כי בלתי א"כה ידענו מי הוא הרב ז"ל לחלק לו הכבוד הראוי לו!

המצבה הזאת אשר נמצאת ביום א' ו' לחדש אייר התרנ"ו בסדר אחריותו קדושים, נתנה לאחב"י אשר פה ענין רב לענות בו, כי היא היתה דבוקה אל צלע הקבר הימני בלי כל רושם אותיות עליה. ואולם אנשי הועד הנ"ל הרהיבו עז בנפשם והוציאוה ממקומה להתבונן בה אם לא נחרת עליה דבר מאחריה, והנה לפנינו, לגדל תמהונם, שיר שלם באותיות מרובעות וכולשות, יקרות ומרהיבות עין עד להפליא. אשר יתן אותותיו אותות נאמנים כי האבן הזאת היא מצבת קבורת הריב"ש זצ"ל, גם אם דבריו לא יתאימו בד בבד עם הקינה הידועה לנו מלפנים והחקוקה על לוח ציונו מבחוץ. המה ראו כן תמהו, נבהלו ושלחו חיש לקרוא לחכמי עירנו הי"ו, למען יבאו לחוות את המציאה הנפלאה הזאת ולחוות את דעם עליה, יען כי חידה היא ואין פותר אותה. ויען אז כל אחד את חלקו, זה בכח וזה בכח, ואני צעיר התלמידים אחרי אשר חרשתי בעגלת זקני דורנו יצ"ו, מצאתי את פשר הדבר הזה. הנה המה יספרו כי שמעו מאבותיהם אשר לפנים בחסות עירנו בצל התוגרמים, הסכן הסכיני טבחי אלה האחרונים, להשחית בודוק את סכיניהם על אבני קברי ישראל, ואין איש מאחינו פוצה פה ומצפצף, כי היו אז צפויים אלי חרב, סכנה גדולה רחפה על ראשם, וחיים תלואים מנגד. ולהיות כי יום יום הלכו שמה לעשות מעשיהם, זר מעשיהם, נמחק הכתב אשר על האבנים ברבות הזמן, והרבה מצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש ז"ל יעידון על אמתת הדבר הזה. והנה לדעתי אין ספק, כי גם מצבת רבינו ז"ל לא נמלטה אז מידי המחבלים ההם. וכראות חכמי העת ההיא את השערוריה אשר נעשתה, החליטו⁹ להקים מחדש מצבת אבן על קבר הרב ז"ל ולכתוב עליה

⁹ בספר דור דור ודורשיו (ח"ה צד 149 בהערה) הובאו דברי הרב יוסף בר יצחק סמברי זצ"ל אשר כתב בספרו „דברי יוסף“ מצות הריב"ש זצ"ל באפריקא ושגם במוותו לא נהגו בו כבוד וכי נשאר קברו בלי מצבה עד שהמגורשים מקשטוליא בשנת רנ"ב בנו ציון גדול על קברו וכתבו עליו הבתים אשר הו"ל ר"ד קויפמאנן נ"י (כ"כ בדרויד). ויפה העיר הרא"ה ווייס בזה"ל: ומי יודע אם לא הפריז ר' יוסף הזה על המדה. כי מדברי התשב"ץ בכ"מ נראה כי יותר מאשר נהג בו כבוד בחייו נהג בו אחרי מותו. וע"כ אין להאמין כי נתן הרשב"ץ להשפילו אחרי מותו עד שאפילו מצבה לא העמידו על קברו. עכ"ל. ואני הצעיר,

בחרט את הדברים אשר היו מפותחים על הראשונה, למען ידעו הדורות הבאים אחריהם איה מקום כבודו להעריצו. אפס, לדעתי, אכזר זכרם מנהם, ויגעו להוציא את הקינים ולא יכלו, ואף כתיי אחד להעתיקם ממנו לא מצאו אז. ואולם הבית, אשר בו רמו המיסד ר' אבא מארי אבן כספי זצ"ל את פרט השנה אשר בה נלקח ארון האלהים, וסיום החרוזים "חק" נשאר אדם לסליטה. וישחרו אז את פני אחד המשוררים לחבר להם חרוזים לכבוד רבינו ז"ל, וימהר לעשות את רצונם. ואחרי אשר הוחקו הטורים ההם על האבן, השכילו להפוך אותה על פיה למען לא יוסיפו עוד בני עולה להניף את חרבם עליה ויחללוה. ולכן היה שם ושארית לכתובת הלזו, ולא נשחת תארה בארך הימים. ואדמה כי בהשערתי זאת קלעתי אל מסרת האמת. והנני להציג עתה לעיניכם, קוראים אהובים, את הקינה החדשה וגם הישנה מערכה מול מערכה וראיתם כי צדקתי באמרי פי. ומי יתן והיו לכם לרצון!

(הישנה)

מאד רגזה תבל
וציץ היקר נבל
ולבשו סות אבל
מאורים בשחק:

שרפים יהמיון
ברעש יאתיון
בקול מר יכביון
לדוד מני ירחק:

[אה]ה סר הוד לקח
ונהפך יין רחק

(החדשה)

בנפול מגדל
כבוד ידל
נעם יחדל
נחם ירחק:

אם באשמך
נופו נטמן
רוחו נאמן
עד בשחק:

שונה ששה¹⁰
סוד החמשה

אבוא אחרי הרב המעיר ב"י ואמלא את דבריו. הנה לדעתי יתכן כי בנוגע למצבה אמת יהנה חכו של ר' יוסף סמכרי ז"ל, כי אולי בבוא המגורשים הנ"ל הנה, כבר נמחקה הכתבת שהיתה על קבר הריב"ש זצ"ל, כאשר שערתי למעלה, ואז נרבה רוחם אותם לעשות נפש לצדיק ז"ל ויקחו אבן וירימות מצבה והיא היא אשר נגלתה לעינינו זה לא כביר, ויצא לנו מזה כי הקינה הזאת החדשה נחרתה בהשתדלותם בימים ההם, ולא כמ"ש הרב ווייס ב"י, כי כתבו אז על הציפון הבתים אשר הו"ל הרד"ק ב"י והם יסוד הרב אבא מארי אבן כספי ז"ל.

¹⁰ שונה ששה פי' ששה סדרי המשנה אשר הם פירוש (סוד) חמשה חומשי התורה. — הנוסח הישן נדפס ב"הכרם" ואנכי העתקתיו פה כן הכי אשר בידי ובו רשום עליו כדברים האלה: "בתים אלו כתובים [על] מצבת מורנו ורבנו הרב הגדול ריב"ש זל"ה" והם יסוד אדוני זקני החכם השלם ר' אבא מארי אבן כספי זל"ה, ופסירת הרב היתה שנת כ"י לקח ורמו הוא בבתים על מצבתו ע"כ. — הנוסח הזה לא נחרת כמתכונתו על הלוח אשר היה על ארמון הרב מבחוק, הבית השני ממנו נפקד מקומו שם. (ראה המכ"ע Monatschrift) שנת 1888 חוברת 8 וספר הרב יצחק בלאך ב"י (לפנים רב באלגיר והיום בעיר Nancy) חנקרא: Inscriptions tumulaires. — לדוד מני, בכרם מנו. בית ג': אהה, כן תקנתי עפ"י הנוסח החדש אשר בו נמצא בשלמותו הבית הזה, אשר נשאר לפליטה כמובא למעלה בהשערתי, (וראיה מהימנא לה הוא משקל הבית הזה, יתר וד"ת, המשוגת מן האחרים המיוסדים על

יושב בשר' מים ישחק:
 לרעל כ"ו ל'קח' אלהים את יצחק:

אחה סר הוד לקח ונהפך יין רקח לרעל כ"ו לקח אלהים את יצחק:
 עלות אוה אל על בטוב הלד נעל ותום צדק פעל בכסא יה הוחק:

כאלים יחשב לרנתם יקשב בכתר הוד יושב בשמים ישחק:

ארבע תנועות בלבד, והמתאים כד בבד עם כל חרוזי השיר הישן). — בכרם הגי' "כמה" וכן בלוח הציון הנ"ל, ובכ"י יש נקב במקום שתי האותיות הראשונות, ולדעתי "אהח" הוא יותר נכון. בית ה': "ותום צדק" כן כתבתי עפ"י הכרם בעבור המשקל; בכ"י: בו הן. והוא נגד המשקל וכן בלוח הנ"ל אמנם גם אם הגי' "ותום" נעתקה מכ"י אשר ראה הר"ם אדעלמאן מירושלים (ע' הכרם) יתכן כי תקון סופרים היא. יען כי לא יתכן שמעות כזה נפל בכ"י אשר לפני וגם בכ"י אחר אשר ממנו הועתקה הקינה החקוקה על הציון הנ"ל, ולא תשתנה בנקל המלה "ותום" אל "בו הן". לכן לדעתי יש לתקן "והן" צדק פעל ויהיה עפ"י המשקל. ואין זה חזון יקר בכ"י כי בטעות הוסיף הסופר אות אחת. הנה הרב בלאך הגי' דחה את פטירת הריב"ש ז"ל לשנת קס"ט (1409) (ע' העתון Revue des Et. Juiv. VIII, 280) וגם הר"ר אטלאס בהכרם הטיל ספק באמתת הפרט "כי לקח" ואולם הרד"ק הגי' העיר על דבריהם בטוב טעם והראה לדעת כי "אין לבנות מגדלים הפורחים באוירן של השערות ולזרוק הלאה ציון ברור ומקובל בלי מופת מכריע וחותר. ויצא אח"כ אחד מחכמי עירנו, והוא ידידי החכט הש"י מורכי צדור גי' להוכיח קבל-עם כי צדק הרב בלאך בדבריו אשר גם הוא החרה החויק אחריהם. (ע' "המליץ" גליון 10 ש' תרמ"ח) ועשה להם סמוכים. והנה אחשוב לנכון להזכיר את טעותותי פה ולבטלן כי על אדני תהו נוסדה. למען לא יסמכו עליהן כותבי דברי ימינו להתירן ויצאור מפה אחד מולידי אלגיר, ואתו הסליחה. ואלו הן: א) ברור הוא אצלו בלי כל ספק, כי ר' אבא מארי אבן כספי ז"ל לא ראה את הריב"ש ז"ל יען כי לא בא עמו בשו"ת. וגם לא נזכר שמו בין חכמי הדור הבא אחריו. ב) דבר ידוע הוא כי מטעם מלכי ערב לא כתבו היהודים אז מאומה על מצבות מתיחם, והגזרה הזאת שררה בעצם תקפה עד השנה 1600 לספ"ג בערך. ובימים ההם חבר ר' אבא מארי ז"ל את קינתו, ואז נשכחה שנת פטירת הריב"ש ז"ל, זה אומר בשנת קס"ח וז"ה קס"ט והשלישי ק"ע, והמקונן בר אותו כי הגי' של "כי לקח" הוא קס"ח גמר אומר כי בשנה ההיא שכב רבנו יצחק ז"ל עם אבותיו ולא חש אם היה זה ב' או ג' שנים אח"כ. אלה הם תורף דבריו, ולהוכיח כי לא שיריון הם ולא קיימין, דיה לנו עדות ר' יוסף אבן כספי ז"ל הנאמנה אשר הבאתי למעלה. ובנוגע לעצם הגזרה הנ"ל אשר הרב בלאך הוא מחוללה, הנני להודיע כי שאלתי אז פי מו"ר החח"ש הרומ"ץ הרב הכולל ר' שמואל אבולכור ז"ל (נפטר בעיקר ירושתו) אשר אוה למושב לו לעת זקנתו בחדש אלול ש' וילך שמואל "הרמת"ה" לפ"ן בן ע"ט שנה) השיבני כי מעודו לא שמע את הדבר הזה. והמצבות אשר נמצאו כעת בסביבות הריב"ש זצ"ל, והן מזמן קדמו לפני העת אשר קבע עליו הר"ב את מסמרות השערות, יודיעונו למדי כי שגגה יצאה מלפניו ומעולם לא היתה גזרה כזאת. ואם הוא, (הרב בלאך) לא ראה מצבה עתיקה מלפני שנת 1620 (ע' ספרו הגי'ל) הנה לא ראינו אינו ראינו, וגם אם נגלו לעיניו קברים בלי כתבת אין לדון מזה על הכלל כי אולי נמחק הכתב מפני תנופת יד המחבלים כמש"ל.

אחרי הדברים האלה אנידה לכם, קוראים נכבדים, את תוצאות שאלת הרבנים ז"ע"א. הנה קיינו לשלום ואין טוב, למרפא והנה בעתה. כי גם הכונסיסטואר המרכזי לא יכול, לראבוננו, לעשות מאומה לעצור בעד הרעה. ועלינו איפוא לכוף ראש כאנמון לפני רצון הממשלה כי יום האחרון המוגבל מאתה, הוא השני לחדש *Juin* (כ"א סיון התרנ"ו).

ויהי בעצם היום הזה ויקראו ראשי קהלנו לעצרה כללית בביהכ"נ הגדולה את כל בני עדתנו ויעל אז הנשיא שלמה הוניל נ"י הבמתה ויודיע את הנאספים את כל פרשת מעשה אנשי הכונסיסטואר אשר עשו להעביר את רוע הגזירה, ואת כל המכשולים וההתחמים אשר מצאו בדרכם, ואשר בעבורם היה פעלם מאפע. ויאמר להם: אחי ורעי! הן נחזין להשיב היום את ראש יועצי העיר והשר הנ"ל, אם הסכמנו להעתיק את הרב זצ"ל ממקומו, ואז זמן ינתן לנו עד חדש ימים; ואם לא, הנה שר הגאונים יצוה לאנשי חילו לעסוק המה בעצמם בזאת המלאכה, ויחולל ח"ו כבוד הרב ז"ל על ידם, ומחר יהיה האות הזה. והנה יש את נפשנו לקנות בכסף מלא חבל אדמה לא רחוק ממקום ציון רבנו ז"ל, למען ינחו שם על משכבותם הוא והרשב"ץ ויתר רבנינו ז"ע וערכה להם שנתם באין מחיר ומפריע. עד בוא גואלנו במהרה בימינו, אמן! ועוד עם לבבנו, להעתיק הקבר שלם בעפרו ע"י אמנים מומחים באופן שלא יפול ממנו צרור ארצה, ועצמות רבנו ז"ל לא תגלינה ופניו לא יראו.

ועתה הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל. ההשיב איש אתם דבר כי הגנו נכונים לעשות את אשר הושל עלינו בחוקה, אם מאן נמאן להסכים להעתיקה הזאת, ונסמוך על הנס! וישאל אז ה' שלמה הנ"ל את פי חכמי עירנו הי"ו אשר באו אל האסיפה, אם תורתנו הקדושה תתנגד למעשה הזה! ויחוו אז חיש את דעתם, כי אין אסור בדבר, אחרי כי מקום מנוחתם החדש יהיה יותר נכבד ונאה למעלתם ז"ל. וע"ד הנס אמרו כי חז"ל הורונו "שאין לסמוך על הנס", אולי לא אפשר דרא. ואם נמצא הן בעיני ה' ויעשה עמנו אות לטובה בהראותנו נפלאות כאשר ראו עיני אבותינו בשנת הדר"ת מלך (1844) כי המה יספרו לנו כי פועל פעל בימיהם והציל את כבוד הרבנים ז"ע מיד עושקיהם כה, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה. אמן כן יעשה ה'. ויען אז כל העם יחדו ויאמרו אל ראש הכונסיסטואר הנ"ל, כי טוב טוב שישב כי הגנו נכונים למלאות את חפצם. ואולם במשך ימי החדש, ינסה עוד הוא וחבריו לרפוק על דלתות השרים ההם, מבלי הואש, כי אולי אחרי עת צרה נושע ורוח והצלה יעמוד לשני עמודי עירנו ז"ע"א. ויעשו כן. ולעורר את הרחמים ענגו בצום נפשנו ביום ב' ז"ך לחדש סיון.

ויהי אך יצא יצא התמוז למשול על הארץ, והנה ידי עבדי הצרים ופועליהם חלו בארמון הבנוי לתלפיות על קבר הריב"ש זצ"ל ויערו אותו עד היסוד בו בלי חמלה. ועיינו רואות וכלות ברמעות כי אין לאל ידינו להפריעם ממעשיהם. ויגרל עוד צערנו, כבודע לנו, כעבור ימים אחדים, כי תוחלתנו נכובה, וכל תחנות ראשינו מאפס ותהו נחשבו, וגם תקותנו, אשר הרגיעה את רוחנו, כי נאוננו ז"ל ינחו בשלום במקום קרוב אל משכנם הראשון, נשארה מעל. כי יועצי העיר, אשר להם נתנה לאחווה אדמת הקדש ההיא להיות למרמס ולמדרך כף רגל אדם ובהמה, (אוי לעינים שכך רואות!) ואשר על דגל בני-בלי-ישם יחנו, מאנו לעשות את בקשתנו, אף ברמים יקרים, ולא נתנונו להביא את עצמות הריב"ש ז"ע גם לבית-עלמין העתיק אשר בו

שוכבים רבנים קדמונים מעירונו זצ"ל¹¹). והם באחת: לקבור את הרב בר ששת זצ"ל בבית מועד לכל חי אשר בכפר St. Eugène רחוק כחצי שעה מן העיר מצדה הצפוני. ומי ישיבם, נפשם אותה ותעש! הן עונותינו הטו את אלה, וכבוד רבנו יצחק ז"ל מחולל מפשעינו!

עודנו תפושים בשרעפינו, ופלגי מים תרד עינינו על הצרה הזאת הבאה עלינו ר"ל, והנה כמלאך מושיע בא אלגירה השר שמעון אלקנווי הי"ו נשיא הכונסיםטוואר בעיר ווהראן יע"א אשר חרה לו עד מאד בשמעו את הנורה הנצבת כמו נד לעומתנו. וישאל את פי ראשי עדתנו לנסות באחרונה לדבר על לב השרים (קרי בצד"י) והמושלים, אולי יצלה בידו הפצו להטותם לטובתנו להעתיק את קבר הריב"ש ז"ל אל חרכת בית הכנסת „אל הארה"¹²) אשר בתוך העיר, כי האדמה הזאת היא אחוזת עולם לקהלנו, ובמקום הזה התפלל רבנו ז"ל בבאו הנה. כאשר קוה מראש, נתנה לו שאלתו בשמחה רבה. מבלי התמהמה הלך אל המושל (Gouverneur) ואל שר חיל הגאיונים וראש יועצי העיר ויציע לפניהם את דבריו וירחיב עו בנפשו ויאמר אליהם, אין מדת האנטיסמים נוהגת עם המתים, ולכן אפוא אליהם למלאות את בקשתו. ויהי ה' אתו ויש אליו חסד ויתן חנו בעיני כלם ויאוחזו לו על הדבר הזה. אולם לראבון לבנו עוד הפעם התקיימו בנו דברי ישעיהו בן אמוץ ע"ה (מי"ב י"ד), ובעוד אשר הצעת מר אלקנווי נ"י הפיקה רצון ממנו, ותנחמנו מעצבוננו ומרגונו, והנה יצאו מתוך העדה מתי מספר ונער יכתבם, ויתנגדו אל המפעל הטוב הזה, ויעמדו לשטן לו, ובעו"ה המה היו המנצחים, ה' הטוב יכפר בעד. והיה זה ביום עש"ק ראש החדש אשר „משנכנס ממעמין בו בשמחה" ויגמר אומר אז הכונסיםטוואר כי ביום א' תהיה לוי"ת הריב"ש זצ"ל.

ויהי ביום השלישי (לירח אב) בהיות הבקר, ויחרד כל העם אשר במחננו חרדה גדולה עד מאד ויאסף סביב קבר רבינו יצחק ז"ע אשר הורם כאבן שלמה ממקומו והונח על גולת"צב רתומה לעשרים סוס. וינהרו אחרי מטת הרב בר ששת הקדוש והחסיד ז"ל כל בני קהלנו בקראם בקול רם, בכל הדרך, תהלות נעים ומירות ישראל, עד בוא ארון האלהים אל בית החיים (ויה"ר שינוח שם בשלום על משכבו עד עמדו לגורלו לקץ הימין). אז הרבנו בקינות וסליחות ותחנונות, ובאחרונה נגש הח' הש' מו"ר אלופי ומיודעי כה"ר יהודה לופראני נ"י בשם חכמי עירנו יצ"ו אל קבר רבינו ז"ל ויקשר עליו מספר מר בדברים הוצבים להבות אש, ועיני הנאספים הורידו כנחל דמעה מאין הפנות. ויקם אחריו החה"ש כה"ר שמואל צרור המור נ"י ויעש השכבה למנוחת נפש אדונו וגאונו ז"ל ובוה תם סדר הלוייה, ושב כל העם איש איש אל עבודתו ואל מלאכתו בלב נשבר ונרעה וברוח נכאה, ויהי האבל ככד מאד

¹¹ אל הבע"ז הזה המכונה „מדרש" כי רבנים גדולים ינחו בו, הובאו בחדש תמוז תרכ"ז ובכבוד גדול עצמות רבנו סעדיה זוראפה ז"ל והרב יוסף בנימין ז"ל אשר נמצאו קרובים למקום הריב"ש ז"ל.

¹² הוראת השם הערבי „אל הארה" הוא רבע היהודים. הבית המפאר הזה נהרס לדאבוננו בידו הצרפתים זה כשלושים שנה בערך. אדוני אבי ז"ל הגיד לי כי שמע מאבותיו ז"ל כי בהיכל הזה הקדוש, ראה הרשב"ץ ז"ע את הריב"ש ז"ע בפעם הראשונה בבאו אלגירה ביום תשעה באב.

לנו יושבי העיר הזאת, כי נוסף על אבל לאומנו¹⁸). וגם לכל אחינו די בכל אתר
ואתר צר להם עד מאד כאשר הגיעה השמועה לאזניהם. כי גדול שם רבינו ז"ל בכל
הארץ, ושמעו הולך בכל המדינות, ובכל מקום מקטר מגש לכבודו. זכותו יגן עלינו
ועל כל ישראל, אמן.

ועתה, קוראים חביבים, אשים קנצי למלין, ואפרד מכם לשנה תמימה. ועתה
חיה א"י"ה אבוא לחוות עוד בנועם פניכם אשר לא יראו ריקם. ואני תסלה: ה' יוסף
עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם ואת כל "מקיצי נרדמים" ורובכי שפתי ישנים
ג"י, וביחוד יברך את ירדי הנאמן, נמע נעמן, טעמו כמו מן, חכם כהימן, הד"ר חיים
בראדי יצ"ו אשר העירני להרפס על ידי החברה הנכבדה הזאת את שירי אדונינו
הרביש והרשב"ץ זיע"א. יה"ד שהוצאת הגיוני-לכם האלה לאור עולם תהיה להם
לנחת-רוח, וימליצו טוב בעדינו ובעד כל אחב"י, על גאולתנו ועל פדות נפשנו בב"א.
וה' יברך את עמו ברב עו ושלום.

אלגיר בחדש אדיר שנת "חיו יחיו מקיצי הנרדמים" (תרנ"ז) לפ"ק.

כ"ד הצב"י יצחק ס"ט בן לא"א מו"ר ועמ"ד כה"ר רפאל דוד מרעלי זצ"ל.

¹⁸) הנה נתתי סימן לשנה הזאת בפסקי: על "גהרות" (לפ"ג) בכל שם ישבנו גם כבינו
בזכרנו את ציון, זה ציון הרביש זיע"א אשר נהרס עד היסוד בו. והמומור הזה אשר יקראו
כל בית ישראל בליל מ"ב יזכורנו כי היה המעשה הרע הזה בחדש החמישי, יחפכו ה' לששון
ולשמחה, במהרה בימינו אמן כן יהי רצון!

אם נחלק אמת, זה אנו נחלק סוף ים יחד, ונחלק את אמת לא (11)
סוף נחלק אמת לא ים יחד, ונחלק את אמת לא (12)
ל"ה יחלק אמת לא ים יחד, ונחלק את אמת לא (13)

סוף נחלק אמת לא ים יחד, ונחלק את אמת לא (14)
ל"ה יחלק אמת לא ים יחד, ונחלק את אמת לא (15)
ל"ה יחלק אמת לא ים יחד, ונחלק את אמת לא (16)

א

שירים מהריב"ש זצ"ל.

(א)

ומי קם הזמן כיום לנגדו
ביום המחרת יכרע לרגליו
ושמש נראתה בקר בארץ
בערב נכסתה בכסות צלליו:

(ב)

כי אם לנוד דודים	לכל צרי אמצא
גזלו תנומתי	דאגות לככותי
אשור בהכבד	מדי תנומתו
תרכ דאגתי	חשך בכל עתי
ומתק בסוד רע	אחי היש תענוג
גם הוא לעומתי	אשב לעומתו
נודו ופירוהו	האעלצה אחר
רוחי וגופתי	שקול בהפרד
ביני ובינהו	הה על זמן הפריד
בעדו בדמעתי	ואמסכה ייני
לי מפרידתו	צורי היש חברה
ערכה אסיפתי:	טרם אסיפתו

(ג)

קינה.

----- ----- ----- -----	----- ----- ----- -----
זעקת שבר נשואי תלאות ישבו ארץ וירדו פלאות שוד ושבר בארצו ובגבולו נצור מכל משמר	יגדל מספד וקינים יעצרו יתנו קול ובבכי ימרו הן הכה צור בחרבו בני חילו ובהיכלו
ומזו רעב וקטב מרירי הגלה עמי ושכן חרירי אכלו את יעקב ויכלוהו מחרבם לא נשמר	צחה צמא המוני וכל חילם אחזו שער מרומים לקול נפלים זולתך אדונים בעלוהו ויכלוהו
מגדל עופל בתוכך למשגב בבנותיך בראש כל רחוב גב הלכו לפני מרדף בלי כח נפשך שדי המר	היל בת ציון לארץ וכליון בפשעיה ומרדך באל עליון גדחך באין און ומנוח ותשוח
אספו נגהם וצעקו בבכיה תבנית היכל והוכת שאיה אל לשבתו ומעמו לא עמד הלכו בו וריחו נמר	קדרות לבשו שחקים וכוכבים הן אראלם לבתים מחטבים חרב בסף שממה בהר חמד אשור כלמד
חזקו בנים וחכו ישועה בתים מלאו וארץ זרועה כי עוד חזון וירום לרחמכם נחמו עמי יאמר:	ברבות עוואה עלומים תיחלו כי עוד תירשו שלל צר ותאכלו צור מושיע יחכה לחננכם ואלהיכם

(ד)

קינה אחרת.

----- ----- -----	----- ----- -----
ולחמי רוש ותלאה: צור חלקי ולבבי	לשוד עירי גדול כים שברי חתיני!

אין מתום ונגע נראה:	למטרה אל אויבי ארגז ובבשרי	יקמני ימתמני
פנת יקרת מסלאה:	מלכת ברחובותי רגלי פעמי מרכבותי בציון אל עירי	צ עדי צד ושם בסד והן יסד
כאו רבים ונכאה:	למרגזי אל לנחלה למכתי כי נחלה ובית כבוד יערי	חמודותי ודמעותי ובחומותי
לנחלתי כי נלאה:	ומספד אל יודעי נהי אל כל עובר לו יהי לקול בוכים וכנורי	קרוא אבל וציר וחבל כלי נבל
נגאלה והוי מוראה:	ארצי בעדי לעולם נסגרו ואנו באבלם עבשו ועיר הדרי	בריחיה פתחיה צמחיה
בממלכה החטאה:	אקו בשעיר ובני עמון ליום הרגה שכול ואלמון זרוע אלי עורי	ר אות נקם להתיקם גמול לחיקם
ואשתומם על המראה:	תבער אש בקרבי שוד ושבר בכל סביבי נתי ערבי ושחרי	בהגיגי למבליגי אזכרה נגי-
החרבה אמלאה:	קצרה ידך מפדות בעמך בכבודות האח בנפול נורי	יה הקצור וצר יעצור ואמקה צור
ובכוכד משאה:	היוקח או ימלט מוטות צר בי שולט יקדה בי בחרי	שבי גבור ואם ישבור בבית הבור

לתקרב ותבואה:	בת עמי ושק חגרי הרחיבי כנשרי מה זו עושה אמרי	שׁוֹבֵי נֹאנְחָה וּגַם קִרְחָה וּלְשִׁמְחָה
לשארית הנמצאה:	ועזר אל גולתי ושוכבה אל נחלתי הבא נא הצרי	תְּהִי מִסַּעַד לְבַל תִּמְעַד וּמִגִּלְעָד
ועל גבעה נשאה:	לבב נכאה להר ציון בנות היכל ואפריון יהיה נכון הרי	חֹזֶק נִמְהַר בְּרוּשׁ תְּדַהַר בְּרֹאשׁ כָּל הָהָר

(ה)

קינה אחרת.

יום יום שואלים בגללך לאמר בית יי נלך שלום מאת צבאותיך שלוח בארמנותיך:	אֶרֶץ הַפִּיץ בְּדַחֶיךָ צוֹפִים שׁוֹאֲפִים לִמְנוּחֶיךָ שְׁלוֹם רֵב קִרִּית מֶלֶךְ יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילֶךָ
מאז לצבי ולכבוד עליך לבי ידוד ידדון כל מחנותיך ותאכל יסודותיך:	צִיּוֹן הָעִיר הַהֲלֵלָה עֲלֶיךָ רוּחֵי הַקְּבֵלָה יִדְדוֹן בְּשִׁבֵי וּגְדוּד כִּי אִשׁ אֲכַלָּה הַיִּכְלֶךְ
דורות ושנות עולמים משלתי על העמים ציון על שוד חומותיך על תלך ושוממותיך:	חֲשַׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם פָּרַצְתִּי יִמָּה וּקְדָם כִּמָּה לִי אִשָּׁב מִשָּׁמַיִם לִמָּה קוֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ
מלאה קצך וצבאך תם עון נרצה חטאך	קִרִּית מִשׁוֹשׁ עִיר עֹז לָנוּ כִּי תָם פֶּשַׁע רֵב הִגְלָנוּ

ירפאך ממכותיך
נחם את כל הרבותיך:

על כבוד גלה ממך
מה אשׁוה לך ואנחמך
אין מקים יריעותיך
חגרי שק בחוצותיך:

יונה מארץ אשׁור
תדהר וברוש ותאשׁור
נדחך ונפוצותיך
ויריעות משכנותיך:

צורך לאור יוציאך
כי נחם את היכלך

בת ציון השפלי שבי
על בנים הלכו בשבי
אין שר אין שבט תומך
שיתי כליל צלך:

שׁובי יונת חן נעצבה
שׁמחי כי אשים בערבה
מחרמון ושנור ישׁור
הרחיבי מקום אהלך

(1)

קינה ממשורר פלמוני

על פטירת הרב ר' פריץ זצ"ל, ואולי הוא
רבו של הריב"ש זצ"ל:

כיום ישירו בניהם
ונדי נשמע בפיהם
ההולך לפניהם
וכבה אור עיניהם:

ומספד מר בו ואון
בקהל ובמשאון
ויהיו דראון
הרב פריץ גאון
ויקרנות וקפאון
שחך וכסיליהם
וכבה אור עיניהם:

ועבורים ותקופות

מתי חכמה ומזמה
קול קינה ואנינה
על חסרון הארון
ותשש כח חכמים

איך בביתו אבל רב
ומשבילים במר עולים
ובני און חדלו און
לחסרון אבי מוסר
יום אופל וערפל
וכבה אור כוכבי אור
ותשש כח חכמים

כבו על מותי אבי חכמות

בסבר פנים יפות	המקבל, פני תבל
היו לו לטוטפות	ובין עיניו, כל שנוי
בו ידים רפות	על האל . . .
ופרץ בחוצותיהם	ואיך צעקה ונאקה
וכבה אור עיניהם:	ותשש כח חכמים

ב

שירים מהרשב"ץ זלה"ה.

(א)

גבירים חרדו משאנתו
בלו רשת, אבל רשתו שפתו
בחרב וחנית, כי פיו חניתו
ושתם בעבותות אהבתו
ושת תום מעלות על מעלתו
בתומו כל אור מאין ראותו
אבל ממפעלותיו חלבנתו
דוי אשכב לנפשי בקנותו
ואף לא ראתה עיני דמותו
בקרב מקהלות עמו כמותו:

אמת עלה ארי עז, בעלותו
וכה גבר בני אלום, מצודד
ונוצח גברים יום קרב, לא
והוא משך בחבלי בין חכמים
גביר רכב בחכמה בְּמַתִּי עֵשׂ
ותם מאז ידענהו . . . .
ברוחיו המפיהים מבלי מור
אמונה חֲנֻתָהּ רפאות בערש
ואאזור בעבות חיים ימיני
ישוה אל בני מעיו ורבים

(ב)

וצעקו חוץ אראלינו
וקדרות לבשו זבולינו
וצרה כהרה תחוללנו
ויבינו הם פלילינו
נהפך לאבל מחולנו:

מר יביוון ויהמיוון —
והיליל ייליל בן שחר
ובנעימים נפלו חבלים
איך צור ביד צר מכרנו
שבת משוש לבנו

חמש קראוך יום עברות
 לצפצף אמרות נעדרות
 נחשף וקדרו שני מאורות
 בא קץ והגיעו ספורות
 חרש זד עובד זרות
 כי לא ידעתי ספורות

לזאת ונקרע כנף מעלינו:

שב"ת משוש

שכורת יגון ויין מרורות
 בכיתך קבועה לדורות
 וכבוד יערך כמו יערות
 ולפאר ביתר וצפירות
 נוה צדק מרבץ תורות
 ועוד רעות רבות וצרות

בני שעו נא ואמרר

יום מר יקבהו אורר
 יום רע עון בצעי סורר
 יום צר ארמנותי צורר
 הצר בכל שערי צורר
 הגה כגר אני מתגורר

בכיי ולבתי אעורר
 לא אשמע בו קול משורר
 ואותי בשלוי בעוז יפורר
 וישק דמע מר ממרר
 צעדי ודרכי סורר
 ובביתי כל איש שורר

בחמה וסער מתגורר חץ ידרוך בגבולינו:

שב"ת

עצובת רוח אם יוכלו

לכבות יקוד בוגדים שלו
 למקדש מעון אשר חללו
 עזך לארץ השפילו
 חשבו להשיג ושוא עמלו
 יבערו באחת ויכסלו

דמעותי בשליש כלו
 בלבי כאש ולהב העלו
 וצבי עדיך אשר נצלו
 עלות בהר קדשך העפילו
 גבול אמת ראשונים גבלו
 מוסר הבלים יחבלו

לקול המונם שפתי צללו. וישח כאוב קולנו:

שב"ת

רמעת הוסר הדר קדשי

זנחה משלום נפשי
 בראש אמיר צופי ודבשי
 לתנות יום ענות נפשי
 כים נגרש מיט רפשי
 לא אשמח אל גיל במוקשי

ונאסף ירחי ובא שמשי

חייתי וטובה תשי
 חגי שבת וחדשי
 שח כאבל אם צום חמישי
 ואיך אנלח אחלף לבושי
 ואפר מקום פאר אשו בראשי

כי סף רכבי ופרשי וחמאי הרבה חללינו:

שב"ת

נוחם נסתר מעיני
 גלה וצו ישועות המוני
 בן תאמין נטע נעמני
 ויבנה ההיכל לפני
 וישבו בשער זקני
 אז ימלא פי רנני
 כי הגדיל עשות עם אמוני
 כי הגדיל וכו'

(ג)

שוד ושבר קראוני
 בארץ צבי אל ארץ
 על הר ציון ששמש
 אבני ציון היקרים
 נחמתי עוד ישובון
 כל אוכליהם יאשמו
 יום שרף צר ארמוני
 טמאה יצאוני בני
 הלכו שועלים לעיני
 אכלו את שארם מוני
 פדווי ונסו כל עוני
 אסוף אסיפס נאם יי'

(ד)

שודד אהלי בליתרי נתקו
 נגרה עיני כי לקח עמי חנם
 ציון אמרה עזבני יי'
 חבלים אחזוני ורבו יגוני
 חטא ישראל והיה פודה רוש
 כבן יקור עוד ירחמנו
 חטאו בראש, ואמרו נתנה ראש
 יתנחמו בראש, ויעבור קדושים.
 עוללי הלכו שבי אבוקים רתקו:
 בני יצאוני ואינם:
 ברוממותי נפוצו המוני:
 פלגי מים ירדו עיני:
 ולקו בעין, עיני עיני יורדה מים
 עין בעין יראו בשוב יי' ציון:
 משקרות עינים
 מפי עליון

חטאו באזן, ואזניהם הכבידו משמוע ולקו באזן, ואזניהם תחרשנה משמוע
יתנחמו באזן, כי הסתו עבר ואזניך תשמענה דבר:

חטאו באף, שולחים את הזמורה אל אפם, ולקו באף, אף אני אלך
עמם בקרי להדפם
יתנחמו באף, לא מאסתים בחוביהם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם:
חטאו בפה, דובר נבלה כל פה ולקו בפה, ויאכלו את ישראל בכל פה
יתנחמו בפה, לבלי חק אז ימלא פינו שחוק:

חטאו בלב, שמו שמיר לבב שובב ולקו בלב, דוי כל לבב
יתנחמו בלב, ויאמר יושב שמים דברו על לב ירושלים:
חטאו ביד, ידיהם דמים מלאו ורמיות ולקו ביד, בשלו ילדיהן ידי נשים
רחמניות
יתנחמו ביד, ואל מלא כל הארץ כבודו לקנות עמו יוסף שנית ידו:

חטאו ברגל, מעכסות ברגליהם ולקו ברגל, על הרי נשף מתנגפות
רגליהם
יתנחמו ברגל, מה נאוו אל ההרים כספיר ויהלום רגלי מבשר משמיע
שלום:
חטאו בזה, ואמרו כי זה משה האיש ולקו בזה, על זה היה דוח לבנו
מבאיש
יתנחמו בזה, ואלהי ישענו זה קוינו לו ויושיענו:

חטאו בהוא, וכחשו ב"י ויאמרו לא הוא ולקו בהוא, נהפך להם לאויב
ונלחם גם הוא
יתנחמו בהוא, ויאמר אלהיכם: אנכי אנכי הוא מנחמכם:
חטאו באש, האבות מבערים את האש ולקו באש, ממרום שלח אש,
יתנחמו באש תנחום חביב: ואני אהיה לה חומת אש סביב:

חטאו בכפלים, חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים, כי לקחה מיד-
י"י כפלים
יתנחמו בכפלים ממרומי: נחמו נחמו עמי:
חטאו ביש, ואמרו היש י"י בקרבנו ולקו ביש, אם יש מכאוב כמכאובנו
יתנחמו ביש, תנחום מסולה: להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

עד אנה תצעק: אוי אריאל אריאל וגואלנו מעולם אתה האל
בימינו תושע יהודה וישראל ובא לציון גואל:

(ה)

אומללה יולדת שבעה
אריות מהר אל גבעה
ינהגך כבהמה בכקעה
ועיניך מדמעה:

שלומים הגלת עיר תהלה
שה פזורה הדיחווה
למה תבכה הלא מרחמך
מנעי קולך מבכי

עוזר לזרע אמוניך
השקם נחל עדניך
ומהם תסתיר פניך
האכלתם לחם דמעה:

מעון אתה היית
מדשן ביתך ירויון
איך זה כמה זעמת
[עשנת בתפלתם

מנעי קולך מבכי וכו'

ושממת כנה נמעתה
ממצרים הסעת
עדן מקום ידעת
וזאת שנית כסות דמעה:

בן אמצת נמשת
ופרצת גדרות צאן
למשפחות אדמה מגרת
ומזבחותיך הרסו

מנעי וכו'

להתם ולכלה פשע
וקודרים אז ישגבו ישע
אז יאמרו אנשי רשע
מיחל ויורדות דמעה:

צמח צדיק תצמיה
וקדש קדשים תמשה
אך שקר נחלו אבותם
כלו עיני לאלהי

מנעי וכו'

פנים האר ויושעו
בכל חטאת אשר כך פשעו
כי אליך לבד ישועו
ומעל פניהם מחה דמעה:

אמיץ כח נחשלים
ראה כי לקחו כפלים
חרפתם הסר וענם
ששון ושמחה תשמיעם

ששון ושמחה וכו'

(1)

שְׁבוּ עֲנִיָּה בִיד שׁוֹבִיָּה
 הַמְצִיקִים לָהּ וְכֹל צָבִיָּה
 תַּחֲלִל תַּצַּעֵק בְּמַכְאוּבִיָּה
 וּבֵת קוֹל כִּיּוֹנָה בְּמַר סְבִיבִיָּה
 תִּנְהַם: אוֹיֵה כִי לַחֲוִיבִיָּה יְדִידוֹת נַפְשִׁי בִּקְפָּ אוֹיְבִיָּה:

מַחְמַאת סְדוּם גְּדֵל עֲוֹנָה
 נִהַפֵּךְ כְּרֹגַע לְאַבֵּל שְׁשׁוֹנָה
 וּמִזְדוּן עֲמוּרָה הִרְבַּתָּה זְרוּנָה
 לִכֵּן זָרִים שִׁבְרוּ גְאוּנָה
 הֵם מִהֲרַסִּיהָ וּמַחְרִיבִיָּה בַּהֲיֹוֹת עֲנֵבִי רוּשׁ עֲנִיבִיָּה:

עֲנִיָּה סוֹעֶרָה לֹא נֶחְמָה
 כִּי רוּתָה בֵּית קִדְשָׁה שִׁמְמָה
 וַיִּלִּיד בֵּיתָה יְדוֹ רֵמָה
 לְהַשְׁבִּית זִבְחָה וּמִנְחָה בְּמַרְמָה
 וְאִין שֵׁם מִקְמִיר אֶת תְּלַבִּיָּה וּמְשִׁים קְטוּרָה בֵּין כְּרוּבִיָּה:

וְאִיךְ יַעֲמוּד לֵב חוֹלֵת אֲהַבָּה
 וּתְחַזְקֶנָּה יְדֵי עֲזוּבָה עֲצוּבָה
 בְּעַל נַעֲוִרִים הִדְפָּה בְּאִיבָה
 וְעִיר נֶאֱמָנָה לְזוֹנָה חֲשֵׁבָה
 וְהִרְבָּה כֹּאֲרֵבָה אֶת יְרִיבִיָּה אוֹכְלֵי שְׂאֵרָה וְעֲצִיבִיָּה:

נֶחְמַתָּה זֹאת הִיא בְּעֲנִיָּה
 כִּי יֵשׁ בְּגִלְעָד צָרִי אֵל חֲלִיָּה
 וְהִסִּירָה אֶת שְׁמֵלֹת שְׁבִיָּה
 לְהִרְאוֹת עַמִּים וְשָׂרִים יִפִּיָּה
 לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים כֹּל קְרוּבִיָּה יִהְיוּ וְהֵמָּה בְּכַתּוּבִיָּה:

חֲזַקְוּ וַיֵּאֱמִין לֵב הַמִּיחֲלִים
 שִׁישׁוּ מְשׁוּשׁ הַמֵּתְאֲבָלִים

כי שנת רצון ושנת גאולים
 הנה באה לנחם אכלים
 בבוא פדות לציון ולשביה שמהו וגילו כל אוהביה:

(7)

ארץ מקדשת	לאכסוף לספר כבוד
תמיד ורוחשת:	נפשי לזאת תהמה
שבת אלהים היות	גאה לקרית מכון
מתוק ונדרשת:	זכרה לפי מדבש
אהגה בעת אזכרה	יקד לבכי יקוד.
שדה ונחרשת:	היתה לעיים וגם
אל יחשוב לי לחטא	שונה ואם אקה
כפר מבקשת:	האל לנפשי לזאת
גוים ואיך אערך	כי יערוך לה כבוד
ברזל ובנחשת:	נפך וספיר כמו
נמצא בארצות אדום	ערך הדרה בלי
ובצור ובפלשת:	ובכל גלילות ערב
תמשול בשפחה תהי	וכמו גברת אשר
חופש מלובשת:	כי היא לבדה לבוש
תבל ובו הוא יסוד	גוף זה ינופף משוש
תכל מאששת:	אבן שתיה אשר
ידיו בעפרות צבי	ברא אלהים יציר
נפש ונפרשת:	בו נאצל זיו כבוד
אדם והבל ואיש	רצה בקרבה כליל
עבות משלשת:	תמים לאבות כמו
תבל, ולא גשמה	ללל בשמף יסוד
מוכה ונענשת:	ארך טהורה, היות
אבות אזי נבחרה	משכב מנוחה אלי
תרכיב ועובשת:	גופת קדושים בלי
בה נקברו עוד לקין	חיים ימותון ואם
נער מחדשת:	ימין כנשר הלא

סרה באבני יקר
 אוכלה וחולשת:
 מלך, לזאת מן־רדים
 חלאה ונבאשת:
 השוכנים בה, אבל
 טובה מחמשת:
 תוסיף, ואם נעבדו
 מהם ונמשת:
 משפט בלי ידעו
 לכתוש במכתשת:
 עולה ואשה ויון
 תנור ומרחשת:
 ימיש וילין; הכי
 לעם וכובשת:
 תלבין, זהורית תגל
 איך זה מכחשת:
 עמה, ועדות באש
 מאיר כנברשת:
 שאר שחקים עלות ע
 דרך מפלשת:
 כי לנבואה לבד
 רעיון ולומשת:
 מקרא ירחים וכל
 לוקחה ויורשת:
 שמן מנחות ונר
 האל משרשת:
 חשבון תקופות לבד
 בלתה מלקשת:
 חברון לזאת נבחרה
 עושה ורוכשת:
 שוכנים בתוכה והוא
 נפשם מיאשת:
 נוטש מגודה, כמו
 מדה ונמשת:

נענש מדבר לשון
 כי לא ליושבים תהי
 רבת אמת היא כבת
 כאל מקיאה כסיר
 חוסר בלי מצאו
 בדבש וחלב וכל
 זרע לשוממים הלא
 בה נעזבה אז תהי
 קנאו בלא אל לאל
 שלחה אריות, אויל
 נבחר מחוזה לבית
 נסך, וסוד מתבת
 צדק בקרבה בלי
 עין וחטא נושאה
 חטאת ואם אדמו
 סוד זה, ועין מן־רדים
 אמנה שכינה בתוך
 שחק ונר מערב
 בית אל מכוון למול
 בו התפלות כמו
 גיא מחוזה נקראה
 נפלאת לחדד מאד
 דיני נפשות וכן
 הדר ויתר שאת
 הכשר נסכים וזית
 לה כי בעץ טוב בגן
 ולפי קצירה יהי
 כי היא תבכר וכל
 זבחי קדשים הלא
 כי צאן ובקר רעי
 חסד אלהים עלי
 פוקדם בבנים ואם
 טח מראות עין אויל
 מצות מאד רחבה

מוציא עבדיו, וזוג
 אשה מגורשת:
 נגע בקיר עת מצוא
 תפתן ונמשת:
 עובדי אליל יהמו
 ישר מעקשת:
 קדוש הלא נתנה
 כדת מפורשת:
 בלתי לבן אוקבים
 בַּיִת מחופשת:
 גלה אלהים ולא
 עָנָה מגששת:
 הכה למתרי ביד
 כשלה ונוקשת:
 גוי נעשה יום אשר
 עבר ביבשת:
 ושליו וענן ויום
 ארץ מגועשת:
 נגדע ואז יִרְשׁוּ
 יד אל ומורשת:
 חמה לספר כבוד
 תדום ומחרשת:
 אך תחזה מחזה
 בהם מנחשת:
 שפחה, אשר היתה
 רזה וכוחשת:
 גלו בארץ נדוד
 ברזל ובנחשת:
 תהמה, ומזור בלי
 גם לא מחבשת:
 נמלאת בכל מחמד
 היום מרששת:
 ארץ וגם נָגְרָה
 עתקה ועוששת:

י אות ענוש לץ אשר
 מורד בזוגי, בזה
 כדמות פלאים יהי
 חיל האמורי לזאת
 ל לחוך עפרה הלא
 היום, ואם היא ביד
 מורש עדי עד לעם
 אך אם ברית ישמרו
 נאנה למי יָאֵתָה
 לא יתנו אל יליד
 ס ודו לעם זו הלא
 בחר בורה כמו
 על יד גביר נָאֵמָן
 הווה בפשעה הלא
 פ לא אשר לא לכל
 גער בים סוף ועם
 ציח מן ומי הבאר
 דת נִתְּנָה רַעֲשָׁה
 קרן לסיחון ועוג
 ארצם וכי לוחמה
 ר צוא תרצין ושוב
 האל ועת נלחמו
 שוא יחזו קנסמים
 שדי עדתי, ולא
 תחיל גברת ביד
 מאז שמנה, והיא
 אויה לבנים אשר
 רגלם נתונה במו
 נפשי לציון מאד
 תמצא, ולא רַקְבָּה
 יום הַתְּרַבָּה הלא
 צור מעמירה והיא
 עָפָה כבדי אלי
 עיני בדמעה עדי

תרדה בפרך ולא
 אפעה ומפרשת:
 נשכח ובי תאנף,
 ידי ממששת:
 כליות חסידיו ולא
 מצב לבן קשת:
 תשיב אשר שוא וריק
 לריב ורוגשת:
 שלום אדבר והיא
 הוגה ורוחשת:
 אַהֲבַת כְּלוּלוֹת, לעת
 היתה מקוששת:
 מתאבלים, גם פאר
 אפר ומרפשת:
 יזרח עליהם, ויד
 חשך מפגשת:
 מקדשֶׁךָ אֵל, תכל
 תחפור ומבאשת:
 עם שִׁבְעוּ בּוֹז, ופח
 מבור ומרשת:
 גואל לציון תגל
 הומה ורועשת:
 על בִּמְתֵי אֲנִיבִי
 תחתיו ונבאשת:
 גוים וביאון עלי
 כרכר ודבשת:
 תוך מַאֲסֵרִי אָקוּ
 תֶּאֱחָד ובוששת:

כִּבְזוּ אֲמַתִּי אֲשֶׁר
 תחמול, וְתִשׁוּךְ כְּמוֹ
 עַד מַה אֱלֹהִים אֲדֹי
 יומם כְּחֶשֶׁךְ הַלַּא
 ויפלו אֲנִיבִי
 חמלו, ואהיה אני
 נֶקֶם לְאוֹיְבֶיךָ
 תהגה, והתיצבה
 חֲפֵצָה לְהַשְׁלִים אֲנִי
 און בקרבה ורע
 זְכָרָה לְרַעְיָהּ, יודי,
 תלבין לְבָנִים וקש
 קָרַב יְשׁוּעָה אֵלַי
 תתן ליושבה בתוך
 נַחַם אֲבָלִים וְאוֹר
 אויבים כמו יום תהי
 צָרִים אֲשֶׁר בּוֹסְסוּ
 מהר, ורשעה אלי
 הוֹשֵׁה עֵתִידוֹת אֵלַי
 תשבור וְיִמְלְטוּ
 אֲבָלַי לְשִׁשׁוֹן הַפּוֹךְ
 נפש ישמח אשר
 כֹּחִי בַעֲזוֹ אֲדַרְכֶּה
 הָגֵר מֵעוֹנָה תהי
 נִדְחֵי תִכְנֵם וְאוֹ
 כֶּסֶף עֵרִים וְעַל
 קֶץ לֹא יִכּוֹז לְזֹאת
 מועד ישועה ואם

(ח)

אשתחוה להדומך ארוממך אודה שמך:	אדני חזקי ארחמך אזרני חיל בתעצומך
תענני בעת חרדות גדרוך אשלם תודות:	גוראות בצדק נכבדות עלי אלהים שיר ידירות
ובשחק נאמן עדו יודו ליי חסדו:	יה מלא כל הארץ כבודו שמים פלאו והודו
את נפשי לקחתה צודה שערי צדק אבא במ אודה:	שלח יגון בעצמי וירדה אל פתח לי ומצרות פדה
לרגעים תבחן בחבלך בזדים אנחנו לך:	בזוסרך אל בן אמצת לך אם לחסד אם למשפט פעלך
עונות נעוריו פן תורישנו על תודה יקריבנו:	עבדך רעד יאחזנו חטאיו מודה ויצרו יעזבנו
תענה דל על רעתו נחם אמודה ועוזב ירוחם:	אתה צור ישראל ונצחם אשר בך ירוחם
ישתחוו לך ויעבדוך גפשו בחייו יברך ויודוך:	גתקו מורשיו ובצר פקדוך וכאשר בתוך קהל יכבדוך
לפניך לא אגרע שיחה בקול תודה אזכחה:	בצר לי ענני ברוחה פרי שפתי זבח ומנחה
מה בצע כרדתי לשאולה רפאים יקומו יודוך סלה:	ר וכב ערבות לך אצלצלה וכל ימי צבאי איחלה
אתה יי לא תכלא רחמך צדיקים יודו לשמך:	צרי למזור זעמך ובעת תכניע קמך
על יצועי זכרתי ונבהלתי בתורה אני חטאתי:	בה אמולה לפשעי לפתי בדמעתי אמסה מטתי

שדי כי נעבדך
ה'י חי הוא יודך:

ה'ושה לעזרת למודך
ונגד זקניו יכבדך

זכרה לברית תמימים
אלקים יודך עמים:

ה'סדיך הקרה ממרומים
קדוש יושב על כסא רחמים

(ט)

ובגיל ובשמחות
נשב ובמנוחות:

ש'ובה שביתנו
בנאות נוה שלום

מעין ישועתך
שיות מנודחות:

ב'זום בששון מ-
נשאב ביום תאסוף

מהר ועת זמיר
השקט ובמוחות:

ע'ת הסתיו יעבור
יקרב ואז נשכך

ציון כטומפות
חותם מפתחות:

א'בראש שמחות את
נעלה בפתוחי

ישי, וישתבח
גדול בתשבחות:

ג'שיר זמירות בן
לעד ש'מך מלך

(י)

אשר אסר לנו את הארוסות
כי על כל כבוד חופה

יש' ש'ם אל בכל שירה מיופה
ואשרי המחכה ונפשו מצפה

שהכל ברא לכבודו

יש' מ'לך גדול במהלליו ידעתי
לי דבר עולמי יצרתיו אף
עשיתיו

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו

יצר את האדם
ויוצר רוח האדם בקרבנו

יש' ע'ד שהמלך במסבו
גלמי ראו עיניו ולבו

והתקין לו ממנו בנין עדי עד כתפארת אדם לשבת בית	ויתפאר עשה עזר כנגדו הודו כזית בנין מפואר מחויץ ומבית	יש'
משמח ציון בבניה אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי	גוצר האדם בידו רוחי ונשמתי תדבק לשוני לחכי ושפתי	יש'
רעים אהובים שמח שמחם קול חתן וקול כלה	בגן עדן מקדם מלאה תהלה בקול רנה ותהלה	יש'
אשר ברא ששון ושמחה ושמח את אשתו אשר לקח	גורא ומהלל בכל שיר וזמר מרוקה עינו לטובה על חתני יפקח	יש'
האל המלך ישתבח שמך לעד מלכנו:	צבוח צדיקי צמיה יאיר חשבנו קח מפינו ברכה שי נסכנו	יש'

מ"י העיר.

שירי הריב"ש זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: בתים אלו שלחם אדוננו וגאוננו מורינו הריב"ש ולהיה אל מעלת החכם המובהק ר' שלום בהיר אבא מארי אבן כספי ז"ל לשבחו על דבריו בהוראה שהוציא מפלפולו, ובאה כנגד דברי בונדי אה ז"ל שהתרים דברים כנגד הרב ר' יצחק ז"ל (הריב"ש) ע"כ. תם אני ולא אדע מי הוא זה בונדיאה הנז', אשר ב"ס היה נמנה בין חכמי הדור ההוא, כאשר תוכיח ברכת המתים ז"ל הנוספת על שמו. אודה ולא אבוש כי לא שמעתי בלתי היום כי אחד מחכמינו ז"ל נקרא כן. ואולי הוא החכם מאישטרי בוננדיש בונדוי או בוננואה הנוכר בספר שו"ת הריב"ש ז"ל סימן קע"א, וט"ס נפל בכ"י.

משקל השיר הזה הוא ההוג' (سجع) ראה מ"ש על אדותיו ירדו נפשי הרב הד"ר חיים בראדי נ"י בספרו האשכנזי ע"ד המשקל בשירי ר' יהודה הלוי ז"ל.

(Studien zu d. Dichtungen d. J. Halévi) צר 31.

שיר ב'. משקל השיר הזה הוא הבסיט (بسيط) ראה מ"ש ירדו החב"ד הטוב בס' הג"ל צד 30 אות C. בכ"י רשום עליו "הריב"ש על קורות הומן".

והוא ע"ד שירי הפרידה אשר חברו משוררנו הקדמונים ז"ל.

בית ב'. אשור כמו אראה, ור"ל מרו יישן אהובי, יראה לי כאלו חשך אפלה יסובבני. בית ג'. ג"ל שצ"ל: אחי היש תענוג ימתק כסוד ה', לפי המשקל והענין תחת ומתק בסוד. גם הוא לעומתי כן תקנתי ת' או אשר בכ"י.

בית ד'. האעלצה וכו' ר"ל הנכון לו לשמוח אחרי אשר נפרד ממנו אהובו והרחיק נדוד איכה יעלו לבו עוד, והוא דומה עתה לאיש בלי רוח כי ירדו זה היה נשמתו. וההפלגה הזאת להמשיל את פרידת רעים לפרידת הנפש מן הגוף מצויה היא הרבה אצל משוררנו הקדמונים ז"ל. וכן אמר הרמב"ע ז"ל, למשל:

אתמה לרודים חברו איך נועו ולאחבים התפרדו איך חיו!

(במכת"ע Monatschrift שנה מ' צד 36 ראה הערות החב"ד המו"ל שם).

ואמר עוד עדי"ו בס' התרשיש שער ז':

היחיה מחצית לבי בארץ ומחציתו יהי שוכן באפסו

ואיך יחיה בלי פניו ובלתו בעולם אין להחיותו באפסו:

בית ה'. ביני ובינהו, כן תקנתי לפי המשקל ת' ובינו. בית ו'. טרם אסיפתו, ר"ל נעים לו לנוע לפני רעהו למען לא יצטער עליו. וכן יוספר כי המשורר הצרפתי Racine אמר לפני מותו אל ירדו Boileau: "מאשר הנני בהאספי לפניך".

שיר ג'. משקל השיר הזה הוא ככל בית ארבע תנועות יתר ותנועה ויתר וב"ת בשתי הדלתות הראשונות ובשני הסוגרים הראשונים: ד"ת יתר ותנועה ויתר ותנועה. ד"ת יתר ותנועה יתר וב"ת כדלת וכן בסוגר מן החרוז הג'. ד"ת ושש תנועות בסוגר הרביעי. המשקל הזה נפקד מקומו בס' ידידי החב"ד הנ"ל, ולכן לא ידעתי אכנהו. על השיר הזה רשום בכ"י: קינה למורנו הרב הגדול כמורה"ר יצחק בר ששת ולה"ה. וכאשר יראה הרואה שם הרב המהבר חתום בראשי הבתים.

בית א'. חרוז א' יעצרו ועקת שבר עדי"ה (ישעיה ט"ז ה'). חרוז ד' נצור מכל משמר עדי"ה (משלי ד' כ"ג).

בית ב'. חרוז א' צחה צמא המוני עדי"ה (ישעיה ה' י"ג). חרוז ג' וזלתך אדונים בעלוהו עדי"ה (שם כ"ו י"ג). אכלו את יעקב, תיבת את איננה בכ"י והוספתיה מסברא בעבור המשקל. חרוז ד' לא יתכן כי המשורר כתב ויכלוהו פעמים ולכן נ"ל לתקן ויכלוהו ת' ויכלוהו השני והוא עדי"ה: ולא יוסיפו בני עולה לבלותו (דהיי"א י"ז ט'). ואחרי כתיב זאת בא לידי כ"י אחר אשר בו נמצאה הקינה הזאת, ותחת ויכלוהו הראשון כתוב ואכלוהו, ובס' טעות הוא. מהרסם לא נשמר עדי"ה (שמואל ב' כ"י).

בית ג'. מגדל עופל זה בית המקדש שהיה גבוה. חרוז ב': בכנותיך בראש כל רחוב נב עדי"ה (יחזקאל ט"ז ל"א). חרוז ג': נדחיק וכו' עדי"ה (איכה א' ו'). חרוז ד': שדי המר (רות א' ב').

בית ד'. וכוכבים תקנתי ת' וכו' כוכבים שהוא נגד המשקל. חרוז ב': הן אראלם צעקו עדי"ה (ישעיה ל"ג ז'). חרוז ג': הרב בסף עדי"ה (צפניה ב' י"ד). וטעמו לא עמד נ"ל שצ"ל בלי עמד בעבור המשקל. חרוז ד': אשור כלמר (יחזקאל כ"ז כ"ג). וריחו נמר, בכ"י וריחו לא נמר עדי"ה (ירמיה מ"ח י"א) ובס' ט"ס הוא אשר עליו נאמר: כל המוסף גורע, כי באמת התיבה "לא" תשחית הכונה ולכן השמטתה. ואמנם נוכחתי לדעת אח"כ מן הכ"י השני הנ"ל, כי קלעתי אל משרת האמת וששתי ככ"ה. ואולם בכ"י החרוז הוא נגד המשקל ואין בידי לתקנו.

בית ה'. חרוז ג': צור מושיע יחכה לחננכם וכו' עדי"ה (ישעיה ל' י"ח) ואמנם בעבור המשקל צ"ל אולי לְחַנְנְכֶם ת' לְחַנְנְכֶם הכתוב שם [ואולי אין צריך לתקן ועיין הטעם בהערה לבית ז' שיר ד' הסמוך]. חרוז ד': הוא עדי"ה (ישעיה מ' א'). נחמו נחמו כן הוא בכ"י, ומפני המשקל השמטתי אחד מהם.

שיר ד'. משקל השיר הזה הוא יתר וב"ת ושש תנועות, ובסוגר שש תנועות יתרות, ולא אדע אכנהו מן הטעם הנ"ל בשיר ג'. ונמצא גם בכ"י ש. וחתום בו "יצחק ברבי ששת חוק".

בית א'. יחיתני (איוב ל"א ל"ד). ותחתני ארגו עדי"ה (חבקוק ג' ט"ז).
 בית ב'. צערי צר עדי"ה (איכה ד' ח"י) ומפני המשקל אולי צ"ל כְּתִלְךָ ת' מלכת, ושם בסד וכו' עדי"ה (איוב י"ג כ"ז). לפי המשקל צ"ל או רנלי או פעמיים רכבותי ולא שניהם יחדו. והן יסד בציון (ישעיה כ"ח ט"ז). אל ערי בכ"י וט"ס הואותקנתי עירי.
 בית ג'. למרגיזי אל עדי"ה (איוב י"ב ו'). נחלה — נחלה הוא ממין התננים ובית כבוד יערי זה ביהמ"ק (מ"א ו' ב'), באו רבים ונכאה עדי"ה (דניאל י"א ל'). ונלאה עדי"ה (תהלים ס"ח ט"ז).

בית ה'. בריחיה וכו' עדיה (יונה ב' ז'). ננאלה והוי מוראה (צפניה ג' א').
 בית ו'. להתיקם ליום הרנה (ירמיה י"ב י"ג). זרוע אלי עורי (ישעיה נ"א ט').
 בממלכה החטאה (עמוס ט' ח').

בית ז'. בהנני: היתר שנה מקומו פה, ובמלת אזכרה, ובתחלת הבית הסמוך, והקם
 רנל פاعלתי תחת מفاعילי. והוא כ"ס אחד מן הרברים אשר נהגו בהם
 המשוררים היתר בשעת הדחק (licentia poetica). למבליגי שור עדיה (עמוס ה' ט').
 ואשתומם על המראה (דניאל ח' כ"ז).

בית ח'. וצר יעצור פי' ימשול כמו זה יעצור בעמי (ש"א ט' י"ז). ואמרה צור וכו'
 עדיה (יחזקאל כ"ו ב').

בית ט'. שבי נבור ושבי אשר בסמוך הוא ע"ד התננים. החרוו הראשון הוא עדיה
 (ישעיה מ"ט כ"ד). ובכבוד משאה (ישעיה ל' כ"ז).

בית י'. נאנחה, יש פה תנועה אחת יתרה על המשקל ואין בידי לתקן. וגם קרהה
 וכו' עדיה (מיכה א' ט"ז). ולשמחה מה זו עושה, לשון הכתוב הוא (קהלת
 ב' ב'). תקרב ותבאה (ישעיה ה' י"ט).

בית י"א. ושוכבה אל נחלתי עדיה (ירמיה ג' י"ט). ומגלעד הבא נא צרי עדיה
 (ירמיה מז' י"א) לשארית הנמצאה (מ"ב י"ט ד').

בית י"ב. חוק נמהר, כן הוא בשני הכ"י עדיה (ישעיה ל"ה ד') ולדעתי ט"ס הוא
 פה וצ"ל חוק ומהר, (ציווי מן הקל) לבב נכאה וכו' ובלתי התיקון הוה
 יהיה הבית משולל ההבנה. ולבב נכאה הוא כמו נכאה לבב (תהלים ק"ט ט"ז) ונכתב
 כן בעבור המשקל. ברוש תהרה (ישעיה מ"א י"ט). בראש כל הר וכו' עדיה (שם
 ב' ב'). ועל נבעה נשאה, בכ"י:ש ועל כל נבעה נשאה, כלשון הכתוב (שם ל' כ"ה)
 ואמנם הוא נגד המשקל.

שיר ה'. סימן השיר: "אני יצחק בר ששת" והוא שיר פשוט בעל שמנה תנועות
 בדלת וז' בסוגר, בשני ההרונים הראשונים; וז"ת בדלת וח' בסוגר בשני
 ההרונים האחרונים. בכל בית ובית. ונדפס באיזה שינוים מן הכ"י בסוף ספר חמש
 תעניות (דפוס ליוורנו) ושם רשום עליו: קינה להריב"ש למנחת תשעה באב.
 בית א'. לאמר בית ה' נלך עדיה (תהלים קכ"ב א'). שורה ג' תיבת "מלך" חסרה
 בנדפס והוא טעות המדפיס. שורה ד' (שם שם ז').

בית ב'. העיר ההללה (יחזקאל כ"ו י"ז). שורה ב' רוחי חבלה (איוב ל"ז א'). שורה
 ד': ותאכל יסודותיך עדיה (איכה ד' י"א).

בית ג'. חשבתי ימים מקדם וכו' (לשה"כ: תהלים ע"ז ו'). שורה ב': פרצתי וכו'
 עדיה (בראשית כ"ח י"ד). שורה ג': נקדתי משמים עפ"י הפסוק (יחזקאל ג' ט"ז)
 ובכ"י: משמם והוא נגד החרוו. שורה ד': על תלך. בנדפס: חלך, והראשון נכון.
 בית ד'. עיר עז לנו (ישעיה כ"ו א'). מלאה קצף וכו' עדיה (שם ט' ב'). שורה ד':
 נחם את היכלך, בנדפס: רחם; נחם את כל הרבותיך, הוספתי תיבת "את"
 בעבור המשקל, בכ"י איננה, והשירה הזאת היא עדיה (שם נ"א ג') ולכן לדעתי
 נוסחת הכ"י, נחם פעמים היא הנכונה.

בית ה'. הבית הזה תמוה הוא בעיני, כי איך אחרי הנחמה ישוב עוד לקונן! שורה
 א': השפילי שבי, בנדפס שובי, וגירסת הכ"י היא הנכונה כי הוא לשון

הכתוב (ירמיה י"ג ח"י). שביישובי, מלים נצמדים. שורה ב': מה אשוה לך (איכה ב' י"ג). שורה ג': אין מקים יריעותיך (ירמיה י' ב'). שורה ד': שיתי כליל וכי עדיה (ישעיה ט"ז ג'). חגרי וכי עדיה (שם ט"ז ג'). בית ו'. שורה ב': אשים בערבה וכי לשון הכתוב (ישעיה מ"א י"ט). שורה ד': הרחיבי מקום אהלך וכי (שם נ"ד ב').

שיר ו'. נמצא רק בכי"ר ורשום עליו קינה, ונראה לי כי נוסדה על פטירת הרב הנאון רבינו פריץ הכהן זצ"ל רבו של הריב"ש ז"ע ומי יודע אם איננה מעשה ידי הרב הזה האחרון זצ"ל. משקל הקינה הזאת הוא שש תנועות בכל חרוז. ומספר המורים איננו שוה בכל הבתים, כי בראשון מנינם ארבעה, בשני ששה, ובשלישי המשה.

בית א'. שורה א': המלים "ביום ישירו בניהם" תמוהים הם בעיני כי מה לשיר את הקינה? ובאיזה יום הכתוב מדבר? ולדעתי צ"ל היום ישאו קניקם עדיה (יחזקאל כ"ז ל"ב). שורה ג': הארון ההולך לפניכם, הוא רבינו פריץ ז"ל הנמשל לארון התורה אשר היה הולך לפני מחנה ישראל.

בית ב'. שורה א'—ג' און, און, און, מלים נצמדים, הראשון מלשון בן אוני (בראשית ל"ה ח"י), השני מלשון עושר כמו מצאתי און לי (הושע י"ב ט'), והשלישי מלשון כח עדיה: ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ' כ"ח). שורה ו': עדיה (שם י"ג י').

בית ג'. המקביל פני תבל ר"ל שהיה מברך על הרעה כשם שברך על הטובה כמ"ש רד"ל (ברכות ל"ג ב'). שורה ד' בכ"י: על האל בו ידים רפות חרוז אחד, והרואה יראה כי נלקה בחסרון, וע"כ חלקתיו לשנים: על האל . . . (דלת), בו ידים (סוגר) והוא עדיה (ישעיה ל"ה ג'). שורה ה': ופריץ בחוצותיהם, לשון נוסף על לשון.

שירי הרשב"י זצ"ל.

שיר א'. על השיר הזה רשום בכ"י: בתים שלחם החכם הגדול רבינו שמשון ז"ל. ואין ספק כי ט"ס הוא. וצ"ל רבינו שמעון והוא הרשב"י ז"ל, יען אשר לא שמענו בלתי היום כי היה בארצנו רב גדול בשם שמשון. ואם אמנם מצאנו בלחיקת המשוררים הקדמונים ז"ל פייטן אחד בשם כזה (ר' שמשון העולה לארץ הצבי עיין טל אורות סי' פ"א) לא אדמה בלבבי כי הוא מחבר השיר הזה, כי הסופר בעל הכ"י אשר לפני היה בלי תפונה יליד עירנו אלג'יר ומטרתו היתה לקבץ בילקוטו את שירי רבותינו זצ"ל אשר אור תורתם זורח עלינו פה. ע"כ החלטתי שצ"ל שמעון ת' שמשון, (והש"י) והע"י תחלפנה בנקל בכתב רש"י) והוא הרשב"י ז"ל. אבל למי שלחם, זאת לא ידעתי, ואולי ימצא כ"י אחר אשר בו נעתק זה השיר ונרשם עליו לשם מי נוסד. משקל השיר הזה הוא כמשקל השיר א' הנזכר למעלה, במחלקה הראשונה. חרוז ד' והוא משך, בכ"י: והמשך, ותקנתי לפי המשקל. חרוז ו': בכ"י אחר. ותם מאז ידענוהו נמצאת מלה בלתי מובנה, ואולם אחרי השקפות רבות עלה בירי לקרות "וקדר" ולדעתי הוא נכון לפי הענין והמשקל. אבל לא ארדיב להחליט כי היטבתי לראות ע"כ לא כתבתיו בנוף השיר. חרוז ט': ואזור, בכ"י ואחזור והוא

ט"ס. בעבות חיים. אולי החכם אשר נכבדות מדובר בו בשיר הזה היה שמו "חיים" ונרמזו פה. חרוז י': ע"ד מאמרם ז"ל: ירכו כמותו בישראל, והמשורר מבקש כי בני החכם, אשר אליו שלח את חרוזיו, יהיו רבים ודומים לו בקרב קהלתו.

שיר ב'. רשום עליו בכ"י: קדיש, וחתום בו בראשי הבתים: שמעון בן צמח בהבית האחרון. והוא שיר פשוט בעל שבע תנועות בדלת וכן בסוגר, ובו הראה הרב המחבר את כחו הגדול במלאכת החרוז (Rimes), כי מלבד הבית הראשון ככל בית ובית הדלתות וכן הסוגרים חרוז אחד להם, והוא נפלא באמת.

בית א'. שורה ד': בכ"י ובינו הם פלילינו, וב"ס ט"ס הוא. ואנכי תקנתי ואויבינו עדיה (דברים ל"ב ל"א). שורה ה' (איכה ה' ט"ו).

בית ב'. חמש קראוך וכו' ע"ד מ"ש רז"ל (תענית פרק ד' משנה ו'). שורה ב': ע"ד מ"ש רז"ל ע"פ ויבכו העם כלילה ההוא (במדבר י"ד א') בענין המרגלים. אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם כניה לדורות (במדבר רבה פרשה ט"ז אות כ'). שורה ד'—ה': ולפאר ביתר וכו' כדאיתא בתענית כ"ו ע"ב: בתשעה באב נלכדה ביתר (בחרבן בית שני). ונחרשה העיר, עדיה (ירמיה כ"ו י"ח).

בית ג'. מני שעו עדיה (ישעיה כ"ב ד'). שורה ב': יום מר וכו', עדיה (איוב ג'). שורה ג': עון בצעי סודר, גיל שצ"ל צורר עדיה (הושע י"ג י"ב). שלשה

פעמים נזכרה מלת צורר בכית הזה בצד"י, ופעם כסמ"ך, ופעם בש"ן שמאלית והוא ע"ד התנאים. הראשון מן צורר עון אפרים (שם שם) השני כמו צורר היהודים (אסתר וצר מן צרים עליך את העיר (שופטים ט' ל"א) השלישי כמו: בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד' י"ב) או כמו הצר הצורר (במדבר י' ט') ואז מלת צערי הסמוכה לו איננה דנוקה עמו. הרביעי עדיה: (איכה ג' י"א). והחמישי כמ"ש (אסתר א' כ"ב). ואותי בשלוי בעונו יפורר עדיה (איוב ט"ז י"ב). שורה ו'—ז' מתנורר הראשון כמו מתנורר עמח (מיא י"ז ב'). והשני עדיה (ירמיה ל' כ"ג). וכבר ידענו כי הרשב"ץ ז"ע היה כחו רב בשירים המשותפים כאשר כתב ר' יעקב נכישון ז"ל בספר עומר השבחה (דף קכ"ה ע"ב).

בית ד'. בשליש כלו עדיה (ישעיה מ' י"ב). שורה ב': בוגדים שלו עדיה (איכה א' ה'). שורה ג': עדייך אשר נצלו עדיה (שמות י"ב ל"ז). שורה ה': יבערו וכו' עדיה (ירמיה י' ח'). שורה ו': שפתי צללו (חבקוק ג' ט"ז).

בית ה'. שורה ב': עדיה (איכה ג' י"ז). שורה ה': אגלה אחלף כן תקנתי עפ"י הפסוק (בראשית מ"א י"ד) תחת אולף אשר בכ"י.

בית ו'. נוהם נסתר (הושע י"ג י"ד). וקץ אשר נסתר, אולי צ"ל נסתם עדיה (דניאל ח' כ"ז) למען לא תהיינה שתי מלות שוות ובהוראה אחת בחרו אחד, כי אין דרך המשוררים לעשות כן. שורה ג': צבי וכבוד צמח עדיה (ישעיה ד' ב'). שורה ד': ואילו יקרע חלוני עדיה: (ירמיה כ"ב י"ד). שורה ו': או ימלא פי רנני וכו' עדיה (תהלים קכ"ו).

שיר ג'. חתום בו שם המחבר: שמעון, וכל שורה היא בת שבע תנועות בדלת וכן בסוגר. ונמצא גם בכ"י השני, ובו רשום עליו "קינה קודם ההפסדה להרשב"ץ זל"ה" אמנם יש עוד שם בית אחר אשר לא נזכר בכ"י הראשון. אבל מדי התבוננתי אליו נזכרתי לדעת כי אין לו יחס עמו, אף כי נשקלו שניהם בפלס אחד; יען כי מספר חרוזיו לא יתאים עם מנין טורי הבית הראשון, וגם כי בראשיהם נחתם:

„בן הרב רבי שמעון נרו חוקי“ וזו עדות נאמנה כי לא חברו הרשב"ן ז"ל. והגני להזכיר פה את הבית הזה:

יובישום רוכבי סוסים	בניך אל עד מתי
וגבורים אותם בוססים	נרקעו כמו טיט חוצות
ותמהרם בבורית מכבסים	הרב כנסם בנתר
לכבות כדונג נמסים	רבי תורתך כתוב על
במצולה בין ההרסים	שמעו לא עמי מבשר
מגן הוא לכל החוסים	נרו כאור שמש יאיר
לא תהיו עוד נמאסים	חזקו לבככם ובטחו כי
ויטפו הריכם עסיסים	עוד תשובון ציון ברנה
תהיו לערי עד סמוכים:	תתברכו באל אמן וכו

ואולי נהגו בימים ההם להוסיף את הבית הזה לפני ההפטרה לסיים במלת תתברכו, למען יחל או המפטיר את הברכה.

שורה ב': יצאוני בני (ירמיה י' ב'). שורה ג': עדיה (איכה ה' ח"י). שורה ד': אכלו את שארם, בכי"ש: בשרם. והנחתו הנוסחא הכאה לירי ראשונה, והבוחר יבחר, שארם עדיה (מיכה ג' ג') בשרם עדיה (ישעיה מ"ט כ"ו). ובני ציון, בכי"ש בני ציון, והוספתו וא"ו מסברא בעבור הסימן „שמעון“ הנראה לעין, ובבוא אלי הכי"ש ראיתי שכונתי אל האמת ושמתחי. שורה ו': אסוף אסיפם וכי' פסוק הוא בירמיה ח' י"ג והוא תחלת ההפטרה ליום תשעה באב.

שיר ד'. נמצא גם בכי"ש והוא שיר פשוט וחפשי, ר"ל אין משקל מיוחד לכל טוריו. וחתום בהבית הראשון שם הרב המחבר ז"ל: שמעון בן צמח. כאשר ציינתי במקומו. והוא מיוסד ע"ד המדרש איכה רבתי (פרשה א' אות ז"ן).

בית א' שורה א'. תחת ובוקים רתקו בכי"ש: ובוקר רותחו, והוא ט"ס דמוכח כי אין לו מובן והוא נגד החרו (rime). שורה ב': נגרה, בכי"ש: הגלה והוא ט"ס. כי לקח עמי חנם (ישעיה נ"ב ה'). בני יצאוני ואינם (ירמיה י' ב').

בית ב' שורה א': (ישעיה מ"ט י"ד). שורה ב': פלגי מים וכי' (תהלים קי"ט קל"ו). בית ג' שורה א': חטא ישראל. בכי"ש חטאו והוא טעות כאשר יגיד עליו רעו והיה. שורה ב': כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה ס"ו י"ג) ומעתה אוכיר את מקור הפסוקים זא"ו לכל בית ובית. הציון הראשון יורה מקום הכתוב אשר בו נזכר החטא, השני מקום כתוב העונש, והשלישי מקום כתוב הנחמה.

בית ד'. ראש (במדבר י"ד ד') (ישעיה א' ה') (מיכה ב' י"ג) יתנחמו בראש, בכי"ש בראשם והוא טעות.

בית ה'. עין (ישעיה ג' ט"ז) (איכה א' ט"ז) (ישעיה נ"ב ח') בכי"ר: עינים יורדות מים והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י הפסוק והכי"ש. בשוב ה' את שיבת ציון והוא ט"ס כי לא נזכרה בו עין.

בית ו'. און, במדרש קדמה און לעין. (זכריה ו' י"א) (מיכה ז' ט"ז) (ישעיה ל' כ"א) במדרש ת' ואזניהם תחרשנה משמוע הובא הפסוק: (ש"א ג' י"א) אשר כל שמעו תצילנה שתי אזניו.

בית ו'. אף: בכי"ר: שולחים זמורה באפס, ובכ"ש: שולחים זמורה אל אפס, ואנכי תקנתי עפ"י הפסוק (יחוקאל ח' י"ז) (ויקרא כ"ו מ"א) (שם שם מ"ד). ת' בחנוניהם בכ"ש בחרביהם והוא ט"ס.

בית ח'. פה: (ישעיה ט' ט"ז) (שם שם י"א) (תהלים קכ"ו ב') בעבור החרוז שנה מעט הפסוק. בהעתיקי את השיר הזה תמהתי על הרב ז"ל, כי לא הוכיח גם הלשון בתוך שאר האברים, וחפצתי להוסיף מדעתי: חטאו בפה ולשון, ולסיים ולשונונו רנה. אך בכוא לירי הכ"ש מצאתי בו לאשרי בית אחד ע"ז אשר נפקד מקומו בהכ"ר. וזה הוא:

חטאו בלשון קשתם שקר ארכו לשונם ולקו בלשונם: יונקים לחנם רבקה לשונם יתנחמו בלשון ואויבנו מכאב לבו ולשונונו רנה.

אמנם כאשר יראה הרואה גשתכש בו הלשון, ולקה בחסרון, תחת ארכו לשונם צ"ל דרכו עדיה (ירמיה ט' ב'), ולקו ובנו (איכה ד' ד'), (תהלים קכ"ו ב'), ובמדרש נוכר הלשון אחר הפה כאשר הוא לפנינו. אבל בשורה השנית מן הבית הזה הדלת לא יחרוז עם הסוגר כמו בשאר הבתים. ואולי נוכל לתקן ואויבנו יליל מכאב לב ומגנה, ולשונונו רנה.

בית ט' לב: ת' לבב שובב בכ"ש: לבב שומר, והוא נגד החרוז. (זכריה ו' י"ב) (ישעיה א' ה') (שם מ' ב').

בית י'. יד: (ישעיה א' ט"ז) (איכה ד' י') (ישעיה י"א י"א).

בית י"א. רגל: (ישעיה ג' ו') המדרש הביא ע"ז הפסוק: כי רגליהם לרע ירוצו (משלי א'), (ירמיה י"ג ט"ז) (ישעיה ג' ב').

בית י"ב. זה: (שמות ל"ב א') (איכה ה' י"ז) (ישעיה כ"ה ט').

בית י"ג. הוא: (ירמיה ה' י"ג) (ישעיה ס"ג י') ותחת גם ניל שצ"ל בס עפ"י הפסוק, ובכ"ש: ונלחם בהם גם הוא. (שם ג"א י"ב). ובמדרש קדם "הוא" ל"זה".

בית י"ד. אש: (ירמיה ו' ח"י) (איכה א' י"ג) (זכריה ב' ט').

בית ט"ו. כפלים: (איכה א' ח') (ישעיה מ' ב') (שם שם א').

בית ט"ז. יש: (שמות י"ז ד') (איכה א' י"ב) (משלי ח' כ"א) ובמדרש נוכר "יש" לפני "כפלים".

בית י"ז. (ישעיה כ"ט א') (שם ס"ג ט"ז) (ירמיה כ"ג ו') (ישעיה ג"ט ב').

שיר ה. נשקל בפלס השירים ב' ג'. נמצא רק בכ"ר ורשום עליו נחמה, וחתום בראשי הבתים "שמעון בן צמח אמץ".

בית א'. שלומים הגלת עדיה (ירמיה י"ג ט"). אומללה יולדת שבעה: אולי ירומזן מלוי אל האשה ושבעה בניה אשר נהרגו בידי אחד הקיסרים העריצים על אשר מיאנו להשתחוות לע"ז כמסופר במדרשים. (את מקור האגדה הזאת הערה ירדני החכ"ר בקבץ על יד הששי (צד 30) בהקדמתו לקינה המתחלת: אומללה יולדת השבעה ע"ש). מנעי קולך מבכי (ירמיה ל"א ט"ז).

בית ב'. כנע נראה לי בבית הזה, כי כאשר עיני הקורא תחזינה, בשיר הזה כל השערים ננעלו. חוץ משערי דמעה בבית השני, ובדבר אסף נעים זמירות (תהלים, פ', ה' ו') סגרתו אותו למען לא יהיה עוד פתוח לרוחה. ועשיתי לו מסגרת סביב. שורה ב': עדיה (שם ל"ז ט').

בית ג'. עדיה (שם פ'). שורה ג': מגרת לדעתי כמו מכרת בחילוף ניכס. ערן זה א". וזאת שנית כסות דמעה עדיה (מלאכי ב' י"ג).

בית ד'. צמח צדיק זה מלך המשיח שיבא בב"א. שורה ב': וקוררים וכו' עדיה (איוב ה' י"א). שורה ג': עדיה (ירמיה ט"ז י"ט). שורה ד': (תהלים ס"ט ד').

בית ה'. שורה ב': עדיה (ישעיה מ' ב'). שורה ד': (תהלים נ"א י') (ישעיה כ"ה ח'). שיר ז'. נמצא רק בכ"י בסדר צום אסתר וסימנו "שמעון חוק" ונוכר בנחלת שד"ל בלוח הפייטנים (ערך הרשב"י) ובספר אגרות שד"ל ח"ח סי' 485 ומשקלו הוא שמונה תנועות.

בית א'. וכל צביה: כן תקנתי עפ"י הכתוב (ישעיה כ"ט ז') ת' אביה אשר בכ"י, כי אין לו מובן. שורה ד': ג"ל כי היא ע"ד מאמר חז"ל (ברכות ג' ע"א).

בית ב'. שורה ד': גאונה. זה ביהמ"ק כמ"ש רז"ל על ושברתי את גאון עובס (ויקרא כ"ו י"ט).

בית ד'. שורה ג': הרפה: בכ"י הרפה ותקנתי עפ"י הפסוק (במדבר ל"ה כ"ב). שורה ד': עדיה (ישעיה א' כ"א). שורה ה': עצביה כמו לחם העצבים (תהלים קכ"ז ב').

בית ה'. שורה א': נחמתה וכו' עדיה (שם קי"ט ג'). ובכ"י בעינה ת' בעניה אשר תקנתי. שורה ב': חליה תקנתי ת' חולה. שורה ג': בכ"י את יפיה, והשמטתו כי הוא נגד המשקל. שורה ה': למועד מועדים עדיה (דניאל י"ב ז').

שיר ז'. נמצא רק בכ"י ורשום עליו נחמה, והתום בו בראשי הכתים: "אני שמעון בר צמח נר חוק נצח, כל הא"ב, ועוד אני שמעון חוק נצח אמין. ומשקלו הוא הבסיס (بسيط) (ראה בספר ידידי החב"ד הג"ל צד 28 אות b) והוא כמשקל הקינה המפורסמה "ציון הלא תשאל"י אשר חבר ר' יהודה הלוי ז"ל. בשיר הזה, המיוסד על שבחי ארץ ישראל, הפליא לעשות הרשב"י ז"ל בהעמידו כל המורים על קו אחד; ובחרו "שת" אשר שת לו לחק ולא יעבור, הראה כי רב הוא כחו במלאכת החרוים, וגם כי גדולה היא בקיאותו בלשונו הקרוש.

בית א'. ארץ מקודשת (כלים פרק א' משנה ו').

בית ג'. שרה ונחרשת (ירמיה כ"ז י"ח). אהנה: בכ"י אהבה, ותקנתו כי אין לו שחר. בית ד'. תחת לנפשי ג"ל שצ"ל ונפשי וכו'.

בית ה'. תקנתי במו ברזל ת' כמו.

בית ו'. וכמו גברת. כנוי לא"י (ע' בס' כרוב ממשח משם הוזה הקרוש פ' ואתחנן דף רס"ז ע"א).

בית ח'. נוף זה ינופף וכו' (תהלים מ"ח ג'). אכן שתיה וכו' כמ"ש רז"ל (יומא נ"ד ע"ב) שממנה הושתת העולם.

בית ט'. ברא אלקים יציר ידי (זה אדה"ר) בעפרות צבי, (זה א"י צבי כל הארצות) כדאיא במדרש בראשית רבה (פ' י"ד אות ח'). נאצל לשון זכר מוסב על זיו כבוד, ונפרשת לשון נקבה, על נפש.

בית י'. ר"ל בא"י הקריבו קרבן (כליל) אדם והבל, ואיש תמים זה אברהם אע"ה שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). אדם: כדאיא בתענית

ח' ע"א, הבל, שנאמר: והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן (שם ד' ד') ורצה בו ה', שנאמר, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם), אברהם עקד את יצחק

בנו ע"ג המזבה בהר המוריה, ונאמר לו: עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה וכו' וברכו ה' (שם כ"ב).

בית י"א. רמז אל המבול אשר לא ירד לא"י כדעת ר' יוחנן בובחים ק"ג ע"ב. נשמה (יחזקאל כ"ב כ"ד).

בית י"ב. משכב מנוחה, זה מערת המכפלה. בלי תרקיב ועובשת: תיבת בלי מושכת עצמה ואחרת עמה. והוא ע"ד מאמר חז"ל מובא בס' שער החצר מהרב הג' דבי"ש ז"ל אות קי"ז (ד' ירושלים תרכ"ב) בשם הרב החרוף ז"ל בעל ס' טוב ירושלים, וז"ל: אמרו ז"ל כי אחרי מות האדם אין שום רמה ותולעה שולמת בו. ע"כ (ובמתי א"י הכתוב מדבר). והרב המאסף ז"ל כתב ע"ז: וכעת לא מצאתי איה מקום כבוד מאמרם ז"ל הגו', ואנא מה אענה אבתריה.

בית י"ג. חיים וכו' ר"ל בני אדם אשר ימותו בא"י ויקברו בה, חיים קרואים, כי ארץ ישראל נקובה בשם ארץ החיים, כדאיתא באבות דרין, ובתחיית המתים תתחדש כנשר נעוריהם ואולי רמז הרב המשורר ז"ל אל דברי ר"א בכתיבות קי"א ע"א. בית י"ד. רמז אל המרגלים אשר דברו סרה על א"י ואמרו כי היא אוכלת יושביה (במדבר י"ג ל"ב) ונהפוך הוא.

בית ט"ו. ראיתי בס' שערי ירושלים שער א' שהביא בשם הרמב"ן ז"ל: הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרכים במשתאות של סעודת מרעות ומרוחים עליהם הכתוב אומר: ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה וכו' ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בא"י. אלא במותם יגרשום חוצה ככלבים ע"ש ואולי זה הוא מקור דברי המשורר ז"ל. רבת אמת עש"ה (זכריה ח' ג'), ונקראה ירושלים עיר האמת. ואמרו רז"ל לא גלו ישראל מארצם אלא על שעברו ע"פ: מדבר שקר תרחק.

בית ט"ז. חוסר בלי מצאו וכו' עש"ה: לא תחסר כל בה (דברים ח' ט') אבל היא זבת חלב ודבש. ומלאה בכל טוב. מחמשת. מזויינת כמו וחמש את ארץ מצרים (בראשית מ"א ל"ד) כפרשיי ז"ל וכן וחמשים עלו בני ישראל (שמות י"ג י"ח). בית י"ז. זרע לשוממים בכ"י לשוממי. ופה ירמז הרב ז"ל אל דברי התורה (ויקרא כ"ה כ"א) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. וזמ"ש: זרע לשוממים הלא תוסיף, ואם נעבדו וכו' עש"ה (שם כ"ו ל"ד ל"ה). בית י"ח. קנאו בלא אל ע"ד (דברים ל"ב כ"א). לא ידעתי לקשר מעדנות הבית הזה עם הבית שלפניו. שלחה אריות: אולי ע"ד מ"ש רז"ל (תענית ח"י ע"ב) הרבה הורגים יש לו למקום, והרבה דובים ואריות יש לו וכו'. אויל לכתוש במכתשת עדיה (משלי כ"ז כ"ב). שלחה לדעתי ט"ס הוא וציל שלחו.

בית י"ט. נבחר מחוזה זה ירושלים אשר שם היה בית המקדש. בית כ'. צדק בקרבה וכו' עדיה (ישעיה א' כ"א). הכי עון וחטא נושאה וכו' ע"ד מאמרם ז"ל: איר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון (בתוכות ק"י ע"ב). בית כ"א. חטאת ואם אדמו תלבין וכו'. ע"ד המשנה (יומא סוף פרק ו') ר' ישמעאל אומר לשון של והורית היה קשור על פתחו של היכל ובשהגיע שיעור למדבר היה הלשון מלבין שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנן שלג ילבינו (ישעיה א' י"ח). בית כ"ב. ע"ד מאמר חז"ל (שבת כ"ב ע"ב) מהוץ לפרכת העדות יערוך (ויקרא כ"ד ג') עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו

נר מערבי. ע"ש: אש שחק זה אש אשר על המוכח. מאיר, בכ"י: מאשר והוא ט"ם דמוכה, ולדעתי ת' כנברשת צ"ל כנברשת זו המנודה. (יומא פ"ג מ"י).

בית כ"ג. בית אל מכון וכו' עדי"ה: וזה שער השמים (בראשית כ"ח י"ז), וכן אמר משוררנו הלאמי ר' יהודה הלוי ז"ל בקינת ציון הנ"ל:

"והיוצרך פתח למול שערי שחק שעריך".

ואמר עוד בשירו המתחיל: "דברריך במור עובר רקוחים" (דיוואן הרכבי צד 48):

"אבל ארץ אשר מלאה שערים

לנגדם שערי שחק פתוחים".

עלות בו התפלגות כמו דרך מפולשת. ידוע כי כל התפלגות מתקבצות בא"י ומשם יעלו לשמים. וע"כ תקנו חז"ל להתפלל כנגד בית קדש הקדשים. מפלשת פי' פתח והוא לשון חכמים.

בית כ"ד. גיא מחוזה עדי"ה (ישע"י כ"ב א') ואמרו רז"ל במכילתא פ' בא: עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות, ומשנבחרה א"י יצאו כל שאר הארצות וכו' ע"ש. לחדד מאד רעיון ולמששת עיר מ"ש רז"ל אורה מחכים.

בית כ"ה. ר"ל יתר שאת לירושלים על כל א"י. כי בה היה בית דין הגדול בלשכת הנוית אשר משם תורה יוצאה לכל ישראל (סנהדרין פ"ו ע"ב) ונקרא סנהדרי גדולה, ואין דנין בחז"ל דיני נפשות רק בזמן שבית דין הנו' היה בירושלים כמ"ש הרמב"ם ז"ל בידו החוקה ה' סנהדרין פרק י"ד הל' י"ד. וכן מקרא ירחים, הוא קדוש החדש ע"י הראיה, היה רק בבית דין הגדול הזה (ראה הרמב"ם הל' קדוש החדש פ"א).

בית כ"ו. הכשר נסכים הוא היין כמ"ש ויין לנסך (במדבר ט"ז ה') ובו נשתכחה א"י וגם בשמן (דברים ח' ח'). ועיין כתובות ק"א ע"ב, ומנחות פ"ה ע"ב.

בית כ"ז. ר"ל חשבון התקופות ועבור השנים הוא רק לפי קציר א"י. למען אשר יחול תמיד חג הפסח בחדש האביב זמן צאתנו ממצרים כמצות תוה"ק. והראב"ע ז"ל כתב (שמות י"ג ה'): וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא. ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל. ע"ש. הוא תבכר וכו' כמ"ש רז"ל על שם צבי אשר בו תכונה א"י מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה והיה כך פירות א"י קלים לבוא מכל פירות שאר ארצות (ילקוט שלח תשמ"ג).

בית כ"ח. נעלם ממני מקור הדבר הזה. ואולי נשען הרב ז"ל על דברי אונקלוס אשר (בכרכת יעקב ליהודה) תרגם, ולבן שנים מחלב (בראשית מ"ט י"ב) יחורן בקעתיה בעבור ובעדרי עאנא. ועיין במדרש לקח טוב ובפרש"י ז"ל, וידוע כי חברון היתה בחלקו של יהודה (יהושע ט"ז י"ג). ובקר רעי (מ"א ה' ג').

בית כ"ט. אולי סמך הרב ז"ל על מאמר ה' אל אאע"ה: ואעשך לגוי גדול (בראשית י"ב ב') ורש"י ז"ל פירש כאן אי אתה זוכה לבנים, ובא"י נולד לו יצחק. ובס' בינה לעתים (דרוש ס"ז) ראיתי כתוב: בני חיי ומווני, כלם יושעו בארץ המושנחת.

בית ל'. נוטש פי' עזוב. ונטשת, כמו שלוחותיה נמשו עברו ים (ישעיה ט"ז ח') ופי' הרדיק ז"ל התפשטו. והוא ע"ד לשון נופל על לשון. ובאור הכית כן הוא לדעתי: אויל הוא האי"ש אשר יעזוב את אה"ק וימאן לשכון בה, והיא ארץ רחבת ידים,

ומדתה ארוכה כמו המצות הנאמר בהן: רחבה מצותך מאד (תהלים קי"ט צ"ו). ואם שנית אתי תלין משונתי.

בית ל"א. לא ידעתי אל מה ירומון מליו.

בית ל"ב. רמו אל דברי חז"ל אשר הובאו בפרש"י ז"ל (ויקרא י"ד ל"ד) ונתתי ננע צרעת בבית ארץ אחותכם. בשורה היא להם שהננעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקורות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הננע נותץ הבית ומוצאן. עכ"ל. ואמנם תמה תמה אקרא! כי כננע נראה לי גם בבית הזה. כי קיר הוא לשון זכר, והפעלים "תתץ ונמשת" המוסבים עליו נזכרו בלשון נקבה! ב"ס התיר זאת לעצמו המשורר ז"ל בעבור החרוז, וסמך על סימן הרבים מן השם הזה הבא תמיד בלשון נקבה (קירות).

בית ל"ג. עובד אליל בכ"י, ותקנתי עובדי כאשר יעיד עליו רעו י"המ"י.

בית ל"ד. מורש בכ"י: מוריש והוא מעות דמוכה ע"כ תקנתיו.

בית ל"ה. ילוד בית מחופשת ר"ל עבר הנולד מן השפחה אשר חפשה נתן לה.

בית ל"ו. למתרי לא אדע לפרשה, ואולי צ"ל למצרי, אבל מ"מ לא יכון לנגד עיני.

בית ט"ל. מן, בכ"י: מין, וציר. הוא מרע"ה.

בית מ"א. רצוא תרוצין, בכ"י: תורצין והוא ט"ס דמוכה. והוא ער"ה: ישיש כגבור לרוץ ארח (תהלים י"ט ו'). ור' יהודה הלוי ז"ל כתב בהאופן המתחיל יה

שמך, ארוממך:

הדר כבודך. ועו ירך. מספרים השמים.

בעת עלותם. ועת פנותם. ועת שחותם אפים.

ועת נלחמו וכו'. הוא בימי יהושע, וגם בימי משה כמ"ש חז"ל (ע"ז כ"ה ע"א). תרום, בכ"י: ותרום והוא ט"ס ותקנתיו עפ"י (יהושע י" י"ב) והוא נדרף למחרשת. ור"ל שהשמש תרום ולא תשמיע את קול גלגלה, כי אמרו רז"ל (יומא כ' ב') אלמלא לגלגל חמה נשמע קול המונה של העיר וכו'.

בית מ"ב. ער"ה (דברים ה"י י"ד—ט"ו).

בית מ"ג. ר"ל עתה אנחנו (הנמשלים לנכרת) מעונים בנולה תחת ידי עמים, (אשר ידמו לשפחה).

בית מ"ד. ברזל ובנחשת פה הוא מענין כבלים ווקים, ולא שם תואר המתכת כמו שכתב למעלה בבית ה'. כי אין דרך המשוררים להזכיר פעמים מלה אחת בחרויהם. רק אם הוראתם איננה שוה.

בית מ"ה. ער"ה לא זרו ולא חבשו ולא רכבה בשמן (ישעיה א' ט"ז).

בית מ"ו. צור מעטירה (שם כ"ג ח') והבית הזה הוא ע"ד מ"ש חז"ל: לא נתמלאת צור. אלא מחרבנה של ירושלים.

בית מ"ז. עדי עתקה ועוששת כמו עששה מכעס עיני עתקה וכו' (תהלים ו'—ח').

בית מ"ח. תשוך (כמו אפעה) ומפרשת המה ב' פעלים נדרפים והשני הוא כמו וכצפוני ירש (משלי כ"ג ל"ב).

בית נ"א. ער"ה (תהלים ב' א').

בית נ"ב. זכרה וכו' ער"ה (ירמיה ב' ב') לעת תלבין וכו' רמו לשעבוד מצרים.

בית נ"ד. ומרפשת מלשון רפש ושיט (ישעיה נ"ז כ').

בית נ"ה. ורשעה "אלי" הוא נגד המשקל ואולי צ"ל אשר.

בית ג'. חושה עתידות עדיה (דברים ל"ב ל"ה) ופה תשבור (תהלים קכ"ד ז').

בית ס'. עדיה (ישעיה ס"ו ב').

בית ס"א. עדיה (חבקוק ב' ג').

שיר ח'. השיר הזה הוא פשוט והפשו והתום בו פעמים: אני שמעון בר צמח בראשי

הבתים ובראשי הסוגרים והחוק"ב בבית האחרון. ונדפס במחזור ליום הכפורים,

לפי מנהג אלג'ר, ורשום עליו "רהוטה" לאמר כי יקראוהו במרוצה (כי וירץ ת"א ורהט)

והשם הזה לדעתי דומה אל allegretto בלע"ז. וכאשר עיני הקורא תחוינה מישרים

כל בתי השיר הזה מסיימים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו לשון הודאה. ותפארת

היא זאת למשורר ז"ל אשר הראה את בקיאותו בכ"ד. והנני לציין את מקום הכתובים

אחד מהם לא נעדר: 1 (ישעיה כ"ה א'). 2 (תהלים נ"ו י"ג). 3 (שם ק"ז ח').

4 (שם ק"ח י"ט). 5 (דה"א כ"ט י"ג). 6 (ויקרא ד' י"ב). 7 (משלי כ"ה י"ג).

8 (תהלים מ"ט י"ט). 9 (יונה ב' י'). 10 (תהלים פ"ח י"א). 11 (שם ק"מ י"ד).

12 (דניאל ט' ב'). 13 (ישעיה ל"ה י"ט). 14 (תהלים ס"ו ד').

בית א'. ארחמך עדיה (תהלים ח"י ב') ובמחזור נקוד בטעות אַרְחָמְךָ.

בית ו'. הפסוק המסיים בכ"י: אם על תודה יקריבנו, והוא ט"ם כי שנה הכותב כי

הוא עומד על העי"ן. ומה שנשנה המליצה הזאת.

בית ט'. פְּרֵי שפתי, נקדתי כן עדיה ונשלמה פרים שפתינו (הושע י"ד ג').

בית י"ב. הפסוק בדניאל ומתודה חטאתי, בלי תיבת "אני" והיא הוספת הסופר ואולי

צ"ל למען לא יהיה חרוז קצר מאד: מתפלל ומתודה חטאתי כלשון הכתוב.

בית י"ג. ת' למודיך נ"ל שצ"ל בלי יו"ד בלשון יחיד, וכן ת' נעבדך, יעבדך, והתקון

הזה יתאים עם סוף הבית.

שיר ט"ו. נשקל בפלם השיר השני ממחלקה הראשונה והוא רשות לחתן לאמרו

לפני ישתבח ונמצא בספר קבץ פיוטים כ"י אשר בעלו ידירי המנגן המפאד

ר' שמעיה חקן נ"י הואיל בטובו להשאילני להשתמש בו כהפצי, ושם רשום עליו

"להרשב"ץ ולה"ה" והתום בו בראשי הבתים: שמעון.

בית ב'. מים בששון וכו' עדיה (ישעיה י"ב ג').

בית ד'. עדיה (תהלים קל"ז ו').

שיר י'. גם הוא רשות לישתבח ונמצא בכ"י הנז', ונוסד על שבע ברכות הנשואין

ובראשי הבתים חתום שם הרב המחבר ז"ל: שמעון בן צמח, וכל בית ובית

מסיים בפסוק מן התנ"ך אשר נזכר בו מענין אותה הברכה אשר ידובר בה בבית

ההוא. חוץ מן האחרון הנסגר במלים: ישתבח וכו' אשר הם ראשית התפלה הידועה.

והוא לפתוח במה דסיים. וזה מופת חותך כי הרשב"ץ זצ"ל, גם כי היה מעריץ

ומקדיש את הקבלה. היה גם כן מחויק בידי הפשטנים ומתפלל עפ"י מנהגיהם כאשר

אנחנו עושים פה עוד היום בבנינים הרב ז"ל הנקראת חברת אלצאפי (לאמר התמים).

ואלה מקומות הפסוקים בתנ"ך: 1 (ישעיה ד' ה'). 2 (שם מ"ג ו'). 3 (זכריה י"ב א').

4 (ישעיה מ"ד י"ג). 5 (תהלים קל"ז ו'). 6 (ירמיה ל"ג י"א). 7 (דברים כ"ד ח').

ומה נחמד הסוגר הזה האחרון, כאשר יבין הקורא המבין. יש אשר בראש כל בית

הוא רית ישתבח.

הערות לספר צפנת פענח

מאת

חיים בראדי.

צד 6 הערה 3: בס' נחלת שד"ל צד 45 שורה ל"א נזכר שמו של הריב"ש ז"ל, וכנראה היה את לבב רשד"ל לרשום שם את שירי הקדש לריב"ש שנודעו לו, אך לבו חפץ ובידו לא מלא את חפצו. ע"י צוניץ (ליג צד 514) נודעו ד' שירים משירי הריב"ש והם: א) אניה בלב ים, ב) ארץ חפץ נדחך (צ"פ צד 18 ס' ה'), ג) יגדל מספר וקינים (שם צד 16 ס' ג'), ד) לשוד עירי גדול כים שברי (שם ס' ד').

שם שורה 31: ריט"ל צוניץ (ליג צד 521 וצד 712) ורשד"ל (נחלת שד"ל צד 77) מביאים הרבה משירי רשב"ץ, והם (ע"ס א"ב): א) אבסוף לספר כבוד ארץ מקודשת (צ"פ צד 26 ס' ז'), ב) אל נא אדון מלאה הארץ תהלתך, ג) אלהי מתימן, ה) ד' חוקי ארחמך (שם צד 30 ס' ח'), ו) ד' חנינו לך קיינו, ז) ד' שאנה לי כלביא, ח) ד' שאנו צוררים ריק יהמיו, ט) ד' שועת יום ויומים, י) שביה עניה ביד שוכיה (שם צד 20 ס' ו'), יא) שדי המהלל ממזרח שמש, יב) שודר אהלי רגע ויריעותי, יג) שלום רב אהבי דתך ינחלו, יד) שלומים הגלת (שם צד 24 ס' ה'), טו) שמו אחד באחד הוא, טז) שפכו דמעות, יז) — מ"ט) ל"ב שירים (תחנות) ע"ס פרשיות התורה מפרש נח עד פרשת שפטים (מכללם: לפ' נח: ד' שלום לנו תשפות להרים; לפ' ויחי: ד' אמרי האוינה; לפ' בשלח: ד' שלום לנו תשפות ואביונים; לפ' שופטים: ד' שובנו אלהי ישענו). ומה שנמצא בנחלת שד"ל (שם): שם אל מהלל ממזרח שמש, הוא בל"ס טעות הרפוס וצ"ל מהלל, והוא הוא הפיוט הנזכר בס' י"א. —

צד 9 הערה 9) ראה את מאמרי במה"ע Isr. Monatschrift ש"ז נו' 7; ראה גם מאמר הח' רייצ מרעלי "בהמניד" ש"ז גליון כ"ח והערות הח' ר"ש כאבר שם גליון ל"ב.

צד 15 שורה 1: ומי קם, בכ"י: ומיקם, והח' המו"ל רצה להגיה: ומקים, אולם הצעתי לסניו את תקוני (ומי קם) והסכים על ידי.

שם שורה 6: לבבותי, לדעתי צ"ל: בְּלִבֹּתַי.

שם שורה 7: תנומתו, ראה הערת הרב המו"ל; ואולי ט"ס נפל בזה וצ"ל: תמונתו.

צד 18 שורה האחרונה: פשע רב הגלנו, ר"ל הפשע הרב אשר בגללו הגלה יהודה גלות שלמה.

צד 19 שורה 3: השפלי, אולי צ"ל: השפילי.
 שם שורה 12: אם נאמר, שהוא ר' פרץ רבו של הריב"ש, אז יפלא
 בעינינו, איך לא הזכיר המקונן, כי ר"פ זה היה כהן לאל עליון, ועיין הערה לצד
 33 שורה 4.

צד 20 שורה 1: המקבל, בכ"י המקביל, ותקנתיו עפ"י לשון המשנה
 בפרקי אבות.

שם שורה 13: מעלות על מעלתו, אולי צ"ל: מעלה על מעלתו.
 שם שורה 14: ראה הערת הרב המו"ל; והנה נוסחת "וקָדְר" יש לה על מה
 שתסמוך, אבל סוגר הבית הזה הוא נגד המשקל ג"כ; ואולי צ"ל "מְאֹרֵר" תחת
 "אור" וצ"ע.

שם שורה 18: מְקַהֲלוֹת, צ"ל: מְקַהֲלוֹת.

שם שורה 20: אראלינו, בכ"י: אראלנו.

צד 21 שורה 27: ר"ל: אני אחליף את צופי ואמירנו ברוש ורעל, והמשורר
 השביל להשתמש בזה בדברי החווה ישעי' (י"ז ו'), אבל במוכן אחר.

צד 25: שורה 5: לחוביה, ר"ל: כשביל חוביה.

שם שורה 12: כי רותה, כנראה ט"ס נפל בזה; ואולי צ"ל: ראתה,
 או: רוחה.

צד 26 שורה 5 מלמטה: ארץ, קרי: ארץ.

צד 27 שורה 14: הווה, קרי: הויה.

צד 33 שורה 4: אחרי כלות הדפסת הס' צפנת פענח הניענו מכתב מאת
 ידידי הרב המו"ל נ"י ובו נאמר: "כבר ידעת ידידי כי שטים נפלאו ממני בשירי
 הריב"ש זיע"א. (א) מי הוא החכם בונדיאה ז"ל הנזכר בכתובת אשר על השיר הא'
 בספרי צפנת פענח? (ב) מי הוא מחבר הקינה על רבינו פרץ ז"ל (אשר הוא ב"ס
 רבו של הריב"ש ז"ע) אשר שמתו שם בסוף המחלקה הראשונה. והנני בא היום
 בשמחה רבה לבשרך כי נודע אלי הרבר בשבוע זה בקראי בשו"ת הריב"ש ז"ע
 סי' ס', כי שם נזכר הח' בונדיאה (מכאן משמע כי ט"ס בכ"י וצ"ל בנו"ן ולא
 בנימ"ל) הכהן בלי שום תואר, והוא הוא ודאי אותו הנזכר בשיר הריב"ש ז"ל,
 ולדעתי ה' שמו העברי יום טוב אשר יתורגם בלשון ספרד: Buen dia = בונדיאה.
 וגם מחבר הקינה על ר' פרץ הכהן ז"ל נזכר שם, והוא ר' יאודה קרשקש ברפת ז"ל
 אחי הריב"ש ז"ל ע"ש. וששתי כעל כל הו"ן. והנה כבר מלתי אמורה (לעיל הערה
 לצד 19 שורה 12), כי עוד הרבר מוטל בספק, אם ר' פרץ הזה הוא ר' פרץ
 הכהן; אכן אינו מן הנמנע. והנה בריב"ש (סי' ס') לא נזכר שם מחבר הקינה על ר'
 פרץ הכהן, ונאמר רק כי הריב"ש פתח בהספרו של הח' רבי אשתרוק הכהן באלמרתיה
 שחבר אחיו (סתם) על מות ר"פ, והוא, הריב"ש, תקן אותה, גרע והוסיף לפי הדרוש
 לו. אולם מתשוי הריב"ש סי' שפ"ז נראה, כי אחיו דון קרשקש ראוי להיות מחבר
 הקינה שלפנינו. ועל דבר מעשה הריב"ש בעצמו, להשתמש בפתיחה שאינה שלו,
 יש להעיר כי הדבר הזה בלתי חדש הוא, וכבר ראינו כי אחר הספרנים השתמש
 בפתיחת רי"ה ז"ל על מות ר' ברוך ב"ר יצחק, תחלתה: "מה לעם כי יקראו עצרה",

תקן אותה בכ"מ והחליף את שם ר' ברוך בשם יעקב, והכניס בבית כ"ה את שם בני יעקב זה, אלעזר ומשה, כפי צרכו. (ראה "חרשים גם ישנים" לה"ח הרכבי הברת 4 בהאסיף הששי צד 148 והלאה, ושם צד 150 הערה י' צ"ל "יעקב" במקום "יצחק").

צד 34 שורה 4: בחלק הראשון מספרי אדות המשקל בשירי ר"ה דברתי רק ע"ד השירים הפשוטים, והשיר הזה והדומים לו הם מהנקראים שירי-האזור (מושג). אשר עליהם שמתו דברתי בחלק השני מספרי הנ"ל, ולא נדפס עוד.

צד 36 שורה 6: ראה הערה לצד 33 שורה 4.

צד 41 שורה 10: ראה ילקוט פ' לך לך: "ו' אבות שכנו בכבודו של עולם ולא שלטה בהן רימה וכו' וי"א אף דוד שנאמר . . . אף בשירי ישכן לבטחה", ולזה כיון הרשב"ץ ז"ל באמרו "משכב מנוחה אלי אבות וכו'.

שם שורה 20: לדעתי כונת המשורר פשוטה ומיוסדת עה"פ (ויקרא י"ח כ"ח): ולא תקיא הארץ אתכם וכו' כאשר קאה את הגוי וכו'.

שם שורה 29: ראה הערת הרב המו"ל; ולדעתי אין ספק כי הכונה על הגוים אשר הושיב מלך אשור בשמרון ובעריה, אשר קנאו לאל בלא אל, כי "לא ידעו את משפט אלהי הארץ" ותשלה (הארץ) בהם "את האריות ויהיו הרגים בהם" (מלכים ב' י"ז כ"ד והלאה).

שם שורה 35: ראה הערת הרב המו"ל; ראה גם מדרש ש"ט תהלים פ"ה. צד 43 שורה 3: כונתו למה שאמרו (בכתובות דף ק"י ע"ב) הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו' ואין הכל מוציאין לאתווי מאי לאתווי עבד שברח מחו"ל דאמרין ל"י זבניה הכא הויל משום ישיבת א"י וכו' הוא אמר לעלות וכו' תצא בלא כתובה היא אמרה לעלות וכו' יוציא ויתן כתובה וכו' ע"ש.

שם שורה 26: הגברת היא שרה אמנו, ואמתנו נקראת גברת על שמה, והשפחה היא הנר המצרית, ובשמה יקראו הערביים, זרעו של ישמעאל בנה.

ה ש מ ט ה .

על מה שכתבתי בפרוש עורא ונחמיה צד 42 הנני להוסיף כי כעת
נוכרתי, אשר במ"ע החדשי להחכם גרעין (1881 צד 6 בהערה) הביא החכם
ציעמליך ראייה מכרעת ומוכרחת, כי פ"י עורא זה איננו לר' בנימין בר יהודה,
כי נמצא גם בכ"י מינכען סי' 5, הנכתב עוד בשנת 1232 [תקצ"ג
בוורצבורג, ע"י המוכיר י"ד 126]. ובמ"ע הנ"ל 1883 צד 230 הסכים
גם החכם ר"ד ראזין לדעת ה' מאתיוס כי פ"י זה איננו לר' בנימין והסכים
גם לדעתו שהוא לר' סעדיה. גם החכם פארנעס הסכים לזה במ"ע הנ"ל
1885 צד 63. — צד 42 שורה 19 קרי "לא" תחת "לע". —
שוח"ה.

פנקס ק"ק במברג

הוצאתו לאור

מתוך כ"י מרעבך סי' 115

אני

דוד קויפמאן.

זוה שער הספר בראש הכ"י:

ב"ה

פנקס המיוחד לבני המדינה מעניי' הנוגעים לכלל המדינה דהיינו אותן
היושבים תחת אדוננו הדוכס גם אותן שתחת ממשלת הקוורים ויש
בו קכ"ב דפים ונתחדש ביום הועד פה ק"ק . . . . יום ג' לחודש אלול
תנה לפ"ק.

בשם הבורא רוח ויוצר המאורות, נתחברנו יחד בפנים מסבירות, לעשות תקנות הגונות וישרות, נטועות כמסמורות על הלוחות חרות, לזכרון לזרורות, לגדור גדרות לעשות משמרת למשמרת, ובשכר זאת ועוד אחרת, אשר שמים תכן בורת, ישים עלינו כרכה למשמרת מצרה וממארת, ויתן בלבנו אהבה מסותרת, לעברו וליראה אותו תמיד בלי מגערת, ובוה נזכה לראות בנחמות ציון המעוטרת א"ס.

א. ראשית דבר יראת ה' להחזיק עמוד התורה להגדיל ולהאדיר בגלל הרבר הזה אשר לא יחדל האביון בקרב הארץ ורבים מבני עניים שמהם ראוי שתצא תורה⁽¹⁾ מבקשים למודם ואינם מוצאים מחוסר כל ודלות של אביהם שאין ידיהם משיגים לשכור להם מלמד להועיל לבניהם ובשביל כן מבית הספר ממהרים וחשים⁽²⁾, פורקים עול תורה ועול דרך ארץ מבקשי, נמולי מחלב של תורה ונעשו דלים ורשים, ואם אין גדיים אין תיישים⁽³⁾, על כן יצא המוסכם מאתנו המתווערי בגיורה שכל קהלה וישוב הן מהיושבים תחת ממשלת אדוננו הדוכוס והן היושבים תחת ממשלת הקיורי יתן כ"א וא"י⁽⁴⁾ מהדרים תוך המדינה בכל ערב שבת לקלפי מיוחדת מה שידבנו לבו וא' המרבה וא' הממעיש בו ויהא הנירר והנירב ההוא לצדקה דת"ת נוסף על זה יהא פרעון נדר מי שברך מתנת יד מכ"א וא' ג"כ לת"ת ולכל אלה יהא גבאי מיוחד למען היות בידו למשמרת כל כסף הנדבה המובא מכ"א אשר נשאו לבו ונדבה רוחו באופן שהאיש העני מעניי מדינתנו המבקש למוד בניו ובתורת ה' הפצו יבא ויגיד צדקתו אל הנבאי אשר יהי בימים ההם ולפי תואר המצטרך יותן לכ"א וא' מכיס ת"ת ובוה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים ישישו וישמה בה' כל החוסי. בע"ה חגי חנוך סגל מפראג.

ב. חווק לעמוד העבודה זו תפילה יען כי שמענו גם ראינו המכשילה הזאת תחת ידיהם בכמה וכמה ישובי אשר ישנו שם מן התושבי הגרים שמה הם ובניהם עמהם גם לרבות שלוחיהם ומשרתיהם בכדי שאפשר להתפלל בכל יום השכם והערב בעשרה בבית הכנסת שלהם, ולא די שבני הכפרים אינם מקדימי ליום הכניסה והולכים לדרכם לשוה על פני השרה בשיחה זו תפילה אף גם זאת אשר המה תוך הישוב בכתיהם ומונעים את עצמם מלהתפלל בצבור במרד ובמעל אשר לא יעשה כן במקומינו מקום מקדש מעט המעמיד אותנו בגלותינו ע"כ גורנו אומר בגיורה שוה על כל הדרים במקו' שאפשר להתפלל שם

(1) עיין גדרים פ"א ע"א.

(2) ר"ל בורחים עיני בראשית רבה פ"י מ"ח ס' ה'.

(3) עיין ריש אסתר רבה.

(4) כל אחד ואחד.

במנין שלא לבטל ולמנוע את עצמו מלהתפלל בעשרה בקנס על כל מי שעובר על דברינו אלה דהיינו אותו שיהי' בביתו ולא יבא לב"ה בעת התפילה יתן בכל פעם מדי עברו ששה פשיטי' בלי הנחה ויהא הקנס לת"ת. ובזכות זה האל ישועות פועל, כביר לא ימאס ולא יגעל, ובא לציון גואל.

ג. החוט המשולש סניף לעמוד נמילות הסדים בעניין אורחים עניים ההולכים ובאי' רצים ושבים תוך המדינה ולפעמים יקרה ח"ו לא' מקרה רעה בי"מ⁽¹⁾ שיפול על ערש דוי' ל"ע⁽²⁾ באחד הקהילות או הישובי' ובוה ראינו כמה רעות רעה חולה כל עומת שבא בן ילך, נעזב ומשולח ממקום למקו' בחוור וחלילה⁽³⁾ לעשות כדבר הזה להמית צדיק ע"ר⁽⁴⁾, נענוע ושלטולא רבא העזובה בקרב הארץ מן חלאי' רעים שאינם נאמני' בשליחתן מעיר לעיר, ע"כ עשינו בינינו מהיום ומעלה לחוק ולא יעבור אם יודמן ח"ו איזה אורה חולי'⁽⁵⁾ במדינה יהי' באיזה מקו' שיהי' הן אצל היושבי' תחת ההגמון או אצל היושבי' תחת ממשלת הקיורי' או במקו' אשר יפול שם ינוח והחיוב על הישוב או על הקהל ההוא להטפל עמו עד שיבריא או להפוך ח"ו והכל על הוצאו' כל בני המדינה מיושבי הגמוניא' וקיורי' בכלל ואם לפעמים יתרחיש ניסע⁽⁶⁾ מאיזה אורה שאינו חולי רק שאינו קל ברגליו לילך מחמת החסרון שבו יהיו לו לעזור מעיר לעיר ומישוב לישוב בעגליה⁽⁷⁾ ובזמן קריב כדי להוציאו חוץ למדינה למהר להגיעו למחוז חפצו לחיים ולשלוי' וישולם הכל מכיס המדינה דרך כלל, ומכלל הן נשמע לאו אותן שישלחו ממקומם איזהו חולי למקום אחר ענש יענש הישוב ההוא כפי ראות עיני המתוועדי' ובוה יגן ה' עלינו ועל כל עמו ישראל להצילנו מכל מחלה, ולציון ברננה נעלה, בזמן קרוב בעגלא.

בע"ה הגי הנוך סגל מפראנ.

ד. סעד לעמוד הדין לשפוט יתום וריב אלמנה כצעתקה הבאה אלינו להקל מעליה' עול משא הנתיניו⁽⁸⁾ אשר הועמס עליהם עד היום הזה ונדרשנו לאשר שאלונו ועשינו מהיום ומעלה לחוק שהיתומי' לא יתנו כי אם משני שלישי' מערך ויכולת⁽⁹⁾ שלהם ולא יתנו לשום נתינה הן נתיני' תוך הקהילה כגון מעוי' פלעמן והקדש⁽¹⁰⁾ ודומיהן או נתיני' המדינה כסדרן ושלא כסדרן הרגילי' לבוא מכולם פטורי' הם היתומי' חוץ ממה שנותני' לההגמון⁽¹¹⁾ שנה חדשה⁽¹²⁾ ומאה ר"ט הידועי'⁽¹³⁾.

(1) = בר מינן. (2) = לא עליכם.

(3) מלשון השגור בפי חז"ל כמו סוכה נ"ח ע"ב.

(4) בראשית י"ח כ"ה.

(5) = חולה וכן דרך האשכנזים במאה הי"ז לכתוב י' במקום ה' בסוף המלות ע"פ החברה.

(6) רמז למאמרם ד"ל כמו מגלה ד' ע"א: אתרחיש ניסא.

(7) משתמע לתרי אפי למרכבה ולמהירות.

(8) Abgaben = כמובן מסים וארנוניות.

(9) Vermögen =

(10) Billeten = מעות המזונות העניים ולהלנתם בתוך הקדש הקהלה.

(11) Bischof =

(12) הן הנה המתנות הנודעות מקדם בכל קהלות ישראל הנקראות Neujahrgaben

עיין למשל המשא הכבד אשר העמיסו על שכמי קהלת ברלין כספרו של לי' גיינער Geschichte

der Juden in Berlin חלק ב' צד 105.

(13) על מקור המשא הזה עיין מה שנוכר להלן צד 14.

גם לצרה אשר לא תבא עסק הנוגע לכלל מדינה שאינו רגיל לבוא לאלו מחוייבי היתומי ליתן ג"כ סך המגיע עליהם לפי חשבון שני שלישי מערך שלהם כגיל, אמנם פטורי המה לגמרי מליתן חלק רה"ב¹ אפילו פרוטה א' הן מנתינו כסדרן או שלא כסדרן הרגילי או שאינם רגילי תוך הקהילה או תוך המדינה מכולם פטורי מליתן רה"ב. ובעסק האלמני מצאנו וראינו בזה האופן דיינו אלמנה שאין ערך שלה יותר משני מאות זהו לא תתן כ"א החצי מרה"ב ופטורה היא לגמרי ליתן אפילו פרוטה א' מערכה הן תוך הקהיל' והן תוך המדינה מכולם פטורה היא. אךן באם יהי ערכה משני מאות זהו ומעלה יהי מה שיהי או מחויבת ליתן לגנתינו הקהל ולגנתינו המדינוי משני שלישי מערכה ועם כל זה לא תתן כ"א החצי מראשי הבית כג"ל וכל הנוכר למעלה בעסק תקון האלמנה הוא דוקא באלמנה שאיננה נושאת ונותנת רק היא אוכלת ואינו עושה אךן באם היא עוסקת במו"מ² אף שערכה פחות משני מאות זהו הרי היא כא' מן התושבי לכל הנתניו שבעולם חוץ מראשי הבית שאינה מחויבת ליתן כ"א החצי מרה"ב כג"ל. כמובן בעסק תקון היתומי בפירוש איתמר דוקא ביתומי שאינם מתעסקי בפני עצמם בעסק מו"מ רק ע"י אפוטרופוס שלהם לטובת היתומי באלו נתקן התקנה הג"ל ולא לוולחם העוסקי בצרכי עצמם ואינם צריכי לאפוטרופוס ובזכות זה יציל ה' אותנו מכל צרה וצוקה, וציון במשפט תפדה ושבי בצדקה חגי חנוך סגל מפראג. (על החיבת נייר מהודקת בשולי הדף נמצא כתוב בכתב אחר כ"י ר' מנחם מענדל אשכנזי):

[נשאלתי מן המשה אנשי באשר שנכתב בפנקס המדינה ס"י ד' כו"ל יתומי לא יתנו ל[שום נתן] הקהילה וכו', חוץ ממה שנתני להגמון שנה חדשה ומאה ריש הירועי מהו פירושו אם מחוייבי ליתן לשנה חדשה מה שנתני ליועצי וכדומה להם או רק מה שנתני להגמון. והשבתי שפרושו בכתבו שאינו מחוייבי ליתן רק מה שנתני ש"ח³ להגמון ומאה ר"ט. יו' א' טו אלול תעג"ל. מנחם מן בכר].

ה. האמת יעשה דרכו יען כי ראינו כמה אנשי כי אברה האמונה ונכרתה מפיהם שוא ושקר בדברו א' יאמרו מונעים את עצמם מלפרוע מה שהם חייבי הן לגנתינו המדינה והן ליהודי ואינם משניחים אל דברי הב"ד והפרנסי בכך מכאן מודעא להוי על כל המסרבי באזחרה גדולה שמכאן ואילך אם ימאנו ויסרכו ולא יאבו לשמוע אל דברי מוריהם שיוכרו עליה אסור⁴ בכל הקהילות תוך המדינה ולהפרישם מכל קדושת ישראל גם לכופם בכפי תחת כפי⁵ עד שיאמרו רוצים אנחנו⁶ לקיים את דברי הב"ד יצ"ו והיתה זאת למשמרת ולאות לבני מרי⁷ ובה אמת וצדק נשקף משמי⁸ ובימינו תושע יהודה וירושלים.

(¹ = ראש הבית. ² = במשא ומתן. ³ = שנה חדשה.

(⁴ אסור כמו שמתא.

(⁵ תפש בלשון המקרא שמות כ"א כ"ה: כויה תחת כויה כדרך האשכנזים שמשמיעים

פ' תחת ו'.

(⁶ עיין בבא בתרא מ"ח ע"א.

(⁷ במדבר י"ז כ"ה.

(⁸ תהלים פ"ה י"ב.

ו. שלום יהי בכל גבולנו ושלוח בארמנותינו שלא ירבו המחלוקין ח"ו בין ה'יושבי תחת ממשלת ההגמון ובין ה'יושבי תחת הקיורי'¹ כאשר לפעמי יש לחוש לצרה אשר לא תבא על המדינה בגזירת השררה ירה ושע"כ ראוי להיות רזיוי ומקדימי'² לעסק ההשתדלו ולהוציא הוצאו בטרם תצא הרעה ח"ו ובהיו קצת מפרנסי 'יושבי קיורי' רחוקי מחצר הדוכס ואין הזמן סובל כדי להודיענו את אשר נגזר עליה³ ולהוציא הוצאו מבלעדס וחזין מידעתם אפשר וקרוב לודאי שימאנו יושבי קיורי' מלסייע ליושבי הגמוני ועיי"כ ח"ו הריב מתחרהר, וביני ביני יש לחוש לתקלה גדולה, בין חיתא למחבלתא ברא דעלובתא אולה⁴, ע"כ עשינו מהיום ומעלה באם ח"ו תקראנה אותנו כאלה אזי ה"ה יושבי הגמוני הקרובי אשר להם משפט הנאולה ישתדלו וירבו תחינה ובקשה עד ימצאו חגינה וחמלה, רק יצרפו אליהם א' או שנים מפרנסי קיורי' הסמוכי להם המה המבוררי מתוך הוועד האחד כמר יוקל פרנס מעלירן⁵ והאלוף הר"ר ועלינמן מצעקין דארף דהיינו שהאלופ' פרנסי הגמוניא מחויבי' להודיע העסק טרם יתחילו להשתדל אל שניהם הטובי הנ"ל אכן אם לא יבואו לכאן שניהם כאחד רק יבא אחד מהם יהי מי שיהי מהשנים ויצרף עצמו בהסכמתו עם פרנסי הגמוני' להוציא הוצאו בהשתדלו' ההוא אזי החיוב על יושבי קיורי' לאשר ולקיים את כל אשר עלה בהסכמותם ולשלם חלק ההוצאו' ההם המגיע עליהם, אמנם הוחנה בתנאי כפול שלא יהא הכה והרשות לשני המבוררי הנ"ל להוציא מכיס יושבי קיורי' כ"א עד ארבעי' ריט ולא יותר, ובאם ח"ו יהא מהצורך להרבות ולהוסיף בהוצאו' יותר מסך הנזכר אזי מחויבי' המה להודיע ולצרף אליהם שארי פרנסי' מהקיורי' גם נעשה ביניה' שלא ימשוך הכה והרשאה לשתי המבוררי' הנ"ל רק על משך שני שנים רצופי' מהיו' ובכלות שני שנים אלו הברירה בידי יושבי קיורי' לבטל כה הרשאה ולמנות אחרי' תחתיהן. גם הברירה בידי המבוררי' בכלות זמן הנ"ל לפרוק מעליה' התמנו' ההוא אמנם כל זמן שלא נתבטל ההרשאה בוועד הרי הם בתוקפם אפילו אחר הזמן הנזכר ובהו איש על מקומו יבא בשלו' על דייני ישראל דלא ליתו לאנצווי, עד ינאלנו ה' ברוע נטויה, חני הנך סגל מפראני.

ז. הרשות נתונה להאלופ' השנים המבוררי' באם יהא מהצורך להוצאו' השתדלו' הנ"ל לכוף וליגוש את יחודי סגולה הנבוהים בערך המדינה שילוו לפי שעה בין הכל סך ארבעים ריט ואשר יגזרו אומר על כל א' כן יהי ויקי' בכפי' תחת כפי' עד שיאמרו רוצים אנחנו לקיים דברי המבוררי' הנ"ל. אמנם מגביה הראשונה שיוגבה אח"כ תוך המדינה מחויבי' לשלם להמלוי' ההם. ובהו איש על מקומו יבא שלם בממונו בהסדי' ה' כי לא תמנו.

ח. כאשר רבו הדיעוי' של השדכני' שכל אשר פצו שפתיו לדבר דבר לתועלת השדוך שבין איש לרעהו אף שלא אהנו מעשיו מכל מקי' היו מבקשי' לטול שכר כנגד כולם ובהו לקתה מרת הדין של השדכן נמור, אשר יום ליום

¹ Bischöfliche und Ritterschaftliche Juden =

² פסחים ד' ע"א.

³ אסתר ב' א'.

⁴ עיין בראשית רבה פ"ו ס' דף ג"ח ע"ג.

⁵ עיין לקמן צד 10.

יביע אומר, הוא המתחיל גם הגומר, וכמה יגיעו יגע עד הביא השרוך לתכליתו ולאיש אשר לא עמל בו יתן חלקו ע"כ עשינו מהיום ומעלה לחוק ולא יעבור שבאם יסתייע מילתא שיהיו שני שרדני בעסק שרוך א' באופן שיהא מהם מתחיל והשני גומר או המתחיל הראשון אשר ימציא השרוך וידבר מעסק ההוא עם שני הצדדי' צד החתן וצד הכלה הוא יקח חלק שלישי מכל שכר השרדני המגיע משני הצדדי' עפ"י התקנה שאחר זאת ולהגומר יהא שני שלישי' מכל השרדני' משני הצדדי', ובפירוש איתמר שלאותו איש אשר לא יהא המתחיל לדבר גם לא הגומר בשרוך רק יהא איש הביני' בין העת שנעשה ההתחלה לבין העת שיוגמר השרוך אף שידבר בנתים עם ב' הצדדי' מ"מ¹) לא יהא לאותו אמצעי שום דין שרדן כלל ואינם מחוייבי' ליתן לו אפילו פרוטה א' משכר השרדני' אם לא שהי' תנאי מפורש ביניה' או ככל תוקף התנאי' שהיה ביניה' כן יהי' ויקום כמ"כ²) באם א' יהיה המתחיל מצד א' משני הצדדי' מצד החתן או מצד הכלה יהיו דבריו כאפס וכאין וכדבר שאין בו ממש ולא יהא לו שום חלק ונחלה בשכר השרדני' מאחר שלא התחיל לדבר כ"א מצד א'. ועפ"י הדרך הזה אם המצא ימצא א' אשר יתחיל לדבר עם א' מהצדדי' בעסק השרוך וטרם דברו עם צד השני יקרמנו אחר וידבר עם ב' הצדדי' או יהא לאותו אשר ידבר עם ב' הצדדי' דין מתחיל גומר³) ולהראשון אין לו שום חלק ונחלה. ובוה ענייני השרדני' ברורי' כשמלה, ולא יוסיפו בני עולה, בדין עני המהפך בחררה ובא אחר ונוטלה⁴). והי' נאל אותנו באלה דברי חני חנוך סגל מפראג.

ט. שכר השרדני' יהא ממאה ראשונה שני פראצענטי דהיינו אם לא יהא סך נדן שני הצדדים רק מאה ר"ט בין הכל או מחוייבי' כ"א מהצדדים ליתן להשרדן שני ר"ט, ואם יהא סך נדן משני הצדדי' יותר ממאה ר"ט יהי' איזה סך שיהי' או יתנו כ"א מהצדדי' ממאה ראשונה כנ"ל שני ר"ט וממאה ר"ט הראשונה למעלה מכל מאה ר"ט א' ר"ט, וכל זה הוא אם שני הצדדי' החתן והכלה הם מובלעים תוך תשעה פרסאוי, אמנם אם מרוחקי' זמ"ז יותר מתשעה פרסאוי או מחוייבי' כ"א מהצדדי' ממאה ראשונה ב' פרצענטי כנ"ל וממאה ראשונה ומעלה יהי' מה שיהי' מכל מאה אחד וחצי פרצענטי. ואם הי' איזה תנאי בין השרדן ובין א' מהצדדי' ליתן ביותר או בפחות מהערך הקצוב למעלה או ככל משמעו התנאי' שביניה' כן יהי' וכן יקום ולא יפול שום דבר ארצה, וכתקנו השרדני' כן יהא נהוג הסרסרי'. ואם החתן הוא אלמן אינו מחוייב ליתן מכל מה שיש לו הן רב או מעט מכולם לא יותן להשרדן כ"א שני ר"ט מכ"א מהצדדי' אמנם מנדן צד הכלה מחוייבי' כ"א ליתן כגומר למעלה.

(נכתב בצדו: [מאחר שמוזכר בפוסקי' ראשוני' ואחרוני' שדין סרסורי' ושרדני' שווין בכך סימן ח' ט' שייכי' בסרסרי' כמו בשרדני' מנחם מענדיל אשכנזי].

(¹) = מכל מקום.

(²) כמו כן.

(³) = גומר.

(⁴) קידושין נ"ט ע"א.

י. בגלל הרבר הזה נגלגל החזור בעולם¹ רבים מעשי ה' בחכמה עשה כולם, מוונג זווניג ועשה סולם², מעלה לזה ומוריד לזה אין צדיק בארץ ישולם, כדי לזכות אלו באלו ולשלם פעלם, ע"כ עשינו לחוק ומשפט מהיו' ומעלה באם מטה יד א' מעיר או ממשפחה אשר ירצה להשיא בתו לבן נילה ולא יהי' לו די המחסור אשר יחסר לעשו' לה כמשפט הבנוי והיו עיניו נשואו' אל קרוביו ונואלו' אשר להם משפט הנאולה ועני זה קרא אליהם לחננו במנה יפה לסיועת נדן בתו ואין איש שם על לבו, ומננד ומרחוק עומד קרובו, בכך בוא יבוא האיש השואל כעניין אל וועד האלופי' הפרנסי' במעמד הרב אשר יהי' בימי' ההם, ויציע דבריו הנכונ' לסניה' והמה המתועדי' יצרפו עליה' עוד שנים הנדולי' שבמשפחה ועפי' רוב הדעות יעשו ערך קצוב עכ"א³) מבני המשפחה מה שיתן כ"א וא' מקרובי הדל עד שלישי בשלישי ועד בכלל. וכן יהי' ויקום בכפי' תחת כפי', ואם יקרה מקרה זו במדינה שלא במקו' ישיבת הרב יצו אוי יצרף פרנס הגליל ההוא אצלו עוד שני אנשי' מסויימי' גם שנים מקרובי העני זה קרא⁴) ויעשו הערך כנ"ל. ומה שיעלה המוסכם אצלם יודיעו המה אל מקו' הב"ד. למען גם הוא יגזור אומר ויקו' ובוכו' הצדקה יגן ה' עלינו, ולא יתן המשחית לבוא אל בתינו ובא לציון גואל בימינו. בע"ה חגי הנוך סגל מפראג.

יא. הנה נהר נהרא ופשטא⁵ ואולא בכל המדינה, בחור התן העובר ממקו' למקו' ומפינה לפינה שצריך ליתן מתנה הגונה, לאכנסיא של תורה אשר לא ימוש מתוך האוהל בכל עת ועונה, ובאשר חרשים מקרוב באו אשר לא היו בראשונה, ע"י נערי' ומשרתי' הנבערי' מדעת ותבונ' ההולכים בשרירי' לבם ואין בפיהם נכונה, כל למד צדק לא קרא ולא שנה, המה היו בעמל הראשונה גם לאחרונה. הכבירו עול החתני' במדוד והב⁶) כמדה רעה ומגונה. ע"כ עשינו לחוק מהיום הזה ומעלה שבכל מקו' אשר תדרוך כף רנל החתן בא' הקהילות או הישוב ובאופן שיהיו שם לכל הפחו' ששה ב"ב ומלמד קבוע ללמוד עם בניה' או מחויב החזור החתן ליתן שם ממאה ראשונה של סך נדן שלו נ' פצין ט"מ⁷) וממאה זה ומעלה יהי' סך מה שיהי' מחויב ליתן מכל מאה והובי' מה שעולה סך נדן שני הצדדי' אחד ביץ ט"מ ויתחלק סך ההוא בין הנערי' מתושבי הקהילה העוסקי' בישובו של עולם ובין הנערי' הלומדים אצל המלמד לפי אומדן דעת הפרנס של אותו מקו', אמנם במקו' ישיבת הרב יצו לא יקח שני א' חלק במעני' ההוא כ"א אותן הראוי' לילך על הישיבה היודעי' לשא ולתן ולפלפל קצת בדבר הלכה, והיתה זאת לאות ולמשמרת, ולא תהא האמת נעדרת, יגן עלינו אשר שמי' תכן בורת⁸).

¹ עיין שבת קנ"א ע"ב.

² עיין בראשית רבה פ"ר ס"ח.

³ = על כל אחר.

⁴ תהלים ל"ד ג.

⁵ עיין חולין י"ח ע"ב.

⁶ עיין שבת ק"ן ע"א.

⁷ Batzen = ט"מ אולי = deutsch מעות.

⁸ הקב"ה מלי הכי ישעיה מ' י"ב.

יב. מנהג אבותינו בידינו בעת החתונה, אחר שאכלו ושתו ויקומו לשמח חתן וכלה ברננה השושבינן מחלקי לכל המסובי ביפה מנהג¹, צוקי² החן והכל יופי והכל אליו פונה, והנה ראה ראינו רעה רבה, שעיי השכרות באו לידי קטטה ומריבה, וכל שמחה ערבה, עד שבאו לידי הכאה ומריבה ויכוס וירדפם עד חובה³. זכדי להסיר המכשילה הזאת הגדולה והרחבה, עשינו לחוק ולא יעבור שיחלקו הצוקר תכף בתחילת הסעודה בין בשר לדגים בעודם בדעה מיושבת, והאל הנראה בלבת⁴ הוא ינצרנו כבבת, חני חנוך סגל מפראג.

יג. הנה באזינו שמענו מפי איזהו יחירי מהתושבי תוך המדינה המה הסחורי ובעלי חנוי שבאו בקובלנא מחמת המשא המוטל עליה בסבת קצת משרי וחורי העיר שקוני מהם סחורי מסחורי שוני, ולפעמי מבקשי הסחורי בפחות מדמי קנוני, כאשר נעשה לפי דבריה כמה פעמי ומוני, שהיו מוכרחים למכור בעד מעו שלא הניע לקרן שלהם אשר היו קונים, מדאגה אחר שהם חורי הארץ וקציני, פן יעוררו חיו עלינו⁵ דיני דינ⁶], ובטענה זו אומרים ועוני שלא עליהם בלבד יהיו החסרונים⁷, רק על כל המדינה יהיו נדוני. אמנם ראה ראינו שאלתם שלא כהוגן וכשורה, ומה האדם שיבא אחר את אשר כבר עשה⁷ ונגורה נזירה, בלי שום שאלה מהפרנס' או מבני החכורה, זהו דבר שאינו יכול לעמוד בו רובא דציבורא⁸ שבמעו של חבירו יהא הלה עושה סחורה, ומי יאמר לנו אם לא הרויח באותו סחורה ע"כ יצא המוסכם מפי כל המתועדי שמתיוס ומעלה כל איש מבני המדינה יהי מי שיהי הן א' מיתירי סגולה או אפילו אהר מן האלופי הפרנס' אשר יסתייע מילתא שא' מן המושלים יבקשו ממנו קנין סחורי במקח הזול מחויב הפרנס ההוא להציע הדבריי ההם מול הפרנס חבירו ואם יסכימו שני הפרנס' לדעה א' ויכיר באומד דעתם שיש לחוש חיו לתקלת בני מדינה אשר יסתבב מזה אם לא יתצעו לדברי המושל או הרשות בירי שני הפרנס' להטיל על כלל המדינה ההפסד ההוא דהיינו מה שנותני הסחורה בפחו' מסך קרן שלהם. כמו כן אחד מעיר שאיננו מקציני ופרנס' מדינה אשר יקרה לו מקרה כזאת מחויב הוא להודיע המבוקש לכל הפחות לשנים מפרנסה מדינה ואשר יאמרו לו את המעשה אשר יעשה כן יהי ויקום ולא יפול דבר ארצה ואת זה לעומת זה אותן שכבר מכרו סחורי לאיזהו מושל בשנה שעברה והי' להם הפסד והיתה זאת בלי הסכמת ב' הפרנס' קודם המעשה ומכיש האיש אשר ימלא את לבו לעשות כזאת מהיו' ומעלה בלי רשות והורמנא מהאלופ' הפרנס' כנ"ל אוי היא ההפסד ההוא על אותו בעל חנות לברו בלי שום עור וסעד מכיס המדינה ויהא דבר זה גרון לשעבר וגם להבא, אמנם בואת התקנה לא יוגרע זכות הפרנס'

¹ כמו במנה יפה ושנה הסדר משעם החרו.

² משלי ל"א ל.

³ בראשית י"ד ט"ז ר"ל עד שבאו לכלל חובה ועון.

⁴ שמות ג' ב'.

⁵ = ר"ל על כלל היהודים היושבים ביניהם.

⁶ = Schaden.

⁷ קהלת ב' ו"ב.

⁸ עיין בבא קמא ע"ט ע"ב.

הנכתב בפנקס ישן של הקהל והמדינה מה שיש יכולת בידי הפרנס להוציא מכיס המדינה לטובתה אותן זכויות במקומם עומדו כעת בלי גרעון. כל זאת עשינו למען האמת והשלום בזכויותינו זה יגן ה' עלינו מכל רעה עד עולם. בע"ה חגי חנוכה סגל מפראג.

יד. וזאת לפנים בישראל שלא לקבוע ב"ד לנבות עדות הן בדיני בושת והן בדיני ממונות כ"א בפני רב המדינה ככן מעתה עשו המתוועדי חזוק לדברי ההם ואלה המוסיפין על הראשוני שמהיום ומעלה לא ימלא שום א' את לבבו לקבוע ב"ד לנביית עדו אפילו שלא במקום מושב הרב ומכ"ש במקום קביעתו כי אם בפני הרב או בפקודתו שיצוה לקבוע ב"ד ההוא. וכל מי מהיו שייעבור על דברי התקנה הזאת לנבות ב"ד שלא בידיעת הרב יהא נביית עדות ההוא כחרס הנשבר ולא יתעבד עליו דינא לא בדא"ה ולא בדי"א⁽¹⁾ ואף גם זאת ענש יענש האיש ההוא כפי ראות עיני הפרנס אשר יהי בימים ההם. אכן דיין המדינה רהיינו שנתמנה לדיין קבוע תוך המדינה עפ"י התקנה יהא לו רשות והורמא לקבוע ב"ד במקום מושבו מאין מוחה בידו אך ימהר יחיש מעשהו נביית עדו ההוא לשלחו אל מקו' הרב המדינה ע"מ⁽²⁾ כדי שהדין יקוב את ההר⁽³⁾ בין הצדדי. כיוצא בזה באם יסתייע מילתא בא' הישובי או הקהילוי שלא במקום מושב הרב או הדיין שיהא צורך שעה לקבוע ב"ד כדי לנבות העדו כגון שהיו העדו רדופי לילך למקום אחר והרומה לזה או הרשות בידי הפרנס של קהילה החוא לצרף עוד שנים עמו וישמעו העדאת העדים ויכתובו הכל באר הטיב וגיב באופן הנ"ל שלא יהו מלשלוח הנביית עדו תכף לידי הרב יצ"ו, וכבר נעשה כרוז בכל המדינה באזהרה אחר אזהרה על להבא וגם שעבר שכל מי שיש לו זכויות מכה קביעו ב"ד לנביית עדו שנעשה עד הוי' הזה שלא במושב הרב או הדיין שיבא תוך י"ד יום אל הרב הוא יכיר אם יש ממש בדבריו ההם או לא ובפירש איתמר שאם לא יאבה לבוא תוך זמן המוגבל יאבדו זכויותיו בכח הפקר ב"ד ולהיות לאות ולמשמרת כתבנו זאת תוך הפנקס למען דעת שאם בוא יבא א' מעיר שיהי' לו זכויות מכה קביעו ב"ד שלא במקום הרב או במקום הרב נגד תקנה זו אפילו שנעשה קביעת ב"ד ההיא קודם התקנה ומכ"ש אחריו שיהא כאפס וכאין וכחרס הנשבר אף גם זאת שהעובר מהיו' יוקנס בקנס גדול כנ"ל והיתה זאת לאות ולמשמרת לכל חהא האמת נעדרת. חגי חנוכה סגל מפראג.

מו. אותן ב"ב⁽⁴⁾ שמשויאין בניהם או בנותיהם ונותנין נדוני' לא' מהם בעת החתונה שהרעת נותן וכן נהגו להקל מאבי החתן ומאבי הכלה בכדי מה שהוציאו לצורך הנדן מערך שלהם מאחר שההוצאה ההיא ידועה וברורה. אמנם לא די להם בזה כי אומרים לנבות [צ"ל לנכות] גם שארי הוצאו' המצטרכי' בהכרח כגון הלבשה והוצאו' החתונה כסדרן ושלא כסדרן ובוה רבו דיעו' הקהל נגד היחיד זה אומר [בכת] וזה בכח גם בערך הווג הבא לגור ולהשתקע תוך הקהל והמדינה ישנו

(1) = בדיני אומות העולם ולא בדיני ישראל.

(2) = על ידי משולח.

(2) עיין יבמות צ"ב ע"א.

(2) = בעלי בתים.

דיעות שונות מהם שרוצים להעמיס ולהטיל עליהם הערך מכל סך נדן שלהם באופן שיתנו הערך מכסף מלא מה שקבלו לנדן עם מעות מעשר באשר המה רואי אה היוצאי גם את הנכנסי להונג מחמת דורו כסף וזהב משני הצדדי בנלל כן אומרים שהמעשר הוא חסרון אשר לא יוכל להמנות כי יש לו תשלומי על המתני ועל זאת גדלה התערומי מן היחידו באמרם שהמתני המה מועטי וההוצאי מרובי והנם למשא כבד במאד ובזאת ראינו דברי היחידו אמתים וכנים על כן עשינו לחוק מהיום ומעלה סדר ההנהגה בספקות האלו שנפלו הן בענין הונג או בעסק אבי החתן והכלה ועלתה ההסכמה בזה האופן שהאבי החתן או הכלה לא ינכה רק הנדן שלו מן ערכו דהיינו מה שנחן לנדן בנו או בתו במומוני מחמת חיוב נדן וכמו כן ינכה מערך שלו מה שנתן להונג בתכשיטי כסף וזהב כגון סבלוני וכוס קדוש וכיוצא בהם הנהוגין ליתן להונג בעת החתונה סך זה ינוכה לו מסך ערך שלו, אמנם מה שיוציאו לצורך הלבשה להונג וכן הוצאי החתונה וכיוצא בזה לא ינוכו מערך שלו והו המנהג אשר יתנהגו הקהל והמדינה עם נותני הנדוניא. **אכן הונג הבא לגור לא יתנו כ"א ממה שיש להם** באופן שיחשבו חשבון צדק כל ההוצאי והכנסו מה שהי' להם ומה שנשאר להם אחר נכוי כל ההוצאי מזה יתנו עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע עד ומן ערך החדש. ואל נאדר בקודש, ישלה ברבה באסמינו מלא וגדש, וימינו כקדם (יחדש¹). בעיה הני חנוך סנל מפראג.

מז. הנה לקול המולה גדולה ועצומה מן התושבי ב"ב היושבי בערי החומה, גם בערי הפרוי צפונה ימה וקדמה, נתנו עלינו בקולם קול תרועה ויללה צועקים על לנימה²), מן הערים אשר סביבותיהם רבים בני שוממה, ההולכים ובאי בנבולה ותחומה, מקפחים מהייתם על ידי מכירות סחורה ובהמה, ובזאת מסיגי נבול מה שנכלו ראשוני מקדם קדומה, יציב בארעא וניורא בשמי רומא³), הוא דבר שאין סובל הרעת ומוימה, ולבסוף יורד עמו עד לחיו⁴) באף ובחמה, על כן כדי להסיר המכשילה עשינו לחוק שבכל מקו' תוך המדינה אשר ישנו שם אחד או שנים מעיר או יותר הנושאי בעול משא המדינה לא יהא הרשות להגרים סביבותיה לילך לישא וליתן שם בסחורה או בשאר מו"מ יהי' מה שיהי' כי אם פעם אחת בשבוע שהם שבעה ימי השבת והוקבע יו' מיוחד ההוא ביו' השוק דוקא דהיינו אם יו' השוק הוא בימי החול משא"כ⁵) אם יום השוק הוא בש"ק או במקום שאין בו יום השוק בכל שבוע אז יהא יום רביעי בשבת יו' מיוחד לכל לבוא לשם לישא וליתן שם מאין מוחה בעולם. ומי שיש לו חובו באחד המקומו שדרים שם תושבי מדינה רשאי לילך לשם לתבוע חובותיו בכל עת שירצה עד כלי⁶) ארבעה חדשים ובלבד שלא ישא ויתן שם בשום עסק מו"מ ומכ"ש שלא יוליך סחורה לשם כי אם פעם א' בשבת כנוכר למעלה. אמנם בירידי ושוקי שהם

¹ איכה ה' כ"א.

² עיין גישין ז' ע"א.

³ עיין יומא מ"ז ע"א.

⁴ עיין קידושין כ"ח ע"א ועיין מה שכתב היעב"ץ בס' ממפתח ספרים שלו על השחתת

הדברים האלה בלשון הזהר.

⁵ = מה שאינו כן. ⁶ = כלות.

משנה לשנה או מרביעי' שנה לרביעי' שנה והדומה לזה בפסח' או ביותר הותרה הצרועה לכל לבא לשם לישא וליתן כאוות נפשם, וכל זה עשינו באופן ובתנאי מפורש שתהא התקנה הזאת הגון וישר בעיני אדוננו הדוכס אשר לו משפט הממשלה ובלעדי הסכמתו לא יהא מקו' לתקנה זו, ובזאת איש על מקומו יבא בשלום בנופו ובממונו, וישב כל א' תחת תאנה ונפנו.

בהיות שהחמינו ז"ל עשו כמה תקנות בשביל נעילת דלת של חנות, באשר אין אדם יודע מה להכירו במטמונות, והנה ראינו חרשות גם ישנות, שנעררו⁽¹⁾ בעלי חובו ולא נמצא בעובנותיה כרי כתובת אשתו ובעלי חובות לפרענות, ויש לחוש לנעילת דלת, ותתמעט המחוי ויתרבה הדלות, זולת שארי תקלות גדולות, ע"כ כרי להסיר המכשולות, עשינו תיקון לתועלת. באם ח"ו יעדר אחד מבני המדינה, ויהא חייב באיזה מקו' ופנה, מלבד חוב כתובת אשתו שחייב מקדם וראשונה, כה יהא המשפט חרוץ ושנונה, אם הוא⁽²⁾ סמוך למיתתו תוך רביע שנה, יגבו הבעלי חובו מקודם וכתובת אשתו תהא אחרונה: ואם החובי נעשו יותר מרביע שנה קודם מותו, או תקח האשה בכתובתה בסך הערך שנתן בעלה בשעת עשיית החובו אף אם סך כתובתה סך גדול יותר: אך על זה פקחנו באם הסחורו שלקח בהקפה המה בעין בשעת מיתתו הן כולם הן מקצתן, יהי באיזה זמן שיהי אפילו לאחר רביע שנה כנ"ל אזי יקה אותו בעל חוב אותן הסחורו קודם לכולם אפילו קודם כתובת אשתו. כל הניל נעשה באופן שיהא להכעלי חובות כתיבת ידי הנעדר על סך החוב. וכן אם המצא ימצא כתוב בפנקס הנעדר כ"י עצמו שחייב סך כך וכך לפלוני ופלוני, משפט אחד יהא כאלו הכתיבת יד ביד המלוה, ואם לא יהא חדא מתרתי הנ"ל אינהו אפסירו אנפשיהו והבית דין אבי יתומים ולאמנות דיינים, יהיירו הדין כמסיני נתונים, כתובת אשה תנבה עד פרוטי אחרונים, והיתומים לא יעברו מאחסונים⁽³⁾. ולהבעלי חובי המקי ימלא חסרונים, ויקויים בנו אפס כי לא יהי' בך אביונים, ועתירתי מבורא עליונים ותחתונים הצעיר מרדכי לופשיצר מפראנא.

מה שנדבר לעיל סי' ו' שנבררו האלוף כמר יאקב סניל פ"ו עלרין והאלוף כה"ר זעליגמן סניל ציד⁽⁴⁾ מן האלוף וקצינים פרנסים ומנהיגים היושבים תחת ממשלת הקיוהרים שהם יכנסו בעובי הקורה בעסקי שתרלנות לטובת כלל בני המדינה, עם האלופים וקצינים פרנסים ומנהיגי היושבים תחת ממשלת אדונינו הדוכס יר"ה, ושם נאמר הכל באר הישב באיזה אופן יהא להם הכח ועד סך כמה יהא ההוצאה: בכך התאספו יחד האלוף פ"ו הנ"ל מיושבי קיורים מחדש ונתנו כח ורשות לשני האלופים הנ"ל כמריי וכהרריו הנ"ל ועל כל אופנים המבוארים שם מתחלת סי' ו' עד סוף הסימן ולא יפול שום דבר ארצה נעשה יו' ב' טוב הוא לאדר ראשון בת"ם לפ"ק. הצעיר מרדכי לופשיצר מפראנא.

(1) = שמתו.

(2) ר"ל אם נעשה החוב.

(3) ר"ל מאחסותם ותפש ב' התרגום לתפארת המליצה.

(4) עיין לעיל צד 4.

הנה דבר התקנה ט"ו בעסק מ"מ ב"ב מעיר או כפר אחר בעיר או כפר אחר מקום מושב ב"ב הנושאי בעול משא המדינה שלא ישאו ויתנו כי אם ביומא דשוקא או במקום שלא הוקבע יומי דשוקא ב"ו ד', ועכ"פ¹) לא יותר כ"א פעם אחת בשבוע ובאשר נפריץ הגדר ונתרבה המחלוקי עיי"ז ככן למען לקיים התקנה נעשה מוסכם באסיפ' פ"ו הקצינוי יצ"ו שיוכל ב"ב בעיר או בכפר להשביע לאותן הנחשדי' בעיניו בכרי'²) שנשאו ונתנו בשוב שלו נגד התקנה ואם לא יוכל לשבע מחויב ליתן קנס ארבע ר"ט וגם הרווח מן המשא ומתן שנשאו ונתן שלא עפי' התקנה, וכמו כן אם ישא ויתן ביומי דשוקא או ב"ו ד' באופן כנ"ל, ול"ב באותו ישוב יעשה תחבולה אשר שררה באותו ישוב יקנוס אותו אוי יוכל ב"ב משוב אחר להשביע הנחשד בכרי' אם גרם לו הזקק או לא ואם לא יוכל לשבע מחויב ליתן קנס ארבע ר"ט, ו' ב' י"ד טבת תנ"ל, מנתם מענדל אשכנוי.

י. ה"ו י' א' ד' תמוז תקי"ח מוסכם באסיפ' האלופי' פ"מ הקצינוי יצ"ו שמהיום והלאה יהי לחק קבוע, שכל יושבי קהלותינו יצ"ו הן איש או אשה לא יהיו רשאי' לשכור משרת או משרתת אשר היו בזמן העבר אצל א' מתושבי קהלותינו יצ"ו בשירותם כי אם ברצון אותו ב"ב אשר היו אצלו, אבל אם יהי' משרת או משרתת הנ"ל במקום אחר משך זמן חצי שנה לא פחות, ואח"כ רשאי לשוכרן מי שירצה, והעובר עיי' וקנס כמי שעובר על תקנות הקהל, וכל אותו משרת או משרתת שיעברו על הנ"ל וקנסו לפי תואר הענין, ובאשר כל הנ"ל הי' כבר המנהג מקדם רק מחמת שלא הי' כתוב זאת וזכרון בספר, נפריץ הגדר, ולא נתקיים הדבר, לכן למען תהי' למשמרת, כתבתי בעט סופר ועופרת, פה באמבערג י"ו הנ"ל הק' יהורא יודל כהן היושב על מדין פה ק"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

העתק אגרת הרבנו' לא' מהארבעה המה הראשון ה"ה מוהר"ר מיכל אב"ד בק"ק רויסטיץ³) במדינו' מעררין ואחריו ה"ה מוהר"ר מרדכי לופשיץ אב"ד בק"ק צעליס⁴) במדינ' הגר ואחריו ה"ה מוהר"ר אפר"י מוכיח מפראג ואחריו ה"ה מוהר"ר חיים אב"ד מק"ק מענץ⁵), שנבחרו ב"ו הוועד בק"ק צ"ד⁶) י' ג' ט' לחודש אלול תל"ח לפק ונכתב אגרת הרבנו' בזה המובן.

שכיר' הרבנו' יהא מדי שנה בשנה חמשים ר"ט ומחויבי המתוועדי' להשתדל,

(1) ועל כל פנים.

(2) ולא בספק בעלמא.

(3) הוא הרב ר' יחיאל מיכל בן בעל שו"ת איתן האזרחי ר' אברהם כהן ראפפורט מלובב אב"ד Rausnitz עיין מה שכתבתי עליו בספרי על גולי ווינא צד קפ"א הע' א' ועיין בס' אנשי שם להח"י ר"ש באבער צד 99 אשר מעה והחליף פרוסטיץ ורויסטיץ כי על הסכמת הרב ר' מיכל שער השמים נמצא באמת רויסטיץ ולא פרוסטיץ.

(4) Deutsch-Kreutz.

(5) Mainz.

(6) צעקנדארף.

- (א) שתהא מקו' קביעת ודירתו כבאמברג¹.)
- (ב) יהא פטור מכל מס' ועולים ונתינו' ושכר דירה כסדרן או שלא כסדרן מכולם יפטור הרב יצו.
- (ג) משפט שבין איש לרעהו עד ו' ר"ט מחויבי' הצרדי' לירד לפני הרב לבר מן ו' רט ומעלה רשות בירי בעל דין להושיב אצלו ב' דייני' הקבועי'.
- (ד) מעות פסקי' גם שכר השבעת כתובה ונביית ערות יהא החצי ממעו' פסקים להרב וחצי הנשאר לשני הדייני'.
- (ה) הרשות בירי האב"ד לקבוע ב"ד על שנים מן השוק שלא במקו' מושב הב"ד ואז שייך מעו' נביית ערות להרב לברו.
- (ו) מכל הזמנה² יותן להרב שני פין מ"מ. ומן חורת שחיטו' ובדיקו' נ' פין, ומקבלה על שחיטו' ובדיקו' נ' ק"ש³ ויהא להרב לבר.
- (ז) מעות התרה⁴ ממאה ראשונה מ"ג ה' רביעי' רט⁵). וממאה ראשונה ומעלה מכל מאה מנדן ב' הצרדי' חצי רט.
- (ח) מכתבת כתובה על קלף שלשה ק"ש, ומכל שטר שנכתב בעת החתונה א' ק"ש כל זה אם החתונה תוך המדינה.
- (ט) אם תה' החתונה חוץ למדינה והונג יקבעו דירה אח"כ תוך המדינה אוי יותן להרב החצי ממעו' התרה ולא כלום משכר כתיב'.
- (י) אלמן חתן יהוי עשיר או עני מחויב ליתן משלו בין הכל שני ר"ט ומנדן הכלה כאשר נזכר למעלה והיינו אם החתו' תוך מדינ' כנ"ל.
- (יא) השבעת כתובה⁶ יהא שכר הרב עם הב"ד כמו מעו' ההתרה דהיינו מחצה להרב ומחצה לשני הדייני'.
- (יב) מקו' שימחלו היורשי' להאלמנה על ההשבעה מ"מ מחויבת ליתן ככל הנזכר למעלה.
- (יג) אם לא ירצה הרב ליסע בעצמו לסדר הקדושין מחויב הוא ליתן ההתרה לא' מהדייני' מהגמוני' לדיין הנמוני' וכן מקיורי' לקיורי'.
- (יד) ואם לא ירצה דיין שבהגמוניא לסדר הקדושין מחויב הרב ליתן ההתרה למוהררל דיין קיורי' מקו' שהחתונה תחת ההגמוני'.
- (טו) שכירו' הדיין המסדר הקדושין יהא רק החצי משכר כתיבה אמנם ממעו' התרה לא יקח הדיין כלו' רק יהא הכל להרב.
- (טז) ואם תהא החתונה תוך ב' פרסאו' למקו' מושב הדיין ההוא או יהא להדיין המסדר רק החצי מכתובת שטריו' ולא מן הכתובה על קלף.

(1) ולא כאשר היה בתחלה שישבו רבני המדינה בצעקענדארף או בתורשהייד.

(2) Vorladung =

(3) Kupferschilling =

(4) Ehebewilligung =

(5) ט' גראשין הוא רביעות ר"ט.

(6) טופס השבעת כתובה שמשביעין האלמנה על כתובתה עיין בכל תקוני שטרות ולדוגמא בסדר תקון שטרות הנהוגות במדינות אשכנז ופולין סי' י"ב (בהעתקת סיכוען הוצאה שנית צד 58 והלאה).

- (ז) שכר כתיבת התנאי להרב מכל צד ג' קש, ואם יכתוב הדיין התנאי יהא להרב החצי יהי באיזה מקו' שיהי שלא במקו' הרב.
- (ח) אם יכתוב התנאי אחר שאינו דיין יהא להרב שני שלשי, אך אם יצטרך לכתת רגלו למקו' אחר ממקו' מושבו יחלוק עם הרב בשוה.
- (ט) יהא להרב מקל ורצועה לקנוס העבריין עד שני רט ולא יותר כ"א בהסכמי ב' פרנסי מהגמוני להגמוני ומקיורי לקיורי.
- (כ) רשאי להכריז איסור על המסרב ושלא להוציאו מן האסור עד יתן להרב חצי רט אבל לא להחרים כ"א בהסכמי שני פרנסי.
- (כא) חברי רשאי ליתן למי שיושר בעיניו אבל לא מורינו כ"א בהסכמת ב' פרנסי מהגמוני להגמוני ומקיורי לקיורי.
- (כב) זמן הרבנוי ימשוך עד כלו שלשה שני. ובאם בכלו הומן לא יחפצו בו עוד יודיעו לו הדבר רביעי שנה מקורם ואם לא יודיעו[הו] ימשוך עוד עד יודיעו רביעי שנה.

עד כאן פרטי תנאי הרבנוי שהסכימו המתוועדי נגד א' מהארבעה הרבנוי הנ"ל והכל לפי שעה ולפי זמן הזה באופן שבאלה לא יוגרע כח וזכות שום צד מהצדדי יושבי הגמוני לקיורי מה שיש לכ"א מהם בכח פשר מדינה שביניה' כל הזכו' ההם במקומם עומדי' כי עמ"כ²) נתרצו המתוועדי' זה כנגד זה לפי שעה הצריכה לכך. חזי הנך סגל מפראנ.

כהיום יום ד' ז"ך שבת תמו"ל התאספו יחד פרנסי מדינה ואייסר קהל³) וקבלו עליהם לאב"ד ומורה צדק את התורני מהור"ר מענדל דרשן מפראנ י"ץ⁴) ושלאו לו שטר רבנות כנרשם בפנקס הלז בדרך ג"א ע"ב ואחריו נתקבל היה מהור"ר כערמן מק"ק פירדא⁵) ג"כ באופן הנ"ל ובפירש נאמר והותנה בין הפרנסי' ואייסר קהל י"ץ ההתימה מטה בכח כל בני המדינה י"ץ שע"י בחירת קבלת האב"ד י"ץ לא יוגרע שום כח של שום שררה שבעולם הן אדונינו ההגמון יר"ה וכן קיעורים ושאר שררות יר"ה רק הקנסות יותנו מאותן היושבים תחת ההגמון יר"ה לאדונינו ההגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבים קיעורים יר"ה וש(ע)א[ר שררות יותן חצי קנס לאותו השררה שדר המסרב תחת' כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד מלא לאשר ולקיים הנ"ל גם הותנה בפירוש שאותו הרב שיבוא לרור בעיר באמבורק אינו רשאי לעסק בשום משא ומתן יהי' מה שיהיה

¹) שם חבר הנזכר כאן אינו שם החבר הנהוג ברוב מדינות אשכנז אשר היה עשרה שאינה הולמת אלא מי שהסכמת רוב הקהל מסייעתו (עיין שטר הרבנות של הגאון ר' אברהם ברודא במוין אשר הוצאתי לאור במ"ע Revue des études juives כרך י"ש צד קכ"ה והלאה).

²) = על מנת כן.

³) = קהל-Aeusser.

⁴) הוא הרב ר' מנחם מענדל רוטשילט הנקרא ג"כ ר"מ בכרך אשכנזי אשר היה כמה שנים דרשן פראג במרם עלה על כסא ההוראה בעיר באמבורג.

⁵) עיין מה שכתבתי על ר' יששכר בערמן פרענקל הלוי דיין דק"ק פיורדא בספרי על גולי ווינא צד קצ"ד והלאה.

גם לא יהיה להרב י"ץ חזקת ישוב באמבורק לא לו ולא לבניו בשום עניין
 שבעולם אם לא יתחתן עם א' מיושבי באמבורג

נא': אור שרנא בר יששכר ז"ל
 ונא' מנחס העכינגן מלארכם
 ונא' בענדט באמבערג
 ונא' משה ברילין¹)
 ונא' יצחק זעליקמן לוי מצ"ד²)
 ונא' יהודא ליב באמבערג
 ונא' יוול לוי עלרינר
 ונא' יהודא בר נפתלי ז"ל
 ונא' שלום בר משה בנימן זצ"ל

ונא' יצחק בר אלי' מנחס ז"ל לארכהיי
 ונא'
 ונא' יהודא בן הקרוש יהיאל ז"ל
 ונא'
 ונא' נתן באמבורג
 ונא' אלכסנדר בר נפתלי סגל
 ונא' יהושע בר שמואל ז"ל
 ונא' פינחס בר גרשון הלוי זצ"ל
 ונא' דוד בר אשר ז"ל

מאחר שראינו אנחנו ב"ד התומי מטה, השערורי" מה שעבר על אנשי מדינה
 ועל בומבורג בעת פטירת ההגמון יר"ה בשנת תמנ"ל ויצא הדבר מפי
 שרי הקיסטול שגרש יגרש אותן ועי"ו הוציאו הוצאות רבות עד שהשתדלו שיתנו
 לכל שר ושר מאה רייכש טאליר, וגם נתברר לפננו ח"מ שזהו חוק קבוע מעתה
 ועד עולם אצל הקיסטול שבכל עת שיארע ח"ו עירור בהגמון שלא יפחתו עכ"פ
 מלידת לכל שר ושר מאה ר"ט מלבד שארי הוצאות וגם שלאנו שבאזיה עת לא
 יהיו השרים מרוצים בסך מאה ר"ט לכל אחד, בכך יצא מאתנו ח"מ מעתה ועד
 עולם, שבכל עת וזמן שיארע ח"ו (עירוד) [עירוד] כנ"ל או שאר עסקי השתדלות שהן
 לצורך המדינה מחויבים ה"ה דק' באמבערג לחודיע ליושבי תחת קיוהריים וליושבי
 תחת טומהארין ולאנקום³) ע"י אב"ד שמה או ע"י נאמנ(ה) [י] הקהילה אם לא יהי'
 לאותן זמן אב"ד שמה בומברג שיבואו לבומברג וילכו שתדלני באמבורג עם
 המשולחים דקיוה"רים וטומהארין ולאנקום בכל עסקי שתדלנו עד גמר הדבר, ואז
 מחויבים יושבי קיוהריים ושאר שרי ולאנקום לשלם חלקם כפי הפסק והנהוג
 מקדם, ובאם שלא יבאו לכאן יהי' מאזיה טעם שיהי', או שיאמרו שום אמתל'
 בעולם יהי' מה שיהי' או שיאמרו וישענו שהיתה איהו הוצאות באותן הוצאות
 שלא לצורך המדינה, או שיטענו שום טענה יהי' מה שיהי' הנאמני שתדלני דק'
 באמבערג נגדיהם מאחר שיקבלו בחרם עליהם דלפי תואר הענין לא בובו ולא
 הית' איהו הוצאות כלל שלא היתה לצורך הכלל רק כל הוצאות היו מהצורך או
 מחויבים יושבי קיוהריים עם היושבי תחת טום הערין ולאנקום לשלם לכל אחד
 ואחד מהם כפי הנהוג, והפסק והפשר שהוקם ביניהם מאז ומקדם בלי שום טענה
 ואמתל' בעולם, אם לא שיכירו יושבי קיוהריים וטום הערין ולאנקום בברור גמור
 וברור על איהו הוצאות שלא היו לצורך כלל אזי ינוכה אותו סך מחלקם, אכן
 כל זמן שלא יכירו כנ"ל אזי לא יועיל ליושבי קיוהריים וטום הערין ולאנקום

¹ הוא פנחס באמבערג הנודע גיסו של השר ר' שמשון וורטהיימר מווינא. עיין מה שנמצא עליו בס' זכרונות מרת גליקל האמל שהוצאתי לאור צד LXXVII.

² הוא הנודע בספר פי שלם אשר חבר אתו עמו הרב ר' שמעון עקיבא בער בן ר' יוסף ר' העכש עיין מה שכתבתי בספרי על מגורשי ווינא הנקרא Die letzte Vertreibung der Juden aus Wien 208.

³ = Domherren והיושבים תחת ממשלת הכומר הנקרא .Abt von Langheim

שום אמת'ל בעולם יהי' מה שיהי' ועל איזה שיהי' ובכל אופנים שיהיו רק אחר שיקבלו שתדלני דק' בומברג בחרם כנ"ל מחויבי' יושבי קיהור"ם וטום הריץ ולאנקום לשלם כפי הנהוג והפסק שנפסק מקדם, יצא מפניו ב"ד חתומי מטה יום ד' י"ט להודש מנחם תי"ו מס גימ"ל ל"פ"ק בוועד פה הרשיידא¹).

נאם הצעיר מרדכי לופשיצר מפראגא חי' פה הירשייד ב"י הקהל, ונאם אשר ענולץ הונה בק"ק שנייטך² ונא' היק יוסף במהורר חיים וצללה"ה טובי מורנקפורט³).

נ. כהיו' הזה עלתה הסכמ' בנינו, שתמיד יהי' בתוך המדינה מתוך התשובי' טובי⁴ המדינה א' ובכל ג' שנים יהי' הכרירה 'אם הראשון יעמוד על משמרתו עוד על שלש שני' או אשר יהי' אחר במקומו וכן יהי' תמיד, וזה יהי' משמרתו שבכל עת אשר יהי' התוועד' ארבע פרנס' ביהר' אוי הטובי והי' תמיד עמהם בהתוועדס ודעתו הוא כדעת א' מהפרנס' ועפ"י יהי' הכרעה אם הפרנס' דעת' יהי' שקול⁵. וכמו כן אם יהי' התוועד' אשר יתוועדו פרנס' דהגמוני' עם פרנס' דקיהורי' אוי יהי' הטובי תמיד גם עמהם בהתוועדס ודעתו הנא כדעת א' מן הפרנס'. אבל שארי חירו' של הפרנס' כגון נתיני מעו' סוסי' וש"ה לאדונינו ההגמוני' יר"ה ולשארי שררו', וכדומ' לזה לא יהי' לטובי המדינה חירו' כמו הפרנס', רק דעתו בשעת התוועד' יהי' דעתו שקול כדעת א' משאר פרנס', וטובי המדינה יהי' באופן זה שלא יהי' פסול מחמי' קורבי' לא' מארבע פרנס' דהגמוני'. נעשה הוי' יו' ר' כ"ה אלול תמו"ל. נאם מנחם העכינגן מהארכם. נאם כרוך בן לא"א אברהם שמואל ז"ל. נאם משה בן הגאון מהורר יצחק⁶ וזה"ה ברלין. נאם יהודא ליב בן כמהורר נתן משה זצ"ל מכאמבערג.

נא. הן הוי' עת האסף האלוף' הקציני' פרנס' ומנהיגי' היהודי' היושבי' תחת אדונינו ההגמוני' יר"ה, והאלוף' פרנס' ומנהיגי' היהודי' היושבי' תחת הקיהורי' יר"ה והציעו האלוף' פ"ו דמדינ' הגמוני' את דבריה' לפני פ"ו דקיהורי', כאמרם מאחר שידוע לכל אשר נהווה איזה דברי' המגיעי' אל הכלל בני המדינה יצ"ו והדברי' צריכי' השתדלות אצל אדונינו ההגמוני' יר"ה ואצל שארי שרים, ובאשר נאמרה לקרות ונחנו לכתוב בתוך פסק הנרשם בפנקס זה ברף ג"ג אשר שתדלני מכאמבערג וידיעו מקדם הדבר לפ"ו דקיהורי' כי פן ואולי יבררו א' או שני

¹ הנקרא היום Hirschaid במחוז פראנקן העליון במדינת בייארן.

² הוא עמיתו של החכם Wagenseil אשר אליו הריץ כמה וכמה אגרות הנמצאים עוד היום בילקוטו של וו' בכ"י בבית עקד ספרי עיר ליפסיא.

³ והוא שב' לעיר אבותיו ושם הובל לקברות כשנת תני"ה כנראה על אכן מצכתו סי' 8863 ואביו האלוף מהורר' חיים בן הקדוש ר' יעקב הי"ד נפ' בעש"ק ז' אייר תנ"ז (ס' 8865) ואמו ויטלן בת אברהם גוגנהיים נ"ג ערב סכות תרל"ה (ס' 8864).

⁴ צדיק לבקד טובי והוא קצור שם טובי הקהל אשר השתמשו בו גם בל' יחיד כאשר יאמרו גם על ראש הקהל העומד בראש כלל פקודי הקהלה ראשי הקהל להיות שנכחרו בימים קדמונים י"ב אנשים לפקוח על צרכי העדה אשר כלם כאחד בשם ראשי הקהל נקראו. ⁵ הוא ר' יצחק אב"ד האמילבורג ומנהיגים הנפטר בשנת תל"ה עיין ספרי על ר' יאיר חיים בכרך צד ל"ט והלאה וסי' הח' לעוועגשמיין הנקרא Geschichte der Juden in der Kurpfalz צד פ"ה.

ממדינה אשר ילכו ויבואו עם שתדלני באמבארנ ע"כ יבררו עתה אי או שנים אשר יהי עמהם בעסק השתדלות. גם בקשו פ"ו דהגמוני יצ"ו אשר המה פ"ו דקיהורי יתנו איזה סך מסוי לסיועת השתדלות וכדומ' לזה האריכו בדבריהם. וזהו תשובתם וריצוי של האלופים פ"ו דקיהורי יצ"ו. מאחר שא"א אשר תמיד יהי אי מבני המדינה פה כי מי יודע עד כמה תכבד העבודה של השתדלנות אם יונמר הדבר בקירוב או ברחוק ימי' ע"כ המה נותני רשות לפ"ו דהגמוני להשתדל לטוב' כלל בני המדינה כאות נפשם אכן אם יסתייע אשר אי מן פ"ו דקיהורי יהיו פה בשעת השתדלות אוי מחויבי פ"ו דהגמוני להודיע הדבר לפ"ו דקיהורי אם ירצו לילך עמהם. גם התרצו פ"ו דקיהורי מה שיעלו הוצאו לצורך השתדלות מו"מ ואף גם השתדלו' הקיומי¹⁾ מן אדונינו ההגמוני ר"ה ומן הקפיטל²⁾ ר"ה באם אשר יהי הקיומי על כל יהודי במדינת הגמוני' אוי מחויבי ליתן לסיוע' כמשמעו' הפסק בפנקס זה דף ג"ג. ומחמת הוצאו' הבנין של בית הרב התרצו ליתן משך ששה שני' מיום הבנין כל שנה חמשה עשר זהו ומשם ואילך יתנו במומני³⁾ חלק רביעי' מה שעלה להוצאות הבנין. אכן אם חלק רביעי' יעלה יותר מן שלש מאות זהו' אוי המה פטורי' ממותר ואינם צריכין ליתן רק שלש מאות זהו'. גם הותנו פ"ו דקיהורי מה שיעלה הוצאו' על הבית שטייאר ועצה מעו'⁴⁾ מזה המה פטורי'. כל הנ"ל התרצו פ"ו דקיהורי' לאשר ולקיים, בכל תוקף את כל מה דכתוב ומפורש לעיל: יו' ד' כ"ה אלול תמו"ל: לראי' מהימנא⁵⁾ באתי על החתו' מנחם מענדל אשכנו חפ"ק באמבארנ ואנפ"ו.

העתק מפסק.

נד. בהתאספו יחד אנחנו ח"מ פרנסי' ומנהיגי' משני הצדרי' אותן היושבי' תחת ההגמוני באמבערג יר"ה ואותן היושבי' במדינה תחת הקיהורי' ותחת האדון טומפרופשט⁶⁾ ותחת ממשלת האפש מלנקום⁷⁾ ובאים שני הצדרי' בכח מספקת מכל בני מדינה כדי להתעסק ולפקח לטוב' בני המדינה ואשר טוב לנו כל הימי' ולתקן הפרצות ולעמוד עמוד ברזל לבני מדינתנו יצ"ו, בכך עשינו פשר דבר וקבלנו עלינו ועל כל בעלי בתים יושבי בני מדינתנו אשר פה עמנו ואשר אינינו פה (ע) [א]תנו היום לאשר ולקיים כל המבואר בשטר זה בקשר אמיץ חזק ולא יפול דבר ארצה את אחת ארצה ר"ד י"א⁸⁾ עז זולין אותן הדריס תחת הקיעורים וטומפרופשט ואפש מלנקום הנ"ל חמשים ר"ט נעבן על ר"ה טבת תש"ז לפ"ק וזה חוזר הלילה כל חדש טבת זולין ויא ליושבי תחת הגמוני יר"ה חמשים טאליר נעבן על כל

¹⁾ .Erwirkung der Stättigkeits- oder Geleitbriefe =

²⁾ .Domcapitel

³⁾ .baar =

⁴⁾ .Steuer- und Rathsgeld =

⁵⁾ רמו לרעיא מהימנא הנודע בס' הזוהר.

⁶⁾ .Domprobst =

⁷⁾ .Abt von Langheim

⁸⁾ ראשית דבר יראת ה'.

התביעו דש היושבים תחת ההגמון יר"ה הבין ניהט על היושבי תחת הקיעורים ובוה פטרי זה מזה וזה עבור כל התביעו ועירעורים שיש לזה על זה וזה על זה ומאו והלאה דהיינו מיט המשים ר"ט כנ"ל וען הדרים תחת הקיעורים פטור מאותן הדרים תחת ההגמון יר"ה מכל עולים שיבא ח"ו עליהם אוני אותן הדרים תחת ההגמון יר"ה כלל קיין תביעה אן אונש הבין הן שנה חדשות להגמון יר"ה הן ליועציו זיא געבן רב אדר מעט אדרר זונשטיין¹) עולים מהגמון יר"ה או מיועציו על הדרים תחת ההגמון יר"ה קומן מעכט, באותן המישים ר"ט דש דיא הדרים תחת הקיעורים וטומפרופשט ואפט מלנקום געבן לאותן הדרים תחת ההגמון יר"ה וען זיא פטור הכל בכל הנ"ל, מלבד שארי בלבולים שיבאו ח"ו הן מענייני משא ומתן הן מכסים חדשים או תפוסים של אורחים אדר דיא דעמי גלייך ווערין זיינן כל בני המדינה הגמוניא וקיעורים ושאר שרות מהויב להשתדל יחדיו אוני או עש קושטן מעכט ח"ו זול נגכה ווערין כמקדם ע"פ שלישי ריב²) ושני שלישי ערכה בכלל מדינה יצו, אך ווען ח"ו שתדלנות לצורך ווער כנ"ל זולין יושבי תחת ההגמון יר"ה שתדלנין מיושבי תחת הקיעורים דר צו נעמן³) ווען זיא ניט פנאי העטיין מודיע צו זיין כנון דו ח"ו דבר נחוץ ווער זולין אותן שתדלנין הקרובים אל החלל מכט האבן משתדל צו זיין אוני רשות האבן מוצא צו זיין עד ששה ר"ט אוני זולין בכלל אוני געבן ווערין⁴). אוני ווען הפרנס ההוא ניט קומן ווערט זולין הפרנסים של תחת ההגמון יר"ה רשות הבן משתדל צו זיין כפי הטוב בעיניהם וההוצאות יעלה על כלל המדינה, וכן להיפך באם שיש לצורך דש להפרנס מקיעורים זולט ח"ו ענין כנ"ל פיר פאליין⁵) זול ער אך כנ"ל רשות הבין, ועוד הותנו בינינו באם שיעמוד עליהם הגמון חדש ויצטרכו לכבדו כמנהג מקדם וכן אם יגזור עליהם ההגמון יר"ה עוד מהיום והלאה גירוש ח"ו על הכלל אשר יושבים תחתיו מהויבי גם יושבי קיעורים ותחת טומפרופשט ואפט מלנקום לסייע וליתן לזה, בזה האופן שההוצאה שיעלה על כבוד הגמון חדש והוצאות הגירוש ח"ו הנ"ל יתנו מקדם יושבי תחת ההגמון את חצי הוצאה מכיסם ותחצי השני ישילו אח"כ על יושבי תחת ההגמון ויושבי תחת הקיעורים וטומפרופשט ואפט מלנקום בדרך כלל ערכה ור"ב כאשר המנהג ביניהם מקדמת דנא, ועכ"פ אין להם ליושבי תחת ההגמון להוציא הוצאות הנ"ל כי אם בדיעת יושבי קיעורים שיהיו גם המה שם כשיוציאו ההוצאות הנ"ל, דהיינו שיבורר מכל צד פרנסים ונובים בלי שום יתר שאת ועוו צד אחד על השני, גם הותנו ביניהם כשיתנו שנה חדשות הדרים תחת ההגמון להגמון יר"ה או ליועציו לא יתנו כי אם בדיעת אחד מהפרנסים יושבי קיעורים, שיהיו גם המה שם כשיתנו שנה חדשות כנ"ל, גם קבלנו עלינו ועל כל ב"י בכלל מדינתנו יצו שיהי לנו בכלל רב וכ"ד אחד, ובאם ירחיב ה' גבולינו וועלין מיר איין רב ביחד בכלל מדינתנו יושבי הגמון וקיעורים ושאר שרות כנ"ל הלטיין, וההוצאות שיעלה עליו זול בכלל אן גלינט

.sonsten = ¹ראשי בית. = ².dazunehmen = ³.ausgegeben worden. = ⁴.vorfallen = ⁵

ווערן על פי דברים האב"ר שהוא אשר יהי בימים ההם וכל זמן מיר קיין רב הבן, זולין כהר"ר משה וכהר"ר נתן מכומבערג והר"ר מאיר מק"ק צעקין דארף אונש בכלל לבי"ד קבוע זיין במקום רב ועל פיהם יושקט כל ריב, ואיש או אשה קטן או גדול לא ימרה את פיהם ושכר בטלה שלהם יהיה כמקדם כמבואר בפנקס דבני מדינה, כל הנ"ל נעשה בכל תוקף ועזו כתקיעת קף ובשד"א ובח"ח¹⁾ על דעת רבים וברצון כל יחיד ויחיד מבני מדינה כנ"ל וככה טובי העיר כמעמד אנשי העיר ובביטול כל המודעו²⁾ ובפיסול כל עידי המודעו³⁾ באופן היותר מועיל לפי לישנא חכמ"ל וכל שיבא ויערער יהא ירו על התחתונה ולאמת ולחזק את כל הנ"ל שלא יהא כאסמכתא או כטופסי דשמרי רק כאלו נעשה בב"ד חשוב באו על החתום הב"ד והפרנסים של כל כלל בני המדינה הנ"ל הנעשה נעשה יו' ד' חשעה ועשרים יום לחדש אב שנת תמו"ל פה ק"ק צעקין דארף הכל שריר וקים מנחם בר משה ישראל ז"ל משה בן לא"א כמהור"ר אלחנן היילפרין יששכר בר אורי שרנא ז"ל מאיר בן לא"א הר"ר יצחק לבית לוי ז"ל היה יששכר בר יצחק הלוי זל מאלטין קונשט²⁾ נתן בל"א אברהם שלטאס³⁾ מבאמבערג יעקב בר יוסף ז"ל שמעון בן לא"א אהרן ז"ל מקראנד⁴⁾ נפתלי בל"א ברוך אורי ז"ל בנימן בר נפתלי ז"ל.

נמ. כהיום יום ד' ר"ח חשוון תעמ"ל התאספו יחד פ"ו מדינה ואייסר קהל וקבלו עליהם לאב"ד ומ"צ את הרב הגדול מהור"ר משה אב"ד ורימ דק"ק הענה ב' הגאון הגדול מהור"ר אברהם ברודא ושלוה לו שטר רבנות כנרשם כאן מעבר לדף וברף ס"ב ע"א וע"ב הרבק לזה ואחריו נתקבל הרב הגדול מהור"ר זקל אב"ד ומ"צ דק"ק בראט⁵⁾ ג"כ באופן הנ"ל ובפירש אמר הותנו בין הפ"ו ואייסר קהל יצו החתומי משה בכח כל בני מדינה יצו שע"י בחירת וקבלת האב"ד יצו לא יגרע שום כח של שום שררה שבעולם הן אדונינו ההגמון יר"ה והן קיהורים ושאר שררות יר"ה רק הקנסות יותנו מאותן היושבי תחת ההגמון יר"ה לאדונינו ההגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבי קיהורי יר"ה ושאר שררות יותן חצי קנס לאותו שררה שדר המסרב תחתיו כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד מלא לאשר ולקיים הנ"ל גם הותנו בפירש שאותו הרב שיבא לדור בעיר באמבורג אינו רשאי לעסק בשום משא ומתן יהי מה שיהי גם לא יהי להרב יצו חזקת ישוב באמבורג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם אם לא יחתן (נאם) [עם] א' מיושבי באמבורג.

⁽¹⁾ = ובשנועה דאורייתא ובחרם חמור.

⁽²⁾ Altenkunstadt.

⁽³⁾ = שיחיה לימים טובים אמן סלה. עיין צונץ בספרו Zur Geschichte צד 313

הערה d, שמיינשניידער ברשימת כ"י המבורג סי' רל"ג.

⁽⁴⁾ הוא Kronach במהו פרנקין העליין במדינת ביירן

⁽⁵⁾ הוא מארקטברייט במחוז אונטערפראנקען.

נאם יהודא ליב באמברק	נאם מימוני זיסלה פ"ד ¹
נאם אברהם פריזק	נאם ליב רעקן דארף
נאם הק' זלמן שניאור באמברג	נאם קאשמן עלרין
נאם יואל	נאם ה"ק יעקבא"א הר"ר משה הלוי
נאם אהרן באטין שטיין	מצעקינדארף
נאם יצחק בר משה באמברג	נאם יהודא בן הר"ר אשר שאול הלוי
נאם בער וואנכך	אלטן קונשט
נאם זנוויל פרעניו דארף	נאם יצחק בן יהודא מהירשייד
	נאם יוסף בן זיסל מבורג קונשטט ²
	נאם יוסף ר"ב
	נאם זעלינגן בן שמואל פריז(ן) [ק]

ס. העתק מגוף הכתב מה שנשלח שעת אוף נעמן הרב מה"רר משה מק"ק הענוי במדינת באמברג שנתקבל לרב עם רוב דעו' לפי תיקן מדינה בשנת תע"ט לפ"ק.

וז"ל מי לנו גדול מְמִישָׁה משיעלה תורתו מתמר ועולה⁸ כמקל שקד: שופרי לנשיא אלוקי' בתוכינו וחילו לאוריית' ומנוחתו מנוחת כבוד: ה'וד והדר אילן המיסך ובענפיהו כל (ברות) [בריחי] מערב'4) יחרי' (בדכבד') [בד בבד] (בן) [בן] ניץ מעמידו⁶ (ה) [מ] עלו' ומוררות⁶ מסקינן שמעת' אליבא דהילכתא⁷, הנאון נודע בין החיי' רבי דאומתי' ושמעתתא מברדן בעלמא, רבי זקף אצבעתי⁸ ומחוי באצבע צרדה וקולו נשמע בי מדרשא, אברהם מרגליתא⁹ תלוי בצווארו כל הרואה נתרפא ומחדד מחברא ה"ה ארזינו מוריני ורבינו, עשרת ראשינו, תפארת עוינו, מחמד ען'ינינו, הנאון הגדול אילנא תקיפא רברבא ושריפא ובוצינא קדישא ויקירא עמי שרי נהורא¹⁰, דמי לשפרפירא דנפק מעדן צפרא¹¹ נ"י ע"ה פ"ה¹²) כבוד שמו הנאה לו המפואר ומהודר, מהורר משה בן הנאון

¹ = פרענדארף וגם הוא כרוב שמות האנשים החתומים פה נקרא על שם עיר מעיירות המחוז אכערפראנקען במדינת בייארן ומלת מימוני כמו כמני ר"ל manu propria עיין צד 28 הע' 6.

² = Burgkunstadt.

³ עיין יומא כ"ח ע"ב.

⁴ עיין שבת כ"א ע"א.

⁵ עיין בבא בתרא כ"ה ע"א ואפרין נמטיה ליה לידירי שאהבה נפשי כי שלמה זלמן חיים הלברשטם אשר על פיו תקנתי השורה הזאת.

⁶ ערובין כ"ו ע"א.

⁷ עיין סוטה ד' ע"ב, כ"א ע"א.

⁸ עיין כתובות ק"ד ע"א.

⁹ עיין בבא בתרא ט"ז ע"ב.

¹⁰ דניאל ב' כ"ב.

¹¹ עיין תרגום אסתר י' י'.

¹² = גר ישראל עמוד הימוני פטיש החזק.

המונה רבן של כל בני הגולה מה'רר אברהם ברודא זצ"ל¹) נירו יאיר לדור דורים, עד יעמוד הכהן לאורים ותומים:

טרם כל מברכין ברכת הנהנין על המוגמר ברוך אל עליון אשר נתן בן לאברהם אבינו הממלא מקום אביו, ויגדל אלקים חי וקיי' בו חוט המשולש וכו' ובני ובני רגלי המבשרים משמיע שלוי מבשר טוב. ועד יעלה מן הארץ טובה ורחבה השמנה ה', ענייהו מטייפין²) בחלונות שקופים ואטומי' והמה עשוין להאיר להם ממלכת הארץ. באסיפי האלופי' קציני' ופרנס' ויחירי סנולה מהגמוני' ומקהורי' טום פראפשט, לאנקום יריה במעשה רב לנהוג נשיאו' והורא' חוקי' ומשפט' וירביץ תורה, ויחוק בדק הבית עמוד למאן אמור למאן שמכונין אותו למילח מלחא אלבשייהו יקרא³) והואיל ששמענו שקרא עליו הלל הגדול עד דפקע איגרא מקו' הלולא⁴), והשקדנין תופסין אותו תופס ישיבה, טופס משוט בלחיי' ומה בן מזה, מעינותיו נפוצה חוצה, ברוב הקיפו וברוב נובה⁵), הלכו לאור תורתו תלתא פרסא בחילא⁶), ולא יד ושם טוב בממשלתו ובמלאכתו, כולנו יהדיו ענינו ואמרנו האיר ברקאי וחי אדונינו מורינו ורבינו וקבלנו את רום מעלתו על גפי מרומי קרה, להיו לנו לפאר ולתפארת, למ"ט לאב בית דין ולריש מתיבתא פה הקילתינו ועל המדינה הסרי' למשמעתינו הגמוני' וקהורי' טום פראפשט לאנקום על משך שלשה שנים רצופי' מיו' בואו אלינו ויאיר עין⁷) נינו בתורתו ואגב חורפי' מחלי' טפי⁸) מכל מינא ומינא וספי לנו ממולי' ויאיר עין⁹) נינו בתורתו ויזל מים מדלי' להגדיל תורה ויאדירה, ודין דעה ויורה, ויה' לנו למורה צדק להחזיק כל בדק, ולהיות רועה בשושני' ואליו ישמעון גדולי' וקטני', ובא יבא אלינו במשך שלשה חדשי' בהוד ותפארת: ואחריו נרצצה להיות לראשינו עטרה ואת זה לעומת זה יהי שכירות הרבנו' והכנסו' כמבואר העתקה מפנקס המדינה דף ס"ב וס"ג.

- א) שכר רבנו' מידי שנה בשנה ליושבי הגמון וקהורי' שררות יריה' יהדיו מאה זהו ריינש, ומחוייבי' המתועדים להשתדל שיהי' מקום דירתו בקי' באמבערג.
 ב) שכר התרת קידושין מן מאה ראשונה חמשה רביעי' ר"ט, ומכאן ואילך מכל מאה ה' פי' שהוא אחד דריטל, ואם הרב או הדיין מסדר קידושין על המדינה מחויב בעל החתנה ליתן הוצאתו ולא ינוכה משכר התרה כלום.
 ג) שכר כתובה על קלף שלשה ק"ש ומן כל שטר יהי' אחד ק"ש.
 ד) מכל הזמנה שני פי' פרענקש. מן חורי' שחיט' ובדיק' שלשה פי'. מקבלה על שחיט' שלשה ק"ש ויהי' להרב לברו:

¹ הגאון ר' אברהם בה"ר שאל ברודא נפטר לעולמו ביום א' ר"ח אדר תע"ז עיין בס' רבני פרנקפורט להר"מ חרוויץ ב' צד ק"ד.

² עיין שבת י' ע"ב.

³ שבת י' י"ב.

⁴ רמז למשל ולגומא שאמרו בירושלמי פסחים סוף פרק ז': פיסחא כזאתא והלילא

כתבר אנרייא.

⁵ שבת כ' ע"א.

⁶ יומא ג' ע"א.

⁷ עיין עבודה זרה ל"ט ע"ב.

- ה) השבעות כתובה יהי' כמו שכר התרה ומחצה להרב ומחצה לשני הדיינין.
 ו) אף שימחלו הירשתי על השבעתי כתובה להאלמנה מ"מ מחויבתי ליתן שכרם לרב ולדיינין.
 ז) אם לא ירצה הרב ליסע בעצמו לסדר קרושין מחויב ליתן התרה לאחד מהדייני' מהגמני' להגמוניא מקהורי' [לקהורי'].
 ח) אם לא ירצה הדיין מהגמני' לסדר קרושין מחויב ליתן התרה לאחד מהדייני' מקהורי' יר"ה אף ה[תח]נה תחת הגמני' וכן להיפך.
 ט) מעוי פסקי' עד יוד זה' פרענקש יתן כל אחד מהצדדי' חצי קש ומן יוד זהו' עד ד' זהו' יתן כל אחד רביעי' זהו' ריינש ומן ד' זהו' עד חמשים זהו' רביעי' זהו' פרענקש ומן החמשים ע[ל] (ל) [ד] למעלה יתן כל אחד חצי למאה.
 י) עד ששה ר"ט רשאי הרב לפסוק לבד ומכאן ואילך יצרף איליו הדייני' ומעוי פסקי' תהי' מחצה להרב ומחצה להדייני'.
 יא) מן חבר תהי' להרב שני ר"ט ומן מוריניו ששה ר"ט וחבר רשאי ליתן למי שטוב בעיניו אבל מוריניו לא יתן כי אם ברעת ובריצי שני פרנס' מיושבי הגמני' להגמני' ומקהורי' לקהורי' יר"ה.
 יב) באם הדיין מסדר קידושין תהי' מחצה להרב ומחצה להדיין המסדר קידושין שכר כתובה ומהשכירות כולו להדיין אבל ממעוי התרה אין לו כלום.
 יג) בגליל ניבערג, האכיבאך, אשנרונט¹, צעקן דארף מחויב הרב ליסע לשמה בכל שנה פעם אחד כשבקשו ממנו אכץ בזמן שלא יבטל מלימוד. והמה מחויב' לשלם הוצאות, ושכרו כפי טרחתו וכפי פסקיו והשוחט' והבודקי' יבואו אליו ויעיין אליהם אם המה בקיאי' בשחיט' ובריק' או לאו.
 יד) אם החתנה חוץ למדינה ויקבע הווג הדירה במדינה יתן לרב חצי שכר התרה ולא כלום משכר כתובה.
 טו) אלמון חתן אם יהי' עשיר או עני ישוב ויתן שני ר"ט משלו ומן נדן הכלה כנוצר למעלה והיינו אם החתנה תהי' תוך מדינה.
 טז) יהי' פטור מכל מסי' ועולי' ונתיני'. ושכר דירה כסדרן ושלא כסדרן מכלן יפטר הרב.
 יז) הרשות ביד אבי'ד לקבוע שני' מן השוק שלא במקום מושב ב"ד ואז שייך מעוי גבי' עדות להרב לבדו.
 יח) אם תהי' החתנה תוך שני פרסאוי' למקום מושב הדיין ההוא או יהי' להמסדר רק חצי מן כתיבת שטר' ולא מן כתובה על קלף.
 יט) שכר כתיבת תנאי' להרב מכל צד שלשה ק"ש ואם יכתוב הדיין התנאי' יהי' להרב החצי יהי' באיזה מקום שיהי' שלא במקום הרב.
 כ) אם יכתוב התנאי' אחר שאינו דיין יהי' להרב שני שלישי'. אך אם יצטרך לכתת רגליו למקום אחר מקום מושבו יחלוק עם הרב בשוה.
 כא) יהי' להרב מקל ורצועה לקנוס העברייין עד שני ר"ט ולא יותר כי אם בהסכמ' שני פרנס' מהגמני' להגמני' מקהורי' לקהורי' יר"ה.

¹ Gebirg, Hachebach, Aschgereuth =

(כב) רשאי להכריז איסור על המסרב ושלא להוציאו אותו מן האיסור עד שיתן להרב חצי ר"ט, אבל לא להחרי" כי אם בהסכמי שני פרנסי' מהמנוני' להגמוני' מקהורוי' לקהורוי' יר"ה.

(כג) זמן הרבנוי' ימשוך עד כלות שלשה שניי'. ובאם לא יחפצו בו עוד יודיעו אליו רביעי' שנה מקודם ואם לא יודיעו רביעי' שנה מקודם ימשוך עוד שלשה שניי' אחריו וכך יהי' עד עולם.

וקצרנו כע"ע שטרדו בני המדינה כל אחד לילך על קינו, אצ"י ורחופי' לאמר כלו מעשיכם בעתו, וכעת בואו אלינו לחיי' ולשלו' נמתיק עמו באהבה ובחבה, ובאנו בעשר לשונוי' של תפילה בא יבא במהרה, וחלינו פני אדונינו מורינו ורבינו לכתוב אלינו בקבלי' כתיבינו כ"ד המנוי' גמורה, בשפה ברורה בהתווע' המדינה, פה באמבורג ראש חודש חשוון תי"ז עיי"ן ש"ת לפ"ק.

סה. העתק מהכנסת הרבנות שנמנו ורבו כולם כא' להרב הגדול מוה"ר נתן נטע⁽¹⁾ אב"ד דק"ק טיפליץ להיות לו לסיפוקו ולהכנסתו, ואם לא יבא הרב הג"ל אזי יהי' אחריו הרב הגדול מוה"ר אברהם אב"ד דק"ק איטינג ואחריו הרב הגדול מוה"ר ישראל אב"ד דק"ק הענויא שנבחרו ביו' הוועד ליל ב' אור ליו' ג' ב' שבת תצ"ד לפ"ק בזה האופן.

אשכר יקריבו לו בני המדינה היושבים תחת הגמון יר"ה ושרי קהורים ושאר שררו יר"ה בכלל מאה ר"ט, כל ר"ט לחיי' פין פראענקיש לכל שנה ושנה. ואנחנו נחליץ חושים להשתדל עבורו שיהי' מקום דירתו בק"ק באמבורג בלי שום נתינות מסים וארנונים ועולים ונתינות כסדרן ושלא כסדרן, ואף שכירות מהבית דירה שלא לא יצטרך ליתן כלום, רק מכולם יהי' הרב פטור.

ברכת הנשואין וקידושין ע"פ הרב או ע"פ התרתו מתפרשין, ולפי סך הנכסים הנכנסין יהי' שכרו, מן מאה ראשונה אחד וחצי פראצענט, ומן מאה ולמעלה מכל מאה זהו' ה' פין שהוא שלישי פראצענטא, ואם יצטרך הרב לכתת רגליו על המדינה לסדר קידושין, על בעל החתונה יהי' מוטל לסלק ולשלם הוצאותו בלי ניכוי ומגרעת משכר התרת קידושין הג"ל, רק לא ירבה הרב בהוצאות (רק אם הסך נדן משני צדדים עד ג' מאו' רשאי להוציא הוצאות עד שני ר"ט ומן ג' מאו' עד ד' מאו' די' זהו' ריינש הוצאות ומן ד"מ זהו' עד אלף זהו' ריינש רשאי להוציא הוצאות עד ה' זהו' ריינש ועד בכלל).

גלגל הוא החזור בעולם, ויהי' שכר השבעת כתובה כמו שכר התרת קידושין, אבל מזה יהי' מחצה להרב ומחצה לשני הדיינים.

דבר שאפילו לא נאמר ראוי לאמרו מאחר שזהוהא הספקת ושכירו' הרב והדיינים גלל כן אף אם ימחלו היוורשים השבעת כתובה להאלמנה, מ"מ מחויבת לשלם להרב והדיינים, ובדין הוא שימלו שכרם במילואם. נגד זה מחויבים הרב

⁽¹⁾ הוא בנו של הרב ר' חיים אב"ד ור"מ דק"ק אוטיץ במדינת פיהם. עיין בס' משפחות ק"ק פראג להח' המנוח ר' סיני האק צד ד'.

והדיינים להשגיח על נכסי יתומים לעמוד להם אפטרופסים הגונים ונאמנים, וליקח חשבון מהאפטרופסים, בכל שנה ושנים.

הכתובה על הקלף ישולם להרב ג' ק"ש ממנה שהוא א' זהו ריינש, ומכל שטר יהי שכר הרב א' ק"ש.

ראם לא ירצה הרב לסדר קידושין בעצמו מחויב ויתן התרה לאחד מהדיינים מהגמוני להגמוני ומקיהורים לקיהורים יר"ה.

זולת אם לא ירצה הדיין מהגמוני לסדר קידושין, מחויב הרב ליתן התרה להדיין מקיהורים יר"ה אף אם החתונה תחת הגמון יר"ה וכן להיפוך.

חזן למדינה אם יהי חתונה והוגו יקבעו דירתם במדינה יתן להרב חצי שכר התרה ולא שכר כתובה ושטריו.

מב למיתוב מן די מלמיתוב אלמון¹ חתן אם יהי עשיר או עני מחויב ויתן משלו שני ר"ט, ומן נדן הכלה, כנוכר למעלה, והיינו אם החתונה תהי תוך המדינה.

רחלק הרב עם הדיין המסדר קידושין שכר כתובה על הקלף, אבל שכר השטריו יהי להדיין המסדר קידושין לבד, אכן ממעו התרה אין להדיין כלום.

כל הראוי להיות חבר דהיינו שיהי ברור וידוע שהי קובע עתים לתורה בכל יום ויום עד זמן חתונתו רשאי הרב ליתן חבר למי שטוב בעיניו, ויהי להרב שני ר"ט מכל חבר אבל מורינו לא יתן כי אם בדעת ובריצוי שני פרנסים או מנהיגים מהגמוני להגמוני ומקיהורי לקיהורי יר"ה, והפיז יהיו כשרים לעדות להנסמך, ויהי להרב מן כל מורינו ששה ר"ט.

לא יסדר הרב בעצמו ולא יתן התרת קידושין כי אם ברצון וביריעת הפיו מהגמוני להגמוני ומקיהורים לקיהורים יר"ה והם יתבעו חלקם תחילה מה שמחויב הבעל חתונה לשלם נתינות המדינה כתקנות המדינה.

מי שיש לו דין עם חבירו וצריך ליקח הזמנה יהי להרב שכר כתיבה שני פין פרענקיש (ואם יסרב הבעל דבר מלבא מחויב הרב ליתן עוד שני הזמנו עד שיציית דין עם חבירו ולא ישלם כלום עבור ב' הזמנו אחרונות) ומן חזרת שחישות ובדיקות שלש פין, ומן קבלה על שחיטו שלשה ק"ש. ויהיו להרב אב"ד לבד.

נותנין שכר בטלה עבור פסיד² עד יו"ד זהו פרענקיש כל אחד מהצדדים חצי ק"ש, ומן יו"ד זהו עד ד' זהו כל אחד רביעית זהו ריינש ומן כ' זהו עד חמישי זהו רביעי זהו פרענקיש ומן חמישי זהו ומעלה חצי למאה מכל צד דהיינו מכל מה שהי הפרשות בין הצדדים.

סרבן אם יהי א' נגד הרב אב"ד רשאי הרב להכריז אותו באיסור ושלא להוציאו מן האיסור עד שיתן להרב חצי ר"ט, אבל לא להחרים כי אם בהסכמת שני פרנסים או מנהיגי מהגמוני להגמוני ומקיהורי לקיהורי יר"ה.

¹ עיין יבמות ק"ח ע"ב.

² = פסק דין.

עברייזן אם יהי' א' ח"ו, יהי' להרב מקל ורצועה לענוש ולקנוס אותו, עד שני ר"ט ולא יותר, כי אם בהסכמת שני פרנסים או מנהיגים מהגמוני' להגמוני' ומקיהורים לקיהורים.

פקוח יפקח הרב את עיניו על יושבי גליל גבעריג, האבי באך, אשגרונד. צעקין דארף ומחויב ליסע לשמה בכל שנה פעם אחד כשיבקשו ממנו, אכן בזמן שלא יבטל מלימודו ביותר, והמה מחויבים לשלם הוצאות ושכרו כפי טרתתו ופסקיו, והשוהט"י ובורקים יבאו אליו ויעיין עליהם אם המה בקיאים בשחיטו', ובדיקות אם לא.

צירוף לגביות העדות הרשות ביד הרב ליקח אצלו שנים מן השוק שלא במקום מושב ביד ואז שייך מעו' גביות עדות להרב לבדו.

קרוב למקום מושב הדיין תוך שני פרסאות אם יהי' חתונה אזי יהי' להמסדר קידושין רק ההצי משכר כתיבו' השטר' ולא מן כתובה על קלף.

רב או מעט מהר ומתן לא יושת בענין כתיבת התנאים רק יהי' להרב שכר כתיבת התנאים מכל צד ג' ק"ש, ואם הדיין התנאים יכתוב, יהיה מחצה להדיין ומחצה להרב יהי' באיזה מקום שיהי' שלא במקום ישיבת הרב.

יצאניו דיין אם יכתוב התנאים, לא יחלק עם הרב להצאים, רק שני שלישי' להרב ושליש להכותב, אך אם יצטרך לכתת רגליו בדרך קרובה או רחוקה, לו יהי' משפט החלוקה.

תרי דינים אין הרב מחויב לצרף אליו עד ששה ר"ט ורשאי לפסוק לבדו, ומן ששה ר"ט ולמעלה יכולים הבעלי דברי' לצרף אליו הדיינים, וחצי מעו' פסקים להדיינים נותנים. הברים אלו מן אליף עד תיו' יהיו בתקפם ובחוקתם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי אם בדיעת וכריצוי ח"י אנשים כשרים, והיינו ח' פ"ו וי"ד מאיסר קהל על פי גורל. ומשך זמן הרבנות יהי' עד כלות שלשה שנים רצופים, ואם לא יחפצו בו עוד, יודיעו אליו רביעית שנה מקודם. ואם לא יודיעו אליו רביעית שנה מקודם ימשוך הרבנות עוד שלשה שנים אחרים וכן יהי' וכן יקום לעולם, ובפירוש נאמר והותנה בוועד הנ"ל בכח כל בני המדינה יצו' שע"י בחירת וקבלת הרב אב"ד נר"ו, לא יוגרע שום כח וחירות של שום שררה שבעולם הן לארזניו הגמון יר"ה והן לקיהורים ושאר שררות יר"ה, רק הקנסות יותנו מאותן היושבים תחת ההגמון יר"ה לארזניו הגמון יר"ה כנהוג מקדם ואם יוקנס א' מיושבי קיהורים יר"ה ושאר שררו' יותן חצי קנס לאותו שררה שדר המסרב תחתיו. כל זה קיימנו וקבלנו עלינו בוועד מלא לאשר ולקיים הנ"ל. גם הותנה בפירוש שאותו הרב שיבא לדור בעיר באמבורג אינו רשאי לעסוק בשום משא ומתן יהי' מה שיהי'. גם לא יהי' להרב הנ"ל חזקת ישוב באמבורג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם. אם לא יתחתן עם א' מיושבי באמבורג. ליותר תוקף ועונו באו השמנה פ"ו ועשרה מאיסר קהל בעצמם על החתום בוועד הנ"ל ביו' ג' ב' טבת תיו' צדי"ק דל"ת לפ"ק.

נאם יהודה ליב זומרין
נאם הק' יעקב ב"ז פד" (1)
ונאם הק' מאיר בהרב המי" (2) מוה' דוד איצק

ונאם אר"י ליבין¹ א"א כהר"ר נח נפתלי ז"ל ונאם מאיר בן הרב וואלף ברילין ונאם שמואל בר שלמה ונאם ברוך בר בנימין ונאם יהודא באר נפת(יל) [ל'] ונאם מרדכי בר יצחק סג"ל מבושנהיים נאם הק"י יעקב² א"א כהר"ר משה סג"ל מצעקינדורף ונאם אברהם קונרייט⁴ ונאם מאיר וויידן דארף ונאם זלמן בר יעקב משה ז"ל מיכ" (??) ונאם מנחם בר מרדכי הביבך⁶ ונאם מרדכי בר יהודא זצ"ל ווייל שפך⁶ (??)

סז. בע"ה. הן היום יום בו י"ט אייר תקנימלפ"ק התאספנו יהד אנחנו ז"מ הפרנסים ומנהיגים המדינה יושבי תי' ממשלת אדונינו המהולל החסיד ההגמון יר"ה ותחת ממשלת השרים ר"ש⁷ ושאר שררות יר"ה ואייר קהל, וקבלנו עלינו בבחירה לאב"ד ומיצ את הרב הגדול מוהר"ר יוסף ברעסלוי אב"ד דמדינת קראפפלד⁸ וסיפוקו שכירות והכנסו יהי לו כמבואר להבא בהעתקה מכתב רבנות אשר כתבנו וחתמנו ושלהנו לו כהיום הזה ואם לא יבא הרב אב"ד מוהר"י הג"ל אזי השני לו קרי כאן את הרב הגדול מוהר"ר אברהם מאליר אב"ד דק"ק איטינגן והמדינה, והג"ל נבחרו בוועד ואסיפה הג"ל בכה וחירויו של כל בני המדינה הג"ל, ובענין הקנסים שיוקנם הרב אב"ד למי ומי יקום ויקויי כמבואר למעלה בדרך ס"ג ע"ב שיהי חירות השררי יר"ה במ"ע⁹ ולא יוגרע ח"ו, גם תותנה בפירוש בכה הג"ל שהרב אב"ד ג"ל הבא לדור ולקבוע דירתו בעיר באמבערג אינו רשאי לעסוק בשום משא ומתן יהי מה שיהי, וגם לא יהי להרב הג"ל וכנ"ל הוקח ישוב באמבערג לא לו ולא לבניו בשום ענין שבעולם אם לא יתחתן עם אחד מיושבי באמבערג, והעתק מנוף כתב הרכנות שנשתלח לאמ"ה הרב הגדול מוהר"ר יוסף נר"ו הג"ל הלא הוא כתוב על הספר לקמן בדרך ע"ג וע"ה, ונחתם בח"י של הפ"ו דהגמוני ודקיורין יר"ה נעשה פה באמבערג ביום הג"ל ולראי התמנו

נאם ישראל קאפיל במאי באמבערג ונאם בנימין וואלף רוטשילד ונאם ה' יעקב ב"ו פד"10 ונאם יוסף מערצבאך¹¹ ונאם הק"י מאיר במוהר"ר שמעון זצ"ל ונאם הק"י אברהם בר בנימין הלוי ונאם הק"י קאפיל פירדא

¹ ר"ל ליב בן כנהוג בימים ההם לצרף מלות שסוף הראשון דומה להתחלת השני.

² ר"ל יעקב בן א"א.

³ הוא Maineck במחוז פראנקן העליון במדינת ביירן.

⁴ הוא Kunreuth במחוז הג"ל.

⁵ = Hachenbach.

⁶ -אולי: Weilbach במחוז פרנקן התחתון.

⁷ Ritterstand =

⁸ הוא ר' יוסף משה בנו של ר' דוד ברעסלוי חתן הגאון ר' אברהם ברודא בעל ס' שרש יוסף שהחיל בנו ר' אברהם ממילהוויין עם ס' זקנו תולדות אברהם בפיוורא בשנת תקכ"ט

והוא היה רב במדינת Grabfeldgau.

⁹ = במקומו עומדת.

¹⁰ עיני צד 24 ואולי הם ר"ת בן יצחק זעקל פרנדורף.

¹¹ שם הכפר Merzbach במחוז פרנקן התחתון ויש שני כפרים נושאים שם זה.

ונאם הקי גבריאל נפתלי בק"ש ²	ונאם הקי ליב בה"מ יצחק איזק
ונאם זלמן פד מיכ(?)	סניק ז"ל מבוסנהיים
ונאם זנוויל כהן האלרין דארף	ונאם הקי יעקב הלוי מצעקינדראף
ונאם מאיר בר אלכסנדר סניל	ונאם זנוויל שמואל מיינעק
ונאם שלמה פירט	ונאם יידל כהן מרעקנדרוף ¹
	ונאם הירש הירשייד

סח. העתק מגוף הכתב שנשלח לאמו"ה הרב הגדול מוה"ר יוסף ברעסלוי אב"ד דמדיני קראפעלד.

רב"ה רוב יוסף סיני ועוקר הרים, ושמעתתי בעלמא מבדרים, ושם שם לו חק ומשפט בשורשי ועקרים, עיקר ומעמא קיהיב לשבח מגדול עוז שם הגדול בין גדולי הורים ומורים, ה"ה אדונינו מורינו הרב הגאון צבי תפארתינו אשר בצלו חל החכמה נח"י ויהי לנו לעינים עין המשפט הוא קדש יאמר לו ולשמו הנודע בשערים, המצוייני בהלכה כרב יוסף דעת תורה ודעת נוטה זכים וברורי, אב"ד ורי"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפארים, מוה"ר יוסף גרין, ורב עוד יוסף ימים על ימים ושנותיו כמו דור דורים. יאר"ד

הנה יום בשורה היום הזה שקוינו מצאנו וראינו בעין טב ביום הכניסה בכנסי שהיא לשם שמים אנהנו ח"מ הפ"ו דמדיני הגמוני ומדיני קוהרים ושרים טום פראבשט ולאנקום ושאר שררו יר"ה, ובצירוף יחודי סגולה שעלו וזכו בפיים לעבודת הקודש, התאספנו יחד לאוקמי עלן אב"ד ורי"מ ונחרנו במשפט הבחירה והבירה בדרכנו, ברום הדרת אדונינו מ"ן יען כי חכים רב יוסף בטרופי כרב יחנן, והלכתא כוותי בממונא ואסורא מיני ילפינן. ומחדדין שמעתתי³ דרב חרף ושנון, ונושא חן למעלה ולמטה חנן, ובכך נשאנו עינינו ומוקמינן, להיות יתיב רב יוסף ברישא להיות לאב"ד ורי"מ ומ"צ לנו רועי מהימנן, ומשמעתתי ינהר לעינין על משך שלשה שני רצופים מיום בואו אלינו וישב בנוה שאנן. — ואנהנו מחכים ומצפים על ביאת החכם אמ"ז למורה לנו מזיו יקר תפארתו ובאלו אמרנו מקדימן, וזו תורה וזו שכרו יחי לו כמבואר לקמן.

א. שכר הרבנות מידי שנה בשנה מהיושבי תחת ממשלת אד"ו הגמון יר"ה וקוירים ושאר שררו יר"ה, מאה רייכשטליך, ומהויבי אנהנו להשתדל שיהי מקום דירתו פה ק"ק ב"ב ושיהי פטור מכל מסים וארמוני ומשכר דירה, והיה לו מקום בבה"כ כהנם מצד ימין של ארון הקודש לימין הנכנס, ואינו רשאי לדחוי איוו בעל הבית ממקומו וחוקתו.

[ויתר התנאים אשר לא העתקתי הלא הם כתובים לעיל צד 22—20 ואין בהם שנוי או חרוש ברב או במעט].

הן היום יו"ג י"א מנחם תק"ב התאספנו יחד אנהנו ח"מ הפ"ו מדינה יושבי תחת ממשלת אדונינו המהולל ההגמון יר"ה, ותחת ממשלת השרים ר"ש ושאר שררות יר"ה ואייסר קהל, וקבלנו עלינו בבחירה לאב"ד ומ"ץ את הרב הגדול

¹ = Reckendorf והוא כפר במחוז פרנקן התחתון.

² = בורגנשטאדט במחוז פרנקן העליון.

³ עיין ערובין ס"ה ע"א.

מוהר"ר אברהם מאליר אב"ד דק"ק איטינגן, וסיפוק ושכירות והכנסות יהיו לו כמבואר בהעתקה מע"ל¹) זה מכתב רבנו אשר כתבנו לו כהיו ואשר חתמו לו הפיו דשני מדינו הנ"ל ואייסר קהל אשר נבחרו לוועד ואסיפה הנ"ל בכח וחריוי של כל בני המדינה וחריוי השררו יר"ה במקומם עומדת.

נעשה פה באמבערג יו' הנ"ל ולראי' התמנו

הק' אלישע יעקב בייז פד' נאום ארי' בלא"א כהר"ר נפלתו [צ"ל נפתלין] ז"ל כ"ד יצחק בן לאזי ז"ל.

עב. ע"י השמש ר' הירש מפה באמב' שהי' השליח להולכה.

ב"ה. העתק מגוף הנתב שנשלח לאדמו"ר הרב הגדול מוהר"ר אברהם מאליר אב"ד דק"ק איטינגה.

אברהם גדול בענקים, דולה מים מבאירות עמוקים, עמוק עמוק מי ימצאנו ומדבש מתוקים, סיני ועוקר הרים, ושמעתתי בעלמא מבררים, עיקר ושעמא קא יהיב לשבח מגדול עוז שם הגדול בין גדולים הורים ומורים, כולה כליל כלילא דיהב כל זהב טוב יועם, אמריו אמרי נועם, אברהם הוא אברהם העומד בצדקו כפעם בפעם, ה"ה ארמ"ו הרב הגאון צבי תפארתינו אשר בצלו צל החכמה נחיי' ויהי לנו לעינים עין המשפט הוא קדוש יאמר לו ולשמו הנודע בשערים המצויני' בהלכה דעת תורה ודעת נוטה²) זכים וברורים, אברהם זקן זה קנה חכמה ובינה יתירה לדרוש קלים וחמורים, אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפארים מוהר"ר אברהם נרו יאיר ויורח עד דאתי דראין ומוכת, יאקל"ד³).

הנה יו' בשורה היו' הזה שקווינו מצאנו ראינו בעין טב ביי' שנכפל בו כי טוב בכנסי' שהיא לש"ש אנהנו ח"מ הפיו דמדינו הגמוני' ומדינות קיורים ושדים טום פראפשיט ולאנקום ושאר שררות יר"ה, ובצירוף יחירי סגולה שעלו וזכו בפיוס לעבודת הקודש, התאספנו יחד לאוקמי עלן אב"ד ור"מ, ובחרנו במשפט הבחירה והבירה ברבנו, ברום הדרת אמ"ו מארי אברהם, יען כי חכים בטריפות כרב יוחנן, והלכת' כוותי' בממונא ואיסורא מיני' ילפינן, ומחדד' שמעתתי' דרב חריף ושנון, ונשא חן למעלה ולמטה חנן, ובכך נשא[נ] עינינו ומוקמינן ל"י להיות יתיב ברישא עלן לאב"ד ור"מ ומ"ש⁴) ורע"י מהימן, ומשמעתתי' ינהר לעיינן, על משך שלשה שנים רצופים מיו' בואו אלינו וישב בנוה שאנן, ואנחנו מחכים ומצפים על ביאת אמ"ו למורה לנו מויו יקר תפארתו, ובאלו אמרנו מקדימין ווו תורה ווו שכרו, אשר אנחנו הפצים ביקרו, כמבואר לקמן [והכי"ד תנאים ידועים כבר].

ב"ה. בעצם היום הזה בהתאספנו יחד אנחנו ח"מ לברירת הרב למדינה יצ"ו עלה במוסכם ע"פ דעת כולם וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינתנו יצ"ו, לאב"ד ור"מ את המאור הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר טעבל נרו"ו רב בקלויס בק"ק

¹) = מעבר לדף.

²) עיין חולין צ" ע"ב.

³) = יראת אלהים קודמת לכל דבר.

⁴) אולי מורה שוה כאשר יכנו בשם הדיונים בק"ק פראג אבל יותר קרוב לתקן מ"צ במקום מ"ש ככתוב למעלה באגרת שנשלחה לרי' יוסף ברעסלוי הדומה לה בצורתה מלה במלה.

פרנקפורט דמיין אונט ג"ק וש"מ¹) הר"ר זנוויל ב"מ מפה נתן ח"ב²) מידו על סך אלף ר"ט דהיינו א' ח"ב על סך חמשה מאות ר"ט לבני מדינה דהנמוני יר"ה ואח"כ על סך חמשה מאות ר"ט לבני מדינה דקיווי יר"ה לבטחון לבני מדינה יצ"ו פור הוצאות ושאר אומכנלענגנהייט³) לבני מדינה זוא הרב הגדול הנ"ל ניש קומן זאלט, ושכר רבנות שלו והנהגתו יהי' כאשר מבואר בכתב רבנות הנחתם בח"י דלמטה וברף שאחר זה ההעתק ממנו, ואם לא יבוא הרב הגדול הנ"ל לפה ע"פ אופן יהי' מה שיהי' אזי קבלנו עלינו בשד"א ובת"כ בפ"מ, להתועד יחד אנחנו ח"מ ח"י אנשים המבוררי' בלי שום שהי"י כל שהוא ושום דחיי' שבעולם ולקבל רב אחר כפי הקנות מדינה ובאשר מאנחנו ח"מ המבוררין עדיין לא נגמרה מלאכתנו למנות א' תחתיו אם לא יבוא רב הנ"ל, ככן עדיין חובת גברא עלינו כולנו אם לא יבוא רב הנ"ל, בחוקתן הראשונה למנות אחר תחתיו וכדי שלא נצטרך לברור אנשים אחרים תחתיו, ולרא' מהימנא ולאות אמת באנ[ן] אנחנו שמנה פרנסי מדינה הוישב' תחת ממשלת הארון המיוחס המהולל הגמון יר"ה והוישב' תחת אדונים קיווי יר"ה ועשרה מאיסי קהל אשר נבררו לכך בכה וחירות כל בני מדינה יצ"ו על התתום וחירות השררה יר"ה במקומ' עומדת, פה באמבערג יו' ד' כ"ב מנחם תקי"ט לפ"ק.

נאום הק' מרדכי כהן באמבערג	ג"ד הק' יודל כהן מר"ד ¹⁰)
נאם הק' יוסף בלא"א מוהר"י שמעון וואלף זצ"ל ברילין ⁴)	ונאם זלמן פד
נאם הק' אליעזר בן הר"ר אברהם סג"ל היכבורג ⁵)	ג"ד הק' מרדכי ר"ד
נאם הק' יהודה יודל כהן מב"ב	ונא' יהודא ליב ר"י הלוי מה"ש
נאם הק' איצק פירדא מבוטנשהיי	הקטן משה ב"ב פ"ד
נאם הק' ממני ⁶) שמואל בר' יחיאל	מאיר בר אברם משה צעקן דארף
נא' הק' גרשון בר מרדכי סג"ל מהש ⁷)	ליור בן הירש מ"ק
נא' הקטן זיסל בן לא"א הר"ר מיכאל מק"ק הכפ"מ ⁸)	ליפמן בוטינהיים
נא' הק' דוד בר' יהודא ז"ל מוואכבאך ⁹)	יוקל ב"ג מקוגרייט

ע.ה. ב"ה. באמבורג ד"ג מנחם תי"ו ק"י טית לפ"ק.

העתיק מגוף הכתב שנשלח לאד"מ הרב הגדול מוהר"ר טעבל שייאר אבי"ד

(1) = גבאי קהלה ומובי מדינה.

(2) = חילוף כתב.

(3) = Ungelegenheit.

(4) עיין יהוסו בס' הר' לעונשטיין הנ"ל צד 84.

(5) הוא Höchberg במחוז פרנקן התחתון.

(6) עיין צד 19 הע' 1.

(7) ר"ל מעיר היילינגשמט במדינת בווארן.

(8) ? אולי ר"ל הכיבך פרנס מדינה.

(9) = Wachbach במחוז Mergentheim במלכות ווירטמברג.

(10) = מריקנדורף.

דקלום בק"ק פ"ס דמיין גרו ע"י הלנד שליח¹) של פרנסי קיור' כ' ליב צ"ד שהביא אותו לשם פפ"ד.

רבי בבית שערים המצוייני²) מרווחי להאדיר —

מכל בשמן משחת קודש בפני שקוף להאר תדיר —

שייר³) משוייר לו מקומו רחובת הנהר דעה להתגדר —

טהור עינים, בר לבב כפתח אולם היכל וחדר —

על מי מבועי ינהל צאן קדשים רועה עדר —

בפלפולי מחזיר תורה ובהריפותי נוקב הרי וקודר⁴) —

לעד ולדורות יהל יבהיק יזהיר אורי גדירי יגדיר. —

ה"פ. אדונינו מורינו ורבינו גאון עזוינו המאור הגדול לממשלת מה נאדר, תפארת עזוינו עזו ותושי' יגדיל ויאדיר, אב"ד ור"מ ע"י פ"ה כבוד שמו מפארים שבה מגדול עזו בין הגדולים מוהר"ר טעבל גר"ו יאיר שבעתי' כאור שבעת הימי' ללא נעדר.

אחר עתירת שלי' ליוצא ובא ברוך השם נשייר שיר חדש על הגאולה ועל התמורה מתמר ועולה מן המזרה השמש האיר השחר הילל להלל הגדול מברכי' ברכת הנהנין וברכת הודאה מודים דרבנן אהני לן מעשה רב שביומא הדין יום נסטי' של רבים קמו לאור יומם הי' לנו למשמרת איש איש על עבודתו עבודת הקודש בקודש מעלין עלי' בית הורין רב ואב"ד לפי הנהוג במדינה זו מדינת באמבורג ע"פ ארבע מטיבי צער פו"מ מיושבי תחת ההגמוני' וכן ארבע מטיבי לכת מיושבי ת' הקיוריה' ושאר שררות וחמשה אנשי' אייסר קהל מכל צד וצר הגיל ומניינא דרבי רבינו הגדול המקום הי' בעזרו הכי הווי שאנחנו הי' אנשי' ח"מ היינו לאחדים מתאימים ככוונה א' רצוני ולא נחלקו התיומי' והפיץ השם עלה בימין צדקו. צדיק בארץ יחי' אדונינו מ"ו לנצח יורה אורו וכלנו בכה כל בני המדינה הנ"ל הפצים ודבקים באשר ידבק האזור בעזרת אל עליון הגומר יתגמור והולך קדמות אשור האי דמתחדדין שמעתתי' ומכרדין אבי דרי קרא דור מראש וקצין יהי' לנו לעינים עין ישראל קדושו קדוש יאמר לו קרי מורינו ורבינו רבים ישתו מבראו באר מים חיים חי' יחי' בצלו צל החכמה צל הכסוף יכספו כל בני המדינה יורה דרך נתיבות המשפט ידין ויורה והלכתא כוותי' באיסורי וממונא ולהיות רעי' מהימנא, כדרדר והימן ותורה ירביץ תרביצא דבי רב ירבה תלמידי' באתר נאמנא, ולפי אופי' של המדינה נתקבל במשך שלשה שני' רצופים מיום בואו אלינו במניינא וזו תורה וזו שכרה וקצת יותר ממה שהי' לרבני' קדמא' דדרא טונא משא המדינה. [והחי' תקנות אשר מצאתי עוד בכ"י לא שניתי' כי הן הנה התקנות הנכתבות לעיל בעצמן ובתמן רק כי נגרע מספרן ע"י אשר נקבצו שתי תקנות אשר נסדרו בפני עצמן ובאו בתקנה אחת].

¹) Landbote =

²) עיין כתובות ק"ג ע"ב וברכות ח' ע"א.

³) ג' מלות הראשונות בראשי ג' השורות האלה תכלינה את שם הגאון רבי ט[ע]בל

שייר. עיין עליו בס' רב הורוויץ על רבני פראנקפורט צד 84 הערה 8 ובס' לעונשמיין צד

264 הערה 8.

⁴) יבמות צ"ב ע"א.

על דבר טענות ותביעות והפרישות שבין מהנות הלא המה בני עמינו היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד המיוחס הגדול הרוכס וההגמון יר"ה דמדני באמבערג, ובין היושבים תחת ממשלת השרים וקיוהרים ט"פ ואפטין¹) ומלומדים ושאר שררות יר"ה במדינות באמבערג הנ"ל יצא מאתנו ע"פ פשר דבר בהסכמה אחת בתוקף קומפירמסן²) שתחת דינו, אונד אין שפעצין³) בתוקף קומפירמס מהתחייבת זוא צדדים הללו זיך ביא שליסונג הטענות ותביעות ע"י מורשי שלהם אנגארט⁴). האבן, כאשר יש לראות מתוכו, דש ניט נור אליין צדדים הללו אירא מעבר⁵) אונד ביו הערא גענן אנדר גיהכטי טענות ותביעות דיפרענטן⁶) אונורה ערקאנדינס הן לדין והן לפשר אונטר ווארפן, זונדרן אויך לתוך השלוי ביניהם אל נכון שלא יהורס המעמד ומצב של מדינות הללו ולתקן העבר וההווה והעתיד אונד בוררים הן לדין והן לפשר כנ"ל מיט רענאצירונג אלר אפעלאציהני⁷) הן לדא"ה והן לד"י כאשר מבואר בכל אופן המועיל ויש לראות מתוכו אונד את כל אשר יצא מפינו בהסכמה אחת כנ"ל צו הלטן שולדין אונד פד בינטליך גימאכט האבן, דא הערא נאך דעמי מיר בוררים לכל צד גיטונאם אהן גיהערט, אירא ביא גיבראכטי רעצעסן⁸) פסקים ופשרות וואהל דורך נאנגן, אויך דיא ביו הערא אונטר איהנין אב גיוואלטיגה⁹) גיברייכה אונד גיוואהנהייטן ניט וויניגר חשבונות אונד דערא גלייכן רעפוטירט דורך זעהן, נאך רייפליכר וואהל בעדעכט ליכר איכר לענונג פינדן אונד ערקענין בהסכמה אחת ע"פ פשר דבר זוא וואהל אויף דיא ביו הערא גפאלאנגי אונטר הצדדי הללו פסקים ופשרות וכדומיה ועל זעמפטליכה טענות ותביעות מעבר אלז אויך אויפס קינפטטיגס זוא גינאנד ווערדינטר צערמוני רעצעס כנ"ל ובתוקף הנ"ל הירמיט ערקענין אונד שפרעכין זאלין, ואשר יאמר עליו כי הוא זה ציווי לדורות.

ראשון תהלה נאמר, ערשטנס.

א) להיות ששני מהנות הללו המה מעבר משותפי זה לזה ומקור ומבוא א' להם ושלא יהורס ה"ו הכנין מעמד ומצב של בני עמינו משני מהנות הללו, דא הערא לא יגרע שום דבר או חצי דבר מפסק ופשר והנהגה שהי' להם מקדמת דנא, ולפרש ולפרוט באנו והיינו שאותן הדרים תחת הקיוהרים וט"פ ואפטין ומלומדי ושאר שררות יר"ה מחוייבי לשלם למדינו הגמוני ב"ב¹⁰) יר"ה לכל שנה ושנה כפעם בפעם עבור שנה חדשה ליועצים ושרים ושאר דברים בכלל פיז' והוי וחצי ריינש, זאני אכטציג זיבן גולדן למ"ד צ"ל ריינש אין אורדינארי גילטיגין געלד, ומה גם מחוייבי לשלם כנ"ל עשרה זהוי ריינש לשנה זאני צעהן

.Domprobst und Äbte = ⁽¹⁾

.Compromiss = ⁽²⁾

.in specie = ⁽³⁾

.engagirt = ⁽⁴⁾

.מומן העבר. = ⁽⁵⁾

.Differenzen = ⁽⁶⁾

.Renunciirung aller Appellationen = ⁽⁷⁾

.Recesse = ⁽⁸⁾

.obgewaltete = ⁽⁹⁾

.Bamberg = ⁽¹⁰⁾

גולדן ריינש עבור כעריג מכס פה באמבערג, וויא אויף כל שנה ושנה י"ב זהו והצי ריינש זאני צוועלף גולדן למ"ד ציל ריינש כנ"ל מחמת דירת הרב צו צאלען שולדיג זיין. ובדבר שנה חדשה לאדון המיוחס הגמון יר"ה האט עז כהנה זיין פר בלייבן דש ממדינות קיוהרים יר"ה וכו' כמו עד הנה ג' מאות שטיק פראנץ גולדן גנעבן ווערדן מוז, ועל אופן דש זולכה ג' מאות שטיק צו דיא יעניגה מאה שטיק פראנץ גולדן וועלכה ממדינו' הגמוני' ב"ב גנעבן ווערדן תוך כ"ס א' זאלין קומן, ובאם שאפשר ילכו שלשה פרנסים מבאמבערג ושני פרנס' מקיוהרי' אום דורון שי"ח¹) הלו כמאז ומקדם לאדון המיוחס הגמון יר"ה אונטר טעניגשט צו איבר רייכן, מיט דעם שייטליכן צו זאנן דש כל פעם ביא איבר רייכניג שי"ח הלו שם של יושבי קיוהרי' מוז מוזכר ווערדען בפירוש, וכל הדברים הללו יתחילו שנה חדשה הבעיל למספרם, 1761, וכן יהיה וכן יקום. וויא דאן, צווייאטנס.

ב. בדבר אשר תבעו יושבי הגמוני' יר"ה ב"ב אן יושבי קיוהרי' וכו' כנ"ל מעולם ועד היום הזה הן מחמת איגדרעניג²) שעברו והן מחמת שארי טענות ותביעות בכללן ובפרטן אתה מוצא כמבואר בפראטיקאל אשר העריכו הצדדי' מערכה מול מערכה זה כנגד זה בטענות ותביעות שלהם, מצאנו והכרנו ע"ד פשר דבר בהסכמה א' כנ"ל שיושבי תחת קיוהרי' ושאר שררות יר"ה כנ"ל מחוייבים לשלם ליושבי הגמוני' ב"ב יר"ה חמש עשרה מאות זהו פרענקש זאני פינף צעהן הונדרט גולדן פרענקש דהיינו על אופן זה שלש מאות זהו פרענקש על שי"ח הבעיל למספרם, 1761. ושנים עשר מאות זהו הנותרים לכל שי"ח שלהם שלשה מאות זהו פרענקש, דא הערא³) משי"ח למספרם, 1761, עד שי"ח למספרם 1765 מ"ו מאות זהו הללו ביצלם זיין מוזן, ובזה המה יושבי תחת הקיוהרי' ושאר שררו' יר"ה כנ"ל פטורים מיושבי תחת הגמוני' ב"ב יר"ה מכל טענות ותביעות שבעולם ואין לצד א' על חבירו שום טענה ומענה ותביעה שבעולם, אויור מה שמוזכר בזה ובכא להבא תוך ערקאנדינס⁴) וצערמוני' רעצעם הלו, ניט ווייניג, דרייטנס.

ג. בטרעפט ועל דבר שטייאר באהרי לאדון הגמון יר"ה היושבי' תחת ממשלת קיוהרי' ושרים וט"פ ואפטין ומלומדי' כנ"ל כמבואר באריכו' בטענותיהם, ער קענין ע"פ פשר דבר בהסכמה א' דש שי"ח הבעיל למספרם, 1761 מחוייבי פוי"מ דמדינו' קיוהרים ושאר שררות יר"ה כנ"ל לשלם לפוי"מ מדינו' הגמוני' ב"ב יר"ה עשרה ריינש מאהלר זאני צעהן רייכש טאלר וכן יתנו כל שנה ושנה בש"ח שלהם והמה פוי"מ קיוהרים כנ"ל יגבו וי"ד ר"ט הללו לפי אומד דעתם מן אותן שהמה שטייאר באהר ביניהם, ובזה המה שטייאר באהרי הללו פטורים מכל הטענות והתביעות מיושבי הגמוני' יר"ה ב"ב ומכל דבר פונקטא הגיל הן מחמת השתדלות מעבר כמו להבא, ויא הין גענן פירדנס.

ד. הגבול וההתחברות והשי(ש)ת[ן] שהי' ליושבי קיוהרי' ושאר שררות יר"ה כנ"ל ער הנה אויך הין פערא⁵) אונד קינפטיג הין פערבלייבן מוז אונד זאל ויהיו כנבול שגכלו ראשוני', אונד אלוו אירה ועמפטליכה פון צייט ערך צוואנציג יאהר אהער ויותר ניהבטי בעלי בתי' זוא עמהם נושא בעול גוועזן אויך דיא יעניגה

¹ = שנה חדשה.

² = (Interregnum ?) = ³ .dahero = ⁴ .Erkenntniß = ⁵ .hinfüro =

התחייבת וועלכה יושבי קוהר' ושאר' שרר' יר"ה כנ"ל כפי פסק' ופשוט זוא אלש צערמוני רעצעס צו שיטולירן איזט ברעסטירן¹ גיהאלפן, וויא דאן דערפין אונז בורר' היר מיט על להבא כמו לעבר יא נאך מעהרר דוא גינאנדר צערמוני רעצעס און זיך וואל יושבי תחת קוהרים ושאר' שררות יר"ה כנ"ל ליושבי מדינו הגמוני יר"ה צו בצלין שולדיג זיין ברעסטירט צו ווערדן פר מעגינד צו פרבלייבן, דא הערא ערקענין ע"פ פשר דבר בהסכמה א' דש פינפטנס.

ה. בדבר היים גיפאלני זא אן האכשטיפט באמבערג יר"ה היים גפאלין אונד איבר גינאננין זיינין ועלכה כמאז ומקדם זוא וואהל מעבר מיט היושבי תחת הקוהרי וכ' כנ"ל צו האפטן אונד צו טראגן שולדיג, אלו וויא אויך אויף דש קינפטיני נאך דיום אונזון נייאן ערריכטטן אונד גשלאסטן צערמוני רעצעס בכל הנביות נתינות (ועילום) [ועולום] כמו שארי יושבי תחת קוהרים ושרים כנ"ל אהן צו זעהן צו אכטין אונד צו הלשן אהן גיוויין, הויך אותן היים גיפאלני וועלכה ליושבי הגמוני שאהן ערך מעשרים שנה הער נושא בעול זיין המה שייכי' להבא כמו עד הנה ליושבי הגמוני ואין עליהם יושבי קוהרי' ושרים הנ"ל שום טענה ותביעה, אלו פרשטיט זיך דש אותן היים גיפאלני וועלכה ליושבי קוהרי' ושרים יר"ה כנ"ל צו טראגן שולדיג זיין, לכל חובות ישנים שיש ליושבי בהגמוני יר"ה ב"ב עד יום הזה קיין צד חיוב אויף זיך האבן, ופטורים המה מהחובות ישני' כנ"ל, רק בחובות ישנים שיש ליושבי תחת קוהרים ושרים יר"ה כנ"ל עד היום הזה המה מחוייבי' מיט צו האפטן אונד צו טראגן, משא"כ על להבא ערקענין ע"פ פשר כנ"ל דש היים גפאלני הללו אין יעניגן נעהמליכן קוואנטום מה שיעלה לפי ערך נתינה מערכם זוא דיא מפור' קוהרים הנ"ל אהן גועצט ווערדן אונד צו צאלין כנ"ל שולדיג זיין, עבן דיון נעמליכן קוואנטום מוזן אונד זאלין פרנסי' דמדינה קוהרי' הנ"ל גובה זיין דש אלוו בכל פעם מפרנסי קוהרי' הנ"ל איינה טאפילטה²) נתינה הבא על ערך ביא יעדד מאליון אויושלאג מכל היים גפאלנין איין קאסירט ווירט, אונד מכל רה"ב מהיים גפאלני הללו א' ר"ט וחצי, ומחוייבי' פרנסי דקוהרי' כנ"ל בכל פעם למסור ליר פרנסי דהגמוני' מכל היים געפאלני רה"ב א' ר"ט וחצי ונתינתם מערך כמו שיתנו להם, ואין צריך לומר שהיים גפאלני הללו צריבין לשלם ליושבי קוהרי' נתינתם מערך ורה"ב כשארי יושבי קוהרים — וזאת לדעת וכגון דא צריך לאודועי דש קיינש ווענש ע"י שנתנות ורה"ב הללו קיין היים גפאלניר יהי' מי שיהי' ע"כ יותר מוכבד ווערדן זאל, כמו אלש ווען ער וועריקליך³) א' מיושבי הגמוני' אין דער קוואליטעט בערך וועהרא, אין עראייגנינדן פאל⁴) מוזסן שני מחנות הללו אותו המותרות מה שיעלה בנתינה יותר כמו איין וועריקליבר ביושבי הגמוני' כמוהו בערך לאמצע איין ביסן, והיינו כל צד החצי, אין דעהמי קיינש ווענש קיינין היים גיפאלנין מעהר הכבדה כמו ווען ער עם יושבי הגמוני' נושא בעול וועהרא צו וואקסן⁵) קן אודר זאל, וויא איך צוואהר מיט דעם עקס-פרעמירטן⁶) שייטליכן בדינג באם שימרה א' מן היים גיפאלני הללו ויתן כתף סוררת מלשלם נתינות הללו כנ"ל זיינין פוי"מ דמדינו' ב"ב אויף אהן רופונג אונד בינעהרן מפור' דקוהרי' יר"ה שולדיג אונד גיהלשין בכל מיני כפיות ונגישות

¹ .praestiren = ² .doppelte = ³ .wirklich =

⁴ = ⁵ .ereignenden Falls = ⁶ .exprimirten =

וואס מפרנסי קיוהרי' אן פרנסי כנ"ל ביגערט ווערט, נגד אותו המסרב צו פר פאהרין כדי להסיר אותו על כנו למעלותו, פרשטיט זיך אבר אוהני אהן רופונג אונד ביגעהר מפוי"מ דקיוהרי' האבן פוי"מ כנ"ל קיין תפיסת יד או כפי' על היים גיפאלני הללו אהן צו ווענדן מאכט, אויזך זוא פוי"מ דקיוהרי' זולמן אין ווידר פר האפן אין צייט ששה שבועות אחר שנבו נתינתם מן בעלי בתים שלהם לפוי"מ כנ"ל מחמת היים גפאלני הנ"ל ניקט ביצאלין, אונד אויך אום קיין כפי' אצלם כנ"ל אהן רופן, אוי רשות ביד פוי"מ ב"ב לבוף להיים גפאלני על הנתינה כנ"ל בעצמם, ומכלל הן נשמע כו', ובפירוש נאמרה ונישנת באם זיך תוך היים גפאלני הללו גברא דלית ל"י בפינדן זולט, או בכפי' ניקש צו האבן וועהרא, דערפן זיא וואהל פרנסי קיוהרי' אלו פרנסי ב"ב קיינר חלקו לבר גובה זיין, זונדרן כל מה שינבו א' מהמה יהי לפרנסי ב"ב וקיוהרי' ואמצע חלק כחלק, איין אנדרש אבר — זעקשטנס.

ו. בדבר ערקויפטא כמו יושבי וויילרשבאך וכדומיהן הלא המה בעבר ברבר חובי ישנים פטורים מיושבי הגמוני' כמו היים גפאלני כנ"ל וכנ"ל, הויזן על להבא כל מה שינבו בנתינה הן מערך והן מרה"ב פוי"מ דקיוהרי' מהם, אותו סך וקוואנטום געהמליך מחוייבי' ג"כ לשלם ליושבי הגמוני', ולפ"ו יגבו פוי"מ דקיוהרי' מיושבי וויילרשבאך וכדומיהן כל פעם שתי נתינות כפי הנהגתם וסדרן, וזוה יתנו כל פעם לפוי"מ הגמוני' נתינה א' כנ"ל. איברינגש זיינין ערקויפטא כמו היים גפאלני הללו בכל דבר כנ"ל וכנ"ל, אבר מיינשטנס אונד הויבט זעכליך — זיבנטנס.

ז. כטרעפט ועל דבר אינדרענגי¹ שיהי' ח"ו מה שמחוייבי' ליתן לשום הערן ולדרון הח' יר"ה, זיינין היים גפאלני זוא וואהל אלו ערקויפטא בכלל כמו שארי יושבי הגמוני' יר"ה צו האלטן אונד צו ערקענין באותו נתינו' ובכלולים ח"ו וכדומיהן נאך לויט פסק ופשר מקדמת דנא, משא"כ יושבי תחת ממשלת קיוהרי' ישרים וש"פ ואפטיין ומלומדי' ושטייאר באהרי²) המה כמו שארי יושבי קיוהרים והיינו כמוזכר בפסק ופשר כנ"ל הנתינות אינדרענגי כנ"ל החצי' מה שיעלה ממדינו' הגמוני' ב"ב היים גפאלני אונד ערקויפטא מכיסם לבר מוז כצלט ווערדן, וחצי' המתרות מכלל מדינה היינו מיושבי הגמוני' ב"ב יר"ה והיים גפאלני וערקויפטא ויושבי קיוהרי' וש"פ ואפטיין ומלומדי' ושטייארבאהרי מיט שלישי על רה"ב ושני שלישי' על ערך כנהוג מקדם וכאשר הי' המנהג ביניהם מקדמת דנא וכמבואר בפשר תטו"ל מוז נגבה ווערדן — ועל אופן מה שנאמר שם שעכ"פ אין להם ליושבי תחת הגמוני' יר"ה להוציא הוצאות הנ"ל כ"א בדיעת יושבי קיוהרי' וכ"ו הללו שיהיו גם המה שמה כשוציאו' ההוצאות הנ"ל, והיינו שיבררו מכל צד פרנסי' וגובי' בלי שום יתר שאת ועוז צד א' על השני וככה הי' וככה יהי', משא"כ אבר פר שטיט³) זיך — אכטינס.

ח. כטרעפט ועל דבר שארי בלכולים שיכאו ח"ו הן עניני מוי"מ והן מכסים חדשים או תפוסים של אורחים אודר זוא דעהני גלייך וועהרא, זיינין כל בני המדינה הגמוני' יר"ה וקיוהרים ושארי שררו' יר"ה כנ"ל משותפי' נמורים ומחוייבי' להשתדל יחדיו ואשר יוציאו עליו זאל נגבה ווערדן במקדם ע"פ שלישי רה"ב

¹ Interregnum = ² steuerbare = ³ versteht =

ושני שלישי ערך בכלל מדינה, אויף דער ביו הערא אין אהן אורדונג אונד פרוירטה¹) ניהבטי כלל השבונות זוא שני מחנות הללו זה מול זה עד היום הזה צו פר השבון ניהאבט, אונד עטוואן נאך צו השבון העטן, ערקענין, ניינטיגס.

מ. ע"פ פשר דבר בהסכמה א' דש זיך זעמפטליכה חשבונות מעולם עד היום הזה נענן אנדרר צעסירן אונד אויף היבן, דש אלזו פונקטא כלל חשבון הנ"ל כנ"ל צד א' על חבירו קיין טענה ותביעה האט, והמה פטורים הצדדים הללו זה מזה וזה מזה, וויא אויך זעמפטליכה יושבי תחת הגמוני יר"ה אן היים נפאלני אונד ערקויפטטה השייכי ליושבי קיוהרי כנ"ל ויושבי קיוהרי הנ"ל אן היים נפאלני השייכי ליושבי הגמוני ב"ב כנ"ל בכלל ובפרט עד היום הזה ומכאן ולהבא ניקש מעהר צו פאדרן, אויור מה שנאמר ונכתב ברעצעס הלז נאך וועלכן זיך הצדדי הללו כפי התחייבתם צו הלטן פר בונדן אונד שולדיג זיין. דאמיט אבר דיור צערמוני רעצעס אין ווייטר ריכטיגה אורדונג אונד טייטליכה פר טייטונג האבן זאל. ערקענין אלז — צעהנטס.

י. דש בדבר מה שחייבו פרנסי דקיוהרי כנ"ל לשלם לפרנסי הגמוני יר"ה הנ"ל מדי שנה בשנה כמוזכר תוך רעצעס ופשר הלז, ככה יהי שפוי"מ קיוהרי יר"ה יתקנו להם פנקס מיוחד ובכל פעם אשר ישלמו לפוי"מ הגמוני או לגובים שלהם אוי צריך אותו גובה או פרנס אחר ממדינות הגמוני יר"ה לכתוב תוך פנקס הנ"ל שקיבל המעות לאותו שנה כנהוג, אונד וואש זיך עראייגנין זולטי לטובו הכלל צו פר ריכטן באם שיהי הדבר פה ב"ב בעצמו אוי מחוייבי פוי"מ ב"ב להודיע לפוי"מ קיוהרי עסק השתדלות הוא ע"י הרב אב"ד נר"ו או ע"פ נאמן הקהלה באם שלא יהי אב"ד באותו זמן, וימתינו על כואם הי ימים, ואם יבואו וירצו פוי"מ דקיוהרים להתעסק עמהם הרשות בידם, ובאם אבר²) הדבר נחוץ וועהרא זוא קיין צייט לאודועי לפוי"מ דקיוהרי שטאטפינד, או שהי מודיעי לפוי"מ דקיוהרי ולא באו, אוי יודיעו להרב שהוא דבר נחוץ וישתדלו הדבר בלי התרשלות כפי כחם הטוב, ועכ"פ תוך זמן שלשה חדשים יודיעו לפוי"מ קיוהרי עסק השתדלות וכמה שהוציאו עליו, ופוי"מ דקיוהרי מחוייבי ליתן להם כתב ראוי מהודעה זאה, וממילא נשמע באם שיסרבו פוי"מ דקיוהרי מליתן כתב ראוי כנ"ל או שימאנו בדבר השתדלות הוא באמרם לא על הכלל כולו הוציאו, או יציעו פוי"מ ב"ב דבריהם לפני הרב ועל פיו יעמוד הדבר ויגיע לכלל כנ"ל, ודוק לאידך גיסא שכשיהי השתדלות במדינה או חוץ למדינה במדינות קיוהרי כמוהם כמותם צריך לאודועי לפוי"מ ב"ב ע"י הרב אב"ד או נאמן כנ"ל, ואם הדבר נחוץ כנ"ל ישתדלו המה בלי התרשלות כנ"ל ומה שיוציאו על זה יפרטו בדברים הדברים כהווייתן תוך שלשה חדשים לפוי"מ ב"ב אם המה מסכימים יתנו להם כתב ראוי כנ"ל, ובאם שימאנו יהי להרב אב"ד נר"ו דעת נוטה, ודעת מכרעת בזה ועל פיו יעמוד הדבר אם הוא נכלל או לאו, עכ"פ כל פעם אחר שיוגמר ההשתדלות תוך שלשה חדשים ואחרי מחוייבי כל צד לעשות כנ"ל וכנ"ל, ובהיות שרוב ההשתדלות של המדינה בכלל המעיין הנובע הוא עיר ב"ב ככן אם יציעו פוי"מ ב"ב דבריהם כנ"ל ויהי הדבר ע"פ שלשה מהמה יהי להם נאמנות בכל דבר ההוצאה כל זמן

¹) = verwirrt. ²) = aber.

שלא יבררו יושבי קיוהרי' וט"פ ושאר שררות כנ"ל בכירור נמור וברור על איוה הוצאה שלא הי' לצורך כלל, ומה שיבררו ינוכה אותו סך מחלקם. את כל הנ"ל האבן אנחנו ח"מ בוררי' בכה ותוקף וחומר וקנס כמבואר בקומפורמים שבידינו וועלכער בריצוי הצדדי' אויז גיפערדיגט¹⁾ אונג אונטר שריבן ווארדן, ע"פ פשר דבר ובהסכמה א' בין שני מחנות הללו ערקענט אונד גשלאסן לתקן העבר ולהעמיד העתיד שלא יהי' ח"ו פרצה, מיט דעם שייטליכן עקספרעמירשן בדינג אונד פאהר ביהלט²⁾ דו דיור ערריכטר צערמוני' רעצעס בכל דבר כנראה מתוכו כל פונקטא ופונקטא מכל צד בחומר ותוקף הנ"ל מוז אונד זאל גיהלטן וערדן ולא יפול שום דבר ארצה, כי ע"מ כן ועל כל אופן הנ"ל איזש מאתנו זוא וואהל על העבר כמו להבא את כל הנ"ל ערקענט אונד ע"פ פשר גשלאסן אונד נשפראכין ווארדן, דא הערא ועמפטליכה פונקטאציהנים איינה קומניגאציהן³⁾ זה בזה האבן וזה בזה תליא, והרי את כל הנ"ל על שני מחנות הללו וכל יושביהם ואף מי שיבוא לדור לתוכם יהי' מי שיהי' אף כמוהם לכל דבר כנ"ל לאשר ולקיים את כל הנ"ל אונד דיא אין שפעציה נגדעדיגשטה האהע הערשאפט דיא ביו הערא גיהבטן אהן לויף אונד מאלעסמ⁴⁾ דורך דיון ווידרום גייאן ערריכטשן גוהט וויליגן צערמוני' רעצעס איבר האבן⁵⁾, מיט הין את כל הנ"ל על שני מחנות הללו עליהם ועל בניהם וי"א וכל ב"כ ועל כל הבאים לדור בתוכם חוב נמור ואמתי לאשר ולקיים ולכל יפול שום דבר ארצה או חצי דבר, כתוקף וחומר וקנס המבואר בקומפורמים ובחז"ה ובשד"א בפ"מ, אונד צוואהר חירות של השררה יר"ה במקומם ובכבודם עומדת, אונד אין אלר גרינגשטן ניקסן היר מיט איין גנריפן, ואומר זה נשבה מלכתוב וויא דש צוואהר בפונקטא ח' וט' הנ"ל ברבר ההשתדלות לכלל במערנט⁶⁾ ששני מחנות הללו יושבי תחת הגמוני' ויושבי תחת קיוהרי' משארי שררות יר"ה משותפ' זיינין, אונד כמוזכר שמה אותן הוצאות בכלל מדינה גובה זיין זאלין, וכבר נאמרה ונשנית שמה בייא עראייגינדן פאהר קומן⁷⁾ זוא א' מהצדדים יאמר על דבר שזה אינו נוגע לכלל וימאנו ויסרבו מלשלם יהי' להרב אבי"ד פה דעת נוטה ומכרעת ועל פיו יקום הדבר אם הוא לכלל או לאו, אבל מה שיוציאו פו"מ הגמוני' כל שנה לעשות כים לדורון ש"ה לאדון הגמוני' יר"ה וא' שפעציה חגר שיצרכו ליתן כל פעם ש"ה לאדון קאמר דיגר לפני אדיענין⁸⁾ שני דברים הללו זיינין מפו"מ הגמוני' לכלל השבון אויף צו ברענגין מאתנו ערקענט, נוסף לזה כל שנה ושנה מוז הכלל השבון בשני מחנות הללו זה מול זה גיחשבנת ווערדן, אם לא שיהי' אונס, אונד דער זיך בתוכו פינדנדע אהן שטאנד משני הצדדי' ע"פ מעלת הרב כנ"ל ענשיטן⁹⁾ ווערדן זאל אונד מוז, ואיוה צד מהצדדי' שמהמה יהי' עיכובא ויוכר למעלת הרב נר"ו שלא מחמת אונס רק במרד עשו עיכובא, אוי להצד אחר שלא איחרו ועיכבו הדבר יהי' להם כל צד עילוי ונאמנות וצד שעיכבו כנ"ל ידם על התחתונה, וקודם שלום¹⁰⁾ מודיעים אנחנו במודעא רבה

1) = ausgefertigt.

2) = mit dem deutlichen exprimierten Beding und Vorbehalt.

3) = Communication. 4) = Anlauf und Molestes. 5) = überhoben.

6) = bemerkt. 7) = bei esegnendem Vorkommen. 8) = Audienz.

9) = entschieden. 10) = Schlusse.

לשני מהנות הללו לכל צד וצד שבאם כאשר לא נקוה שיהי' תוך פשר רעצעם הנ"ל איוה דבר זוא מהצדדי' נאך אייניגן די שפוטט או דיפרענט אונטר ווארפן וועהרא, או שלא יפורט הדבר בכיאר היטב, או שיהי' ליזנא דמשתמע לתרי אפי, זוא בלייבט עם בתוקף וחומר קומפורמים שבידינו אונד וואש הצדדי' הללו סערנר הין בכל הנ"ל צו עראיניגן, אונזרה ערקאנדינס¹⁾ הנ"ל אונטר ווארפן זיין אונד בלייבן. ערקענט אונד גשלאסן מאתנו ע"פ פשר בהסכמה א' כנ"ל ולראי' ולאות אמת באנו על החתום ביום שהוכפל בו כי טוב עשרים ושלש לירה מנחס לסדר ולפרט תשמהו יחדיו, וריב תבריהו עד חוות זוהר מלכנו קרן צדקנו ומשיחנו, ולציון ינהלנו במהרה בימינו תקיך לפ"ק פה באמבערג.

הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק באמבערג והמדינו יע"א.

שמואל הק' זנוויל איטינגין מנידרוועהרן²⁾ דיין דמדיני קיוהרי' וויב"ל יע"א.

וגם זה נשכה מלכתוב בהיות כמוזכר בתוך רעצעם הנ"ל שבכמה דברים שני מהנות הללו משותפי' נמורים זיין, ואותן הגביות ונתינות בכלל המדינה נגבה ווערדן, דא הערא ערקענין ע"פ פשר כנ"ל באם שיעשו ערך חדש זוא וואהל ווען יושבי מדינו קיוהרי' ושאר שררו' ירה כנ"ל ערך חדש מאכין, באם שירצו פוי"מ ב"ב להיות אצלם בשעת עשיית ערך ולראות ולתהות אם הוא ע"פ הנהוג במקדם וע"פ יושר שיהי' רשות בידם בלי שום מוהה, כמו כן אונ ניט ווייניר באם יושבי הגמוני' ירה ערך חדש מאכין דש פוי"מ קיוהרי' באם שירצו כהנה דאבייא זיין דערפן כנ"ל בלי שום מוהה אונד דיור פונקט כמו שארי פונקטן הנ"ל בתוקף וחומר קומפורמים צדדי' הללו צו הלטן שולדיג נעשה פה באמבערג יום הנ"ל.

הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק הנ"ל והמדינו יע"א.

שמואל הק' זנוויל איטינגין מנדי³⁾ הנ"ל.

פֶּשֶׁר וצערמוני' רעצעם הנ"ל איזט להצדדי' ביום ד' ק"ד מנחס פה בישבורג⁴⁾ בובלעצירט⁵⁾ אונ איזט נזאנט ווארדן.

הק' טעבלי שייאר חונה בק"ק ב"ב והמדינו יע"א.

שמואל הק' זנוויל איטינגין מנדי' הנ"ל.

מה שמוזכר בפונקט ה' דש היים גפאלני בחובו' ישני' אן פוי"מ קיוהרים לבד צו צאהלין האבן, זוא זאלין פוי"מ קיוהרים שטיבולירן⁶⁾ מה שיש להם חובות ישנים עד היום הזה כדי אין אויו שלאגן דא נאך ריכטן צו קענין, ווייל זולכש נור לפוי"מ קיוהרים לבד ולא לפוי"מ באמבערג צו ביצאהלין איזט — אויך א' ר"ט וחצי רה"ב לפוי"מ ב"ב מוז מן היים גיפאלני כל שנה ושנה ביצלט ווערדן, מה שמוזכר בפונקט ה' הנ"ל דש קיין היים גיפאלני ע"כ יותר כמו איין וועריקליכר ביושבי הגמוני' בערך כמוהו מוכבד ווערט, מיינט מאן איין וועריקליכר דער אויך בחובו' ישנים ביושבי ב"ב צאהלין העלפט — ומה שמוזכר בתוך רעצעם דש השתדלות לטובו' הכלל שני מהנות הללו משותפי' זיין וע"י מעלת הרב דיא ערקאנדינס כמוזכר בתוך רעצעם אם הדבר נוגע לכלל נשעהן זאל, וואש אבר טייטליך דורך כלל חשבונות קרמוני¹⁾ם בריצוי הצדדים ערוויין ווערט דש לכלל

¹⁾ = Erkenntnis. ²⁾ = Niederwern. ³⁾ = מנידרוועהרן.

⁴⁾ = Bischberg. ⁵⁾ = publicirt. ⁶⁾ = stipuliren.

פר חשבנש איזט ווארדן, האט אויך להבא זיין פר בלייבן בלי ערקאנדינס דש צום כלל גיהערט, אונד אלזו כמוזכר בתוך רעצעס כל פונקט ופונקט כמבואר וכמוזכר שמה בתוקף וחומר צו הלמן שולדיג, ולראיה באנו על החתום יום הג'ל.

הק' טעבלי שייאר חונה פה ק"ק הג'ל והמדינו יע"א.

שמואל הק' זנוויל אישינין מנו"ו הג'ל.

פ.ה. ב"ה באמבערג יו' ג' תמוז דהאי שתא תק"ך ל'.

אנחנו ח"מ פרנס' ומנהיגי' הבאים בכחינו ובכה כל היהודי' היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד המהולל הנמוך יר"ה במדינו באמבערג, צד א', ואנחנו ח"מ פו"ה הבאים בכחינו ובכה כל היהודי' היושבים תחת ממשלת האדונים שרי ריטשאפט ושאר שררו' יר"ה, צד שני, אבלנירן אונז היר מיט דש מיר כל הסכסוכי' ודישפוטן שבינינו זוא וואהל אותן סכסוכי' אונד פרעדענציאהנין¹⁾ דש מיר שאהנד לפראטיקאל גבראכט האבן לפני הבורר שכבר ביררנו לנו שם בישבערג אויך נאך אין האלמש קומפורמים ההוקס בינינו בכ"ה אדר ראשון תקי"ח אלש וויא אויך אותן טענות ותביעות שישנו אתנו אחד על צד שכננדו ועדיין ניקסן בפראטיקאל הוא נמעלד, אין סומא²⁾ כל טענות ותביעות מעולם ועד היום הזה כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ולהרהר אנחנו מחוייבי' מהיום בלי שום פני' ועיכובא פאר צו ברענגין אונד איין צו טענה לפני אדונינו הרב הגדול המפורס' מוהר"ר טעבל שייאר אמ"ו אב"ד נר"ו מפה ולפני הרבני המופל' מוהר"ר זנוויל נר"ו מנידרויעהרן וכל מה שיצא מפי הרב הגדול מהר"ט הג'ל ומפי מהר"ו הג'ל בהסכמה אחת הן לדין והן לפשר מחוייבי' אנחנו וי"א ובי"כ ובני מדינתנו בכלל לאשר ולקיים בכל תוקף ועוז בלי יפול שום דבר ארצה בקנס כל מי שימרה בדבר זה יתן קנס אלף ר"ט חצי' לאדונינו השררה יר"ה וחצי' לעניי' בני עמנו היושבי' במדינה הג'ל, כי כל הג'ל קבלנו עלינו ועל באי כחינו ברצונינו הטוב בלי שום אונס והכרח כלל לאשר ולקיים בקנס הג'ל ובחז"ה ובשר"א בפ"מ ובקס"ג ובביטול כל המודעות ובפיסול כל עדי מודעות בעולם בכל לישנא דאמרי רבני דמכשלי בהון מודעות אונד מיט פר געבונג אונד רענאציהרונג³⁾ אלא אפעלאר ציאהנין שבעולם, ובאם אין ווידר פר האפינונג⁴⁾ דעת מעלת הרב נר"ו עם דעת מהר"ו הג'ל ניצ בהסכמה אחת אויז פאלין מעכטי אורד זאלטי, אזי יבררו המה על פי גורל שלישי אחד לדעת מכרעת ביניהם, עכ"פ על פיהם יצא ויבא את כל הג'ל כנ"ל הן לדין והן לפשר בלי שיוכל שום צד מאתנו לפנות ולהטות לימין או לשמאל כנ"ל, ויהי תוקף קונפורמים הלז כתוקף כל קונפורמיסן הנעשים ברא"ה ובר"י בכל כח ועוז ובלי שוור שום תנאי בעולם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשמרי והנעשה נעשה יו' הג'ל פה באמבערג.

הק' מרדכי כהן
הק' יוסף ברילין

הק' יידל כהן מרעקנדארף
הק' זלמן פ"ד ב"ק

¹⁾ = Prätionen. ²⁾ = in summa. ³⁾ = Renunciirung.

⁴⁾ = in Widerhoffnung = wider Erwarten.

הק' שמעון ב"ב	כ"ד הק' מרדכי בן הר"ר בנימן אהרן ז"ל מד"ר
הק' אליעזר בה"א סג"ל ה"ב	הק' יהודה ליבר"י הלוי ז"ל מה"ש
הק' יהודא יודל כהן דמב"ב ⁽¹⁾	הק' הירשלה מב"פ
הק' שמואל בר חיאל ז"ל	גבריאל נפתלי רואה חשבון דמדינה מב"ק
הק' זכרי' בהר"ר משה סג"ל ז"ל	הק' יהושע דוב מד"ר ג"מ. ⁽²⁾

פ.ו. ב"ה דא מיר נון זעמפסליכה פרנסי ומנהיגי מדינה של בני עמינו היושבי תחת ממשלת החסיד המיוחס הגדול הדוכס והגמון יר"ה דמדינו באמבערג, אונד פרנסי ומנהיגי מדינה של בני עמינו היושבי תחת ממשלת השרים וקוהרי יר"ה של מדינו ב"ב הנ"ל אונזרה זעמפסליכה געגן אנדרד אב וואלטענטה אונד האבינדה דיפרענטן טענות ותביעו' שיש לנו זע"ו צו פראטיקאל ע"י המורשי' שלנו לפני הבוררי' נאך פרמעג קומפורמים גנעבן, כאשר יש לראות באריכו' בביאור היטב הדק⁽³⁾ בפראטיקאל אונד בי"א לאג, דא נון צוואהר ממורשי' שלנו כהנה אירה טענו' ותביעו' בפראטיקאל אונד בי"א לאגי וועריקליך⁽⁴⁾ גיענדיגט אונד זיך בתוקף קומפורמים דערא⁽⁵⁾ בוררי' אירה ערקעאנדנים הן לדין והן לפשר סובד מיטריט, אלו וואלין מיר זעמפסליכה אונטר שריבני היר מיט אין נאמין כל בני מדינתינו כמבואר בקומפורמים, ניכט נור אליין התוקף והזומר של קומפורמים ויודר האלין אונד אונז פר בינטליך מאכין זונדרן אויך דא מיר (?) טייטליך להבוררי' לתוך השלו' בינינו אל נכון שלא יהורס ה"ו המעמד ומצב של מדינו הללו, ולתקן העבר וההווה והעתיד ונפשינו אוה לדעת את אשר יצא מפיהם ומכתבם להרים ולהסיר מכשולו' חוקים לעתים ולדורו' למען יעמרו ימים רבים עד עמוד הכתן לאורים⁽⁶⁾, ואת כל אשר יאמרו עליו בהסכמה אחת כי הוא זה ציווי לדורו' זיינין מיר אונטר שריבני בכח עצמינו ובכח בני מדינתינו בכלל כנ"ל, ניט נור אליין בתוקף ובחומר קומפורמים צו הלשן שולדיג, זונדרן אויך אף גם זאת מיר פר געבן אונד רענאצירן נאך אמאהל היר מיט וואהל בדעכטליך אונד מיט רייפליכר איבר לענונג אלי אונד יעדא עטוואן איינס אודר דען אנדרן צו קומינטן רעכט אודר אפעלאציאנהין הן לדא"ה והן לד"י, אויך בביטול ובפיסול כל עדי מודעו', אין דעהמי מיר החתומי' למטה בכהיגו ובכח בני מדינתינו וי"א וב"כ ואף מי שיבוא לדור לתוך בני מדינתינו יהי מי שיהי' אף הוא כמונו כמוהו בתוקף וחומר וחיוב הנ"ל כנ"ל ובכח י"א וב"כ בוהר⁽⁷⁾ אליין זיך בכל הנ"ל להבוררי' אירה ערקאנדינס כנ"ל הן ודין הן לפשר כנ"ל זוא אלש איינס גוטווייליגן צערמוני' רעצעס אונטר ווארפן, ובכח ותוקף קומפורמים היר מיט אהן היישיג שולדיג אונד פר בינטליך מאכין, ואף גם זאת עלינו ועל בני מדינתינו בכלל ועל ב"כ ועל י"א מוטל דש זיא באם יהי' מי שיהי' שיתן כתף סודרת או ימרה נגד דבר או חצי דבר מה שיצא מפי הבוררי' הנ"ל כנ"ל מחוייבי' אנחנו לעמוד כנגדו בכל

⁽¹⁾ = דיין מדינת אמבערג. ⁽²⁾ = גובה מדינה. ⁽³⁾ 36, M. 30, 2. = wirklich.

⁽⁴⁾ = von deren. ⁽⁵⁾ 65, Neh. 7, = dero.

⁽⁶⁾ = ausschliesslich. ⁽⁷⁾ = pure.

יכלתינו וכחינו ולהסיר אותו על כנו למעליותו לבל יפול שום דבר ארצה מכל אשר יצא מפי מבורריו הנ"ל כניל כחיה ובשד"א בפ"מ בלי שיור שום תנאי שבעולם דלא כאסמכת' ודלא כשופסי דשטרי ולראי' ולתוקף עוו באנו על החתו' נעשה באמבורג, יום ה' ד' אב תק"ך לפ"ק —

הק' מרדכי כהן באמבערג	נא' הק' יידל כהן מרעקנדארף
הק' יוסף בלא"א מוהר"ר שמעון וואלף	ונא' גבריאל נפתלי בהרש"א מספקת (?)
וצ"ל ברילין	מפ"ו
הק' שמעון בן הר"ר יעקב וצ"ל	ר' זלמן פ"ד מבי"ק
הק' אליעזר בה"א סג"ל הב"ל	ונא' הק' מרדכי בן הר"ר בנימן אהרן ז"ל
הק' יהודא יידל כהן דמב"ב	מר"ד
הק' שמואל בר יחיאל ז"ל	ונא' הק' יהודא ליבריי הלוי ז"ל מה"ש
הק' זכרי' ב"ח משה סגל ז"ל	

פז. בעצם היום הזה התאספו יחד ראשי עם עדת ישורן ה"ה קצינים פו"מ דהנמוני' עם המשה יחידי סגולה ממדינות הנמוני' וה"ה קצינים פו"מ עם חמשה מאיסר קהל יצו אותן היושבים תחת השרים קיהורים ריטר שאפט והיושבים תחת א' ט"פ ואפט ולנגוס יר"ה אורת ברירות הרב ואב"ד נרו באשר שזהו כמשלוש שנים שנתקבל ה"ה הגאון מוהר"ר יידל כ"ץ נרו להיות במקום רב ואב"ד ועד הנה בלי שכירות הקצוב שמיפוליהרט גוועזין ומעתה הורנו אנחנו ח"מ ע"פ הסכמת רובם ככולם ובאנו להוסיף על הדבר וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינותינו את ה"ה הגאון המפורסם מוהר"רי כ"ץ הנ"ל להיות לנו לרב ואב"ד קבוע ולמורה צדק לעדתו עדת ישורן ויהי' לו כל תוקף ועוו כמו שארי רבנים הקודמים ושכירות הרבנות ינתן לו מכאן ולהבא מן ר"ח ניסן הסמוך ואילך בכל שנה ושנה סך מאה רייכש טאליר דהיינו חמשים ר"ט ממדינו' הנמוני' יצו וחמשים ר"ט ממדינות קיהורים יצו ושאר עקסיטענציא יהי' לו כמבוא' כבר בכתב הרבנות הניתן לו משני מהנות בחודש ניסן תקכ"ה וכה יהי' וכה יקום בינינו לבל יפול שום דבר ארצה ומהיום תוך ד"י ימים יכתב לו כתב רבנות בכל אופן המועיל כנהוג בינינו מקדמת דנא ולראיה מהימנא ולאות אמת באנו אנחנו שמנה פרנסים מדינה היושבים תחת ממשלת הארון המהולל החסיד הגאון יר"ה והיושבים תחת השרים קיהורים יר"ה ועשרה מאיסר קהל החתום פה ב"ב יו' ד' י"א כסליו תקל"א לפ"ק וכה וחריות כל בני מדינה יצו והחריות השררה יר"ה במקומו עומדת כ"ד ה"ק מרדכי דעמליודארף¹.)

הק' שמעון ב"ב	ונא' הק' יהודא ליב הירשיידא
הק' אליעזר בה"א סג"ל הב"ל	הקטן יצחק בר משה מביכהבאך
הק' היר"ש בלא"א כה' ליב ז"ל.	הק' יהושע דוב מבקש
הק' ברוך בלא"א נפתלי ז"ל	
הק' חיים מאסבאך	
הק' אברהם בלא"א כהרר נתן ז"ל	
הק' נתן נטל סג"ל	
הק' שמעון א"ש מב"ב	

¹ = Demmelsdorf במחוז אברפראנקן.

פח. ע"ד דברי ריבנות וסכסוכים וערעורים שנתהוו בין שני הצדדים דהיינו בין היה האלופים פרנסים ומנהיגים יצו מכה כל בני המדינה יצו היושבים תחת ממשלת אדונינו המיוחס המהולל הנמוך יר"ה במדינת באמבערג צד אחד, ובין האלופים פרנסים ומנהיגים יצו מכה כל בני המדינה יצו היושבים תחת ממשלת הרשי וקהורים שומפראפשט ואפטן ומלומדים ושאר שררות יר"ה במדינת באמבערג צד שני, וא זיך בענין הרעצעס אשר הוקס ביניהם ביום כ"ג מנחס שנת תקי"ף לפ"ק בפונקט ה' אונד וי"ו בדבר היים גפאלני אונט איברנגאנגני דאן ערקויפט להויך שטיפט באמבערג יר"ה וכו' כמבואר שם זיך עתה הפרשות¹⁾ ביניהם עד איינגט אודות זעלבינה זוא במקומו הנ"ל ע"י הויך פירשטליכן שויג מהיפ קאמר²⁾ יר"ה נאך דעם היים פאל אודר איבר ננג (אבר) [אודר] ערקויפונג ערשט זעסהפט ווארדן, אויך וועגן זעלבינה זא לאחר זמן הרעצעס הנ"ל ומהיום עוד עד עולם ע"י היים פאל אונד איברנג אודר ערקויפונג אונד פרטוישונג להויך שטיפט יר"ה צו וואקסן³⁾ ווירד, אומב פרהיטונג אלי ווישלייפיגקייטן ושלא ליזול בדינא ודיינא ולמען שלא להרבות וזו הוצאת מריבים בטורשים וטוענים משני צדדים הנ"ל ושלא להבעיר אש המחלוקת הבערה להלק יוצאת ח"ו בין שני הצדדים הנ"ל, הבן זיך שני צדדים הנ"ל כל צד וצד בצירוף יחודי סגולה יצו ובכח כל בני מדינה יצו נישליך נזעצט אונד פאלנגטן פעסט הלמטנדן אוהן ערברעכליכן⁴⁾ פשר אויף פאלנגטר מאסן גטראפן, לאישר ולקיים עליהם ועל זרעם ועל הבאים אחריהם לרור במדינה זו, לדרורי דורי, מעתה ועד עולם, אלס נעהמליך אותן היושבים לע"ע באותן מקומות זוא להויך שטיפט יר"ה איברנגני אונד היים גפאלין אודר ערקויפט ווארדן אונ' ערשט נאך דעם היים פאל אודר ערקויף באותן מקומו זעסהפט ווארדן, אודר זעלבינה דיא אחר הקמת הרעצעס הנ"ל ומהיום הוה ולהלאה עד עולם היימפאלין אוד ע"י ערקויפונג או פערטוישונג להויך שטיפט יר"ה היים ניהן ווירדן, אודר זעלבינה זא זיך אחרי זאת באותן המקומו ערשט צו וואהנין קומן ווירדן, זאלין צוואהר מכולם הפו"מ יצו דקוורי יר"ה ניקש איין נעמן אונד לגמרי קיין תפיסת יד עליהם הכן, זיא זייגד יעדאך זיך פו"מ יצו דיושבי הנמוני הנ"ל בכח כל בני מדינה יצו מהייב ומשעבד בחיוב ושעבוד גמור דש זיא לפו"מ יצו דקוורי יר"ה הנ"ל לקופת מדינה יצו דקוורי יר"ה פון דיא איין נעמינדי נתינת מהיושבי במקומו הנ"ל, "כנ"ל" צו געבן מידי שנה בשנה אלש נעהמליך מאותן הדרים באותן מקומו זוא היים גפאלין אידר ערקויפט כנ"ל והיו באים לרור שם אחרי היים פאל אודר ערקויפונג וכן מאותן הבאים לרור באותן מקומו זוא ווייטרש עד עולם היים פאלין אודר ערקויפט אודר ערמוישט להויך שטיפט יר"ה ווירדן ווירטן, והיו באים שמה לרור אחרי היים פאל אודר ערקויף או ערטויש מכל רה"ב א' זהו פרענקש ומכל מאה ערך שלשה עשר צ"ל פרענקש עם מאנן זיא פו"מ יצו דהמוני אין אן זאין נתינה שלחם הן רב הן מעט אן זעצין, והכל בלי שום דהיי ועיכוב ובלי שום טענה ומענה אודר ווירד ריד שבעולם יהי מה שיהי אונ' זאלין הפו"מ יצו דיושבי קוורי פונ אונ' מאכט⁵⁾

1) = Differenzen. 2) = hochfürstliche Kammer. 3) = zuwachsen.

4) = ohnerbrechlich = unverbrüchlich. 5) = Fug und Macht.

הבן פון דעם זעלבנין נוועהנליכן ווא זיא מידי שנה בשנה לפוי"מ יצו דיושבי הגמנוני יר"ה צו ענטריכטיין הבן כפי רעצעס הנ"ל ההוקס כ"ג מנחס תקכ"ף, ווא פיל איהנן מפיי"מ יצו דהגמנוני יר"ה בשביל נתינות הנ"ל צו נוטן קומט איהנן צו בהלטן אוני דרויף צו צילן אוני אליון פלס⁽¹⁾ ווא זיא סך מה נאך רויו קומט מיושבי הגמנוני יר"ה בשביל הנ"ל קופת מדינה יצו דהגמנוני יר"ה מחויב איזט בלי שום דחויי ואיחור זמן רויו צו צאהלין, ונס בפירוש הותנה ווען הפוי"מ יצו דהגמנוני יר"ה פון איין אודר אנדרן מהנ"ל נתינה שלהם הנ"ל ניכט גובה זיין קענין אודר זא לנג דאש זיא נתינה שלהם פון איין אודר דעם אנדרן מהנ"ל נאך ניכט איין גנומן ווירדן הבן, יהי באיזה אופן שיהי רשות בידם ופוי"מ יצו דקוורי יר"ה אין רוק שטנד צו פררעכנין עד שיגבו המה פוי"מ יצו דהגמנוני יר"ה נתינה שלהם, ווא אבר ווא פוי"מ יצו דהגמנוני פאן איינין אדר דעם אנדרן מקצת נתינה שלהם איין נעמן זולטן ולא כולה, מחויבי לפוי"מ יצו דקוורי מה שמניע להם כניל פראראטא⁽²⁾ צו פרניהטן, אונד אויף פרלנגן פוי"מ יצו דקוורי מחויב גה"מ⁽³⁾ יצו דהגמנוני יר"ה מידי שנה בשנה פנקס המדינה שלו לאכ"ד נרוי דמדינה יצו אשר יהי בימים ההם פאר צו ליגן מהכנסת נתינה שלהם מאותן הנפרטים הנ"ל כדי לידע ולראות מתוכו וואש ליושבי קוורי מאותן הכנסו צו פרניהטן קומט כניל, ונס את זאת הותנה דש יושבי קוורי יצו הנ"ל באותן היושבי במקומו הנ"ל וכניל לגמרי קיין תביעה צו מאכן הבן, יהי מה שיהי הן מ' רוק שטענדין הן מ' חובו ישני העומדי על יושבי קוורי יצו מן הכל פטורים ומסולקים המה, וכן הפוי"מ דהגמנוני יר"ה ופוי"מ יצו דקוורי יר"ה זה לעומת זה אין להם תביעה זה על זה ממה שקיבלו כל צד מהם מאותן היושבי במקומו הנ"ל עד עתה, כי את זאת מחלו ופטרו זה לזה בפטורים גמורים וכל הפשר הנ"ל דכבר קצוב הנ"ל נעשה רק מן היום הזה דלמטה והלאה, היננען התחייבו עצמם פוי"מ יצו דהגמנוני יר"ה, ווא אחד מאותן הנ"ל מכאן ולהבא עוקר דירה זולמי זיין מאותן מקומו הנ"ל חוץ למדינה או אם יעדר א' מהם, אשר היורש את עוכונו כולו או מקצתו דר חוץ למדינה באופן שאז מחויב אותו העוקר דירה כניל או אותו היורש אשר דר חוץ למדינה כניל, לשלם לקופת המדינה יצו דהגמנוני יר"ה חלקו בחובו ישני דיושבי הגמנוני כפי התקנה שלהם, אוי מחויבי פוי"מ יצו דהגמנוני יר"ה צו געבן מאותו פרעון חובו ישני הנ"ל לקופת מדינה דקוורי יצו ממה שבא לחוץ למדינה דהיינו מן העוקר דירתו כניל מן רה"ב שמונה זהו ריינש ומן מאה ערך אחד זהו וארבעי וחמשה צל ריינש וממה שבא בירושה חוץ למדינה כניל יתנו ליושבי קוורי הנ"ל מכל מאה זהו פרענקש שבא חוץ למדינה, חצי ר"ט, וכל זה כשאותו העוקר דירה כניל עוקר דירתו חוץ למדינת באמבערג וכן מהיורשה כניל שבא חוץ למדינת באמבערג אבל אם אותו העוקר דירתו ממקומו הנ"ל וקבע דירתו למקום אחר במדינה זו הן תחת יושבי הגמנוני יר"ה והן תחת יושבי קוורי יר"ה או פטורים פוי"מ יצו דהגמנוני מלידת שום פרושה לפוי"מ יצו דקוורי, אודי חובו ישני הנ"ל וכן הוא בירושה הנ"ל.

(1) allenfalls = (2) pro rata = (3) גובה המדינה.

ומעתה דא גון שני פונקטין ברעצעס הנ"ל ההוקס כינ מנחס תקכ"ף פונקט ה' אונט וי"ו כנ"ל ערערטרט איוט אונט טייטליך עקספרעמיהרט, ווא זאלי וואש שני פונקטין הנ"ל במרעפט, אונט וואש אין דייו שני פונקטין ניין שלאנט¹⁾, דיום נייא ערריכטטין פשר נאך גפולנט ווערדן, וואש אבר אלי אנדרי פונקטין אין רצעס הנ"ל במרעפט, בלייבן אין איהרע קרעפטן, ואל יפול שום דבר ארצה, ובפרט מה שנזכר שמה הוצאת הכלל זאלי נגבה ווירטן דרך כלל בני מדינה ערך ורה"ב כמבואר שם כן יהי' וכן יקום, אונד ויינד אונטר דיא נוועהנליכה נתינה זוא יושבי קיורי' יצו מיושבי הנמוני' יצו' כנ"ל מידי שנה בשנה דבר קצוב כנ"ל בקומן אודוי' היושבי' במקומי' הנ"ל הוצאת הכלל ניש מיט בגריפן, וכל הנ"ל עשינו בכח ולטובת כלל בני מדינה יצו ובהסכמת אמ"י הגאון אב"ד נר"ו דמדינותינו יצו בצירוף הב"ד וקבלנו עלינו ועל הבאים אחרינו בח"ה ובשדי"א לאשר ולקיים כל הנ"ל, בלי שום ערעור וטוען ודברי המערער יהי' בטלים ולא יתעבד ל"י דינא כלל לא בר"י ולא בר"א נעשה פה באמ"י יו' ה' י"ד אלול תקלוי"ו לפ"ק. —

נא' ²⁾ ונא' הק' אליעזר בה"א סג"ל הב"ל הק' מרדכי דעמליודארף
 ונא' הק' הירש בלא"א כהר"ר לייב ז"ל הק' יהודא לייב הירשיידא
 הק' זנוויל בלא"א כ"ה איצק נאו'
 הק' בינש בלא"א נפתלי ז"ל ונאו'
 הק' יוסף ברילין ונאו' הק' יעקב דעטו (?) מדעמלד (?)
 הק' וואלף בלאאמ"י הרב המונח מוהר"ר
 יאקב אינר זצלה"ה
 הק' שמואל זנוויל בלא"א כהר"ר יחוקאל
 הק' מנחס מענדל בן ר' ישראל קאפל
 זצ"ל מב"ב
 הק' אברהם בלא"א כהר"ר נתן ז"ל מב"ב

אחרי רואי ראינו אלה דברים הדברים הנ"ל בח"י האלופי' פו"ט יצו דהנמוני' יר"ה והאלופי' פו"ט יצו דקיווי' יר"ה בצירוף יחירי סגולה, הסכמתנו לזה בהסכמת ב"ד, ואמרנו וענינו להכניסו לקיום כל הנ"ל מיד ולדרו, בכח ב"ד יפה, פה באמכערנ יו' ה' י"ד אלול תקלוי"ו לפ"ק הק' יהודא יודל כהן חפ"ק הנ"ל והמדינה יע"א.

מנחס מענדל.

הק' יהושע דוב ד"מ מב"ק.

צא. שורות הללו שכוח מעיקרא מלכתוב לעיל דף צ"ב ע"ב בשורה תחתונה בין תיבת ועצין ותיבת והכל, וזה הוא, אונט פון זעלביני זוא בשעת היים פאל, אודר ערקויף, אודר ערשויש זיין ווירדן דיא נעהמליכה קוואנטום של נתינה זוא מידי שנה בשנה על רהיב וערך לשארי יושבי קיורי' יר"ה קומין ווירט, אונט

1) = hineinschlägt.

2) כג' מקומות חסר שם החותם אחר מלת ונאו'.

אויך עש מאגן דיא פו"מ יצ"ו להגמוני אין אן זאגן נתינה שלהם הן רב הן מעט
אן זעצין. ד"ק והכל שריר וקים.
הק' יהודא יירל כהן חפ"ק הג"ל והמדינה יע"א.

צב. ע"ד ההפרשות שבין האלופים פו"מ יצ"ו דמדינו באמב' יושבי הגמוני יר"ה
בכה כל בני מדינה יצ"ו ובין אותן הדרים ברעמלשדארף וצעקנדארף
ובווידיניץ שהי' קינשבורג ראגן שטיינר לעהי וכעו ע"פ פורטוישונג¹⁾ להויך שטיפט
יר"ה איבר נגנן, וקבלו עליהם הצדדים הג"ל בכה קומפרמיס ועשות פשר דבר
ביניה, לכן יצא מאתי ע"פ שיקול הדעת כמבואר להבא, וזה יצא ראשונה, שאותן
הדרים קעת בלעהי הג"ל וכניל מחוייבי' לשלם נתינו' מדינה ליושבי הגמוני יר"ה
מידי שנה בשנה ארבעה ר"ט רה"ב ומכל מאה ערך וי"ד פין, וואש אבר בטרעפט
חובי' ישני' שלמדינה יצו זיין ועלבינו פטו' מח"י דמדינו' הגמוני' הן בחייה, הן
מעזבוניה' לאהר העדרת', ואף אם יבוא מעזבונ' הן כולו או מקצתו הויך למדינו'
הגמוני' דהיינו שאותו הירוש דר במדינות קיהורי' במדינה זו. —

אבל אותו הירוש הדר הויך למדינה זו ואינו דר תחת הגמוני' ולא תחת הקיהורי'
במדינה זו, אוי אותו הירוש מחויב לשלם חלקו בח"י ממה שבא על חלקו
ירושא ממורישו מכל מאה הי' פרענקש א' ר"ט, ומי שיעקור דירתו מן הג"ל
מכאן ולהבא, אם הוא עוקר דירתו ויקבע דירתו תחת הגמוני' יר"ה אוי פטור מח"י
מכל וכל, ואם יקבע דירתו תחת מדינות קיהורים יר"ה במדינה זו, אוי מחויב
לשלם בשביל ח"י מכל רה"ב שמנה ז"ה ריינש מכל מאה ערך א' והוי מ"ה צל
ריינש, ואם יקבע דירתו הויך למדינו' הגמוני' וקיהורי' רק למדינה אחרת, אוי
מחויב לשלם מן רה"ב ששה עשר זהו ריינש ומכל מאלה ערך ג' זהו וחצי
ריינש, ומלבד כל הג"ל אותו הירוש הג"ל או עוקר דירתו כניל מחויב לשלם
בשביל אב צוג ונאך שטייער כשאר יושבי הגמוני' המחוייבי' לשלם נאך שטייער
כפי תקנות מדינה ולא יותר, והיינו אם אותו הירוש או עוקר דירתו הג"ל הוא
בחויב נאך שטייער אצל השררה יר"ה, ומלבד כל הג"ל מחוייבי' יושבי הג"ל
לשלם בעת אינטרענגוס שיהיו ח"ו חלקם לנתינות אינטרענגני ולדרון הגמון חדש
יר"ה כמו שארי יושבי הגמוני' יר"ה כלי שום הפרש ביניהם, וכל הג"ל אויז נור
פרמיינט לאותן זא קעת להגמון יר"ה איבר נגנן ויין, אונט אין שפעציפיגאציאהן²⁾
מאדון קינשבורג מיט איבר געבן ווארדן כמו ווייטרס בפרוטרוש גמעלדט ווירט, אבר
אותן הבאים לרור במקומו' הג"ל ובלעהי הג"ל במכאן ולהבא, אויף ועלבינו ניהט
פשר הג"ל ניט, וזנדרן ועלבינה זיין בכל דבר כמו שארי יושבי הגמוני' יר"ה צו
עראכטן, ואילו הן אותן דיא לע"ע מן אדון קינשגב' מיט איברגעבן ווארדן,
אלו נעהמליך בצעקנדי' ר' העגלי בן ר' נטע ור' שמעון ליב, וכד"ד כ' מאיר כהן
וכ' ייגלי ב"א ור' יעקב בר"ו וכ' וואלף ב"א וכ' לאוי ב"א, אויך אויז מיט געבן
ווארדן בד"ד, ה"ה הר"מ³⁾ מ"ה יהושע בער נר"ו וועלכר קעת דירתו ניט ברעמלסד'
אויז, וכל זמן שלא יקבע דירתו בלעהי הג"ל פטור הוא מכל הג"ל, אבל כשיקבע

1) = Vertauschung. 2) = in Specification. 3) דהיינו מדינה.

הוא או אשתו דירתו ללעהי הנ"ל הרי הוא בכלל הפשר מנ"ל כשארי הנ"ל זא בעת איבר נגנן ויין. —

וכן איזט מיט איבר געבן ווארדן שם, יתמי כ' וואלף בפ"מ וועלכי צוואהר כל זמן היותם פנויים פטורים מכל הנ"ל זיינט, רק מי זמי מהיתומי הנ"ל שיעשה שידוך למקום אחר, מחויב לשלם בשביל אבצונ ונאך שטייער כפי תקנת מדינה יצו כשארי יושבי הגמוני ולא יותר, והיינו אם אותו המקום אחר הנ"ל הוא בחיוב נאך שטייער אצל השררה יר"ה, אבל אין מחויבי לשלם שום פרוטה צו חובו ישני כשארי יתומי במדינה יצו יושבי הגמוני יר"ה כפי תקנת מדינה יצו רק המה פטורים מכל וכל, אבל אם יבואו לקבוע דירתם לשם בכית המונח ז"ל הנ"ל בלעהי הנ"ל הרי הם בכלל הפשר הנ"ל מאותו הזמן ואילך וכאותן זא כעת איבר געבן ווארדן, וכוויירניץ איזט איברגעבן ווארדן כ' דוד משם וגם יתום יקותיאל, — וכל הנ"ל הן אותן זא כעת איבר נגנן ויין, והן אותן הכאים לדור מכאן ולהבא במקומות הנ"ל, ובלעהי הנ"ל, פטורים המה מליחן שום פרוטה ליושבי קיהורי יר"ה, הן בנתינות הן בשום דבר, רק פר בלייבט כמו הפשר לויטט בין יושבי הגמוני יר"ה ובין יושבי קיהורי יר"ה, הנעשה יו' ה' יד אלול תקלויז לפ"ק העבר, כל הנ"ל יצא מאתי עפ"י פשר לפי תואר הענין פה באמבערג יו' ה' ט"ת שבת תקלח"ת לפ"ק, הק' יודא יידל כהן חפ"ק הנ"ל והמדינה, יע"א.

צד. בעצם היום הזה בהתאספו יחד ראשי עם עדת ישורן ה"ה קציני פ"ו מדינה דמדיני הגמוני יר"ה ופ"ו מדינה דמדיני קיהורי יר"ה עם יחירי סגולה משני מדיני יצו יחד ח"י אנשים הש"י כנהוג ותיקון מדינה מאז ומקדם לברירת הרב אב"ד חדש במדינותינו, ויצא ע"פ כולם בהסכמה אחת, וקבלנו עלינו ועל כל בני מדינתנו יצו לאב"ד ור"מ ה"ה הדיין המובהק הגאון מהורר ליב בערלין מק"ק פיורדא, וסיפוק ושכירות והכנסות יהי' לו כמבואר לקמן ההעחק מכתב רבנות אשר חתמו לו פ"ו דשני מדיני ואייסר קהל אשר הי' נבחרים לוועד ואסיפה הנ"ל, וחר"ה השררה יר"ה במקומו עומדת, פה באמבערג יו' ד' ה' מרחשון תק"ן לפ"ק. —

צו. ב"ה באמבערג יו' ד' ב' מרחשון תק"ן לפ"ק.
העתק מגוף הכתב הרבנות שנשלח לאדמ"ו הרב הגדול מהורר ליב בערלין גר"ו בק"ק פיורדא ע"י השמש ר' יאקב משה שהי' השליח להולכה.
ארי במסתר"י בנסחר ובננלה חכמתו בחוץ תרונה —
ארי נוע"ם נעימי דבריו קנה חכמה קנה בינה —
ארי שבחבורה גבר בכילה ממנו יתד וממנו פינה —
ארי רבי עלאי מבשר צדק בקהל רב דורש ושונה —
ה"ה אדונינו מ"ו גאון עזוינו המאור הגדול מקשה ומפרק סותר ובונה —
בצלו צל החכמה נח"י על דגלו יהי' הונה, אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פ"ה כ"ש מפאריס שבח מגדול עוו בין הגדולי מהורי"ר ארי ליב גר"ו יאר כאור החמה ולכנה, עד ביאת דראין ומורה פרוח יפרח כשושנה.

הנה זה שבועת שתיים שדברי קדשו כתיבה נעימה אמירה אמרות טהורת אל מיל עבר פנינו מאירות כספירות, ולהסכים עם מעשה ידינו, להיות לנו לתפארת עווינו ולנצח יורה אורו יהי לנו לעי[נ]ים, רבים ישו מבארו באר מים חיים, יורה דרך נתיבו המשפט ידון ויורה, ויאיר דינים בתורתו יול מים מדליו להגדיל תורה ולהאדירה, ועתה באנו אנחנו ח"מ בכח כל בני מדינתנו יע"א החפצים ביקרו הסריו למשמעתו לפרש פרטי הדברים שכתבנו כבר במכתבינו הראשון וזו תורה וזו שכרה. —

[התנאים ידועים מכתבי הרבנות הקודמים].

צ"מ. הנה זה שלש שנים, והיינו יו"ג ח"י השון תקנה"ל אשר התרצו שני מהנות העבריי"ה פ"ו היושבים תחת ממשלת אדונינו החסיד הגמון יר"ה פה באמבערג והמדינה, ופ"ו היושבים תחת קיוהרים ואפטן במדינה זו, בצירוף יחירי סגולה אשר המה נקובים בשמותם בתוך פראטוקאל הנ"ל לתקן על משך שלש שנים להיות ב"ד שלם, ולאחר כלות שלשה שנים יהי הברירה ביד שני מהנות הללו לשנות הענין כטוב בעיניהם ונעת שכלה זמן הנ"ל, וכל משך זמן הנ"ל, עול הוראה ושאר דברים משני מדינו הללו הי' משא ד"מ הרבני מוה' פייס נר"ו לטובת שני מדינו, וזה ענינו ואמרנו נוצר תאנה יאכל פריו פרי קדש היוללים להתקבל ד"מ הרבני מוהר"ר פייס נר"ו להיות יושב במקום רב ואב"ד פה באמב' ומדינו הגמוני וקיוהרים וידו וממשלתו יהי כיד וממשלת רב ואב"ד בכל דבר בלי שום שיור ותנאי, וכן כל אקסידענציען¹⁾ שיש לרב ואב"ד כמו שהמה נזכרים בכתב הרבנות של הרב מוה' ליב ברלין מן פונקט א' עד פונקט ח'. ועד בכלל יהי להיושב על מדין במקום רב ואב"ד הרב מוה' פייס נר"ו, וכן יהי לו פה בבהכ"נ מקומו מקום אשר ישב עליו (1) [מ]עולם ועד יהי הרב ואב"ד וכן בעניין החיוב לקריאת ס"ת כתיקון קהלתנו יע"א. ושכורו שלו יהי מידי שנה בשנה מאה רייכש טאליר והיינו חמישים רייכש טאליר ממדינו הגמוניא, וחמישים רייכש טאליר ממדינו קיוהרים, והזמן מתחיל מן ר"ה כסלו הסמוך הבע"ל. ומעתה יהי הב"ד שלם, ה"ה היושב במקום רב ואב"ד הרב מוה' פייס נר"ו, והרבני מוה' אברהם שמ"פ דיין דמדינו הגמוניא והרבני מוה' ליב ב"ד דיין דמדינות קיוהרים, וכל הנ"ל יהי על משך שלשה שנים, ובכל דבר חריות השררי במקומה עומדת. ולמען תהי' לאות ולמשמרת, כתבנו בעש ועופרת, וה' יגין בעדינו ויתן לנו חיים ושלום עד בנין קרית מעומרת. נעשה פה באמבערג יו"ד י"ב מרחשון תקנה"ל — בדבר אקסידענין הנזכרי לעיל האבן היושב במקו' רב ואב"ד מוה' פייס נר"ו, וד"מ מוה' ליב לפנינו נואנט דש זיך פו שטאנדן האבן, האט עש אלוא זיין פו בלייבן על משך שלשה שנים הנ"ל נעשה באמב' יו"ג הנ"ל.

הק' אברהם בן שלמה ז"ל מקיפס

הק' אלי' בן לאאמיז הרב מוה' יאקאב אונגר זצ"ל

הק' ועליגמאן בן מ"ה זנוויל הק' יאקב בר יצחק ז"ל מביב

הק' זיסא בן א"א הר"ר ברוך סג"ל הק' זנוויל דראווילס ד'

הק' מאיר הבמפ"פ הק' משה בר מאיר ז"ל הלשטאט.

¹⁾ = Accidentien.

ק. אחרי שנפקד מקום רב ואב"ד, וה' הערה את לבבינו לקבל עלינו רב ומורה, לדין ולהורות, לזה התאספנו היו' יחד אנחנו ח"מ פ"ו דמדינות הגמנוי וקיוהרי, וצרפנו עמנו יחדי סנולה משני מדינות האלו, להיות יחד ח"י אנשי' חתקנת המדינה והיינו נושאים ונותנים מי שהוא ראוי לאיצטלא זו, ומה שהוא למובת המדינה, והסכמנו יחד לקבל עלינו ועל מדינותינו יצ"ו, את הרב הגאון הגדול מוה"ר יוסף גערשפעלד אב"ד ור"מ דק"ק פרידבורג, ואחרי שהרב הנ"ל הי' משעבד א"ע בקנס אלף ר"ש שיבוא אלינו, אין מן הצורך לקבל שני ושלישי, וכלינו מעשינו, ואת כתב הרבנות הנהגותו ושכירתו שלחנו, וכל הכנסות שהיו להרב מוה' ליב ברלין, יהיו ג"כ להרב מוה' יוסף הנ"ל, אכן מהת"ק¹) מן מאה ראשונה ואילך, ינכה הרב מהחתן חצי ר"ש מכל מאה, ומהו יהי' להרב חמשה פ"ץ ולהיני' דלי"ת פ"ץ ובזכות זה ובזכות התורה, יכתוב ויחתום אותו לשאת טובא ונהירנא, נעשה פה באמבערג על הדר הקהל יו' ד' ק"ד אלול התקס"ב ליצירה. אלי' אונגר ועליגמן במ"ז ג"ה זיסל בן א"א הר"ר ברוך סגל הק' ועליגמן ב"א מבי"ק אברהם בן שלמה ז"ל מקיפס הק' ונוויל בר יעקב מלי"ק הק' יעקב בר יצחק ז"ל מבי"ב הקטן אביר בן אברהם ז"ל בישבערג הק' משה בר מאיר ז"ל הלשטאט הק' איצק בן כהר"ר מהר"מ ז"ל הירש איש פ... (פ) מר"ד הק' שמואל רק מפאדנהיים הקטן לאוי בין כמר יום טוב, לוי מפריון, געצלה הירשעיד, הקטן ונוויל בר יועץ בן מה"ד, הקטן וואלף בן ר' אבהם ז"ל מפירד, הקטן סיולא בן כמר הירש סגל מפ"ד, הק' שמעון בן כ"ה יאקב מר"ד.

קב. העתק מגוף הכתב הרבנו מאדמ"ו הרב הגאון הגדול מהו' יוסף גערשפעלד נר"ו שהי' אב"ד ור"מ דק"ק פרידבערג ב"ה יום ג' ק"א מרחשון תקסג"ל.

בן פורת יוסף עלי עין, יתברך מפי עליון מקור חכמה מעין נובע בנגלה ובנעלם, אמרו אמרי נועם ונעימים, חכם חרשים ונכון לחשים, שר צבאות צאן קדשים, ה"ה אדונינו ורבינו, גאון תפארת עוזינו, ממנו יתד וממנו פנה, קנה חכמה קנה בינה, המאור הגדול הממשלת ביום ולילה, מגן ארץ ועומד כחומה, פ"ה ג"י וע"ה, אב"ד ור"מ, כבוד מוהר"ר יוסף נר"ו יאיר לנצח.

הנה זה ימים לא כביר, שקבלנו מאדונינו ורבינו כתיבה נעימה, אמירה יחיבה, אמרות טהרות, להסכים עמנו, להיות לנו, לעשרת תפארת להורות לעם ד', את הדרך אשר נלכו באורח חיים, ואת המעשה אשר נעשו יורה דיעה, ובנתיב משפט יאיר עינינו, ובאבן העזר יהי' למחסה ולמסתור.

ועתה באנו אנחנו ח"מ, בכח כל בני מדינותינו יע"א, החפצים ביקרו, וסרים למשמעתו, לבאר ענינו, זו תורה וזו שכרה, [והח"י תנאים דומים להכתובים למעלה].

¹) = מהתנאי קידושין.

תְּקוּנִים.

צד 14 שורה 3	צ"ל: וארכהיי' תחת לארכהיי' והוא Forchheim במחוז פרנקין האמצעי.
4 " "	מפארכם " מלארכם.
" " "	צריך למחוק: ונא'.
6 " "	" " "
9 " "	צ"ל: עלרינג תחת עלרינגר והוא Ellringen במחוז פרנקין האמצעי.

ספר
ישועות ישראל

בו יספר לדור מה פעל אל, איך נושע ישראל בה' בעת צר לו בקהלות מאהרען, אז לחם בשערי ארצות אַסטערייך אחרי מות הקיסר קארלוס הששי ובתו המלכה מאריא טהערעוויא ירשה כל מדינות ממשלתו.

כתוב על יד בן המחבר

בנימין הק' בינש בן הקצין מו"ה ישראל מק' מ"ה נר"ו

נכתב יום ה' בני כסלו תקי"ח לפ"ק פה נ"פ

Beniamen Israel Fränkel.

ואני הכותב בן בנו של המחבר,

הק' משה אריה בן ה"ה הר"ר בינש מק' יצ"ו

נכתב יום ה' כ"ו מרחשון תקמ"ב פה אימינגין.

Moises Löw, Beniamen Fränkel, von der Stadt Nicolsburg

הוציאו לאור

מענדל בר"מ בוימגארטען.

Beniamen Israel Fränkel's
„Jeschuoth Jisroël“.

Zur Geschichte der Juden in Mähren.

(Aus Maria Theresia's Regierungszeit).

Herausgegeben von

Emanuel Baumgarten.

הקדמת המוציא לאור.

הספר הנוכחי אשר בשם „ישועות ישראל“ יכנה, הוא מעט הכמות מצד אשר עלים אחרים הננוזים בעקד כתבי־יד באקספארד⁽¹⁾ יכילו אותו מהחל ועד כלה, ורב האיכות מפאת אשר יספר מקורות אחכ״י במדינת מאָהרען בימים ההם בזמן ההוא אשר הקיסרית מאריא שהערעוּיא ישבה לכסא מלכות אוסטריא, וידוע כי לא בורועות חבה יתרה חבקה את היהודים אשר היו אז תחת שבט ממשלחה ועי״ז היתה למלשינים תקוה למצוא אוֹן שומעת לפניה, אשר על־כן באו עליהם (היהודים) צרות רבות וקשות, מגור במגורם יום וליל ושאוֹן קמיהם העלה תמיד מורא על ראשם פֶן ירדפו על לא חמם עשו ולא מרמה בפיהם⁽²⁾ ובאמת פחד פחדו ויאחום לא הונח למו ויבא רגו, והנה בצדק ירימו חכמי עמנו חוקרי קדמוניות היִן־ערך ספרים כאלה כאשר אמר הרב הנאון החוקר הגדול מופת הדור מו״ה ש״ייר ז״ל⁽³⁾ „בדורנו גדלה התשוּקה בין חוקרי ישראל לדרוש בתולדות עמם וקורותיו“, כי עי״ז נביט אל מקבת בור הסבות אשר ממנו נקרו תהלוכות הזמן ומה ילד יום ונבין אל מי המשפט ומי ידין לנו, כמאמר השגור בפי יודעי קורות העתים:

דברי הימים כותבים חותמים סופרים ומונים
ועל כסא למשפט דנים המעשים השונים.

ומטעם זה נמרתי בלבי להוציא הספר הקטן והנכבד הזה מאופל כתבי־יד לאור הדפוס, ובטוח אני כי תברכני נפש הקורא בגללו, אמנם טרם כל, מוטל עלי החוב להשיב אמרים על שאלת כל חכם־לב הבוחן ובודק דבר לאשרו ועיניו בראשו לחוות נכחות. בשנת תקס״א יצא לאור ס׳ „קורות העתים“ חלק א׳ לר׳ אברהם טרעביטש נ״ע כולל קורות הזמן משנת תק״א עד שנת תקס״א על אופן ספרי צמח דוד, סדר הדורות וכדומיהם ומתחלת הספר הזה עד דף י״ז עמוד א׳ נמצאים שם סימנים אחרים השויים כמעט מלה כמלה או כמעט שנויים עם חלקי ספר כ״י הנוכחי, ובצדק ישאל הקורא אשר בשום שכל יבין במקרא, למי מן שני חבורים האלה משפט הבכורה ומי מן מחבריהם אמר דברים כספרו לא בשם אומרם והתקשט בקסת סופר לא לו. על זה אענה ואומר כי אמת ויציב שהספר כ״י ישועות ישראל יצא

⁽¹⁾ אגודת כתבי יד אשר כתוכה נמצא ס׳ כ״י „ישועות ישראל“ גוזה פעקד הספרים באקספארד תחת מספר 2815 ומשם העתיקו הח׳ שאפירא ואני הנחתי רשימת דפי הספר כאשר הם בחכ״י גם על צדי הספר הנוכחי למען יהיה נקל לדמות ההעתקה עם האריגינאל אם ישרה היא או מום בה.

⁽²⁾ Kaufmann: Berthold Dove Burmania und „Die letzte Vertreibung“ der Juden“ aus Böhmen und Mähren.

⁽³⁾ גל עד ו׳.

הקדמת המוציא לאור

ראשונה מיד מחברו וסי קורות העתים אהו בעקב אחיו הבכור כאשר עיני הקורא תראינה מישרים מהראיות אשר אביא הנה אחת אחת.

(א) ¹ זה ספר כ"י ישועת ישראל ישן נושן הוא מהספר קורות העתים, כי ס' הראשון נכתב, ככתוב מבחיץ על ראשו, מבן המחבר בשנת תקי"ח והס' האחרון נדפס בשנת תקס"א, ורב יעבוד צעיר,

(ב) בס' כ"י 18b כתוב: כאשר ראיתי זאת בעיני בהויתי שמה באותו הזמן וכו' ובס' הנדפס סימן ד' נשמטו הרברים האלה, וכן כתוב בס' כ"י 32a: ואני גם אני הייתי מביניהם וכו' וגם זאת נשמט בס' הנדפס סימן י"ז,

(ג) בס' כ"י 14b כתוב: וצועקים בקול גדול וויוואט וכו', ובס' הנדפס סימן י"ז חסר זה,

(ד) בס' כ"י 14a b, 22b, 27a, 33a, יש זכר להגענעראל וזהר וגם משמות שרי צבאות אחרים מדבר שם, ובס' הנדפס יספר סתם בלי שאת שמותם על שפה, והנה בס' כ"י 21a ישתמש המחבר בלשון נופל על לשון הפסוק באיוב (ל"ו, ב') וכותב: כתר לי וזהר — ובס' הנדפס ס' י"א שם ג"כ כתוב: כתר לי (ועהר), אמנם פה במקום אין לו טעם וריח אחרי אשר אינו נשען על שם הגענעראל וזהר כי לא נזכר לשנים,

(ה) בס' כ"י 17, 18, כתובים הפטענטיין ודעקרטין בארוכה ובנוסחא לשון אשכנז הישנה, ובס' הנדפס הם כתובים בקצרה עם סדורי נוסחיהם בכתובה מתוקנת,

(ו) בס' כ"י 19b יספר „ויהי כי באו הפטענטיין וכו', ובס' הנדפס מביא ג"כ הספור הלז משונה קצת ומוסיף משלו חרוז לתפלת שחרית אשר לא מענינו,

(ז) בס' כ"י 18a נמצא חרוז: אפילו רגע אחת, וכו' לקחת וכו', התפלה וכו', מגילה וכו' ובס' הנדפס הובא ג"כ הספור אבל בלא חרוזים.

(ח) בס' הנדפס ס' ז' כתוב: עד שהיה הודאי מיד ספקם, וכו' להתאפק וכו', כפעם בפעם וכו', בעיר (צנייים), ובס' כ"י 15b חחרוזים עולים יפה: הודאי מוציא מירי ספק וכו', להתאפק וכו', כפעם בפעם, וכו' בעיר צנאם,

(ט) בס' הנדפס דף י"ז עמוד ב' כתוב על מצה סימן כ' חרוז אשר שם המחבר אברהם נקרא על ראשי מלותיו, ודבר נפלא הוא מדוע לא פתח ספרו בחרוז כזה כאשר היה דרך המחברים הישנים ומדוע רוח השיר עם כנוי שמו דבר בו בסימן אשר אחר דף י"ז עמוד א' ולא לפניו.

היוצא לנו מכל זה שהס' כ"י ישועות ישראל היה מונח לפני המחבר ס' הנדפס קורות העתים וממנו לקח את אשר נפשו אותה בו ברצותו הרחיב וברצותו קצר, פעם הלך בעקבות הס' כ"י ופעם סר מן הדרך במעט ויאפשר שהכ"י אשר היה לפניו היה שלם מהכ"י שלפנינו, אמנם בכגון זה אמרו חז"ל לא ראינו אינה ראיה,

אדות המחבר ס' כ"י ישועות ישראל לא נדע יותר מאשר כתב עליו בנו בעל הכותב כי היה קצין ולא דבר נפלא אם גם בהיותו עשיר ורכוש והוץ רב לו אמר לספרות אחותי את! הלא זאת לפנינו בישראל הרבה מהם עשו כן כפלים

¹ בכל מקום אשר אזכיר ס' כ"י מדבר מס' ישועות ישראל ואת ס' קורות העתים אכנה בשם ס' הנדפס.

לתושיה, נשאו ונתנו באמונה ויאחזו במסחר וקנין על המחיה והכלכלה, ולא הניחו ידם גם מענין התורה וההשכלה, הכינו בחוץ מלאכתם ובפנים בתיהם או בתי מדרשים עסקו במלאכת מחשבת, ומתוך כך הכתה חכמת ישראל שורש עמוק בלבבות קהלות יעקב עדי נהיתה לעיץ הרעת עושה פרי הלולים קודש לה, ועתה אל תתמה על המראה אם בקהלם תחד גם כבוד המחבר ז"ל והניח אחריו ברכה כחבורו זה. —

בדבר מהותו ושיבו של המחבר ר' ישראל פראנקל נ"ע שכלי נוסה אל ההשערה שהיה נצר אותו הגביר ראש משביר הנדיב המפורסם ז"ל יעקב קאפל ז"ל, אשר מת בשנת ת"ל⁽¹⁾ לפ"ק, שנה אשר בעויה באה הנזירה על היהודים יושבי ווינא וארץ נ"א ללכת להם ממקום מושבותם מבתי אבותיהם ולתור להם ולזרעם מקלט בקהלות מקהלות שונות בפרט בניקאלבורג אשר לבני ישראל היה המשפט לגור שם, והנה שנים מבני ר' יעקב קאפל ז"ל אשר נקראו בשמותם ר' יצחק זעקל ור' ישראל פראנקל⁽²⁾ אוו למושב להם קהל פירד⁽³⁾, וכמה גדלה צדקה לבם ואהבתם על נפשות הראשונים אשר לא בארץ המה, נגלתה לעיני כל ע"י שקנו לאחיות עולם את בית-הקברות אשר בראסוי בעד סך ארבעת אלפים זהובים כסף⁽⁴⁾ עובר לכוחר למען אלה אשר קבריהם בתיהם, יגוהו בשלום על משכבותם, גם אם אין איש אין גם אחר מהיהודים התגורר בווינא — ועוד פעם שנית הראו גודל תומת נפשם על אשר חשו ולא התמהמהו, כעבור זעם הרדיפות נגד אהב"י, להציב מצבה על קבר אביהם ז"ל מ"ז שנה אחרי מותו⁽⁵⁾; והנה לא זר הוא אם לפי השערת דעתי אחליש כי מחבר דנן אשר נצר משרשי משפחה הזאת פרה בקש לישב בשלוה וירא מנוחה כי טוב בארץ מולדתו⁽⁶⁾ והכין וכול לו באחת מקהלותיה אחרי אשר שבת וינפש האויב הרע אשר לא נתן מנוח לכף רגלם כאשר נראה מזה אשר בת הקצין הרר זעקיל פרענקל מתה בווינא וי"ז ניסן תק"ה לפ"ק⁽⁷⁾ מדותיו הרמות וזכות אבותיו ז"ל עמדה לו להיות רצויה-אחיו ונכבד מאד,

Geschichte der Juden in Wien, S. 53; לרעת הח' וואלף: L. A. Frankl: (1) Inschriften, S. 51; Kaufmann: Die Vertreibung der Juden aus Wien, S. 88, 196; Wesohl: Geschichte Wiens, S. 279. הוא היה האחרון אשר מצא קבורתו עוד בבית עלמין אשר בראסוי כטרם נעו וגדו היהודים מוינא על גזירת מלך לעאפאלד הראשון מיום י' אדר⁽¹⁾ שנת 1869 למספרם S. 8. Frankl: Zur Geschichte

Kaufmann: Die Vertreibung, S. 125. (2)

L. A. Frankl. Inschriften S. XIV. (3)

Ibid. S. 51. (4)

Ibid. S. XIV; L. A. Frankl: Zur Geschichte der Juden in Wien, S. 8. (5)

במרוצת הימים אחרי מות ר' יצחק זעקל נתנו שני בניו הנשארים חלקם באחוזה זאת לדרום ר' ישראל חנם אין כסף והיא מכרו בשנת תנ"ז להגביר ר' שמואל אספנעהיים אז היה ר' ישראל אב"ד בק"ק בראדי אשר במאהרען, שגו אלה בראה אשר יאמינו כמו הח' דר. פראנקל שהיה אב"ד בבראדי אשר בגאליציע והאמת את ידידי הרב הגאון ר' יצחק חיות נ"י אשר כתב לי אשר לא נמצא שם זה בין בני הקהלה הזאת במאה הששי; ראה Kaufmann: Die letzte Vertreibung der Juden in Wien S. 88, 179, 180, 192. L. A. Frankl: Zur

Gesch. der Juden in Wien, S. 17, 18, 19.

Inscr. S. 51. (6)

Kaufmann: Die Vertreibung. S. 179. (7)

ואולי סחר את הארץ ובא לעיר פ"ב, ושם ראה את אשר נשאו וגדלו ההוננארין את הקיסרית מאריא (טהערעוויא¹) בעת צר לה ואויביה סבכוהו מכל עבר, ואיך כבדוהו בני קהלתו והמדינה יראה אם היה מבין אלה אשר היו למליצים בינותם והרימו קולם למען ישע ישראל²; והנה כפי הגרואה היתה שפה לפיו ולשונו אתו, ואת הכל יפה עשה בעמו, לכתוב על ספר את אשר נעשה בזמנו ועתו. עורך לי לדבר אודות השר הגדול אשר זכרו יעמוד נצב סלה כל עוד אשר ישראל יתחשב בין הגוים, והוא באראן דון אנילאר שהיה כמלאך ה' צבאות למושעות אחיו הנתונים בצרה, אחרי אשר התיחד³; אפס כי צר לי המקום בזה ואדבר אודותיו אי"ה בארוכה במקום אחר, כאשר הודעתי זאת בהקדמתי לסי' מגילת סדרים שהוצאתי לאורה בשנה העברה⁴, אך בדבר אחר אנע פה: כותבי מעשה תוקף וגדולת גר צדק זה משה באראן אנילאר ישתוממו על אשר התהלך ואיננו אחרי אשר נכנס ויצא בחצר בית מלך קארל הששי ובתו הקיסרית — ואני לעצמי אאמין כי הדבר נקל הוא לפרשו: ידוע שהקיסרית נזרה אשר כל אשר בשם ישראל יכנה יגרש בזמן הקצוב מארצות אויסטריא, וכמו בכל הזמנים רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר כן גם בצרה הזאת האמת הכינה לה הדרך ותפלה נתיב ותקם ממשלת האללאנדר⁵ לישועת היהודים המרודים כאשר ידעה כי חפים הם מפשע ולא עולתה בם ורק משנאת חנם הגם נרדפים, והיא צותה למשולחה אשר בחצר הקיסרית⁶ לבקש ולהתחנן מלפניה להעביר את רוע הגזירה; אמנם הקיסרית השיבה פניו ריקם פעמים ושלש, ואחרי אשר בכל זאת לא נח ולא שקט להליין טוב בעד היהודים חרה אפה⁷ וצותה אשר לא יבוא לפניה איש אשר יחפוץ להיות לפה ליהודים, ועוד צותה לדרוש ולחקור היטב מי הוא איש הבינים המודיע הכל כאשר לכל ממצב הדבר לממשלת האללאנדר, והי כבוא השמועה לאוני האישי משה דע אנילאר וידע כי רעה נשקפה לו, בפרש אשר הכרת פני הקיסרית ענתה כי איננה אתו כתמול שלשום—מפני זה חמק עבר וילך לו לדרך מרחוק, כפי דעת סופרים אחדים, ללאנדאן⁸!

והאֵל אשר היה לנו בעת ההיא למושיע ומנן יעמוד לנו בימים האלה אשר צדק ואמת ישקו וכל הרשעה כעשן תכלה, ולא יבושו עמי לעולם! לפ"ק.

מענדל בר"מ בוימגארטען
ו' ע'ן.

(1) ישועות ישראל 13b.

(2) שם 32a.

(3) L. A. Frankl: Inschr. S. 69; z. Geschichte S. 27.

(4) מגילת סדרים, S. 11, אולי נמכרו רחמי אביו בשמעו כל אשר נגזר על היהודים וישיבו וינאו בשנת ת"ל ע"י כותבי מליצה של דון Manuel Teixeira de Mattos ומתוך כך גלה לבנו לפני מיתתו אשר גם הוא יהודי למען יבוא בכרית של אברהם ויהיה לאחיו עזר בצרה.

(5) שם 6.

(6) Kaufmann: Berthold Dove Burmania.

(7) Ibid.

(8) Ibid.

Frankl: Faust; L. A. Frankl: Ztshhr. d. Judenth. 1854 Nr. 50, 52

(9) קורות העתים; 1. Jahrgang, Nr. 22, 23.

* ויהי בשנת חמשת אלפים וחמשה מאות ושנים¹) לבריאת העולם בשנת השנית להמלכה מאריא טרעסיא בת קיסר קארלוס הששי אשר מת בערב ראש חודש חשוון תקא"ל, ולא הניח בן ליורשו כי אם שתי בנות, והגדולה מאריא טרעסיא הנ"ל היתה נשואה בחיי אביה לאדון גרוש הערציני מפלארעניץ, אשר היה מקדם הערציני לומרונו. ואביה צוה לפני מותו, שהיא תשב אחריו על כסא ממלכתו, והיא תהיה לכל המדינות בת יורשת, לבל יבוא זר לנשת, ונתתי את נחלתי לבתי, באשר שאני מת בלא עתי, רק הכתר מלכות קיסריות רומי לא ביקשה לא לה ולא לו לבעלה, רק שתהא מונחת ומשומרת לבנה היולד לה ומיד לאחר שלשים ימי אבלה, בווינא, ובמדינות איסטרייך לאדונית ולמלכה אותה קיבלה, והיה ההולדנין¹) ביום ההוא, וכל שרי מדינה אנשים ונשים וטף לראות באו.

ויהי כמשלוש חדשים אחרי מות אביה עמדו עליה ערעורין, והתקשרו בקשר אמיץ ארבע מלכיות אנשי מרות וצורין, גדול שבכלם מלך פראנקרייך הוא צרסה, גם מלך פולין הוא קורפירשט זקסין אמנותו תפס, וגם קורפירשט בייאון אשר בהתקשרים להתקשר לו לקיסר רומי, גם המלך פרייסן קורפירשט בראנדינבורג בא בעם עצום אנשי מרות לבני ענק דומי, הוא התחיל תחלה להלחם במלחמה עזה, ובא בחדש טבת תקא"ל למדינות שלעוין, והמלך פרייס הוא בעצמו בא וכל עמו לקח עמו בדברים, כמו בפרעה מלך מצרים נאמרים, אני לא אתנהג עמכם כשאר מלאכים, סדר מלאכים עוברים עבדים לפניו ואני אעבור לפניכם וביזה ושלל אחלק עמכם. והלכו ובאו לעיר ברעסלאו היסיפיה, ומיד כל אנשי העיר לקבל פניו הלכו ואמרו אדוננו המלך לעולם יחיה, כי כבר לעולם בקשנו שמלך תמלוך עלינו, וזה היום שקוינו מצאנו וראינו, ומשם הלך וסייב בכל מדינות שלעוין מעיר לעיר, מהם קיבלו אותו ברצון ומהם באש הצית והבעיר, והמלכה מאריא טרעסיא גם היא שלחה את עמתי לשלעוין המדינה, והמלך פרייס הוא ועמו בערמה נוסעים הגה והנה.

ויהי בחדש סיון בשנה ההיא, כל שרי הפרתומים ממדינות הונגריין לעיר פרעשבורג באו, ושם וועד גדול הנקרא לנרשטאנ הכינו ווימנו, בדבר המלכות נשאו ונתנו לבת קיסר מאריא טרעסיא רבו ושמונו, וכששמעו הארבע מלכיות הדברים האלה, שלחו והתרו לה התראה גדולה, המלכות הונגריין שלא לקבלה, כי הדבר בעיניהם עולה, וגם לכל השרים הפרתומים ממדינות הגר היושבים ראשונה, עשו התראה באחרונה, שלא תמליכו ולא תקבלו אותה בינתכם, סן כחרב יצא לקראתכם, כי אם יעשו וימליכו הבייאיר פירשט למלך עליהם, כי הוא הקרוב קודם וישר לפי ראות עיניהם, ואלו המלכות הונגריין יגיע, שיהי לאבן נגף למלכות תוגר לגוד ולהניע, ואולם גדול יהיה וגם יתקשר לקיסר רומי, ובאשר שכל הקורפירשטן עליו נתנו עיניהם ואין לו דומי.

ויהי כי השיבו השרים כולם כאחד אומרים ועונים, לה נאה ולה יאי המלוכה אף שבחרב ובאש ובמים נידונים, באשר שכרתנו ברית עם אביה על הדבר

* (הערות בגוף הספר מיד יידי החכם המפורא הרב פראפעסאר דר. ד. קויפמאן יצאו.

¹) Huldigen = Huldigung.

הזה, זה הכלל כ"ל לו כ"ל אליו נשמעין בשמע שמע ומודים ומשתקין אוהן
לכל פוצה פה.

והמלכה גם היא השיבה ואמרה אחיי ורעי איך מלאה לבכם לעשות כן, הלא
אבי מת ולא היה לו בן, ואם אין לו בן ונתתם את נחלתו לבתו,
ראו ואל תורת משה הביטו, ולמה שנאת הנם שנאתם אותי, הלא טוב לכם אמרו
לי אחותי, אלהים יבקש הנרדף, על שאתם באתם עלי בחירף וגידוף, והשיבה
להן חירופין וגידופין, חרפה וכלימה הוא להן ולשמותיהן ארבי"ע, הלא טובה ב"ת
חרופ"ה בשלוח ולמה מחלוקות בינינו ירבה, למה נשפכה דם נקי, הלא מהי כולנו
מלקא לקי, הלא אנכי צעירה לימים, ולמה לא אחוס על נקיות דמים, דמים תרתי
משמע מוטב שנשמע לפופס הזקן, הלא טוב בדרך המלך נלך, ולמה תחן לנשים
חילך, ויוסיפו אותה עוד לשנוא, על כלימותי"ה ולבכה הרועה.

ויהי כי השרי מדינות הונגריין הביאו מחשבתם אל הפועל, פעולה שלימ"ה
המלך רבים עשו כן והועיל, ויתנו כתר מלכות בראשה ראש כל הוצות
ושוקים, בעיר פרעשבורג הכתר מלכות להקים, קימו וקיבלו השרים הפרתמים
למלכה עליהם, והשר הגדול החסיד יהאנו פאלווי היה למליץ ולראש ביניהם,
וימליכו את מאריא טרעסיא בראש תור, תורי זהב נעשה לה, לה ולא לו רק הוא
יהי עזר כנגדה, והיא לובשת מלכות וכמנהג המדינה בנדה, כאשר ראיתי אני
בעיני בפרעשבורג בהיותי שמה באותו הזמן, והי ביום השלישי י"א לחדש תמוז
תקא"ל לקרינונג מיומן, והי הקרינונג ככל מיני זמר וכמחולות, וכל העם רואים
את הקולות, ביתר תוקף ועזו והדר היא במלבושי מלכות היקרים, אשר היה
לאלפי אלפים שרות ושרים, וכמה אלפים רוכבי רכב לבושי שריון וגם הרבה
תופי תופים, וכל הסוסים ועגלות מרכבתם בכסף וזהב מצופים, ומשבצות זהב ואבני
יקרות, יקר וגדולה ניתן לה מכל השרים והשרות, והיא יושבת בקרון וכתר מלכות
בראשה מהודר באבנים טובות, וגם אבני שוהם וישפה ואבנים שאובות, ובידה
הימין תפוח של זהב הוא הוועלש—קניל לנגד פניה צהוב, ובידה השמאלית
הצעפטר שהוא שרביט הזהב, מלבד הכתר מלכות הגדולה של מיני מתכת היו
מוליכין על גובה העגלה, וארבעה שרים נכבדים יושבים על גבה ברומה מעלה,
עד שהיתה מגעת סמוך לבית המטבחים, והוא אצל הנהר טוני¹) סמוך למים, ושם
היה הר קטן אשפתות, וזה נימוסי מלכות הקדמונים לבל יתנאה לאות, ושם
הורידה מקרון והיא רוכבת על הסוס המוכן לה, ושני שרים נכבדים הולכים על
יד הסוס אחד מימינה ואחד משמאלה, ועליות ההר הי למרחוק בשיפוע אף
שהוא קטן, והיתה רוכבת בלי ביעתותא דהר ודסוס בלי שטן, ובידה הי חרב
חדה, ובכל זאת לא נעה ולא נדה, והיתה אומרת בקול רם אני אהיה לכם לאם,
ואתם תהיו לי לעם, ושם נשבעה שבועתה שבועת ברית במעלה עליונה, ובעלה
גרוש הערציג הישקף²) בעד החלונה, בבית אשר סמוך להר הזה בונה, ותיקף
אחר שבועתה היא הי מזל טוב עונה, וכל השרים וכל העם עם רב אשר לא
יספר, אומרים כולם בקול גדול בריחך לא תופר, וצועקים בקול רם בזה הלשון:
,וויא וואט²) מאריא טרעסיא קינינג אין הונגריין, והעיר צהלה ושמחה, והיתה לה המלוכה.

1) = Donau. 2) = Vivat.

ויהי כשמוע הארבע מלכות את הדבר, שהמלוכה כבר חלף ועבר, ונתחקה המלחמה עד חודש אלול תקא"ל בשלעווי המדינה, וישלה אליה הבייאר פירשט לחת לו העיר הגדולה ווינא, ויבא הוא והמלך צרפת סיעות מרעיו, בעם עצום מאד למדינות איסטרייך הלכו שניהם יחדיו, ויבוא על עיר ליניץ ולא יוכלו לעמוד בפניהם אנשי מקומה, וגם השוכבים שמה איזה מאות אנשי מלחמה, ומשם הלכו ועברו כל מדינות איסטרייך, והי' בעיניהם כאחוכי מחיך, והלכו ובאו עד שני מקומות קרעמו ומוטרן זו מול זו, וגשר אבני גזית ביניהם על נהר טוני בנוי, ומשם נתקרבו יותר סמוך לעיר הגדולה וויין, ויושבים אמרו איש לרעהו את אשר לפניך בין חבין, והי' ביום ראש השנה תקב"ל שערווריה גדולה בוויין מאוד, וגמרו בלבם כולם לברוח ולנוה, וברחו כולם הן וגשיהן ובניהן נימולים ושאין נימולים, וגם כל השירים והיהודים הקצינים כולם ברחו ועזבו חילם, זרובם ברחו לפרעשבורג הבירה, וגם המלכה עורנה שם מיום הקרינונג תדירה, ואף שהי' ברעתה לווינא להחזירה, בעבור הרעש ומהומה ופחד היתה שם קובעת דירה.

ובחודש חשון תקב"ל מעיר קרעמו הלכו וחזרו, ואנשי מלחמה כלי מלחמתם אורו, והלכו דרך שם למדינות פיהם, עד שבא השלישי מלך פולין והכריע ביניהם, ובאו שלשתן יחד על עיר פראג כאיש אחד בלב אחד, ליתן המלכות פיהם לבייאר פירשט באשר שהוא לקיסריות הקדמונים נין ונכד, כחצות הלילה במוצאי שבת קודש ביום שבעה עשר לחודש שבת תקב"ל נכנסו שלשתן לעיר פראג פתאום, והי' עשה לקבוצות ישראל שם נפלאות וניסים.

ויהי בעת ההיא עשתה המלכה שפיל-שטאנר עם המלך פרייס, ועזבה כל מדינות שלעווי עד עיר גייס, והלכו ממדינות שלעווי למדינות פיהם כל אנשי צבא, באשר שעמה מעוטים ואין ביכולתה לעשות תרי בבא, עוד זו מדבריא עמיה למדינות פיהם נגד השלשה מלכים, זה הוא בא המלך פרייס, למדינות מעהרין להלחם, אמנם תחילת ביאתו הי' כאוהב נאמן ובא לעיר אלמיץ, והאמת עדיין הוא עם השלשה מלכים מקושר בקשר אמיץ, והלך ובא עד עיר ווישא, כאוהב נאמן למלכה ולא עשה שום בישא, ותחילתו היה כפה רך וערימה, וסופו קשה כרימה, והיו אומרים שבאו לעזור לנו, מפני המלך פולין שלא עשה אלייאנין עמנו, ולכל עיר ועיר שבאו לא ביקשו כי אם מקום ללין וגם לנו, כי האנשים האלה היו שלמים אתנו, ומתוך מעשיהם אינו ניכרם מחשבתם להבין, הלנו או לצרינו הדיעות רבו וכל אפיין שוין, עד שהיו הודאי מוציא מידי ספק, כי לא יכלו השונאים עוד להתאפק, וגם המלך בעצמו בא להלחם כפעם בפעם, וקבע דירתו נקרא הויבט לאגר בעיר צנאם, וגם עם עצום ממלך פולין בא ממדינת פיהם למדינותינו, ואנחנו היו יושבים בינו ובינינו, והיו הולכים מעיר לעיר הולכים והזורים, עד שהתחילו מיושבי הארץ ליטול ממון רב וגזירות נזורים, והוצרכנו ליתן להם רוב אכילה ושתייה, עד שחזרו לצאת במקום שנכנס להקיא, זו היא שיבה זו היא ביאה, אבלו ומחתו פיהם הלכו זה בכה וזה בכה, ביום מ"ז לאדר ראשון באו הפרייסן לכאן ניקלשפורג וחגו פה, כחצות היום באו לכאן לא בוקר ולא ערב, בשנים עשר מאות איש שלופי חרב, ולא באו אל השער כי אם היענראל עם שלשים איש, ולא דיבר קשות ולא שום דבר ביש, ושלח בעד השופט וראש עירן, וביקש מאתם מקום ללין על איזה ימים בדברי ריצוי ולא

כמזוהרין, וחזר היענראל חוץ לשער, ובא הוא וכל עמו ולא עשו שום נגף או צער, והיו כל מושלי השררה והעיצה וגם ראשי קהלותינו היו מקבלים אותן בפנים יפות, ואף הוא עונה אחריהם דברי ריצוי ועונה דעתם להפסי, ובקש מהמושלי שררה, שיתנו לו איזה חררים במבצר על איזה ימים לקבוע דירה, ואחר ביאתו כמעט שני או שלושה⁸) שעות, תבע מיהודים וערלים הרבה מעות ובאו אליו ה"ה ראשים וטובים, ותבע מקהל יהודים שלשים אלף זהובים, ואמר שיתן רשות לפלינדרן ועוד שאר התראות התרו בנו, עד שכתוך אימה גדולה אמרנו רוצים אנו, ובקשנו מאוד וגם הורדנו לפניו דמעות, להקל מעלינו עול נתינות המעות, עד שהיינו מביאים אותו להשוואה, ועל ששת אלפים זהובים באה, ומלכד ההוצאות שלא כסדרן באין סדר למשנה שונה וחוזר ושונה לאמר הב הו, כי אתם הרבים אששים ונשים וסוף, והוצרכנו ליתן עוד שלשת אלפים זהובים, וכל זאת בדברים רכים ונעימים ואהובים, והלא בעד נפשנו הקצה בלוחמי הקילקיל ניתן כל אשר לנו, כי אם לצאת מידי סכנה, וגם כל הסוסים מרחוב היהודים נטל, עד עש"ק ג' ארר שני הלכו מכאן ויצאו וגו' וירחו בטל, ונסעו מכאן ומהסביבה לעיר גירונג בששת אלפים איש, ובהאי מתא להם ביש, והיו שם מקדם שבעה מאות הוסארין הגריים משום כך בעם עצום לשם הלך, ובעבור זה בחימה שפוכה עליהם מלך, ושוללו ובוזו בפלינדרונג נימולים ושאינם נימולים, והיה לסך עצום הזיקם⁴) עולים, בין כך ובין כך כולנו הי' במצוק ובמצור, ובבית הוכרחנו להיות עצור, צער ורבי"ה שבת הי' בכל המדינה, אשר לא יוכלו היהודים לילך אפילו מחצר לינה, ואיך אפשר להמציא מזון וטרף, אך טרף טרף, ואף לשום נפשם בכפס, למצוא איזה פרנסה לנשיהם וטפם, בעבור הגייסות מצויים בהולך וחוזר וגיעור, בהתעוררת רב אשר ההמון עם אומרים היהודים כולם חייבים בעיור, ועוללים עלילות שקר על היהודים שהמה כמרגלים, ועתה לכו ונהרנה אותן ונפגלים, סיגול המה לא ירצה, מין את מינו מצא, מציאה דאתי לידם, במסלתינו הלא המה חדים, יודעים רבונים ולמרוד מכוונים, הלא זה ראינו בכמה נוונים, מאוהיב לפרויק עול המלכות ולשונא ליתין, ומביאין להן מזון ויגין ופתן, הבה נתחכמה להם בעיצה עמוקה, אל תהי אומה זאת כי אם לפוקה, והי' כי תקראנה מלחמה, ובני ישראל יוצאים ביד רמה, ונוסף גם הוא על שונאינו, ומגלים להם סודות שבינינו ושגור בפיהם המלך פריים הוא ליהודים לאב, גם המה היהודים נתנים לו ברצון טוב ממון רב, רב לכם בני לוו"ה, שאתם נתלוו להם להיות מורה דרך הקצר איה, איה מקומות שיש הממון שם, שם תמצא ושם הי' אליהם רשם, שם שם לנו חוק ומשפט על כל אלה יביאך זו היא ביאה לשמה לשם גירושין, גרש האומה הזאת, זאת ועוד אחרת קשה הימנו לאמר מות יומת, מיתה בידי אדם בקום עלינו היענראל ועה, מורע עמלק נין ונכר לשעיר, כשמו כן הוא, הוא הזועהר העומד ברשעתו מתחלתו עד סופו, אף שלא נמצא בנו שום שמץ דרופי, הוא הזועהר אשר היה קומדאנט⁵) בעיר ברין ובכל המדינה, הוא סקר פקידה ראשונה שלא יתנו כברין לשום יהודי מקום לינה, מעת לעת מפקידה לפקידה ממעט והולך, לך כנוס כל היהודים אשר סביב לברין סחורות מולך, כנוס כל היהודים הנמצאים, ונמצאו יהודים שלשה עשרה קהלו⁶) הכל לברין באים, והיהודים ההם היו הולכים פתע פתאום לפי תומה, ולא היו יודעים מהפקידה מאומה, והיו צריכין

לעשות מלאכות ולגרוף רחובות ושווקים, ונשברה מפרקתם ולא יוכלו להקים, ונס בשבת קודש עבדו עבודה קשה ולא היה להם מנוחה, כי אם נגה גנוחה, וגם ילולי ליל, מה שאין הפה יוכל למלל.

ויהי הקול ההמון הולך וחוק מאוד בקלא דלא פסיק, פסיק רישא וליו ימות באיזה מיתה לדין אותנו היענראל ועהר עסק, עד אשר פסק וגור גזירה שוה, שוה בכל על הכלל כולו יצא, יציאה דכוותי, דכוותי גביי המן, גם הוא נתן אותנו לביזה ולהפקר ולהתיר דמן, דמים תרתי משמע, משמעות סקירתו ליתן סך המשים אלף מעות, והרצים יצאו דחוסים ובאחד עשר לחודש אדר שתי מנלות קינות נקראות, ובאשר שעם זקסין וגם הפריים סביב לברין שכב ורבין, ולא הי' לו ליענראל כי אם דרך אחד לשלח שלוחיו לבאסקוויין, ומשם ישלחו המה היהודים בעצמם לכל הקהלות, לבשר הבשורה רעה ולשלוח הפטענמן קינות מגילות, ולהודיע מהצרה גדולה אשר נזר, נזרי עצוים, עצם היום הי' ביום שבת קודש, מגילות קנות נקראות באחד עשר לחודש, והיללו שבת אחד ולא יוכלו להתמהמה, ושלח בשנת המנהיג רוכב על נבי בהמה, והיה שם נפשו בכפו ורכב לרוסטיין היכא דשכיח הוקא, והאיגרת והפטענמן היו מקושרים לו בחיקו, ומע"ק רוסטיין תיכף שלחו לכאן ולא עכבו אותן אפי' רנע אחת, ומ"ה היה הדבר שלא באו הפטענמן לידי זרים לקחת, ובאו לכאן ניקלספורג בכוקר כיום הראשון בעת התפילה, ובשנים עשר לחודש אדר שני היינו קורין את הקינה מגילה.

וזה לשון איגרת מק"ק באסקוויין:

אחינו בית ישראל קציני מנהיגי הקהלה ומנהיגי מדינה יושבי ניקלספורג הסמוכין ונראין עליהם. באנו להודיע הצרה גדולה הבאה עלינו, ע"י מגילות קינות כאשר עיניהם תחזינה בהעתק ביד המרום הר"ר ישעי' דאנאט¹ המוסר נפשו בשביל הכלל, ומרוב הצרות ודמעות אין ניתן הזמן להרחיב הדיבור, חכמים ונבונים כמותם ידעו מה לעשות בזמן קצר כזה, כ"ד החתומים בדמעות הואיל שקציני קהל אינם בבית הקהל ועוסקים בצורך הכלל אצל המושלים דפה אבוא על החתום בפקודתם.

יעקב הקי קאפיל טריבנש, שמש ונאמן פה ק"ק הנ"ל.

וזהו הפטענמ מיענראל זעהר:

דעם נאך דיא יודען שפט אין מרק גראף טוהם מעהרין, ניכט נזר אליין זעהר איבלי נאט לאזיקייט אונד און טרייא ווידר דש פאטער לנד אונד איהרי קיניגליכע מייסטעט אונד אליר נגעדינשמי פרואין בינאננין, זונדרן אויך דען פיינד אלענט הלכין גרושן פאר שוב נישאן, אלו ווירט דיא ניזאמבטי יודן שפט ערנשט נימעסן עריגרט, דש דיא זעלבי אויך צום דינשט אליר העכשט גידאכטי קיניגליכי מייסטעט, איהר רעכט מעסני קיניגן אונד פרואין פון דאטי ביו אויף דעם צוואנצינשטן לופינדן מאנאט מערצי פוסציג טויוענד גולדן ריינש באר צו זמכין

¹ עיי' משיב קופמאנן על ר' ישעי' ור' קאפיל טריבטש במ"ע החדשי שנה ל"ח דע"ה הערה א'.

מאכין אונד אלהערי ליסרן. ווידרנש אלי יודן אליר אורמן וואו זיא אין מעהרן
אן צו טרעפן געפלינדערט אונד נידר נימאכט ווערדן זאלין.

גיגעבין ברין דען 14 מערצי 1742.

דער צו הונגרין אונד בעהיים קינגליכי מייסטעט גהיימבן ראט פעלד
מארשאל אוברשטר איבר איין רענאמענד קורסירר רייטר יענראל
אין מרק גראף טוהמהערין אונד קומדאנט דארא פעסטונג שפילבערג.

פ ר נ ז פ ון ס ע ה ר .

וזהו הפטענט שכתב לר"ה דבאסקוויץ:

דער יודן ריכטר אונד פאהר שטיהר צו באסקוויץ ווירט הימיט אויף איהרי
מייסטעט אונד אליר ננעדיגשטי קיניגן אונד פרואין אליר העכשטנש
בפאלין איין אופנש פאטענט צו עמפסאנגין, אונד דו זעלבי אלזו גלייך דר גיי
זאמבטין יודן שאפט אין מרק גראף טהום מעהרין קונד צו מאכין, ניכט מינדער
דען אין ווין בפינדליכן יודן אביר ראבינר דאפין דיא נאך ריכט צו געבין הבין
מאסין, פון דען ער פאלג דעסין פאטענט ענטהלטנין ביפעהל מיך אליר דינגשט
אומב זא געווישר פו זעהן אלז ווידרנש דיא גיזאמבטין יודן שאפט דיא שוועהרי
דער דאריגן אויו נימעסנין שטראף צו עמפאנגין הבין ווירט.

ברין דען 14 מאנאט מערצי 1742.

דער צו הונגרין אונד בעהם קינגליכע מייסטעט גהיימבן ראט פעלד
מארשאל אוברשטר איבר איין רענמענד קורסירר רייטער יענעראלין
אין מרק גראף טהום מעהרין אונד קומדאנט דער פעסטונג שפיל בערג.

פער רעשקארפטן דיא בייא קאמנדי פאטענטן זיינד אלזו גלייך בייא פו לוסט
לייב אונד לעבין האב אונד נוט אן דיא ביהעריני אורמן, אויך אן אללי ערטער
וואו יודן גמיינ זיך בפינדן צו בפערדן.

ויהי כי באו הפטענטין ליד ה"ה הר"ה יצ"ו בעת יציאתו מבה"כ אסף אסיפס,
וקיבץ לה"ה קהל וה"ה דייני עיר ושאר יודעי מדע ויראי אלהים, וכקווא
הפטענטן לפנינו, הווה על הווה באו עלינו, בעמדינו בבית הקהל בא אחד מתושבי
קהלותינו ובירו דיקרעט מהיענראל זעהר הנ"ל על אשר כתב אליו היהודי הנ"ל
מעמריאל שיתן לו רשות לבוא לברין והשיב לו ע"י ליידנאנט קינדל שלו.

וזהו לשון הדקרעט:

דען יודן לאזן איהר עקסלענין פעלד מארשאל אין אנטווארט זאנין אונד צו
ריק מעלדן, דש נאך דעמי דיא מעהרשי יודן שאפט דערציט אין ברין
ניכטס צו זוכין, ווא זאלי זיך אויך קיינר (בייא פו לושט זיינש) גענינדן בליקן
לאזין, ווידרנש איהמי זעלבשט איין גייא יאר אונד זונדרלכש איהרן ראבינר
מיט דען גאלגין פערעהרט ווערדן ווירט. ליידנאנט קינדל.

ויהי כאשר ראינו הדקדקט הזה, וגם להרב מדינה בזה, ואף בפמענט הראשון, בפירוש צוה להודיע להרב מדינה צרות ומרעין בישן, והבינו קצת על מה הי' הכעס, משום כך הי' על הרב מדינה מוציא לעז, וחיל-ורעדה אחזתנו בבהלה וסחר, ולא נוכל להתייעץ יחד, ואמרנו מי נתן למשיסה יעקב להפקר, ולביות היום קצר, שהי' בבוא עלינו הפמענט הי' מערצי ועוד שני ימים ימימה, להשקיש החימה, בעשרים למערצי שהוא בהוא ביוי פורים עם סך עצום כזה לברין להקדימה ואיך אפשר לבוא שמה, בעבור הגייסות וגודל המהומה, וגדול גזירתו משל המן ואינו דומה, ומי ירפא לנו נפשנו ענומה, ואיה המנחמים לנחומה, בלתי התולה ארץ על בלימה.

אז נהפך ימי פורים ליגון ואנחה, והעיר נבוכה.

זה צועק והולך ובוכה, וזה מתפלש בעפר תחוה,
 זה בתפלתו שוחה, וזה מתעסק בשקו ותענית בלב נשבר ונדכה,
 זה אל זה לביהמ"ד ולבה"כ דחה, וזה אחר זה עונים פסוקי תהלים ביגון ואנחה,
 זה רץ אחר תינקוי של בית רבן לבה"כ ולבה"ק להוליכה, וזה צווח וי וי איה מקום מנוחה,
 זה אומר מי יתן ואוכל לברוחה, וזה אומר אנה אברה מהי"מ מה לי התם מה לי הכא.
 זה עומד וכפו אל אל שבשמים שמוחה, וזה עומד וגנח גנוחה,
 זה אומר קומי צאי מתוך ההפכה, וזה אומר אין לנו להשען כי אם על ה' ואשרי שלו ככה,
 זה אומר איך נהפך מנילת אסתר למגילת איכה, וזה אומר יעמוד ליהודים ממקום אחר הצלה ורווחה,
 זה אומר הלא נשמע ברחו"י בתינו צווחה, וזה אומר מה הגיע עלינו ומה ראה על ככה,
 זה אומר הלא ימי פורים לא נבטלים פסוקי הלכה, וזה אומר וחמת המלך מלכו של (עולם) שככה,
 זה יעץ לאמור הסך מעות לקבץ ולברין להוליכה, וזה אומר הלא אי אפשר לבוא שמה ובטלה עיצה ושיחה,
 זה יעץ לעשות מעמריאל לבקש מהרשע סליחה, וזה אומר הדרא קושיא לדוכתי האיך מביאן אליו המעמריאל תיתא מהיכא,
 זה ער כל הלילה ולא יכול לישן, יענראלים הרשעים יודעים מכל בישן.

והיינו מקונן קינה, על צרות העיר והמדינה:

אוי לנו על כל הבא עלי,	בימינו ובזמנינו וברורי,
גם אבותינו לא סיפרו לי,	דרשו הי' בהמצאו בהיותו קרוב אלי,
היום הזה המה ימי פורי,	ונהפך לימי תונה ואבלי,
זמן קצר כזה ראו ונקדש עצמי,	חד ותרי ימים להתפלל אל אלהי,
מרחץ זרוע אף קדקדי,	יגון ואנחה בילבול דעתי,

כמוהו לא הי' צרה כצרותי,   לו מתנו כולנו אמרנו ועני,
 מי ומי ההולכים לבקש בעדי,   נצעק אל ה' אלהי אבותי,
 סיועת ה' בהרף עין בעין יראה אלי,   עשה למענך אם לא למעני,
 סתאום במצודה רעה נלכדי,   ציויה מציויה דנין דין ארבע מיתות להמית,
 קבלה איש מפי איש בירי,   זה האיש משה רבי,
 ריזי זה גילה לנו אף בארץ אויבי,   עוד לא ימאוס לכלותי,
 שער המעות לא נועל,   היינו מפסיקין צום אסתר תעניתי,
 תשובה ותפילה וצדקותי,   רוע מחשבת הרשיע יופר ורוע גירותי.

ואחרי שיבה נחמנו, כולנו בעיצה אחת הסכמנו, וכולנו כאחד אומרים ועונים,
 זה יהי ראשון לראשונים, לעשות מעמריאל, לאדון זעהר יענראל, וכן
 עשינו בחכמה ובינה, וכתבנו בדברי ריצוי ותחנונים, וגם בתוכה היו מבוארים
 תירוצים הגונים, ועל נתינות המעות הושבנו בתרי גוונא. הוא איך איפשר לקבץ
 המעות מכל המדינה ביום או יומים, כתיר לי זעהר שלשה או שבועות שתיים,
 שנית איך איפשר להביא המעות לברין, באשר שניסות השונאים בכל עיר ובכל
 כפר דרין, והלא לשלוח הפטענטן לא הי' לאדוני כי אם דרך אחת, ואתך
 נלך ושמעו השונאים ויבואו סך עצום מעות כזה לקחת, ואף אדוני בעצמו
 יתן עדינו, שאין ברירה בירינו, וגם בלתי ספק שאדונתינו המלכה מכירנו ויודענו,
 שאנחנו נעבדה בכל נפשינו ומאודינו, ובטחנו כך אדוני שמצרותינו תפדינו, ואל
 חתן אותנו לביוה ולהפקר ולשודרנו, ובוה תנוח דעתך להסיר הכעס מאתנו.
 וזאת המעמריאל שלחנו בשני דרכים, סן אחת תלך לאיבוד ומן השונאים יהי
 נלקחים, בדרך אחד שלחנו שליח מיוחד לילך בדרך ארוכה וקצרה, ומן
 הדרך הישר סרה, והלך בדרך עיקום שלא לבוא לידי זרה, ואעפ"כ בא ביום
 השלישי בחורה, ובדרך אחד שלחנו שטאפעט בפאסט שטראס, אף ששם חונים
 השונאים אולי ינחו לו לברין להבאות, ובבוא השטפעט לפאהרליץ בשבי אותו
 לקחו, ומכת רצח אותו מחו, והביאו אותו לעיר זילוויץ הסמוכה אשר שם המלך,
 ולא הניחו אותו לברין לילך, האיגרת ציוה המלך מאתו לקחת, וקרא אותו ועל
 השלחן היו⁸) מושלחת, והשטפעט לפני המלך על הברכים כרע, אעפ"כ האיגרת
 והמעמריאל על כמה חתיכות קרע, וכמה יגיעות השטפעט בתחבולות עצמו טרה,
 עד שהציל את נפשו וברח, ושניהם השליח והשטפעט ריקם באו, בשלחם זה
 ימים שלשה או ארבעה.

ובאותו מעמד ביום הראשון י"ב אדר שני בשעה שבאו הצרות, כתבנו לקציני
 ווינא את כל אשר אותנו קרות, ואת פרשת הכסף להביא לברין אשר
 אמר, בניירות ובעונש המור, ובשם אדונתינו המלכה כתב וחחס, ואלה המשפטים
 אשר לסנינו השים, להשמיר להרוג ולאבד מנער ועד זקן סף ונשים בארבע עשר
 לחודש אדר, וגם לשלול ולבזו ופליגדרן כל מדור, ובאשר שהקציני ווינא המה
 יראי אלהים, וחוש של חסד משוך על לשונם ופיהם, ולחצר המלכות המה
 קרובים, וגדולי שררות ויועצים להם נאמנים ואוהבים, וכתבנו את אשר נגזר עלינו,
 והי' יהי בעזרתכם להשתדל שמיל שטאנד בינו ובינו, ואתם אחינו בני אברהם
 יצחק ויעקב, ראו הדבר למחר ושלא לעכב, כי קרוב מאד הדבר, על ששה ימים

נגזר הנזרה וארבעי מהם כבר חלף ועבר, אחיכם קבוצות ישראל נתונים בצרה גדולה, ואין לנו להישען כי אם על ה' ואליכם לבינו ועינינו תולה, אחינו בני ישראל אלופינו ומודיעינו, תרחמו על אחיכם עלינו ונשינו ושפינו, ואל תדמו בנפשכם להמלט, באשר שלא עליכם הגזירה שלט, ריוח והצלה ממקום אחר יעמוד לנו, וחי יעשה חסד עמנו, כנסת ישראל צומו למחר תענית אסתר ואנו לילה ויום נצום כן, ובכן תבואו אל המלכה ותמצאו לפניה חסד וחסן, וגם שלחנו להם כה והרשאה, באם להתבטל הגזירה על נתינות ממון יהא באת, ואנחנו ערבים עבור כל בני המדינה, יהי מה שיהי כל הנתינה, ואם תוכלו לבטל הגזירה בממון, להקדים שקלינו משל זעהר הרשע כהמן, ושלחנו אחר מתושבי קהלותינו רוכב, עד שהסוס מתחתיו נופל ושוכב, ורכב מכאן שני⁹) שעות קודם חצות היום שהוא בשעה רביעי, ובשעה תשיעית שהוא ה' שעות אחר חצות בא לווינא עיף ויגיע, ועוד שלחנו שטאפעט אחריו כמעט שעה אחת לערך, פן יקרא אסון חיו ברך, גם שלחנו שני אנשים מבני קהלותינו מהוגנים, למחר הדבר לעשות ולדבר על לב הקצינים, שלא יתעצלו חיו בדבר, כי הזמן קצר והאויב גבר, וגם אל יתעצלו להשיב אותנו דברי נחומין, ואנחנו לא נעצלו¹⁰) בתפילות וצומין, ובכרנו להם ברכת כהנים, וכל העם בדמעות אחרינו אמן עונים.

ובבוא אל קציני ווינא הבשורה, היה בעיניהם מאד דבר קשה לכאורה, ומודועים כל איבריהם, אף שלא נזרה הגזירה עליהם, ונפלה עליהם אימתה ופחד, ותיכף סמוך לערב באו כולם יחד, ובלילה ההוא נדרה מעיניהם שינה, וישבו כולם בעיצה עמוקה בחכמה ובינה, ונתנו עיניהם באיש משה אנגילאר¹¹) שהוא קרוב למלכות וחכם, ויאמרו קראן לו ויוחיל לכ"ם.

איש יהודי היה בוויץ הבריה, והוא גר צדק ובווינא היה זה לפני עשר שנים קובע דירה, ושמו משה ראן דיענא בראן דע אנגילאר ממדינת שפאניא, והי דעתו להתגיר מיום שעמד על דעתו צפרא ופניא, ואביו היה שר גדול וחשוב, וקרוב להקיסר קרלוס בעוד למלך בשפאניא ישב, ובנסוע המלך קרלוס משם לקבל הכתר קיסריות רומי, הפריז לו השר הנ"ל ממון רב באשר שהי' עשיר גדול באין דומי, וכרות עמו הברית לו ולזרעו עד עולם, ובכל אשר יצוה הוא או בניו ישמע לקולם, ובאותו הזמן היה זה אנגילאר קטן ורך בשנים, ויגדל הילד ונעשה גם הוא שר וחשוב כאביו בכל פנים.

והשר אנגילאר הי' הלך וגדול מאוד, ולא יכול להתאמק בניותו עוד, והוא היה אב בחכמה ורך בשנים ויפה תאר ויפה מראה, ראה את הנולד, יולד יוי שכשר לצאת יצא בספינה שנים כהולך דרך ארעי, ויעבור הוא ואמו הגבירה מעבר לים הגדול, גדול שנאמר בו כמו שנאמר באברהם מארצו וממולדתו חרל, ובא לארץ האללאנד ומל ומבל, ויסורים של אהבה סבל, ואת עצמו גייר, ורוב הונן ועושרו בארץ שפאניא שייר, ובא לווינא אל הקיסר וסימן הברית מאביו עודנה קיים, קים לוי כדר"בי מ"ני לקבל חסד עד בלי דיים, וכן הוי ועשה אותו לבראן ושר, אף שהוא יהודי ונחשב כמו זר, וכסאו מושלת¹¹) בין השרים נכבדים.

¹) עיין קייסמאנן כס' עשרת צבי הנקרא Jubelschrift ליום מלאת ע' שנה להח' המנוח גרעץ צד 281 הערה 6.

ובעיני כל רואיו נשא חן וחסדים, ה' יוסיף לו ברכה ושנות חיים, מני מני תסתים, תסתים יהוא אמר ועשה, והלך בזריות אל המלכה בעצמה ליתן דתא, דת ניתן בששוין, לבל יקרא ליהודים אסון, ומגלגלין זכות עיי זכאי, והאלהים ברא לנו רפואה קודם למכה.

ויקם משה ויושיע, בלי עיכוב ושהיי בעמל ויגיע, רין אל השרים נכבדים להודיע זו היא שיבה זו היא ביאה, הביא כתב מהמלכה לזעהר לבל ירים ירו ליהודים לגור ולהניע.

ובחצות הלילה אחר קריאת המגילה, באו האנשים אשר שלחנו לווינא בחדרה ונילה, לבשר בשורות טובות ונחמות, לכל יהי לבבינו עוד נמוס, נימוסי המלכות פקידה ליענראל צריך להויף קרינשראט לבוא באשר שהוא ממנה על הצבא, עיי לבכם יהא בטוח ונכון שיבוא האורגנאל איגרת מהמלכה במעט השעות ויהיו בטלים ומבוטלים כל הגזירות רעות.

והנה בבקר אנו משכימים לבית הכנסת לקרות המגילה לשנותה, בשמחה ובטוב לב ברוך והללו¹²), אנו היו קורין אותה, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, על הנס שעשה לנו אלהים בזה הדור, לניסא דמרדכי ואסתר דומה והוכפל הנס בימינו בזה יומא, את יום ארבעה עשר לחודש אדר, לעשות משתה ושמחה כהוד והדר, כימים אשר נחו, היהודים מהקמים עליהם פעמים זכו, זכות אבותינו עמד לנו, אשר מבל צרה הצילנו.

ובחצות היום בפורים בא אחר מבני עמינו, ועל ירו האורגנאל איגרת לזעהר מהמלכה הגיענו, ובחותם המלכה ה' חתם, ולא ניתן העתק מטעם הכמוס ודברים שבגו ה' סתם, סתמא כפירושה פירשו לנו קציני ווינא בשם המלכות¹³), שנחיש ונמחר האיגרת הזאת לברין להלכת¹⁴), ולבל תבוא חיו האיגרת לידי זרים, להמציא תחבולות שלא לילך באשר השונאים שם צרים.

היום הזה הוא עשרים למערצי היום תאמינו שלא יבא עלינו אשם, שבפקידתו רשם,

היום הזה הוא יום המוגבל, היום תברכינו שלא נבוא באסור וככול,

היום הזה הוא יום הגזירה, היום תגדלינו שלא תבוא עלינו מאירה,

היום הזה הוא יום הפקידה, היום תדרשינו לטובה שלא נבוא לירידה,

היום הזה הוא שהזעהר הפיל בו הפור, היום תשמע שועתינו שלא ישרש ולא יעקר,

היום הזה הוא לנו יום נורא ופחד, היום תקבל תפלתינו שלא נאבד כולנו יחד,

היום הזה הוא רוצה מחשבתו לבוא אל היום תתמכינו ועוף השמים יוליך הקול. הפועל,

והיה כי הרבינו לבקש ולדבר, החל חסדו להתגבר, להראות חיבנו, ולדבר על לבנו, ויאמר היפלא מהי דבר, הלא עדיין לא פנה היום ולא השמש עבר,

ואף שבכל הדרכים האויב גבר, הלא אנוכי בעסקי ותחבולי מלחמה גמר וסבר,

ואנוכי ערבנה, האיגרת ליד הזעהר עוד היום להביאנה, ואתם תלכו בשלום

לאהליכם, ותאכלו ותשתו ושמחתם בחניכם, חג להי לכם, רעה אל תשלט בכם, וכן

עשה, ולו יאתה, ארבעים הוסארין עם האיגרת שלה, ודרכיהם ה' צלה, ועברו בחרבות

שלופות תחת יד השונאים ופעלד וואכין, ורצין בסוסיהם כל השדות יבשין ולחין,

וכן הי' כאשר פתר, בעוד היום גדול האיגרת ליד הזעהר היה מסור, ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי לא גילה לנו דרכן ותוכן המעשה, רק בטחנו חזקה שליה עשה שליחתו, הי' יצליח דרכו בחזירתו ובהליכתו, ובהאי פהרא יתיבנא יתיבנא, וכולנו לדבר אחד כווננו, האיגרת המלכה אם לא יבוא ליד הזעהר שהי' על מנן, ומה יהי' לנו להראות נגד ההמון עם עלינו להגין, ובאותו יום בקשנו וגם ניתן לנו שלשה אטעסדאטום, ופעלנו זאת באיזה שעות מעשים, העיצה כתבו והתמו לנו, הם ושולם שום שמין דופי נגד המלכה לא הי' בנו, וגם כתב המושל הפקוד מה שניתן מאתנו להשונא בעבור שאותנו לחץ ולכד, ואף הם היו לוקים כמונו, שאף ערלים אף הם היו באותה נתינה, וגם העיד בנו האדון פרופס הכומר, שאהבת המלכה הי' בלבינו משומר, ומה שניתן להשונא לא הי' כי אם לפנים, כי בכפיות ונגישות היו אותנו דנים, האטעסדאטום שלשה אלה היו נפלאים הפלא ופלא, מי יתן והי' לבכם זה כל הימים אמן סלה, שלשה אלה היו נפלאים, עם השטפעט לזוינא שלחנו אותם ולמחרת בשושן פורים לשם הי' באים, ותיכף לקחם השר האדון בראן משה אנילאר, ועייל לחצר המלכות בלא בר.

ומשה עלה ללמוד סניגוריא, לבקש מהמלכה שושין דיקרט על בוריא, ומה מאוד עשו האטסדאטום פעולה טובה, ואי אפשר בחצר המלכות לדון אותנו לכף חובה, ומה מאוד עשו פעולה, מחומרא דאתי לירי קולא, לשלוח ספרים שניה, והפטענטין הראשונים להנים, ומחשבת הזעהר להעביר, באחת דתו להמית ולא יעביר, ולהשתיק הקול ההמון עם, כי רבים הקמים עלינו כחול הים, והקולי קולות יהלון, ובטוב ובנעימים והשקט ובטח נלין, ולהסיר ממנו התלונות, והאיגרות אחרונות יסרתו לראשונות, ולשלוח השושין דיקרעט לכל הערים, איש את ידו נגד היהודים שלא להרים, וגם העוברי דרכים כל עובר ושב, ושב ורפא לו ולהתנהג עמו כשכן טוב, כל זאת בקשו היהודים, להיות עתידים, וכן המלכה צוותה, ולא המלכה עוותה, ועתה כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, ואין בלבי עליכם, ושמעה שמכל זאת לא ידעת, ובלתי היום לא שמעת, ואף שבשמי הזעהר כתב וחתם, לדיק וללא כלום פקודתו אישים, ולא ישעו בדברי שקר, ואם לאו ידקור בדקר, ואף שיהי' באחד מיהודים חששא, חלילה לי מעשות כדבר הזה להמית צדיק כרשע, ואף אם יחטא איש אחד, למה על כל העידה אקצוף כאחד, אמנם אם יודע יחיד או רבים בחד מנהון, ואם לא ונשא עון, ועל זה כולכם ערבים, שלא תהיו אחי' חיו כולכם חייבים, וזה יהיה לכם על לבכם קשור, שתלכו תמיד בדרך הישר, וקאמשעע לכם זאת העיצה, ולנצח אני חסד חפיצה, והו תוכן פקודתה, חסד ורחמים מידתה, והי' ירים הודה, והאל הרועה אותה מעודה, הוא יגמור בעדה, לחמכה ולסעדה.

וזה לשון איגרת הרב מדינה, שכתב טיו אדר בגילה ורינה:

כתבם מיום אתמול והיום לאחר יציאת מכה"כ שחרית ראית, את אשר נעשה בדבר השליחות פקודת המלכה ירה לברין. וועסט ווענין דעם ער פאלג ער ווארטין, באם שיכוא לירי איהר עקסלענין אדון פעלר מארשאל גראף זעהר, ואשר השיב, ועד הנה הבין מיר ההעתק מטעם הכמוס שרש דברים שבנו שאינם מפרסמים וכי, ער ווארטי נאך היום פקידה חדשה מהמלכה ירה והויף קריגשראמ

יר"ה, אלו איין עפנטליך יענראל שוין פאטענט לטובות היהודים, וכאשר הבטיח אלי ארון בראן אנילאר אנאך היום צו פר שאפין, זו באלד נון זעלבשט איבר קומי אשלה תיכף לכם לשלוח לכל הקהלות, ועל זה יהא לבס בטוח ונכון, ומה טוב עשו בשלחם הנה ג' אטעסדאטום הנ"ל, ואחר זה שלחתי לטיטול ארון אינשפעקטור שבסקי, ונתן הוא כתב וחתם בארוכה ויתר שאת לטובות היהודים ת"ל, וכבר נתתי לקרוחם לאיזה שררות באיזה מקומן של שבחיים, אמנם ביום מחר אי"ה אלך לארון איהר עקסלעניץ אוברשטר פימש¹⁾ קאנצליר יר"ה אשר טרה עצמו בנדון זה לטובות בני עמנו ת"ל, כי הוא אוהב משפט ויושר, ולאדון דוכס יר"ה ולאדון איהר עקסלעניץ לנדש הויבט מאן יר"ה עם אטעסדאטום הנ"ל, ולמען יראו ששארית ישראל לא עשו עולה, וכבר ראתה אדונתינו המלכה החסידה את אטעסדאטום הנ"ל, והיא חפוצה חסר, ומעלתם יתאמצו להמציא ג"כ אטעסדאטום מגידונג איך ה"י שמה, כי פה הגידו שיהודים שמה הרגו איזה הוסארין של המלכה וכיוצא בזה. ואיננו מסופק שהוא הכל שקר, ובכן יראו מעלתכם להמציא אטעסדאטום וכי, עכ"ל איגרת הרב מדינה הנ"ל.

והנה באותו היום, קשה עלינו יותר האיום, ואין שעה, בלא רעה, אין רגע בלא פגע, בעבור שהדבר נודע להמון עם כולם יחד, ומפילים עלינו אימתה ופחד, לאמר השתא על היהודים ניקום, לבזו אותם מכל וכל להשאיר ריקם, וגם היהודים עמי הארץ היו מרחיבים הדיבור, דברים כיוזבים שאין להם חיבור, והי' הכל שקרי שקרים, ולא היה ברעת אחר מהם ירו להרים, ועל האגרת מקציני ווינא אנו היו סמוכים, ועל דבריהם אנו בטוחים, שהמלכה והויף קרינשראט שוטץ דיקרעט מצוים, וכל שעה עליהם אנו מקוויים, ואנו מצפים בכל שעה ושעה, מתי יבא השוטץ דיקרעט להעביר הרעה, ואנו מיחלים בכל רגע ורגע, מתי יבוא השוטץ דיקרעט להעביר הנגע, ולהשתיק ההמון עם מהשערורי' ודברי שבניהו¹⁾, ולהיות בדינו השוטץ דיקרעט לזכות ולראיה, ואותו יום ט"ז אדר שני עבר וכלה, במורא ופחד ובהלה, והי' כי היום פנה, והי' ענה בנו, כליל הנוגה ליום ט"ב אדר שני.

אז רוב נסים ונפלאות הפלאת בלילה,
בהגיענו השוטץ דיקרעט בחצות הלילה.

גר צדק משה אנילאר כנהלק לו לילה,
דלה דלה וישק צאן קדשים בעת המקנה
להאסף בגשף לילה.

הקריב אמריים על גבי משב"ח במקומן
של שבחיים בלילה,
ושבח המגיע לכתבים הביא מהמלכה
באותה לילה.

¹⁾ Böhmisches.

ישועות ישראל

זה אל זה קראו קצינו ווינא קומי רני בלילה,
חשבו שעות זמניות ומן קצר כי אם יום ולילה.

מרים יבוא השמש ויערב פורים בלילה,
יענאל בראנייא שלח איגרת המלכה ד'
או ה' שעות קודם לילה.

כאשר פתר כן הוי הגיע לסעהר בעוד לא
יום ולא לילה.

לא בא שינה לעינינו מרוב דאגה ותוגה
כל הלילה.

משך זמן כל הימים לרבות הלילה,
נאמר בערב מי יתן בוקר ובבקר מי יתן
ערב של אמש לילה.

סעהר המשליח לארץ גזירה שויה בכל
ביום ולילה.

עבודתו דוחה שבת ולא הוי מנוחה ביום
אפי' בשבת וגם בלילה.

פקד פקידה ראשונה שלא ליתן ליהודי
לינת לילה.

צום תענית אסתר מפסיקן מבערב לילה.

קרב יום ולילה בשורה והאיר לנו כיום הלילה,
רנן והלל וזמרה ניתן לאל הנותן זמירות
בלילה.

שיתסר ושיבסר בינו לבינו בא השומץ
דיקרעט כחצות הלילה.

תחת הנעוצץ עלה ברוש אשמורת בלילה.

ובכן ויהי בחצי הלילה.

וזהו הלשון השומץ דיקרעט:

פאן דער צו הונגרין אונד בעהיים קיניגליכי מייסעט ערין הערצנין צו איסטרין
אונד אליר גנעדיגשטי פרואין ווענין, דערא ניזאמבטין אין הונגרין אונד
מעהרין בפינדליכי מיליטץ הימיט אן צו פיגין, אליר העכשט ניראכטי, איהרי
קיניגליכי מייסעט, זייא פון דערא מרק גראף טוהמב מעהרן וואהנהפטין יודן
שאפט אין אליר אונטר מעניקייט פאר גישמעלט ווארדן, אלז אב פאן איין אונד
אנדרן, דיא אין בערין לנדן בפינדליכי קיניגליכי יענראלין פאמענטן אונד
מאנראטא, טיילס אין אנדר וועג קירצלך ווערי פובליצירט ווארדן, דס אונטר

דעם פאר וואנד, דש ווידר דערא אליר העכשטן דיענסט בינאנגען הבין זאלינדן מינאייודום, דיא אין מעהרין זיך אויף האלטינדי יודן אונד הלכ וועניג טענין פופציג טויזנד גולדן נאכיר ברין באר ער ליגן דיא אין הונגרין אביר אהני דער קינגליכי יענראלין פאסיפארטי וועדר אויף דיא שטראסין נאך אויסר הלכ איהרר היזערין זיך בשטרעטין לאזין זאלין, אונד אין דעסין ענטשמעהונג דיא איין וויא דיא אנדרי אינש גיואמבטי גפלינדרט אונד נידר גימאכט ווערדין זאלין, וויא נון דער לייא פאטענטן אודר וויא זולכי נאמין הבין מענין, וואו פערני עז אן גיברכט מאסין אלוז איזט, אהני איהרי מייסטעט פאר ווישן אונד נאך וועניג אויף דערא ביפעהל פובליצירט ווארדין ווערי אונד אליר העכסט דיא זעלבי נאך דערא וועלט ביקאנטן צארט אונד גרעכט מילדשטי גמיט, דען אין האלט דערן יענינין אין וועלכין פאן דער לייא פלינדונג אדר מאסקארע מעלונג גישיהיט, וער מיס פעליג פר נומין הבין, זוא ווערדין אויף דערא אליר העכשטי פר אורדונג דיא זעלבי אינש גיואמבט פיר גול אונד ניכטיג הימיט ער קלעהרט אונד אליר ערנשט גימעסין אן ביפאלין דער לייא צוואנג מיטלין גינג גיואמבטי יודן שאפט זיך פיראהין אונטר שארפיר פר אנטווארטונג צו ערהאלטין אומב גיט דיא שולדיגי מיט דענין אין שולדיגין ווידר אליר רעכט אונד ביליכקייט צו פר מישיין, דא אבר פין מעהרר אלוז איין אורט צו פר נעמין איזט, דאש פילי יודן איהרי קינגליכי מייסטעט פיינדן מיינאדיג וייש אן האנגין, זוא ווירט דיא נאטציאן צו גלייכר צייט ערנשטליך היר דורך ער מאניט, דיא איהריג פון דער לייא ארגליך אונד העכשט שטראף באהר אונטר נעמין זוא מעהררש אב צו האלטיין, אלו דיא יעניגי פארטי קולארין אודר גימיינדי דיא איהרי קינגליכה מייסטעט פיינדן מיטל און מיטל באהר אייניגה פאר שוב ווידר איהרי פפליכטן צו נעבין זיך אן מאסין ווערדין. מיט און אויש בלייבליכי שערפסטי עקסקוציאן אלו מיינאייודג, דער אליר העכשטין שוטין אין ווערדי מיסטעטין אונד רבעלין גשטראפט אויך אליו זאלכי פאן דער מיליין אן געהן אונד אויף גיהאבין ווערדין זאלל, ווארנאך זיך אלזוא איין יעדער גצימבנד צו ביטראגין אונד פר שעדן אונד און גליק צו היטן ווישן ווירט, יעדער יודשי גימיינדי דא הערא אויף דיא איהר צו גיהערגר פאמיליא זוא גנוואר אכט הבין ווירט, דא מיט ביא איין אונד אנדרי מיס האנדלונג דיא זעלבי ניכט אינשגיואמבטי מיט הין דיא און שולדיגין אין און גליק פר פאלין. אקטום ווין דען איין אונד צוואנציגשטן מאנאטש טאג מערצט 1742.

פער רעניום מייסטאמוס עקס קאנציליא

פעליקא דיא עט אנא אוט סופרא¹⁾

איננאציוס פון קאך.

¹⁾ Per regium majestatis.

ונשלוח ספרים מווינא השומץ דיקרעט שנים, ונחנו פה העתקנו עוד יותר מעשרים אותם בפדימוס¹⁾ לקיים, ותיכף בהצות הלילה בבואם נאספו לכתוב ולהעתיק ליתן שכר טוב לסופריהם, ואני גם אני הייתי אחד מבניהם, ולא היה עמוד השחר עולה, עד שעזרת בית הר"ה ה' מלא, וכמו הנץ החמה, היו סידומירט כמה וכמה, ומכמה קהלות היו שולחים לכאן שילוחים, וכמה וכמה בעלי בתים וראשי קהלות בעצמם באו לכאן ברוחים, הבוקר אור והאנשים שלהו, כל אחד עם שומץ דיקרעט מקוים למקום הפצם הלכו, גם איגרת שלומים כתבנו להם, לברך שעשה ניסים בימים ההם, והם ישלחו לקהלות סביבותיהם בני המדינה, להודיע בשורות טובות בגילה וברינה, והוהרנו להם אל תתראו ח"ו לפני אחיכם בני עשו, ואל תנלו להם מן השומץ דיקרעט מבוואו וצאתיו, ואל תבוואו ח"ו עמם לידי מחלוקות וקטטה ומריבה, רק תתנהגו עמם בהכנעה וענוה, גם כתבנו להם בהתראה נפלאה גדולה, לעבוד להמלכה, יריה בכל לבכם לשמוע לקולה, כי היא תמיד חסד הפיצה, וקא משמע לכם זאת העיצה, ושלא לסייע ח"ו בשום דבר להשונא, אף במקום אשר הוא עריין שם חונה, ואל תרבו שיחה מעסקי מלחמה אפי' ביני לביניכם, ואל תלכו לחנם ברחובות ושווקים ותשבו בשלום באהליכם, ואל תעשו סביבות סביבות כגורן ענולה, כי לא תדעו מה רעה יהי' ח"ו ומאן דשמע ועומד למולה, ובשומץ דיקרעטן הללו מאד תהיו נזהרים, שלא יבואו חס ושולם לידי זרים, כל זאת כתבנו אליהם בתוספות ביאור, שלא יהא ח"ו הניירות חוזר וניעור, ובסיועה ה' כל הר וחד על מקומו בא בשלום, ה' יברך את עמו ישראל בשלום.

וידי' בימים ההם בין גאולה לגאולה, נתרכו הצקות בסלינדרונג בכל המדינה רובה ככולה, וההוסארין עם ערלים כפריים עשו שלום ביניהם משל לשני כלבים, ובאו אל ערי יהודים פתאום בהיותם כאויבים, ושללו ובוזו ליהודים וגם הכהי¹⁶⁾ מכת רצה, ובפרהסיא עשו זאת בעזות מצה, באמרם שיש להם רשות והרמנא על כך מהמלכות לילך נדודים, לשלול שלל ולעשות הפקר כל אשר ליהודים, וגם מושלי שררות, ואף שופטי עיירות, ראו מעשה ונשכריו הולכי' והובאי' לההוסארין לרהובות ובתי יהודים, ודברו אתם והסיתו אותם בלשון לימודים, ואדם אין בארץ אשר יעשה טוב להיות בהם מוחה, והמה אומרים בדין מן ההפקר וזכה, ואנחנו לא נדע מה נעשה, אם מחצר המלכות או מיענראל ועתר יצא הדבר ומי בעל המעשה, וכן עשו בכל מדינותינו, ולהציל אין לאל ידינו, ובכמה קהלות עברו ושנו ושללו ונעשה להן כהיתר, וחרבו הקהלות ובתיהם כחרבות בית, וקשה מכולן אירע לק"ק קרעמז'ור, בערב שבת הגדול באו כמה מאות ואלפי הוסארין וכפריים פתאום העיר, והיה זה בעצת הראש עירן, ראה נזים והתירן, ושללו ובוזו כל בתי היהודים, וגם חמסו ובוזו לכל כיפות ברחוב הערלים למחרת בשבת הגדול גם ביום ההוא להיות עתידים, והחריבו הבתים ושיכרו דלתים אף של ברזל ושל אבנים, וינצלו אותם מכל טוב ממון וסחורות ושמלות ומגדנים, ועלה היוקן לאלפי אלפים ורבבות וכמה מנים, וגם רצחו נפשות מישראל והרגו

¹⁾ Vidimus.

אם על הבנים,¹) והיהודים היו יראים ומפחדים לילך הוצה, והיו הנזירים ושבים כמשונע מבית לחצר ומחצר לגן במרוצה, משכלות חרב וגם בחררים אימה, היו נחבאים בנגות וקרפופות ובמקומות המוצנעים כמה ימים ימימה, ולולי ה' שהי' להם, על הנס גדול שנעשה להם בימים ההם, שבא היענראל גלאני²) לשם בעברו דרכו, וגם גראף ערדעדי³) אנוש כערכו, ולהם הי' על ההוסארין השליטה, והצילו את היהודים שארית השליטה, ואף שהיטיב חרה להם על הדבר, מכל מקום מה שעשו עשו ומה שעבר עבר, וכן עשו הגולנים ברב קהלות מדינות מעהרין, בדיעות ערלים שופטים וראש עירן, ברוסטיין באסקוויין קוניין אוסטרליין ורבים כאלה, כפרהסיא בין ביום בין בלילה עשו גזילה אחר גזילה, ומדי יום ביומו באו לכאן ניקלש פורג מנילות קינות וכתבים, שונים ומשונים בשינוי מעשה שעשו בהם האויבים.

ואף עלינו קיק ניקלשפורג עבר הכוס, לולי ה' שהי' לנו והראה לנו אות, בשבוע של פסח בעת התפלה, באו לרחוב היהודים לערך שלשים בעקין יונגן ותחלת ביאתם הי' בעלילה, ועשו רשעת ברחוב היהודים וגם איזה חלונות בתים שברו, ועמדו נגדם נערי יהודים וערכו אתם מלחמה ויהודים גברו, מתוך כך באו איזה אנשי מלחמה רכבים, וחזרו הערלים וגם התאספו עליהם אנשים רקים להיות שבים, ובאו לידי מלחמה ורעש גדול, ועמדו היהודים מנער ועד זקן וכמעט לא נשאר אחד בבית מהמלחמה להיות חל, והיהודים מתחזקים עצמם במקלות וקרדומות, והערלים ואנשי מלחמה עומדים לעומת, וערכו המלחמה זאת ברחוב היהודים על פני הוצה, עד שנברו היהודים ולקו כרבא בהדי הוצא, ואיש מלחמה רכב אחד היה בתוך הבאים, אותו הכו מכת רצח וגם פצעו בו פצעים, וגם בזה הקביה עשה לנו נס, שלא נשאר תיכף מת, וכמעט שלא פרהה נשמתו, ברתו הערלים ואנשי מלחמה לארון וואך מיינשטר⁴) שלהם ליתן דתו, על שיהודים המיתו לרכב אחד איש מלחמה, והלכו כוריוות לעשות מיהודים נקמה, שעדיין עמדו היהודים כרשעתם וניצבו נצבה וגם קמה, והלך הוואך מיינשטר הוא כעצמו ועמו לערך עשרים איש אנשי המלחמה, וכאשר ראה הי' הי' יצא לארון וואך מיינשטר הלך למולו לקבל פניו, ולדבר אל לבו להיות צדיק ראשון כאיש עניו, ולא הניחו הוואך מיינשטר לדבר ומיד הכהו במקל שבידו, עד שזב דמו על רגלו מעל ראשו וקרקרו, ועמדו היהודים אף לגנר הוואך מיינשטר ומלאו היהודים כעס וחומה, עד שרץ הוואך מיינשטר וחזר לביתו מפני פחד ואימה, וכל הערלים נסו לקולם והלכו להם, כי נפל פחד היהודים עליהם, וגם היהודים הלכו בשלום לאהליהם, ושקטה המלחמה ביניהם, ומכל מקום היינו באימה ופחד, שלא יתקבצו עוד הערלים יחד, והיינו חיי צער, ואין ביכולתנו ממש לילך לפני השער, כי יצא הקול קלא בישא עלינו בכל המדינה, וגם בעיר מקום המלכות ווינא, לאמר היהודים במלכות מרדו, וגם עד לחיים ירדו, וראו מה שעשו היהודים מעשים בישן, ולא עוד שהרגו אנשי מלחמה אשר עליהם כל המלכות נשען, ורבים כאלה דברי שקרים וכזבים, באמרו כל היהודים כלי' ומיתה חייבים, ולכלותינו ולגרשינו היו

¹ עיי' שמות הרוגים במאמר הרב פראנקל-גריין במוע' החדשי שנה ל"ח רע"ג הערה א.

²) Glane. ³) Erdody. ⁴) Wachmeister.

כל תחבולותיהם, והיינו כשה בין הזאבים ביניהם, עד שפקדה המלכה עלינו, לעשות ערך כסף בינינו, וליתן המשים אלף זהובים, רק הציוה לא היה בכעם ודרך נזירה כי אם כלבנים אהובים, וגם ה' קצת זה לפי שהיענראל זעהר להקים דבריו הראשונים, לכן אנהנו בנתנית סכום מעות אלו נידונים, וכן מיד ולא לתר עשינו, ולסרב לא הרבינו, וניתן המשים אלף זהובים מאתנו בני המדינה, לפי שהמלכות ועל נפשינו להגינה, ועד קהלותינו ע"ק ניקלשפורנ בא לערך אלפים שנים עשר, ופעלנו זאת שראשי קהלותינו נסעו ראשונה לברין והמעות בעצמם ליד היענראל זעהר מסור¹) וגם פא"פ אתו עמו כלומר אליו המה נושאים נפשם נפשי מילי בסל"ע, וה' הדבר בעיני היהודים וערלים הפלא ופלא, ומאותו זמן כתב היענראל זעהר ביהודים איש ידו שלא להרים, כל זה הממון גרם, והקול ה' הלך וחסר, ולא ה' עוד בהפקר וחזר המותר להיות אסור, והקולי קולות יחרלון והיהודים שוכבים בשח במלון, רק לפעמים כד היו ההוסארין מעיר לעיר אזלו, למי שפגעו בפגיעה רעה אשר לו המסו וגולו, וזה הוא תמיד שעת חירום בזמן המלחמה, מרוב שיירות וגודל המהומה, ואף גם בזאת ה' לא מאס בנו, להפר בריתו מאתנו, ומיד רשעים הצילנו, ער שיהודים כל בני המדינה השקט ובטיחנו, כן יהי ויקום בנו, מכל צער ונוק ופחד ובהלה להצילנו, ומנלות ושיעבוד לנאולה תשרינו, כאשר לאבותינו ולנו ובנינו הבטחתנו, ונוכה להיות עינינו, מויו השכינה ונו, אמן.

נהללו יושבי קהלותינו לאלהא שמיא, פרות ורוחה רבית גביהו.
 מאנחה, לרוחה. מבכיה, לתחיה, מגינחה, לזינחה,
 מדיוה, לזיוה, מהכות, לזכות, מוי, לחי,
 מזעוה, לאהבה, מחיל, לגיל, מבויה¹⁸, לבריאה,
 מגון, להגין, מבלות, לעלות, מלב נימוח, לשימוח,
 ממירות, לזמירות, מנפילה, לעמוד על תילה, מסמר, לזמר,
 מעצבות, למצבות, מפחד, ליחר, מצער, לטהר,
 מקינה, לרינה, מרודה, לפודה, משבר, לגבר,
 מתעתוע, לשעשוע.

הק' בינש מק' מניקלשפורנ.

(1) עי' במ"ע החדשי שם רע"ט.

לוח התקון.

(1) וחמש מאות ושתיים. (2) השקוף. (3) שתי או שלש. (4) הנזקים. (5) קומנדנט.
(6) שלש עשרה קהלות. (7) ברהוב. (8) אותה. היתה. (9) שתי. (10) נתעצל. (11) מוטל.
(12) והלל. (13) המלוכה. (14) להוליכה. (15) (?). (16) הכוב. (17) אולי צ"ל: ממביעה.

כן נמצא בהספר הרבה טעותים, בחילוף יחיד ורבים וז"ב וכדומה, אשר אין יכולת
לתקן שלא לקלקל השורה בהחרוזים. והקורא יבין מדעתו.

המגיה מ"ח.

B
721.

SAMMELBAND

kleiner

Beiträge aus Handschriften.

Band VII.

Jahrgang XII-XIII (1896-97).

BERLIN 1896-97.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.